

INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITIES SCIENCES

December 2022 • Volume 6 • Issue 3

ISSN 2602-3288

International Journal of Social and Humanities Sciences is an internationally refereed academic journal. Was published twice in 2017 and 2018. Since 2019, the number of publications has been increased to three.

INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITIES SCIENCES

International refereed academic journal was published twice in 2017 and 2018. Since 2019, the number of publications has been increased to three.

Uluslararası hakemli akademik dergi ve 2017, 2018 yıllarında iki kez yayınlanmış olup 2019 yılından itibaren yayın sayısı üçe çıkarılmıştır.

December 2022 ♦ Volume 6 ♦ Issue 3

Aralık 2022 ♦ Cilt 6 ♦ Sayı 3

dergipark.gov.tr/ijshs

ijshs.iarsp.org

All right reserved © Her hakkı saklıdır

The rights of all the papers accepted for publication belong to the International journal of social and humanities sciences.

Yayımlanacak makalelerin tüm yayın hakları International journal of social and humanities sciences'e aittir.

The responsibility of the manuscripts belong to the authors. International journal of social and humanities sciences and the editors are not responsible for the manuscripts.

Dergide yayımlanan makalelerin tüm sorumluluğu yazarlara ait olup, bu konuda International journal of social and humanities sciences ve editörler sorumlu tutulamazlar.

The articles published in the journal can be cited by giving proper reference.

Dergide yayımlanan makalelerden kaynak gösterilerek aktarma ve alıntı yapılabilir.

KURUCU / FOUNDER

Tuncay AYDEMİR

BAŞ EDİTÖR / EDITOR IN CHIEF

Asst. Prof. Dr. Leyla AYDEMİR / Karadeniz Technical University

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

(Listed by title and alphabetical order / Unvan ve alfabetik sıraya göre listelenmiştir)

- Prof. Dr. A. Mevhibe COŞAR / Karadeniz Technical University
Prof. Dr. Ahmet INAM / Middle East Technical University
Prof. Dr. Ali Yaşar SARIBAY / Uludağ University
Prof. Dr. Andreas HEINZ / Humboldt University Berlin
Prof. Dr. Antonia DARDER / Loyola Marymount University
Prof. Dr. Atilla AKBABA / İzmir Kâtip Çelebi University
Prof. Dr. Aylâ NEUSEL / University of Kassel
Prof. Dr. Boike REHBEIN / Humboldt University Berlin
Prof. Dr. Claudia BRUNS / Humboldt University Berlin
Prof. Dr. David ANG / Auburn University Montgomery
Prof. Dr. Diane SUNAR / Istanbul Bilgi University
Prof. Dr. Dinçay KÖKSAL / Çanakkale Onsekiz Mart University
Prof. Dr. Dolunay ŞENOL / Kırıkkale University
Prof. Dr. Ercan S. TÜRK / University of South Carolina
Prof. Dr. Erol YILDIZ / University Innsbruck
Prof. Dr. Fadıl HOCA / International Vision University
Prof. Dr. Gökce YURDAKUL / Humboldt University Berlin
Prof. Dr. Harun GÜMRÜKÇÜ / Akdeniz University
Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ / Karadeniz Technical University
Prof. Dr. İsmail DOĞAN / Ankara University
Prof. Dr. Kamuran REÇBER / Uludağ University
Prof. Dr. Kerim EDİNSEL / 19 Mayıs University
Prof. Dr. Klaus SCHLICHTE / University of Bremen
Prof. Dr. Lokman ÇİLİNGİR / 19 Mayıs University
Prof. Dr. Mehmet Akif ERDOĞRU / Ege University
Prof. Dr. Meltem KULAÇATAN / University of Zürich
Prof. Dr. Mustafa GENCER / Abant İzzet Baysal University
Prof. Dr. Öner DEMİREL / Kırıkkale University
Prof. Dr. Özcan DEMİREL / Hacettepe University
Prof. Dr. Peter HEINE / Humboldt University Berlin
Prof. Dr. Sami KARADENİZ / Başkent University
Prof. Dr. Serpil SANCAR / Ankara University
Prof. Dr. Sevil ATASOY / Üsküdar University

Prof. Dr. Sibel KALAYCIOĞLU / Middle East Technical University
Prof. Dr. Tayyar ARI / Uludağ University
Prof. Dr. Temel ÖZTÜRK / Karadeniz Technical University
Prof. Dr. Ute PFLÜCKE / University of Applied Sciences Zittau/Görlitz
Prof. Dr. Ülkü ELİUZ / Karadeniz Technical University
Prof. Dr. Veysel BOZKURT / İstanbul University
Prof. Dr. Werner GRONAU / University of Applied Sciences Stralsund
Prof. Dr. Yasemin KARAKAŞOĞLU / University of Bremen
Prof. Dr. Yıldız ECEVİT / Middle East Technical University
Prof. Dr. Yusuf Ş. HAKYEMEZ / Karadeniz Technical University
Dr. Melitta WALIGORA / Humboldt University Berlin
Dr. Ulrike HAMANN / Humboldt University Berlin
Dr. Zafer AKINCI

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

(Listed by title and alphabetical order / Unvan ve alfabetik sıraya göre listelenmiştir)

Prof. Dr. Abdulkadir GÜL / Erzincan University
Prof. Dr. Abdullah ÇOLAK / Hitit University
Prof. Dr. Abdullah KORKMAZ / İnönü University
Prof. Dr. Adnan ÇELİK / Selçuk University
Prof. Dr. Ahmet Ali BAYHAN / Ordu University
Prof. Dr. Ali ÇELİK / Karadeniz Technical University
Prof. Dr. Ali Murat VURAL / İstanbul University
Prof. Dr. Arzdar KİRACI / Siirt University
Prof. Dr. Aylin GÖRGÜN BARAN / Hacettepe University
Prof. Dr. Aylin NAZLI / Ege University
Prof. Dr. Aysun ÖZKÖSE / Karabük University
Prof. Dr. Barış ÖZDAL / Uludağ University
Prof. Dr. Burçin HATİPOĞLU / Boğaziçi University
Prof. Dr. Çağlar ÖZEL / Cyprus International University
Prof. Dr. Gülay EKİCİ / Gazi University
Prof. Dr. Hacı İbrahim DELİCE / Cumhuriyet University
Prof. Dr. Hakan ACAR / Kocaeli University
Prof. Dr. HAYATİ AKTAŞ / Karadeniz Technical University
Prof. Dr. Hikmet ASUTAY / Trakya University
Prof. Dr. Hikmet YAZICI / Karadeniz Technical University
Prof. Dr. İbrahim TELLİOĞLU / 19 Mayıs University
Prof. Dr. İdil SAYIMER / Kocaeli University
Prof. Dr. İlknur AYDIN AVCI / 19 Mayıs University
Prof. Dr. İsmail A. ÖZÇELİK / Avrasya University
Prof. Dr. Kaya Tuncer ÇAĞLAYAN / 19 Mayıs University
Prof. Dr. Lee G. STREETMAN / Delaware State University
Prof. Dr. M. Asif YOLDAŞ / Avrasya University
Prof. Dr. Mehmet OKUR / Karadeniz Technical University
Prof. Dr. Mehmet YAVUZ / Karadeniz Technical University
Prof. Dr. Murat YILDIZ / Cumhuriyet University

Prof. Dr. Mustafa Çağatay OKUTAN / Karadeniz Technical University
Prof. Dr. Mustafa ÖZDEMİR / Kafkas University
Prof. Dr. Nadir SUĞUR / Anadolu University
Prof. Dr. Nazife GÜNGÖR / Üsküdar University
Prof. Dr. Nesrin KALYONCU / Abant İzzet Baysal University
Prof. Dr. Nezahat ALTUNTAŞ / Karadeniz Technical University
Prof. Dr. Nilgün ÇELEBİ / Muğla Sıtkı Koçman University
Prof. Dr. Niyazi USTA / 19 Mayıs University
Prof. Dr. Orhan ÇOBAN / Selçuk University
Prof. Dr. Ömer ÇAHA / Yıldız Technical University
Prof. Dr. Rolf-Dieter HEPP / Freie University Berlin
Prof. Dr. Sema ETİKAN / Ahi Evran University
Prof. Dr. Songül SALLAN GÜL / Süleyman Demirel University
Prof. Dr. Tahir AKGEMCİ / Selçuk University
Prof. Dr. Turgut Hacı ZEYREK / Karadeniz Technical University
Prof. Dr. Yıldız AKPOLAT / Atatürk University
Assoc. Prof. Dr. A. Didem DANIŞ ŞENYÜZ / Galatasaray University
Assoc. Prof. Dr. A.Mecit CANATAK / Yüzüncü Yıl University
Assoc. Prof. Dr. Abdullah Şevki DUYMAZ / Süleyman Demirel University
Assoc. Prof. Dr. Abdurrahman KOLCU / Recep Tayyip Erdoğan University
Assoc. Prof. Dr. Abdülmecit NUREDİN / International Vision University
Assoc. Prof. Dr. Açalıya ALLMER / Dokuz Eylül University
Assoc. Prof. Dr. Ali ESGİN / İnönü University
Assoc. Prof. Dr. Ali Kürşat TURGUT / Akdeniz University
Assoc. Prof. Dr. Aliye Senem DEVİREN / Mustafa Kemal University
Assoc. Prof. Dr. Artun AVCI / Marmara University
Assoc. Prof. Dr. Arzuhan Burcu GÜLTEKİN / Ankara University
Assoc. Prof. Dr. Aycan ÇİÇEK SAĞLAM / Muğla Sıtkı Koçman University
Assoc. Prof. Dr. Ayşe Pelin ŞAHİN TEKİNALP / Hacettepe University
Assoc. Prof. Dr. Ayşe TAVUKÇUOĞLU / Middle East Technical University
Assoc. Prof. Dr. AYTEKİN ÇÖKELEZ / Istanbul Technical University
Assoc. Prof. Dr. Barış ERDEM / Kırgızistan Türkiye Manas University
Assoc. Prof. Dr. Bayram SEVİNÇ / Karadeniz Technical University
Assoc. Prof. Dr. Berrin FİLİZÖZ / Cumhuriyet University
Assoc. Prof. Dr. Bülent KARA / Ömer Halisdemir University
Assoc. Prof. Dr. Bülent YILMAZ / İnönü University
Assoc. Prof. Dr. Bünyamin AKDEMİR / İnönü University
Assoc. Prof. Dr. Duygu KIZILDAĞ / Afyon Kocatepe University
Assoc. Prof. Dr. Ebru TAYSI / Süleyman Demirel University
Assoc. Prof. Dr. Elif AKPINAR KÜLEKÇİ / Atatürk University
Assoc. Prof. Dr. Erdal AKSOY / Gazi University
Assoc. Prof. Dr. Erhan DURUKAN / Karadeniz Technical University
Assoc. Prof. Dr. Erkan Turan DEMİREL / Fırat University
Assoc. Prof. Dr. Ersan BAŞAR / Karadeniz Technical University
Assoc. Prof. Dr. Fariz AHMADOV / Azerbaijan State Economics University
Assoc. Prof. Dr. Figen Güner DİLEK / Gazi University
Assoc. Prof. Dr. Hatice DEMİRBAŞ / Gazi University
Assoc. Prof. Dr. Hatice KUMCAĞIZ / 19 Mayıs University
Assoc. Prof. Dr. Hülya ARSLAN EROL / Gaziantep University
Assoc. Prof. Dr. İbrahim ÇEŞMELİ / İstanbul University

Assoc. Prof. Dr. İlker İŞSEVER / İstanbul University
Assoc. Prof. Dr. İsmail Hakkı ERTEN / Hacettepe University
Assoc. Prof. Dr. Kezban ÇELİK / 19 Mayıs University
Assoc. Prof. Dr. Leyla ALPAGUT / Abant İzzet Baysal University
Assoc. Prof. Dr. Lilian Maria TONELLA TÜZÜN / Anadolu University
Assoc. Prof. Dr. M. Kevser BAŞ / Yıldırım Beyazıt University
Assoc. Prof. Dr. M. Yavuz ALPTEKİN / Karadeniz Technical University
Assoc. Prof. Dr. Mehmet KOYUNCU / Ege University
Assoc. Prof. Dr. Mehmet Turgut BERBERCAN / Çankırı Karatekin University
Assoc. Prof. Dr. Mensur NUREDİN / International Vision University
Assoc. Prof. Dr. Mine GÖZÜBÜYÜK TAMER / Karadeniz Technical University
Assoc. Prof. Dr. Mustafa GÜNDÜZ / Yıldız Technical University
Assoc. Prof. Dr. Nalan KAZAZ / International Vision University
Assoc. Prof. Dr. Qadir BAYRAMLI / Azerbaijan State Economics University
Assoc. Prof. Dr. Sefa ÇETİN / Kastamonu University
Assoc. Prof. Dr. Selim EREN / 19 Mayıs University
Assoc. Prof. Dr. Semra PURKİS / Muğla Sıtkı Koçman University
Assoc. Prof. Dr. Semra TUNÇ / Selçuk University
Assoc. Prof. Dr. Serdar SAĞLAM / Gazi University
Assoc. Prof. Dr. Sibel KILIÇ / Marmara University
Assoc. Prof. Dr. Şerife GENİŞ / Adnan Menderes University
Assoc. Prof. Dr. Şirin DİLLİ / Giresun University
Assoc. Prof. Dr. Şükrü ASLAN / Mimar Sinan Fine Arts University
Assoc. Prof. Dr. Vehbi BAYHAN / İnönü University
Assoc. Prof. Dr. Volkan ALTINTAŞ / İzmir Kâtip Çelebi University
Assoc. Prof. Dr. Yelda Aydın TÜRK / Karadeniz Technical University
Assoc. Prof. Dr. Yüksel TOPALOĞLU / Trakya University
Asst. Prof. Dr. Kadir ÇAKIR / Çukurova University
Asst. Prof. Dr. Abdullah OĞRAK / Yüzüncü Yıl University
Asst. Prof. Dr. Abdurrahman ÇALIK / Yüzüncü Yıl University
Asst. Prof. Dr. Ali Barış KAPLAN / İstanbul Medipol University
Asst. Prof. Dr. Ali Haydar ALTUĞ / Artvin Çoruh University
Asst. Prof. Dr. Ali ÖZTÜRK / Bartın University
Asst. Prof. Dr. Alpay TIRIL / Sinop University
Asst. Prof. Dr. Aslı GÜNGÖR / İstanbul Arel University
Asst. Prof. Dr. Aslı ÖZTOPÇU / Maltepe University
Asst. Prof. Dr. Aslı Yılmaz UÇAR / Altınbaş University
Asst. Prof. Dr. Aybike SERTTAŞ ERTİKE / İstanbul Arel University
Asst. Prof. Dr. Aykut HALDAN / Trakya University
Asst. Prof. Dr. Aytuğ ARSLAN / İzmir Kâtip Çelebi University
Asst. Prof. Dr. Bekir ZENGİN / Cumhuriyet University
Asst. Prof. Dr. Birnaz ER / Dumlupınar University
Asst. Prof. Dr. Buket KORKUT RAPTİS / Muğla Sıtkı Koçman University
Asst. Prof. Dr. Burak DOĞU / İzmir University of Economics
Asst. Prof. Dr. Burak HERGÜNER / Avrasya University
Asst. Prof. Dr. Canan AKSOY / Karadeniz Technical University
Asst. Prof. Dr. Canser KARDAŞ / Muş Alparslan University
Asst. Prof. Dr. Cemal İNCE / Gaziosmanpaşa University
Asst. Prof. Dr. Ceren YEGEN / Muş Alparslan University
Asst. Prof. Dr. Çiğdem USTA / Karadeniz Technical University

Asst. Prof. Dr. Davut YİĞİTPAŞA / 19 Mayıs University
Asst. Prof. Dr. Demet TÜZÜNKAN / Woosong University
Asst. Prof. Dr. Derya DERİN PAŞAOĞLU / Karadeniz Technical University
Asst. Prof. Dr. Dilek ÇETİNDAS / Erzurum Technical University
Asst. Prof. Dr. Dilek SÜREKÇİ YAMAÇLI / Nuh Naci Yazgan University
Asst. Prof. Dr. Elif DEMİREL / Kırıkkale University
Asst. Prof. Dr. Emin Baki ADAŞ / Adnan Menderes University
Asst. Prof. Dr. Emine DAĞTEKİN EKİNCİ / Dicle University
Asst. Prof. Dr. Emine Funda SERİN / 19 Mayıs University
Asst. Prof. Dr. Emrah ÖZSOY / Sakarya University
Asst. Prof. Dr. Erol KALKAN / Avrasya University
Asst. Prof. Dr. Ertan DÜZGÜNEŞ / Karadeniz Technical University
Asst. Prof. Dr. Esra IŞIK / Dumlupınar University
Asst. Prof. Dr. Eyüp ÖZTÜRK / Karadeniz Technical University
Asst. Prof. Dr. Fahrünnisa BİLECİK / Bartın University
Asst. Prof. Dr. Fatih KAHRAMAN / Karamanoğlu Mehmetbey University
Asst. Prof. Dr. Fatih TOPALOĞLU / Karadeniz Technical University
Asst. Prof. Dr. Fatma Fehime AYDIN / Yüzüncü Yıl University
Asst. Prof. Dr. Fatma Gaye GÖKALP YILMAZ / Mehmet Akif Ersoy University
Asst. Prof. Dr. Feyza Ceyhan ÇOŞTU / Hitit University
Asst. Prof. Dr. Feyza TOKAT / Pamukkale University
Asst. Prof. Dr. Füsün YILDIZBAŞ / İstanbul Arel University
Asst. Prof. Dr. Gökhan ABA / Bandırma Onyediy Eylül University
Asst. Prof. Dr. Gül Esra COŞKUN / Üsküdar University
Asst. Prof. Dr. Gülten GÜLTEPE / Atatürk University
Asst. Prof. Dr. Hatice TOKSÖZ / Süleyman Demirel University
Asst. Prof. Dr. Hatice Zekavet KABASAKAL / Dokuz Eylül University
Asst. Prof. Dr. Hilal Tuğba ÖRMECİOĞLU / Akdeniz University
Asst. Prof. Dr. Hülya Çalışkan AKGÜL / Karadeniz Technical University
Asst. Prof. Dr. Hüsnü AYDENİZ / Atatürk University
Asst. Prof. Dr. İbrahim BOZKURT / Mersin University
Asst. Prof. Dr. İdris YÜCEL / Hacettepe University
Asst. Prof. Dr. Jülide ERDİNÇ / Haliç University
Asst. Prof. Dr. Levent KALYON / Avrasya University
Asst. Prof. Dr. Leyla AYDEMİR / Karadeniz Technical University
Asst. Prof. Dr. Mehmet Levent ERDAŞ / Akdeniz University
Asst. Prof. Dr. Mevlüde ZENGİN / Cumhuriyet University
Asst. Prof. Dr. Muhammed SAMANCI / Bozok University
Asst. Prof. Dr. Muharrem HAFIZ / İstanbul University
Asst. Prof. Dr. Mukaddes ÖRS / Akdeniz University
Asst. Prof. Dr. Murat ELMALI / İstanbul University
Asst. Prof. Dr. Mustafa METE / İstanbul Aydın University
Asst. Prof. Dr. Muzaffer UZUN / Karadeniz Technical University
Asst. Prof. Dr. Nehir VAROL / Ankara University
Asst. Prof. Dr. Niyazi GÜMÜŞ / Kastamonu University
Asst. Prof. Dr. Nurhodja AKBULAEV / Azerbaijan State Economics University
Asst. Prof. Dr. Nuri AVŞARLIGİL / Akdeniz University
Asst. Prof. Dr. Olga UNTİLA KAPLAN / İstanbul Medipol University
Asst. Prof. Dr. Osman SİRKECİ / Giresun University
Asst. Prof. Dr. Pınar KARAMAN / Sinop University

Asst. Prof. Dr. Pınar ŞAHİN / Doğuş University
Asst. Prof. Dr. Salih BİRİNCİ / Atatürk University
Asst. Prof. Dr. Salih SALBACAK / Fatih Sultan Mehmet University
Asst. Prof. Dr. Savaş TAŞ / Karadeniz Technical University
Asst. Prof. Dr. Sema ÇETİN BAYCANLAR / Çukurova University
Asst. Prof. Dr. Semih Serkant AKTUĞ / Siirt University
Asst. Prof. Dr. Semin KAZAZOĞLU / Yıldız Technical University
Asst. Prof. Dr. Serdal FİDAN / Karadeniz Technical University
Asst. Prof. Dr. Serkan DEMİREL / Karadeniz Technical University
Asst. Prof. Dr. Seval Ünlü GÖK / Beykoz University
Asst. Prof. Dr. Sevim HACIOĞLU / Kırklareli University
Asst. Prof. Dr. Sibel YILDIZ KISACIK / Ömer Halisdemir University
Asst. Prof. Dr. Şerif BALDIRAN / Amasya University
Asst. Prof. Dr. Tahir BENLİ / Kastamonu University
Asst. Prof. Dr. Tolga BOZKURT / Ankara University
Asst. Prof. Dr. Tuncer YILMAZ / Karadeniz Technical University
Asst. Prof. Dr. Uğur ÖZCAN / Fatih Sultan Mehmet University
Asst. Prof. Dr. Yaprak ÖZEL / İstanbul Gelisim University
Asst. Prof. Dr. Yavuz BAYRAM / Karadeniz Technical University
Asst. Prof. Dr. Yeliz KINDAP TEPE / Cumhuriyet University
Asst. Prof. Dr. Yılmaz BÜKTEL / Trakya University
Asst. Prof. Dr. Zeliha TEKİN / Muş Alparslan University
Asst. Prof. Dr. Zerrin Funda ÜRÜK / İstanbul Gelisim University
Dr. Işıl Günseli KAÇAR / Middle East Technical University
Dr. Meryam SCHOULER-OCAK / Charite Berlin University
Dr. Neringa SLAVINSKAITE / Woosong University
Dr. Onur İNAL / University Hamburg
Dr. Selim KARYELİOĞLU / Karadeniz Technical University
Dr. Şahin EKBEROV / Azerbaijan State Economics University
Dr. Yasemin Tezgiden CAKCAK / Middle East Technical University

DİL EDİTÖRLERİ / LANGUAGE EDITORS

(Listed by alphabetical order / Alfabetik sıraya göre listelenmiştir)

Emrah NOYAN
Berna SAĞLAM
Cenk İŞLER
Fred GERART
Meral BİRİNCİ
Olaf HOFMANN
Seda ALTUNTAŞ
Tuba TEKİN

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

Mustafa Kemal Yılmaz

- Yer Hizmetlerinde Mesleki Tükenmişlik Sorunsalı:
Havalimanı Yolcu Hizmetleri Çalışanları Üzerine Bir Araştırma* 11-36
The Problem of Occupational Burnout in Ground Handling:
A Study on Airport Passenger Services Employees

Mohamad Zreik

- The Macroeconomic Determinants and its Impact on Stock Returns* 37 – 52
The Macroeconomic Determinants and its Impact on Stock Returns

Murat Yorulmaz

- Gemi Kaptanlarının Liderlik Davranışları: Gemi İnsanlarının İş Tatminine ve İş Performansına Etkileri* 53 – 78
Leadership Behaviors of Ship Masters: The Effects of Seafarers on Job Satisfaction and Job Performance

Serkan Pamuk, Yakup Kaya

- Intangible Concepts on Objects From the Neolithic Period* 79 – 94
Neolitik Dönem'den Objeler Üzerinde Soyut Kavramlar

Leyla Aydemir

- Sosyal Arabuluculukta Etkin İletişim ve Empati Becerisinin Rolünün Sosyal Psikolojik Bağlamda Değerlendirilmesi* 95 – 114
Evaluation of The Role of Effective Communication and Empathy Skills in Social Mediation in Social Psychological Context

Ryan Macey Wise, Senanur Karkılı

- Assessing the Validity and Reliability of the Turkish Version of the Mate Retention Inventory - Short Form* 115 – 154
Assessing the Validity and Reliability of the Turkish Version of the Mate Retention Inventory - Short Form

Sena Güngör, Uğur Özcan

- “Şehir Mimarı” Hermann Jansen’in Planlama Anlayışı ve Başkent Ankara’nın İmarı* 155 – 172
The Planning Approach of “The City Architect” Hermann Jansen and the Reconstruction of the Capital Ankara

Murat Arslandere, İsmail Necati Uzun

A Quantitative Study on Conspicuous Consumption and Hedonic Consumption: The Case of Foreign Global Telephone Brands 173 – 214
A Quantitative Study on Conspicuous Consumption and Hedonic Consumption: The Case of Foreign Global Telephone Brands

Nurserda Yıldız, Melek Demir

Evli Bireylerde Çocukluk Çağı Ruhsal Travmalarının Algılanan Partner Duyarlılığı ve Bilinçli Farkındalık ile İlişkisi 215 – 236
The Relationship Between Perceived Partner Sensitivity and Conscious Awareness of Childhood Mental Traumas in Married Individuals

Leyla Alsibaaı, Uğur Özcan

Increasing Adaptability Through Architectural Design 237 – 260
Uyarlanabilirlik Kapasitesini Arttıran Mimari Tasarım Yaklaşımları

Önder Küçükerman, Jülide Edirne

Geleneksel Türk Evi Mekânının Tasarımında Rol Oynamış Kültürel ve Sürdürülebilir Temel İlkeler 261 – 291
How Cultural and Sustainable Design Principles Affect the “Traditional Turkish House” Architecture in Anatolia

To cite this article: Yılmaz, M.K. (2022). Yer Hizmetlerinde Mesleki Tükenmişlik Sorunsalı: Havalimanı Yolcu Hizmetleri Çalışanları Üzerine Bir Araştırma. International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS), 6(3), 11-36

Submitted: August 19, 2022

Accepted: November 05, 2022

YER HİZMETLERİNDE MESLEKİ TÜKENMİŞLİK SORUNSALI: HAVALİMANI YOLCU HİZMETLERİ ÇALIŞANLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Mustafa Kemal Yılmaz¹

ÖZET

Küreselleşmeyle birlikte modern dünyanın çalışma hayatına getirdiği bir kavram olarak tükenmişlik, iş hayatında farklı değişkenlerin etkisiyle zamanla ortaya çıkan, çalışanların duygusal olarak tükenme olgusuyla karşı karşıya kaldığı psikolojik bir durumdur. Havacılık sektöründe ise, 7/24 esasına dayanan vardiyalı çalışma koşulları, zaman baskısı, yoğun iş stresi, yüksek emniyet algısı, kural ve prosedürlerin katılığı, emek yoğun bir sektör olması... vb. gibi durumlar çalışanları doğrudan etkilemekte, zamanla tükenmişlik algısının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu durum, çalışanların iş tatminini, performansını, motivasyonunu, verimliliğini, çalıştığı işletmeye karşı olan bağlılığını... vb. gibi birçok bireysel ve örgütsel değişkeni etkilemektedir. Bu amaçla, havacılık sektöründe yer hizmetlerinde görev yapan vardiyalı çalışanların mesleki tükenmişlik algıları araştırmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır. Bu kapsamda, yer hizmetleri çalışanlarının mesleki tükenmişlik algılarına ilişkin tutumlarını ortaya çıkarmak için, Türkiye'deki havalimanlarında faaliyet gösteren en büyük yer hizmetleri kuruluşunun yolcu hizmetleri biriminde vardiyalı olarak görev yapan 395 beyaz yakalı çalışanından anket yoluyla veri toplanmıştır. Elde edilen veriler, nicel analiz yöntemleri ile analiz edilmiş, değişkenlerin birbirleriyle olan ilişkisi incelenmiştir. Bu kapsamda, yer hizmetlerinde görev alan vardiyalı çalışanların iş hayatında karşılaştıkları mesleki tükenmişlik olgusunun havacılık çalışanlarının demografik değişkenleri ile arasındaki ilişki ortaya konmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın alan yazına katkı sunması ve yer hizmetleri özelinde yaşanan mesleki tükenmişlik sorununu ortaya çıkarması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mesleki Tükenmişlik, Yer Hizmetleri, Yolcu Hizmetleri, Havacılık, Havayolu

¹ Doç.Dr., T.C. Samsun Üniversitesi Sivil Havacılık Yüksekokulu, Havacılık Yönetimi Bölümü, kemal.yilmaz@samsun.edu.tr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1533-8990>

Jel Sınıflandırması: L93, M10, J81

THE PROBLEM OF OCCUPATIONAL BURNOUT IN GROUND HANDLING: A STUDY ON AIRPORT PASSENGER SERVICES EMPLOYEES

ABSTRACT

Occupational burnout, as a concept that the modern world has brought to working life with globalization, is a psychological condition that emerges over time with the effect of different variables in business life and employees are faced with the phenomenon of emotional exhaustion. In the aviation sector, situations such as shift working conditions, time pressure, intense work stress, high safety perception, rigidity of rules and procedures, being a labor-intensive sector, etc., directly affect the employees and cause the perception of burnout. This situation affects many individual and organizational variables such as job satisfaction, performance, motivation, productivity, commitment to the company, etc. of the employees. For this purpose, the occupational burnout perceptions of shift workers working in ground handling services in the aviation sector constitute the main issue of the research. In this context, data were collected from 395 white-collar employees working in shifts in the passenger services unit of the largest ground handling company operating at airports in Turkey, in order to reveal the attitudes of ground handling workers regarding their perceptions of occupational burnout. The obtained data were analyzed with quantitative analysis methods and the relationship of the variables with each other was examined. In this context, the relationship between the occupational burnout phenomenon faced by shift workers in ground handling services and the demographic variables of aviation workers is revealed. In this context, it is expected that the study will contribute to the literature and reveal the problem of professional burnout in ground handling services.

Keywords: Occupational Burnout, Ground Handling, Passenger Services, Aviation, Airline

Jel Codes: L93, M10, J81

GİRİŞ

Tükenmişlik, modern iş hayatının ve insan performansını zorlayan çalışma koşullarının karşımıza çıkardığı postmodern kavramlardan biri, bireysel tükenme ve psikolojik yıpranma halidir. Emek yoğun tüm sektörlerde olduğu gibi havacılık sektöründe de irdelenmesi ve işletmelerce kontrol edilmesi gereken bir olgudur. Havacılık sektörü, yapısı gereği hem emek yoğun hem de hizmet sektörünün en önemli lokomotif sektörlerinden biridir. Sektörün yapısı; kural ve prosedürlere sıkı sıkıya bağlılık, sürekli zaman baskısı, aşırı stres, yüksek oranda sorumluluk, yoğun iş temposu ve 7/24 vardiya sistemi esasına dayanmaktadır.

Zorlayıcı çalışma koşulları tüm havacılık çalışanlarının verimliliğini, motivasyonunu ve performansını olumsuz yönde etkilemektedir. Uçak içerisinde acil durumlarda ortaya çıkan kriz anının yönetilebilmesi, havalimanında yaşanabilecek olası uçuş aksaklıklarında etkin bir müşteri ilişkileri yönetimi, kulede emniyetli bir seyrüsefer hizmetinin sağlanması, hangarda kusursuz bir uçak bakım hizmetinin verilmesi havacılık çalışanları açısından oldukça zorlayıcı süreçlerdir. Bu açıdan, yoğun iş stresi ve vardiya koşullarına maruz kalan bir havacılık çalışanının meslek hayatının herhangi bir döneminde tükenmişlik olgusuyla karşı karşıya kalmamış olması beklenemez.

Bu minvalde çalışmanın amacı, havacılık sektöründe yaşanan mesleki tükenmişlik sorununun yer hizmetleri özelinde incelenmesidir. Hizmette devamlılığın en temel ilke olduğu havacılık sektöründe mesleki tükenmişliğin havacılık çalışanlarının tutumları üzerindeki etkisi çalışmanın en temel sorunsalını oluşturmaktadır.

Tükenmişlik araştırmaları ilk olarak 1970'li yıllarda Amerika'da ortaya çıkmıştır. Bu çalışmalar genellikle sağlık sektöründe ve insani ilişkilerin üst düzeyde olduğu hizmetlerde çalışanların, tecrübeleri ve yaşanmış olaylardan yola çıkılarak yapılan incelemelere dayanmaktadır. Konu ile ilgili ilk bilimsel makaleler Freudenberg (1974) ve Maslach (1976) tarafından kaleme alınmıştır. Araştırmalar genel olarak tanımlayıcı ve olayın niteliğini açıklar biçimde yazılmış, teknik yapısına bakılınca da daha çok alan araştırmalarından oluşmakta, gözleme ve röportaj tekniğine dayanmaktadır. Psikolojik bir bakış açısıyla yazılan bu makaleler tükenmişlik araştırmalarının birinci safhasını oluşturmaktadır. Bu makaleler daha çok tükenmişliğin belirtileri ve insan sağlığına etkileri ile ilgilidir (Schaufeli ve Dierendonck, 1993; İl, 2018).

Akademik anlamda ilk olarak Herbert J. Freudenberg tarafından 1974 yılında kullanılarak literatüre geçen tükenmişlik sendromu, "...başarısızlık, yıpranma,

enerji ve güç kaybı veya insanın iç kaynakları üzerinde, karşılanamayan istekler sonucunda ortaya çıkan bir tükenme durumu” şeklinde tanımlanmıştır (Izgar, 2003; Dolgun, 2018).

Maslach ve Jackson’a (1981) göre tükenmişlik iş gereği yoğun çalışma ortamlarında, sürekli insanlarla muhattap olan ve duygusal taleplere maruz kalan kişilerde görülen umutsuzluk duygularının, fiziksel bitkinlik ve uzun süreli yorgunluk, çaresizlik, yapılan işe ve insanlara karşı olumsuz davranış ve tutumlar biçiminde oluşan bir durum olarak tanımlanmaktadır (Maslach, 1981). Tükenmişlik ilk olarak 1970’lerde yüksek insan ilişkileri olan meslek gruplarına özgü bir hastalığı tanımlamak için kullanılmıştır (Maslach, Schaufeli ve Leiter, 2001; Demir, 2020)

Alan yazında kabul gören genel eğilim, tükenmişlik sendromunun yoğun iş stresi nedeniyle ortaya çıkan psikolojik bir süreç olarak kabul edilmesi yönündedir. Bu bağlamda, üretim sürecindeki çeşitli etkenler sonucunda “iş” ve “çalışma”dan kopma ve çöküş hali öne çıkar. Çalışma yaşamı açısından ele alındığında, tükenmişlik sendromunu “mesleki bir tehlike” olarak nitelendiren Freudenberg’in öncül nitelikteki görüşlerini Cherniss, Shirom ve Cardinell gibi kuramcılarının farklı yaklaşımlar temelinde geliştirdikleri görülmektedir. Ancak üzerinde hemfikir olunan temel yaklaşım, Maslach ve arkadaşları tarafından ortaya konan üç boyutlu ölçek çerçevesinde biçimlenmiştir. Buna göre tükenmişlik sendromu; sağlık / eğitim / güvenlik gibi meslek grupları ile sosyal hizmet uzmanları başta olmak üzere yüz yüze iletişim gerektiren hizmet sektöründeki çalışanlarda çok daha belirgin / yoğun biçimde ortaya çıkan ve çalışma yaşamındaki etkileşimlere karşı geliştirilmiş olan psikolojik ve fiziksel bir tepkidir (Spector, 2008; Dolgun, 2018).

Tükenmişlik sendromu ilk olarak aşırı kronikleşen iş talebinin kişinin duygusal kaynaklarını tüketmesi ile ortaya çıkmaktadır. Böylece duygusal tükenme oluşmaya başlar. Bu aşamada birey, tükenmişliğin stres boyutunu yaşar, kendisini fiziksel ve duygusal olarak yorgun ve yıpranmış olarak hisseder, işe odaklanmakta zorluk yaşayıp hizmet verdiği kişilere karşı eskisi kadar kendisini sorumlu hissetmez. Devamında birey, savunma mekanizması olarak çevresindeki insanlarla olan ilişkisini sınırlar ve psikolojik olarak diğer insanlardan uzaklaşır. Bu şekilde duyarsızlaşma ortaya çıkar. Çevresine karşı duyarsızlaşmış olan birey, yaşamının başkaları tarafından ele geçirildiğini düşünür, hayatından diğer insanları çıkarıp tek kalma çabası içine girer. Duyarsızlaşmanın sonrasında birey önceki ve şimdiki tutumları arasında kıyaslama yaparak artık hem çalıştığı ku-

ruma hem de topluma karşı yeteri kadar katkı sağlayamadığını düşünür ve yetersizlik hissiyatına kapılır. Özetle birey kendisini yetersiz olarak hissetmeye başlar (Maslach ve Zimbardo, 1982; Cordes ve Dougherty, 1993; Maslach, Schaufeli ve Leiter, 2001; Ardıç ve Polatçı, 2009).

Mesleki tükenmişliğe ilişkin havacılık sektöründe yapılan çalışmalar incelendiğinde; Kızılcın ve Demiral'ın (2021) kabin ekipleri üzerine yürüttüğü bir çalışmada, çalışanların cinsiyetleri ile tükenmişlik alt boyutları arasında anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir. Aynı şekilde, Tuna'nın (2019) kabin ekipleriyle, Şahin'in (2014) Hava Trafik Kontrol memurları ile yürüttüğü benzer bir çalışmada cinsiyet ile tükenmişlik algısı arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Kızılcın ve Demiral'in (2021) çalışmasında kabin ekiplerinin yaş değişkenine göre duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve düşük kişisel başarı alt boyutlarında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar olduğu, henüz işe yeni başlayan genç yaştaki kabin memurlarının tükenmişlik düzeyinin daha yüksek olduğu zaman geçtikçe iş tecrübesine bağlı olarak tükenmişlik düzeyinin azaldığı tespit edilmiştir. Konak'ın (2020) uçuş ekipleri üzerine yaptığı çalışmada da yaş ile tükenmişlik alt boyutları arasında anlamlı farklılıklar olduğu; Öztürk'ün (2019) havacılık çalışanları ile gerçekleştirdiği çalışmasında ise yaş ile düşük kişisel başarı arasında pozitif ilişkiler olduğu tespit edilmiştir.

Kızılcın ve Demiral'e (2021) göre, evli olan katılımcıların düzensiz çalışma saatlerinden, hafta sonu yapılan uçuşlardan ve yatı görevlerinden daha fazla olumsuz yönde etkilenmeleri beklenirken evli olup olmamanın mesleki açıdan bir fark yaratmadığı tespit edilmiştir. Aynı durum çocuk durumu için de geçerlidir. Ayrıca boşanmış olan katılımcıların evli ve bekarlara göre duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı düşüklüğü düzeylerinin daha yüksek olabileceği düşünülmüş ancak yapılan analizlerde anlamlı farklılıklar ortaya çıkmadığı görülmüştür. Konak (2020) ve Şahin (2014) de bu çalışmayı destekleyici şekilde medeni duruma göre tükenmişlik alt boyutlarının anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucunu elde etmişlerdir.

Yapılan çalışmalarda kabin ekibi çalışanlarının eğitim durumlarına göre tükenmişlik alt boyutlarında herhangi bir farklılık olmadığı görülmektedir. Kadioğlu'nun (2019) kabin ve kokpit çalışanları üzerine yaptığı bir çalışmada katılımcıların eğitim durumlarına göre tükenmişlik alt boyutlarında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar olmadığı görülmektedir.

Kızılcın ve Demiral'in (2021) çalışmasında sektör deneyimine göre çalışanların duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve düşük kişisel başarı alt boyutlarında istatis-

tiksel açıdan anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir. İşe yeni başlayan çalışanların duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve düşük kişisel başarı düzeylerinin mesleğin ilk yıllarında yüksek olduğu tespit edilmiştir. Zaman geçtikçe edinilen tecrübe sayesinde çalışanların daha az duygusal tükenmeye ve duyarsızlaşmaya maruz kaldıkları ve kendilerini daha başarılı hissettikleri düşünülmektedir. Tuna'nın (2019) çalışmasında da benzer şekilde işe yeni başlayan kabin ekiplerinin tecrübeli çalışanlara göre tükenmişlik alt boyutlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Yapılan çalışmalar müşteriler ile yüz yüze iletişim halinde olan çalışanların tükenmişlik olgusuyla daha fazla karşı karşıya kaldıklarını göstermektedir. Uçak içerisinde uçuşun her safhasında yolcularla iletişim kurmak zorunda kalan kabin ekipleri, yolcuların havalimanına girişinden uçağa bininceye kadar geçen süreçte yaşanan aksaklıklara ve buna bağlı olarak ortaya çıkan olumsuz tutum ve davranışlara maruz kalan yer hizmetleri çalışanları ile aynı şekilde yoğun dikkat gerektiren, stresli çalışma koşullarına maruz kalan hava trafik kontrolörleri ile uçak bakım teknisyenleri tükenmişlik olgusundan daha fazla etkilenmektedir.

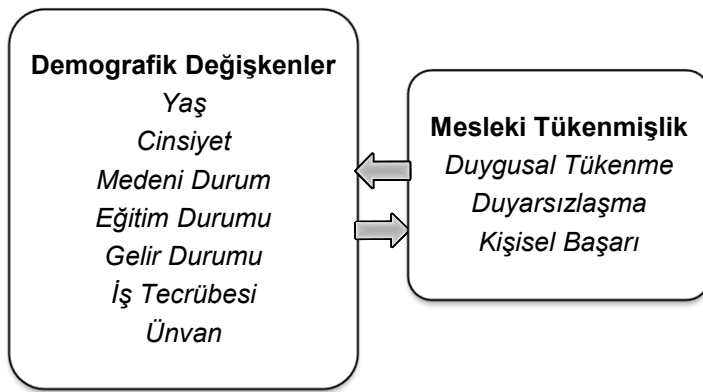
YÖNTEM

Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Havacılık sektörünün yapısı gereği emek yoğun bir hizmet sektörü olması, 7/24 esasına dayanan vardiyalı çalışma koşulları, zamana dayalı uçuş ve yer operasyonları, buna bağlı olarak ortaya çıkan iş stresi, uçuş emniyetinin koşulsuz sağlanma gerekliliği, havacılığa ilişkin kural ve prosedürlerin eksiksiz uygulanma zorunluluğu, etkin bir müşteri ilişkileri yönetimi gibi birçok husus zamanla havacılık çalışanlarının üzerinde hem fizyolojik hem de psikolojik bir etki bırakmaktadır. Alan yazında, ağırlıklı olarak kabin ve kokpit ekipleri, hava trafik kontrol ile uçak bakım çalışanlarına yönelik mesleki tükenmişlik olgusuna ilişkin çalışmalar olduğu görülmektedir. Ancak, yer hizmetleri alanına yönelik Türkiye'de yapılan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Günümüzde küreselleşmeyle birlikte değişen iş hayatı ve çalışma koşulları ile mesleki tükenmişlik olgusu her sektörde ve her meslek alanında kendini göstermektedir. Bu açıdan havacılık sektöründe de yapısı gereği bir sorun haline dönüşen mesleki tükenmişlik yer hizmetleri özelinde bu araştırmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Alan yazında mesleki tükenmişlik olgusuna ilişkin havacılık sektörünün yanı sıra farklı sektörlerde yapılmış çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmanın diğer çalışmalardan farkı, mesleki tükenmişlik olgusunun Türkiye’deki havalimanlarının yolcu hizmetleri birimlerinde görev alan vardiyalı çalışanlar özelinde incelenmesidir. Araştırma kapsamında nicel analiz yöntemleri kullanılmıştır. Değişkenlerin birbirleriyle olan ilişkisini ortaya koymak amacıyla bağımsız örneklem T Testi ve Anova analizleri yapılmış, çalışma kapsamında tanımlayıcı istatistikler ile frekans analizlerine yer verilmiştir. Araştırma kapsamında incelenen değişkenlere ilişkin araştırma modeli Şekil 1’de verilmektedir.

Şekil 1. Araştırmanın Kavramsal Modeli

Hipotezler

H1: Havalimanı yolcu hizmetleri çalışanlarının mesleki tükenmişliğin alt boyutu olan “*Duygusal Tükenme*” faktörüne ilişkin algıları demografik değişkenlere (yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, gelir durumu, iş tecrübesi ve çalışılan birim/unvan) göre farklılaşmaktadır.

H2: Havalimanı yolcu hizmetleri çalışanlarının mesleki tükenmişliğin alt boyutu olan “*Duyarsızlaşma*” faktörüne ilişkin algıları demografik değişkenlere (yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, gelir durumu, iş tecrübesi ve çalışılan birim/unvan) göre farklılaşmaktadır.

H3: Havalimanı yolcu hizmetleri çalışanlarının mesleki tükenmişliğin alt boyutu olan “*Kişisel Başarı*” faktörüne ilişkin algıları demografik değişkenlere (yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, gelir durumu, iş tecrübesi ve çalışılan birim/unvan) göre farklılaşmaktadır.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini; Türkiye'deki havalimanlarında faaliyet gösteren en büyük yer hizmetleri kuruluşunun yolcu hizmetleri biriminde vardiyalı görev yapan beyaz yakalı çalışanlar oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında olasılığa dayalı olmayan örneklem yöntemlerinden biri olan kolayda örneklem yöntemi kullanılmıştır.

Kolayda örneklem yöntemi zaman, maliyet ve izin alma kolaylığı konusunda diğer yöntemlerden daha avantajlı olduğu için tercih edilmiştir. Bunun dışında kalan olasılığa dayalı olmayan örneklem yöntemlerinden biri olan kartopu yöntemi araştırmanın konusuna uygun olmadığından, gönüllü örnekleme yanlılık sorunu olduğundan, çok düzeyli örnekleme ise birçok örnekleme tekniğinin bir arada kullanılmasından dolayı tercih edilmemiştir (Doğanay v.d., 2018). Ek olarak sosyal bilimlerde belirlenmiş olan 0.05 güven aralığı (Karabey, 2019) örneklem evrenin belirlenmesinde kullanılmıştır. Güven aralığı belirlendikten sonra evrendeki çalışan sayısı $N > 15.000$ olduğundan, $n=375$ örneklem sayısının ulaşılması istenen hedefi sağladığından (Üstün, 2018), yapılacak olan anketlerle 375 kişiye ulaşılması planlanmıştır. Veri toplama sürecinde ise 395 kişiye ulaşılarak anket süreci tamamlanmış ve analiz sürecine geçilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak, konuyla ilgili benzer çalışmalarda geçerliliği ve güvenilirliği kanıtlanmış ölçekler kullanılmıştır. Bahsi geçen anket formu; demografik değişkenler ile mesleki tükenmişlik ölçekleri kullanılarak toplamda 2 bölümden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan yolcu hizmetleri çalışanlarının demografik değişkenleri; yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, gelir durumu, iş tecrübesi ve çalıştıkları ünvana göre incelenmektedir.

Araştırma kapsamında mesleki tükenmişlik ve alt boyutlarını ölçmek için Maslach ve Jackson (1981) tarafından geliştirilen, Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Çam (1992) tarafından yapılan "Maslach Tükenmişlik Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek, üç alt boyuttan ve toplam 22 adet ifadeden oluşmaktadır. 5'li likert tipi ölçek yapısında hazırlanan Maslach Tükenmişlik Ölçeğinin toplam puanı bulunmamakta olup üç alt boyutun her biri için ayrı puan elde edilmektedir. Tükenmişlik yaşayan bireylerin genel olarak duygusal tükenme (DT) ve duyarsızlaşma (DYS) puanları yüksek, kişisel başarı (KB) puanı ise düşük olmaktadır. Çam çalışmasında, alt boyutların "Cronbach alfa katsayılarını DT alt bo-

yutu için 0.81; DYS alt boyutu için 0.70; KB alt boyutu için 0.77” olarak belirlemiştir.

BULGULAR

Araştırmada yer alan ifadelerle ilişkin tanımlayıcı istatistikler ile mesleki tükenmişlik olgusunun alt boyutlarına ilişkin güvenilirlik katsayıları Çizelge 1’de verilmektedir. Yapılan analize göre; yolcu hizmetleri çalışanları $\bar{x}=4,44$ en yüksek ortalama ile Duygusal Tükenme alt boyutunda “*İşimde, gücümün üstünde çalıştığımı hissediyorum.*” ifadesine, $\bar{x}=4,04$ en yüksek ortalama ile Duyarsızlaşma alt boyutunda “*Yaptığım işin beni duygusal olarak katılaştırmasından sıkıntı duyuyorum.*” ifadesine, $\bar{x}=2,19$ en düşük ortalama ile Kişisel Başarı alt boyutunda “*Çalışanlarıma rahat bir ortamı kolaylıkla sağlayabilirim.*” ifadesine ilişkin görüşlerini bildirmişlerdir. Ölçeğin güvenilirlik katsayıları incelendiğinde, duygusal tükenme alt boyutunun Cronbach’s Alfa değerinin $\alpha=0,754$; duyarsızlaşma alt boyutunun Cronbach’s Alfa değerinin $\alpha=0,718$; kişisel başarı alt boyutunun Cronbach’s Alfa değerinin ise $\alpha=0,749$ olduğu görülmektedir. Değerler, araştırmaya katılan örneklem grubu için kullanılan ölçeğin makul derecede güvenilir olduğunu göstermektedir.

Çizelge 1. Araştırma değişkenlerine ilişkin tanımlayıcı istatistikler ve güvenilirlik katsayıları

Duygusal Tükenme	N	Ort	Std. Sapma	Cronbach's Alpha
1.İşimden duygusal olarak uzaklaştığımı hissediyorum.	395	3,68	0,595	,754
2.İşgününün sonunda kendimi bitkin hissediyorum.	395	4,11	0,457	
3.Sabahları yeni bir işgünü ile karşılaşacağımdan kendimi yorgun hissediyorum.	395	3,40	0,554	
6.Bütün gün insanlarla birlikte çalışmaktan gerginlik duyuyorum.	395	4,03	0,438	
8.İşimin beni tükettiğini hissediyorum.	395	4,23	0,504	
13.İşimin beni hayal kırıklığına uğrattığını düşünüyorum.	395	3,92	0,704	
14.İşimde, gücümün üstünde çalıştığımı his-	395	4,44	0,527	

sediyorum.

16.Doğrudan insanlarla birlikte çalışmak beni gerçekten yoruyor.	395	4,05	0,391	
20.Kendimi çok çaresiz hissediyorum.	395	3,10	0,419	
Duyarsızlaşma	N	Ort	Std. Sapma	Cronbach's Alpha
5.Bazı çalışanlarıma onlar sanki bir objeymiş gibi davrandığımı hissediyorum.	395	2,55	0,722	,718
10.Yaptığım işin beni insanlara karşı katılaştırdığımı hissediyorum.	395	4,04	0,579	
11.Yaptığım işin beni duygusal olarak katılaştırtmasından sıkıntı duyuyorum.	395	2,17	0,619	
15.Bazı çalışanların başına gelenler gerçekten umurumda değil.	395	2,49	0,735	
22.Çalışanlarımın bazı problemleri için beni suçladıklarını hissediyorum.	395	2,51	0,654	
Kişisel Başarı	N	Ort	Std. Sapma	Cronbach's Alpha
4.Çalışanların neler hissettiklerini kolayca anlayabilirim.	395	3,24	0,590	,749
7.Çalışanlarımın sorunlarını etkili bir şekilde hallederim.	395	3,62	0,815	
9.Yaptığım iş ile diğer insanlara olumlu yönde katkıda bulunduğumu hissediyorum.	395	4,00	0,704	
12.Kendimi çok enerjik hissediyorum.	395	3,03	0,458	
17.Çalışanlarıma rahat bir ortamı kolaylıkla sağlayabilirim.	395	2,19	0,475	
18.Çalışanlarımla yakından ilgilendiğimde kendimi rahatlamış hissediyorum.	395	2,91	0,842	
19.Bu meslekte pek çok değerli işler başardım.	395	3,87	0,684	
21.İşimle ilgili sorunları soğukkanlılıkla hallederim.	395	4,08	0,724	

Araştırma kapsamında katılımcıların demografik özelliklerinin yanı sıra sektördeki iş deneyimleri ve çalıştıkları birimdeki ünvanlara ilişkin veriler de

elde edilmiştir. Elde edilen verilerin frekans dağılımları Çizelge 2’de verilmektedir.

Çizelge 2. Katılımcıların demografik verilerine ilişkin bulgular

Cinsiyet			Medeni Durum		
	Kişi	%		Kişi	%
Kadın	242	61,3	Bekar	252	63,8
Erkek	153	38,7	Evli	143	36,2
Toplam	395	100,0	Toplam	395	100,0
Yaş			Eğitim Durumu		
	Kişi	%		Kişi	%
25-29	15	3,8	Lise	13	3,3
30-34	89	22,5	Önlisans	80	20,3
35-39	183	46,3	Lisans	276	69,9
40-44	93	23,5	Lisansüstü	26	6,6
45 ve üzeri	15	3,8	Toplam	395	100,0
Toplam	395	100,0			
İş Tecrübesi			Gelir Durumu		
	Kişi	%		Kişi	%
5 Yıldan daha az	4	1,0	5501-7500	241	61,0
5-9 Yıl	165	41,8	7501-9500	108	27,3
10-14 Yıl	215	54,4	9501-11500	31	7,8
15 Yıl ve üzeri	11	2,8	11501 ve üzeri	15	3,8
Toplam	395	100,0	Toplam	395	100,0
Unvan					
	Kişi	%			
Müdür / Müdür Yrd.	19	4,8			
Şef / Şef Yrd.	63	15,9			
Memur	313	79,2			
Toplam	395	100,0			

Çizelge 2 incelendiğinde, araştırmaya katılan katılımcıların büyük bir çoğunluğunu %61,3 oranla (n=242) vardiyalı kadın çalışanlar oluşturmaktadır. Katılım-

cıların, %63,8'inin (n=252) bekar, %46,3'ünün (n=183) 35-39 yaş aralığında, %69,9'unun (n=276) lisans mezunu, %54,4'ünün (n=215) 10-14 yıl arası iş tecrübesine sahip olduğu, %61'inin (n=241) 5501 ila 7500 TL arasında bir gelir seviyesine sahip olduğu ve %79,2'sinin (n=313) memur çalışanlardan oluştuğu görülmektedir. Katılımcıların demografik özellikleri ile mesleki tükenmişlik algıları ve alt boyutları üzerinde etkili olduğu düşünülen faktörler arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak için analizler yapılmıştır.

Çizelge 3. Cinsiyete Göre Yolcu Hizmetleri Çalışanlarının Mesleki Tükenmişlik Algılarına İlişkin T Testi Bulguları

Duygusal Tükenme & Cinsiyet İlişkisi - T Testi						
		N	Ortalama	Std. Hata	t	p değeri
Duygusal Tükenme	Kadın	242	3,9063	,31832	1,877	,061
	Erkek	153	3,8504	,26805		

* p>,05

Duyarsızlaşma & Cinsiyet İlişkisi - T Testi						
		N	Ortalama	Std. Hata	t	p değeri
Duyarsızlaşma	Kadın	242	2,7529	,40404	,101	,919
	Erkek	153	2,7569	,36342		

* p>,05

Kişisel Başarı & Cinsiyet İlişkisi - T Testi						
		N	Ortalama	Std. Hata	t	p değeri
Kişisel Başarı	Kadın	242	3,2660	,36767	6,560	,000
	Erkek	153	3,5278	,41414		

* p<,05

Mesleki Tükenmişlik & Cinsiyet İlişkisi - T Testi						
		N	Ortalama	Std. Hata	t	p değeri
Mesleki Tükenmişlik	Kadın	242	3,4113	,22501	3,481	,001
	Erkek	153	3,4846	,18887		

* p<,05

Yolcu hizmetleri çalışanlarının genel mesleki tükenmişlik ve alt boyutlarına ilişkin algılarında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık olup olmadığı Çizelge 3'de

verilmektedir. Yolcu hizmetleri çalışanlarının duygusal tükenme ($t=1,877$ $p=0,061 > 0,05$) ve duyarsızlaşma ($t=0,101$ $p=0,919 > 0,05$) alt boyutuna ilişkin algılarında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Diğer taraftan yolcu hizmetleri çalışanlarının kişisel başarı ($t=6,560$ $p=0,000 < 0,05$) alt boyutu ile tüm boyutları kapsayan genel mesleki tükenmişlik ($t=3,481$ $p=0,001 < 0,05$) boyutunun cinsiyete göre istatistiki olarak farklılaştığı görülmektedir. Buna göre; erkek çalışanların ($\bar{x}=3,48$ ortalama ile) kadın çalışanlara ($\bar{x}=3,41$) göre mesleki tükenmişlik düzeylerinin görece daha yüksek olduğu görülmektedir.

Çizelge 4. Medeni Duruma Göre Yolcu Hizmetleri Çalışanlarının Mesleki Tükenmişlik Algılarına İlişkin T Testi Bulguları

Duygusal Tükenme & Medeni Durum - T Testi						
		N	Ortalama	Std. Hata	t	p değeri
Duygusal Tükenme	Evli	252	3,8823	,30683	,213	,832
	Bekar	143	3,8889	,29070		

* $p>,05$

Duyarsızlaşma & Medeni Durum - T Testi						
		N	Ortalama	Std. Hata	t	p değeri
Duyarsızlaşma	Evli	252	2,7571	,35938	,175	,862
	Bekar	143	2,7497	,43603		

* $p>,05$

Kişisel Başarı & Medeni Durum - T Testi						
		N	Ortalama	Std. Hata	t	p değeri
Kişisel Başarı	Evli	252	3,4390	,38191	4,654	,000
	Bekar	143	3,2413	,41871		

* $p<,05$

Mesleki Tükenmişlik & Medeni Durum - T Testi						
		N	Ortalama	Std. Hata	t	p değeri
Mesleki Tükenmişlik	Evli	252	3,4654	,21584	3,239	,001
	Bekar	143	3,3945	,20510		

* $p<,05$

Yolcu hizmetleri çalışanlarının genel mesleki tükenmişlik ve alt boyutlarına ilişkin algılarında medeni duruma göre anlamlı bir farklılık olup olmadığı Çizelge 4’de verilmektedir. Yolcu hizmetleri çalışanlarının duygusal tükenme ($t=0,213$ $p=0,832 > 0,05$) ve duyarsızlaşma ($t=0,175$ $p=0,862 > 0,05$) alt boyutuna ilişkin algılarında medeni duruma göre anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Diğer taraftan yolcu hizmetleri çalışanlarının kişisel başarı ($t=4,654$ $p=0,000 < 0,05$) alt boyutu ile tüm boyutları kapsayan genel mesleki tükenmişlik ($t=3,239$ $p=0,001 < 0,05$) boyutunun cinsiyete göre istatistiki olarak farklılaştığı görülmektedir. Buna göre; evli çalışanların ($\bar{x}=3,46$ ortalama ile) bekar çalışanlara ($\bar{x}=3,39$) göre mesleki tükenmişlik düzeylerinin görece daha yüksek olduğu görülmektedir.

Çizelge 5. Yaş Aralığına Göre Yolcu Hizmetleri Çalışanlarının Mesleki Tükenmişlik Algılarına İlişkin ANOVA Testi Bulguları

Duygusal Tükenme & Yaş İlişkisi – ANOVA						
Duygusal Tükenme	N	Ortalama	Std. Hata	Levene Statistic	F	p değeri
25-29	15	3,5111	,41105	1,313	18,964	,000**
30-34	89	3,7778	,22845			
35-39	183	3,8889	,28531	p değeri		
40-44	93	3,9833	,28420	,264*		
45 ve üzeri	15	4,2296	,21193			

* Varyanslar Homojen Değil $p>,05$

** $p<,01$ ve $p<,05$

Duyarsızlaşma & Yaş İlişkisi – ANOVA						
Duyarsızlaşma	N	Ortalama	Std. Hata	Levene Statistic	F	p değeri
25-29	15	2,3200	,44593	1,247	7,528	,000**
30-34	89	2,6742	,36479			
35-39	183	2,7825	,37051	p değeri		
40-44	93	2,8409	,40061	,291*		
45 ve üzeri	15	2,7867	,25598			

* Varyanslar Homojen Değil $p>,05$

** $p<,01$ ve $p<,05$

Kişisel Başarı & Yaş İlişkisi – ANOVA						
Kişisel Başarı	N	Ortama	Std.Hata	Levene Statistic	F	p değeri

25-29	15	3,1083	,34996	1,571	5,500	,000**
30-34	89	3,2486	,34773			
35-39	183	3,3900	,41118	p değeri		
40-44	93	3,4489	,40724	,181*		
45 ve üzeri	15	3,5500	,47902			

* Varyanslar Homojen Değil $p > ,05$

** $p < ,01$ ve $p < ,05$

Mesleki Tükenmişlik & Yaş İlişkisi – ANOVA

Mesleki Tü- kenmişlik	N	Ortama	Std.Hata	Levene Statistic	F	p değe- ri
25-29	15	3,0939	,27026	1,364	30,010	,000**
30-34	89	3,3345	,18378			
35-39	183	3,4560	,18429	p değeri		
40-44	93	3,5293	,19501	,246*		
45 ve üzeri	15	3,6545	,11499			

* Varyanslar Homojen Değil $p > ,05$

** $p < ,01$ ve $p < ,05$

Yolcu hizmetleri çalışanlarının genel mesleki tükenmişlik ve alt boyutlarına ilişkin algılarında yaşa göre anlamlı bir farklılık olup olmadığı Çizelge 5’de verilmektedir. Çizelge 5 incelendiğinde; yolcu hizmetleri çalışanlarının genel mesleki tükenmişlik ($F=30,010$ $p=0,000 < 0,05$), duygusal tükenme ($F=18,964$ $p=0,000 < 0,05$), duyarsızlaşma ($F=7,528$ $p=0,000 < 0,05$) ve kişisel başarı ($F=5,50$ $p=0,000 < 0,05$) alt boyutlarına ilişkin algıları yaş gruplarına göre istatistiki olarak farklılaşmaktadır. Hangi yaş gruplarında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık oluştuğunu tespit edebilmek için (Levene Statistic p değerleri $> 0,05$ olduğundan varyanslar homojen değil) Tamhane testi yapılmış, mesleki tükenmişliğin tüm alt boyutlarında yaş grupları arasında anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Yolcu hizmetleri çalışanlarının yaş aralıkları arttıkça buna bağlı olarak mesleki tükenmişlik düzeylerinin arttığı, duygusal olarak daha fazla tükendikleri, duyarsızlaşma eğiliminin yükseldiği ancak kişisel başarı yönünden yaş arttıkça negatif yönde bir azalma olmadığı görülmektedir. Buna göre; havacılık sektöründeki diğer çalışanlardan farklı olarak yolcu hizmetleri çalışanlarının yaş aralığı arttıkça mesleki tükenmişlik düzeyleri de artmaktadır.

Çizelge 6. Eğitim Durumuna Göre Yolcu Hizmetleri Çalışanlarının Mesleki Tükenmişlik Algılarına İlişkin ANOVA Testi Bulguları

Duygusal Tükenme & Eğitim Durumu İlişkisi – ANOVA						
Duygusal Tükenme	N	Ortalama	Std. Hata	Levene Statistic	F	p değeri
Lise	13	3,8889	,31753	6,479	1,006	,390**
Önlisans	80	3,9167	,39551			
Lisans	276	3,8833	,26133	p değeri		
Lisansüstü	26	3,7991	,34715	,000*		

* Varyanslar Homojen $p < ,01$ ve $p < ,05$ ** $p > ,05$

Duyarsızlaşma & Eğitim Durumu İlişkisi – ANOVA						
Duyarsızlaşma	N	Ortalama	Std. Hata	Levene Statistic	F	p değeri
Lise	13	2,8154	,25115	4,133	2,257	,081**
Önlisans	80	2,6550	,46982			
Lisans	276	2,7790	,37484	p değeri		
Lisansüstü	26	2,7692	,25103	,007		

* Varyanslar Homojen $p < ,01$ ve $p < ,05$ ** $p > ,05$

Kişisel Başarı & Eğitim Durumu İlişkisi – ANOVA						
Kişisel Başarı	N	Ortama	Std.Hata	Levene Statistic	F	p değeri
Lise	13	3,0769	,29991	1,073	18,973	,000**
Önlisans	80	3,1594	,33220			
Lisans	276	3,4081	,39713	p değeri		
Lisansüstü	26	3,7212	,38129	,360*		

* Varyanslar Homojen Değil $p > ,05$ ** $p < ,01$ ve $p < ,05$

Mesleki Tükenmişlik & Eğitim Durumu İlişkisi – ANOVA						
Mesleki Tükenmişlik	N	Ortama	Std.Hata	Levene Statistic	F	p değeri
Lise	13	3,3497	,18218	4,777	7,919	,000**
Önlisans	80	3,3545	,27171			

Lisans	276	3,4595	,18661	p değeri
Lisansüstü	26	3,5367	,22637	,003*

* Varyanslar Homojen $p < ,01$ ve $p < ,05$

** $p < ,01$ ve $p < ,05$

Yolcu hizmetleri çalışanlarının genel mesleki tükenmişlik ve alt boyutlarına ilişkin algılarında eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık olup olmadığı Çizelge 6'da verilmektedir. Yolcu hizmetleri çalışanlarının duygusal tükenme ($F=1,006$ $p=0,390 > 0,05$) ve duyarsızlaşma ($F=2,257$ $p=0,081 > 0,05$) alt boyutuna ilişkin algılarında eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Diğer taraftan yolcu hizmetleri çalışanlarının kişisel başarı ($F=18,973$ $p=0,000 < 0,05$) alt boyutu ile tüm boyutları kapsayan genel mesleki tükenmişlik ($F=7,919$ $p=0,000 < 0,05$) boyutunun eğitim durumuna göre istatistiki olarak farklılaştığı görülmektedir. Hangi yaş gruplarında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık oluştuğunu tespit edebilmek için (Levene Statistic değerleri esas alınarak varyansların homojen olup olmaması durumuna göre) Tukey ve Tamhane testleri yapılmış, kişisel başarı alt boyutu ile genel mesleki tükenmişlik boyutlarında eğitim durumuna göre anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Buna göre; lise ve önlisans mezunları ile lisans ve lisansüstü mezunlarının mesleki tükenmişlik ile kişisel başarı alt boyutu ortalamaları arasında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Yolcu hizmetleri çalışanlarının eğitim seviyesi arttıkça buna bağlı olarak genel mesleki tükenmişlik düzeylerinin arttığı, ancak kişisel başarı yönünden eğitim seviyesine göre negatif yönde bir azalma olmadığı görülmektedir. Özetle, havacılık sektöründeki diğer çalışanlardan farklı olarak yolcu hizmetleri çalışanlarının mesleki tükenmişlik düzeyleri eğitim durumuna göre değişmektedir.

Çizelge 7. Gelir Durumuna Göre Yolcu Hizmetleri Çalışanlarının Mesleki Tükenmişlik Algılarına İlişkin ANOVA Testi Bulguları

Duygusal Tükenme & Gelir Durumu İlişkisi – ANOVA						
Duygusal Tükenme	N	Ortalama	Std. Hata	Levene Statistic	F	p değeri
4.501- 6.500 TL	241	3,9009	,32181	1,296	1,174	,320**
6.501- 8.500 TL	108	3,8714	,24829			
8.501- 10.500 TL	31	3,8638	,27173	p değeri		
10.501 TL ve üzeri	15	3,7630	,34341	,275*		

* Varyanslar Homojen Değil $p > ,05$

** $p > ,05$

Duyarsızlaşma & Gelir Durumu İlişkisi – ANOVA

Duyarsızlaşma	N	Ortalama	Std. Hata	Levene Statistic	F	p değeri
4.501- 6.500 TL	241	2,6855	,39136	1,112	10,992	,000**
6.501- 8.500 TL	108	2,7981	,34097			
8.501- 10.500 TL	31	3,0581	,32739			
10.501 TL ve üzeri	15	2,9200	,41266			
						p değeri

* Varyanslar Homojen Değil $p > ,05$

** $p < ,01$ ve $p < ,05$

Kişisel Başarı & Gelir Durumu İlişkisi – ANOVA

Kişisel Başarı	N	Ortama	Std.Hata	Levene Statistic	F	p değeri
4.501- 6.500 TL	241	3,2194	,35009	5,898	52,057	,000**
6.501- 8.500 TL	108	3,4965	,33856			
8.501- 10.500 TL	31	3,7258	,39187			
10.501 TL ve üzeri	15	4,0750	,12320			
						p değeri

* Varyanslar Homojen $p < ,05$

** $p < ,01$ ve $p < ,05$

Mesleki Tükenmişlik & Gelir Durumu İlişkisi – ANOVA

Mesleki Tükenmişlik	N	Ortama	Std.Hata	Levene Statistic	F	p değeri
4.501- 6.500 TL	241	3,3768	,21660	4,777	28,671	,000**
6.501- 8.500 TL	108	3,4912	,14136			
8.501- 10.500 TL	31	3,6305	,17828			
10.501 TL ve üzeri	15	3,6848	,19012			
						p değeri

* Varyanslar Homojen $p < ,05$

** $p < ,01$ ve $p < ,05$

Yolcu hizmetleri çalışanlarının genel mesleki tükenmişlik ve alt boyutlarına ilişkin algılarında gelir seviyesine göre anlamlı bir farklılık olup olmadığı Çizelge 7’de verilmektedir. Yolcu hizmetleri çalışanlarının duygusal tükenme ($F=1,174$ $p=0,320 > 0,05$) alt boyutuna ilişkin algılarında gelir seviyesine göre anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Diğer taraftan yolcu hizmetleri çalışanlarının duyarsızlaşma ($F=10,992$ $p=0,000 < 0,05$) ve kişisel başarı ($F=52,057$ $p=0,000 < 0,05$) alt boyutları ile tüm boyutları kapsayan genel mesleki tükenmişlik ($F=28,671$ $p=0,000 < 0,05$) boyutunun gelir seviyesine göre istatistiki olarak farklılaştığı görülmektedir. Hangi gelir seviyesinde istatistiki olarak anlamlı bir farklılık oluştuğunu tespit edebilmek için (Levene Statistic değerleri esas alınarak varyansların homojen olup olmaması durumuna göre) Tukey ve Tamhane testleri yapılmış, duyarsızlaşma ve kişisel başarı alt boyutları ile genel mesleki tükenmişlik boyutunda gelir seviyesine göre anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Genel mesleki tükenmişlik düzeyi gelir seviyesine göre kademeli olarak artmakta ancak kişisel başarı alt boyutunda gelir seviyesi arttıkça çalışanların kişisel başarı faktör ortalamalarının da arttığı görülmektedir.

Çizelge 8. Sektördeki Çalışma Sürelerine Göre Yolcu Hizmetleri Çalışanlarının Mesleki Tükenmişlik Algılarına İlişkin ANOVA Testi Bulguları

Duygusal Tükenme & İş Tecrübesi İlişkisi – ANOVA						
Duygusal Tükenme	N	Ortalama	Std. Hata	Levene Statistic	F	p değeri
5 yıldan daha az	4	3,0278	,59749	3,586	29,105	,000**
5-9 Yıl	165	3,7825	,23867			
10-14 Yıl	215	3,9721	,29026	p değeri		
15 yıl ve üzeri	11	4,0202	,26208	,014*		

* Varyanslar Homojen $p < ,05$

** $p < ,01$ ve $p < ,05$

Duyarsızlaşma & İş Tecrübesi İlişkisi – ANOVA						
Duyarsızlaşma	N	Ortalama	Std. Hata	Levene Statistic	F	p değeri
5 yıldan daha az	4	2,1500	,66081	3,659	6,677	,000**
5-9 Yıl	165	2,6958	,40279			
10-14 Yıl	215	2,8009	,34560	p değeri		
15 yıl ve üzeri	11	2,9455	,55202	,013*		

* Varyanslar Homojen $p < ,05$

** $p < ,01$ ve $p < ,05$

Kişisel Başarı & İş Tecrübesi İlişkisi – ANOVA

Kişisel Başarı	N	Ortama	Std.Hata	Levene Statistic	F	p değeri
5 yıldan daha az	4	3,4688	,41300	3,566	9,816	,000**
5-9 Yıl	165	3,2447	,37610			
10-14 Yıl	215	3,4471	,39366	p değeri		
15 yıl ve üzeri	11	3,6136	,60326	,014*		

* Varyanslar Homojen $p < ,05$

** $p < ,01$ ve $p < ,05$

Mesleki Tükenmişlik & İş Tecrübesi İlişkisi – ANOVA

Mesleki Tükenmişlik	N	Ortama	Std.Hata	Levene Statistic	F	p değeri
5 yıldan daha az	4	2,9886	,36623	2,370	37,687	,000**
5-9 Yıl	165	3,3399	,18966			
10-14 Yıl	215	3,5150	,18858	p değeri		
15 yıl ve üzeri	11	3,6281	,12166	,070*		

* Varyanslar Homojen $p < ,05$

** $p < ,05$

Yolcu hizmetleri çalışanlarının genel mesleki tükenmişlik ve alt boyutlarına ilişkin algılarında iş tecrübesine göre anlamlı bir farklılık olup olmadığı Çizelge 8’de verilmektedir. Çizelge 8 incelendiğinde; yolcu hizmetleri çalışanlarının genel mesleki tükenmişlik ($F=37,687$ $p=0,000 < 0,05$), duygusal tükenme ($F=29,105$ $p=0,000 < 0,05$), duyarsızlaşma ($F=6,677$ $p=0,000 < 0,05$) ve kişisel başarı ($F=9,816$ $p=0,000 < 0,05$) alt boyutlarına ilişkin algıları iş tecrübesine göre istatistiki olarak farklılaşmaktadır. Hangi tecrübe düzeyinde istatistiki olarak anlamlı bir farklılık oluştuğunu tespit edebilmek için (Levene Statistic değerleri esas alınarak varyansların homojen olup olmaması durumuna göre) Tukey ve Tamhane testleri yapılmış, genel mesleki tükenmişlik boyutunun işe yeni başlayan çalışanlarda görece düşük olduğu tespit edilmiştir, Sektörde çalışılan süre arttıkça kademeli olarak yolcu hizmetleri çalışanlarının genel mesleki tükenmişlik düzeylerinin arttığı, duygusal olarak daha fazla tükendikleri, duyarsızlaşma eğiliminin yükseldiği ancak kişisel başarı yönünden sektör tecrübesi arttıkça negatif yönde bir azalma olmadığı görülmektedir. Buna göre; havacılık

sektöründeki diğer çalışanlardan farklı olarak yolcu hizmetleri çalışanlarının sektörel tecrübeleri arttıkça tükenmişlik düzeyleri azalmamakta aksine artmaktadır.

Çizelge 9. Çalışılan Ünvana Göre Yolcu Hizmetleri Çalışanlarının Mesleki Tükenmişlik Algılarına İlişkin ANOVA Testi Bulguları

Duygusal Tükenme & Ünvan İlişkisi – ANOVA						
Duygusal Tükenme	N	Ortalama	Std. Hata	Levene Statistic	F	p değeri
Müdür	19	3,7310	,31928	,835	3,676	,026**
Şef	63	3,8430	,25214			
Memur	313	3,9024	,30594	p değeri		
Toplam	395	3,8847	,30074	,435*		

* Varyanslar Homojen Değil $p > ,05$

** $p < ,05$

Duyarsızlaşma & Ünvan İlişkisi – ANOVA						
Duyarsızlaşma	N	Ortalama	Std. Hata	Levene Statistic	F	p değeri
Müdür	19	3,0421	,39765	,486	15,997	,000**
Şef	63	2,9333	,34078			
Memur	313	2,7010	,37931	p değeri		
Toplam	395	2,7544	,38834	,615		

* Varyanslar Homojen Değil $p > ,05$

** $p < ,01$ ve $p < ,05$

Kişisel Başarı & Ünvan İlişkisi – ANOVA						
Kişisel Başarı	N	Ortama	Std.Hata	Levene Statistic	F	p değeri
Müdür	19	4,0066	,17417	6,324	64,855	,000**
Şef	63	3,6607	,34666			
Memur	313	3,2696	,36204	p değeri		
Toplam	395	3,3674	,40639	,002*		

* Varyanslar Homojen $p < ,05$

** $p < ,01$ ve $p < ,05$

Mesleki Tükenmişlik & Ünvan İlişkisi – ANOVA						
Mesleki Tükenmişlik	N	Ortama	Std.Hata	Levene Statistic	F	p değeri

Müdür	19	3,6746	,18940	1,594	33,283	,000**
Şef	63	3,5700	,16160			
Memur	313	3,3992	,20592	p değeri		
Toplam	395	3,4397	,21449	,204*		

* Varyanslar Homojen Değil $p > ,05$

** $p < ,01$ ve $p < ,05$

Yolcu hizmetleri çalışanlarının genel mesleki tükenmişlik ve alt boyutlarına ilişkin algılarında ünvana göre anlamlı bir farklılık olup olmadığı Çizelge 9’da verilmektedir. Çizelge 9 incelendiğinde; yolcu hizmetleri çalışanlarının genel mesleki tükenmişlik ($F=33,283$ $p=0,000 < 0,05$), duygusal tükenme ($F=3,676$ $p=0,026 < 0,05$), duyarsızlaşma ($F=15,997$ $p=0,000 < 0,05$) ve kişisel başarı ($F=64,855$ $p=0,000 < 0,05$) alt boyutlarına ilişkin algıları ünvana göre istatistiki olarak farklılaşmaktadır. Hangi unvan gruplarına göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık oluştuğunu tespit edebilmek için (Levene Statistic değerleri esas alınarak varyansların homojen olup olmaması durumuna göre) Tukey ve Tamhane testleri yapılmış, genel mesleki tükenmişlik boyutunun memur ünvanı ile çalışanlarda görece daha düşük olduğu tespit edilmiştir, Ünvan yükseldikçe yolcu hizmetleri çalışanlarının genel mesleki tükenmişlik düzeylerinin arttığı görülmektedir. Memur ünvanlı yolcu hizmetleri çalışanlarının duygusal olarak daha fazla tükendikleri, Müdür ünvanlı çalışanların ise diğer çalışanlara nazaran duyarsızlaşma eğiliminin daha yüksek olduğu ve kişisel başarı faktörünün daha fazla arttığı görülmektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Yolcu hizmetleri, müşterilerin havalimanına girişinden uçağa bininceye kadar geçen süreçte, bilet satış, bagaj kabul, check-in, vize, boarding, uçuş öncesi ve sonrası tüm işlemleri kapsayan, yer operasyonunun her anında müşteriler ile bire bir iletişim halinde olan bir birimdir. Operasyon esnasında meydana gelen ve müşterilere yansıyan her aksaklık bu birim çalışanlarınca çözülmeye ve yönetilmeye çalışılmaktadır. Uçuş iptali, gecikme, bağlantılı uçuşa yetişememe, planlı uçuşun başka bir havalimanına iniş yapması, fazla bilet satışı, hava muhalefeti...vb. gibi operasyonel veya teknik sebeplerden dolayı ortaya çıkan aksaklıklar, vardiyalı çalışma koşullarının yanı sıra çalışanların iş stresini gereğinden fazla artırmaktadır. Tüm bu etkenler zamanla çalışanlarda mesleki tükenmişlik olgusunu tetiklemektedir.

Genel olarak, yolcu hizmetleri çalışanlarının ortalamanın üzerinde bir mesleki tükenmişliğe maruz kaldığı, havacılık sektöründeki diğer çalışanlardan farklı olarak duygusal boyutta yüksek oranda bir tükenme eğiliminin ortaya çıktığı, duyarsızlaşma boyutunun görece daha düşük olduğu, kişisel başarı boyutunun ise ortalamanın üzerinde görece daha yüksek olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan yolcu hizmetleri çalışanları cinsiyet ve medeni durumlarına göre değerlendirildiğinde, erkek çalışanların kadın çalışanlara göre, evli çalışanların da bekar çalışanlara göre genel mesleki tükenmişlik düzeylerinin görece daha yüksek olduğu görülmektedir.

Yolcu hizmetleri çalışanlarının mesleki tükenmişlik düzeyi yaş faktörüne göre değerlendirildiğinde, yaş aralığı arttıkça buna bağlı olarak genel mesleki tükenmişlik düzeyinin arttığı, çalışanların duygusal olarak daha fazla tükendiği, duyarsızlaşma eğiliminin yükseldiği ancak kişisel başarı yönünden yaş arttıkça negatif yönde bir azalma olmadığı görülmektedir. Buna göre; havacılık sektöründeki diğer çalışanlardan farklı olarak yolcu hizmetleri çalışanlarının yaş aralığı arttıkça mesleki tükenmişlik düzeyleri de artmaktadır. Alan yazındaki benzer çalışmalar mesleğe yeni başlayan genç çalışanların tükenmişlik düzeyinin daha yüksek olduğunu ifade etmektedir.

Yolcu hizmetleri çalışanlarının mesleki tükenmişlik düzeyi eğitim durumlarına göre incelendiğinde, kişisel başarı alt boyutu ile genel mesleki tükenmişlik boyutlarında eğitim durumuna göre anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Buna göre; lise ve önlisans mezunları ile lisans ve lisansüstü mezunlarının mesleki tükenmişlik ile kişisel başarı alt boyutu ortalamaları arasında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Yolcu hizmetleri çalışanlarının eğitim seviyesi arttıkça buna bağlı olarak genel mesleki tükenmişlik düzeylerinin de arttığı görülmektedir. Havacılık sektöründeki diğer çalışanlardan farklı olarak yolcu hizmetleri çalışanlarının mesleki tükenmişlik düzeyleri eğitim durumuna göre değişmektedir. Alan yazındaki benzer çalışmalar mesleki tükenmişlik düzeyinin eğitime göre farklılaşmadığını ifade etmektedir. Eğitim seviyesi arttıkça çalışanların çalıştıkları işletmelerden beklentileri de artmaktadır. Buna bağlı olarak örgüt içinde etkin bir kariyer ve yetenek yönetiminin oluşturulması, çalışanların hem işe hem de beklentilerine uygun bir şekilde istihdam edilmesine katkı sunacaktır. Genel mesleki tükenmişlik boyutu ile gelir seviyesi arasındaki ilişki incelendiğinde duyarsızlaşma ve kişisel başarı alt boyutları ile arasında anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Genel mesleki tükenmişlik düzeyi gelir seviyesine göre kademeli olarak artmakta ancak kişisel başarı alt boyutunda gelir seviyesi

arttıkça çalışanların kişisel başarı faktör ortalamalarının da arttığı görülmektedir. Buna göre çalışanların mesleki tükenmişlik algılarını yönetebilmek için işletmelerde etkin ve tatmin edici bir ücret politikasının oluşturulması sürecin yönetilmesini daha da kolaylaştıracaktır.

Araştırma kapsamında, genel mesleki tükenmişlik boyutunun işe yeni başlayan çalışanlarda görece düşük olduğu tespit edilmiştir, Sektörde çalışılan süre arttıkça kademeli olarak yolcu hizmetleri çalışanlarının genel mesleki tükenmişlik düzeylerinin arttığı, duygusal olarak daha fazla tükendikleri, duyarsızlaşma eğiliminin yükseldiği görülmektedir. Buna göre; havacılık sektöründeki diğer çalışanlardan farklı olarak yolcu hizmetleri çalışanlarının sektörel tecrübeleri arttıkça tükenmişlik düzeyleri azalmamakta aksine artmaktadır.

Yolcu hizmetleri çalışanlarının mesleki tükenmişlik düzeyi görev yaptıkları ünvanlara göre değerlendirildiğinde genel mesleki tükenmişlik boyutunun memur ünvanı ile çalışanlarda görece daha düşük olduğu tespit edilmiştir, Ünvan yükseldikçe yolcu hizmetleri çalışanlarının genel mesleki tükenmişlik düzeylerinin arttığı görülmektedir. Ancak, memur ünvanlı yolcu hizmetleri çalışanlarının müşterilerle sürekli, birebir iletişim halinde oldukları için diğer çalışanlara nazaran duygusal olarak daha fazla tükendikleri, Müdür ünvanlı çalışanların ise kendi çalışanlarına karşı diğer ünvan gruplarına nazaran duyarsızlaşma eğiliminin daha yüksek olduğu ve kişisel başarı faktörünü daha fazla önemseydiği görülmektedir. Alan yazındaki benzer çalışmalarda da müşterilerle birebir iletişim halinde olan meslek gruplarının tükenmişlik düzeyinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Bu bağlamda; emniyet, kalite ve hizmet devamlılığının esas olduğu havacılık sektöründe, çalışanların moral ve motivasyonunun yüksek tutulması, teşvik edilmeleri, zorlayıcı çalışma koşullarının çalışanların lehine kolaylaştırılması, herhangi bir aksaklık durumunda etkin bir kriz yönetiminin sağlanması elzemdir. Nitekim, bugün Türkiye’de havacılık işletmelerinde işgücü devir oranlarının yüksek seyretmesinin sebeplerinden biri de mesleki tükenmişlik olgusunun varlığı ve buna bağlı olarak çalışanların işten ayrılmalarıdır. Bu açıdan çalışanların işyerinde karşılaştıkları bu psikolojik tükenme halinin işverenlerce profesyonel bir şekilde yönetilmesi ve sorunlara ivedi çözüm bulunması gerekmektedir. Aksi halde psikolojik olarak tükenen çalışanlar sadece kendilerini tüketmekle kalmayacak, bu durumu müşterilere de yansıtacaklardır. Bu da havacılık işletmeleri için istenmeyen bir durum yaratacaktır.

Bu çalışma ile havalimanlarında görev yapan yolcu hizmetleri çalışanlarının iş-

yerinde yaşadıkları mesleki tükenmişlik olgusu ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. Bu haliyle çalışmanın; alan yazına, yer hizmetleri kuruluşlarına, araştırmacılara ve sektördeki diğer paydaşlara katkı sunması beklenmektedir. Gelecek araştırmalarda, mesleki tükenmişlik olgusunun diğer örgütsel değişkenlerle birlikte havacılığın farklı alanlarında incelenmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Ardıç K., Polatçı S. (2009). Tükenmişlik Sendromu ve Madalyonun Öbür Yüzü: İşle Bütünleşme. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 32(1), S. 21-46.

Cordes, C. L., Dougherty, T. W. (1993). A Review And In Integration Of Research On Job Burnout. *Academy Of Management Review Magasine*. 18(4): S.621-656.

Çam, O. (1992). Hemşirelerin Tükenmişlik Düzeyleri Ve Tükenmişliği Etkileyen Bazı Etmenlerin İncelenmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*. S.456-461.

Demir, M. (2020). Yiyecek-İçecek İşletmelerinde Çalışanların Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin İşten Ayrılma Niyetine Etkisi. *Yüksek Lisans Tezi*. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Dolgun, U. (2015). *Tükenmişlik Sendromu*. N. D. Ergun Özler (Ed.), Örgütsel Davranışta Güncel Konular İçinde (S. 287-308). Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım

Doğanay, A., Ataizi, M., Şimşek, A., Balaban S.J., Akbulut, Y. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Freudenberger, H.J. (1974). Staff Burnout. *Journal Of Social Issues*, S.159-165

Izgar, H. (2003). *Çalışanlarda Stres ve Tükenmişlik, Endüstri Ve Örgüt Psikolojisi*, Konya: Eğitim Kitabevi, S.159-172.

İl, Z. (2018). Muhasebe Meslek Mensuplarının Mesleki Tükenmişlik Durumlarının Araştırılması: Erzurum Ve Ezincan Uygulaması. *Yüksek Lisans Tezi*. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kadioğlu, R. (2019), Havacılık Organizasyonlarında Çalışan Lojistik Profesyonellerinde İş Doyumu Ve Tükenmişlik: Kokpit Ve Kabin Personelleri Üzerine Bir Uygulama. *Yüksek Lisans Tezi*. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Karabey, C. N. (2019). Bilgi Kaynakları Ve İkinci Elden Veriler, Modelleme Ve Hipotez, Örnekleme. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (S. 91-131). İçinde Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Kızılcın, S., Demiral, G. (2021). Kabin Ekibinin Mesleki Tükenmişlik Düzeyinin İncelenmesi: Bir Özel Havayolu Şirketi Örneği. *Havacılık ve Uzay Çalışmaları Dergisi*. 2(1). S.17-46

Konak, İ. (2020), Uçuş Ekiplerinde İş Doyumu, Örgütsel Stres, Psikosomatik Belirtiler İle Tükenmişlik Düzeyi Arasındaki İlişki: Bir Havayolu Şirketi Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Maslach, C., Jackson, S. E. (1981). The Measurement Of Experienced Burnout. *Journal Of Occupational Behaviour*, 2, s.99-131.

Maslach, C., Schaufeli, W. B., Leiter, M. P. (2001). Job Burnout. *Annual Review Of Psychology*, 52(1), s.397-422.

Maslach, C., Zimbardo, P. G. (1982). *Burnout - The Cost Of Caring*. New Jersey: Prentice-Hall, Inc.

Öztürk, E. (2019), Havacılık Sektöründe Tükenmişlik Sendromu Nedenleri Ve Etkileri. *Yüksek Lisans Tezi*. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Schaufeli, W. B., & Dierendonck, D. V. (1993). The Construct Validity Of Two Burnout Measures. *Journal Of Organizational Behavior*, 14(7), S.631-647.

Spector, Paul E. (2008). *Industrial And Organizational Psychology*, 5th Ed., John Wiley & Sons.

Şahin, M. S. (2014), İş Stresinin Tükenmişlik Üzerine Etkisi Ve Devlet Hava Meydanları İşletmesi'nde Çalışan Hava Trafik Kontrolörleri Üzerine Bir Araştırma. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Tuna, G. (2019), Kabin Memurlarının Tükenmişlik Düzeylerinin Örgütsel Bağlılık Ve Çalışma Performanslarına Etkisi Üzerine Bir Araştırma. *Yüksek Lisans Tezi*. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Üstün, P. (2018). *Örnekleme Yöntemleri*. Aralık 28, 2021 Tarihinde Phderneği: https://www.phderneği.org/Wp-Content/Uploads/2016/03/%C3%B6rnekleme_Yontemleri.Pdf Adresinden Alındı.

To cite this article: Zreik, M. (2022). The Macroeconomic Determinants and its Impact on Stock Returns. International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS), 6(3), 37-52

Submitted: September 13, 2022

Accepted: November 22, 2022

THE MACROECONOMIC DETERMINANTS AND ITS IMPACT ON STOCK RETURNS

Mohamad Zreik¹

ABSTRACT

Investors in every economy may gauge stock returns by trading the many equities available to them. So, the primary purpose of trading is to generate an efficient positive flow of funds to the investors. The trade's primary focus is the character of ownership represented by the claim in the proportion of the partnership as established by the profits and assets. As a result, the investment should be geared toward producing a sound profit from the capital outlay. The rate of return is the amount of money made from an investment after factoring in the impact of market fluctuations. An online questionnaire served as the primary data collector for this investigation. This was utilized to acquire massive volumes of data from a wide range of individuals across many financial institutions. The study was able to acquire the necessary data in the lowest amount of time possible while also keeping costs to a minimum thanks to this approach.

It is hoped that the following suggestions may increase the volume of stock investing in Lebanon. Researchers, policymakers, financial advisers, and individual investors may all benefit from the findings of this research. However, a hybrid technique, including both quantitative and qualitative methods of data collecting, is strongly suggested for the study.

Managers' perspectives on the variables that might effect stock returns in Lebanon can be studied through a survey for the quantitative approach, and in-depth interviews with key stakeholders for the qualitative.

However, it is also advised to gather data over a ten-year period on the macroeconomic causes and then evaluate them using a panel regression. One alternative is to

¹ mohamadzreik1@gmail.com

examine the differences between Lebanon and other nations via a comparative research

Keywords: Inflation, Interest Rate, Money Supply and Stock Returns

INTRODUCTION

Investors in every economy may gauge stock returns by trading the many equities available to them. So, the primary purpose of trading is to generate an efficient positive flow of funds to the investors according to Zhu et al (2016). The trade's primary focus is the character of ownership represented by the claim in the proportion of the partnership as established by the profits and assets. As a result, the investment should be geared toward producing a sound profit from the capital outlay. The rate of return is the amount of money made from an investment after factoring in the impact of market fluctuations according to Momani et al (2012). When making a decision, the Investor has to think about both the stocks and the current market price. Returns in this case are the increments in the value of the stocks that could lead to a higher dividend payment mostly by end of fiscal year. Conversely, risk is the uncertainty of future returns due to changes in the probabilities of various outcomes according to Moghadam (2010). The main consideration in this area is to be able to maximize the returns from the investment taking into consideration the evaluated risks involved. The process of evaluation stocks is also one of the primary reasons why most investors are willing to consider the investment as opposed to other processes for evaluation. The benefits of stock investing prompted investors to seek out opportunities in other markets both domestically and abroad. The primary motivation for taking such an action is to raise the amount invested and, consequently, to improve the efficiency of stock returns.

Significance of the Study

The primary objective of this study is to investigate the macroeconomic determinants in Lebanon and their potential bearing on the overall stock returns performance. This research is also helpful since it establishes a solid foundation for future research into the effects of various investment options. The training of future researchers and academics would benefit greatly from such a study. As a result, they will become much

aware of the macroeconomic determinants that will affect the stock returns. Moreover, the findings of this study will aid in the identification of best practices that can be implemented to increase the effectiveness of stock returns. Consequently, this has an effect on both attracting and keeping investors.

Theoretical Framework

The Portfolio Theory

The "anticipated utility model" forms the foundation on which this theory rests. The idea posits a significant risk–reward tradeoff in figuring out how people spend their money. Investing in a diverse portfolio allows for a higher return with less risk. To rephrase, a good portfolio generates a steady and sizable profit with minimal exposure to loss according to Masih et al (2010). Selecting assets with low correlation is the first stage in building a diversified portfolio. This is because losses in one asset may be partially offset by gains in another. This model is basic tool used for the assessment and comparison of assets returns utilizing risk free rate, predicted market return and beta variable. The Beta coefficient is a single factor model that reveals an investment's susceptibility to market-wide risk shifts according to Gomes et al (2014). The Beta coefficient is created on the assumption that the market is efficient, and investors calculate the risk and uncertainty in the stock using basic statistical tools i.e. mean and variance. As every sensible investor prefer portfolio that have lower risk and greater returns, the efficient portfolios outweigh the inefficient ones. Ross developed a "arbitrage model" in response to the CAPM that used the Arbitrage Pricing Theory to predict returns (APT) according to Dogan et al (2016). The CAPM model compares the risk and return of a single stock or portfolio to the risk and expected return of the market; the APT model, on the other hand, is multidimensional and accumulates many factors simultaneously.

Behavioral Finance Theory

The theory's conclusion regarding investor behavior, however, doesn't take into account how each investor makes their own choices. The basic criteria of wealth in macroeconomics suggests that investors need to trade off between consumption and saving with respect to time, and the behavioral theory suggests that investors will do so to maximize their investment returns according to Diaz et al (2019). Behavioral

finance proposes how psychological biases influence an investor's behavior. It also hypothetically explains how and why markets are inefficient or do not follow ideal conditions. The goal of categorizing behavioral finance is to shed light on the market-moving consequences of individual investors' and savers' preferences and behavior. The theory works on the premise that market participants are not completely in control of their actions, but are instead influenced by their mental and emotional state at the time of making a choice according to Dhaoui et al (2014).

The Heuristic Theory

Similarity between two separate occurrences that indicates their representativeness. The degree of similarity between a child event and its parent event is the simplest definition. Since individuals have a tendency to give greater weight to current occurrences and entirely ignore the long-term average, representativeness becomes a point of personal bias. A trader may, for instance, see the current success of bitcoin as a good reason to put all of his money into that currency, while ignoring other trades that have been consistently profitable for years according to Al-Qudah (2019). Anchoring Effect, whereby individuals may readjust their entire forecasts based on a single value. This singular value is then used as a starting point for making long-term projections. There are a variety of potential confounding factors that might be overlooked if an arbitrary starting point is employed in the computation of findings.

One common cognitive bias seen in investors is the tendency to "ground" their predictions on a single metric. The pricing of assets is a common instance of anchoring, since investors often place too much weight on the asset's original purchase price and too little on the impact of time and inflation on its returns.

When making financial decisions, individuals prefer to "get anchored" on the most recent occurrences rather than the long-term performance of their assets. One of the sources of error in investor judgment is an individual's tendency to place an excessive amount of faith in his or her own expertise and knowledge. Investors and analysts tend to be overconfident in their own abilities in areas where they have prior experience or expertise. However, a perfect market cannot be predicted using such factors, as all investors have equal and unfettered access to the same information according to Al-Assaf (2019).

The Theory of Risk Tolerance

The term "risk tolerance" refers to the amount of uncertainty and swings in returns that a potential investor is willing to accept. When making long-term financial plans, one must take one's risk tolerance into account. An investor has to genuinely assess his or her inclination to withstand these enormous fluctuations in prices, because some individuals panic in circumstance and sell their stocks when they cannot bear the ongoing pressure.

The idea puts investors into two primary types which are risk progressive investors and hostile ones according to Ajmi et al (2014). The first ones are combative, and they like to take on risks for the purpose of better reflexes while on the other hand, risk antagonistic investors would not gamble their gains at the cost of losses but they would prefer purchasing stable assets with lower risk and returns. Yet Risk tolerance is not a logical habit since it is vital to be risk tolerant while investing but an investor should know the amount of risk he or she should accept according to Al-Qudah et al (2014). The individual risk one investor can tolerate relies on their financial capability. That is the reason why people tend to invest in portfolios and mutual funds as they tend to decrease the variance to an optimal level while maximizing the total output of the portfolio. Hence, the theory implies that long term investment strategy involves a dynamic blend of risk tolerance and assessing the optimum risk to bear

Empirical Literature

The relationship between exchange rates and stock returns

Currency rates are highly impacted by the operations of stock markets and the selling of valuable shares, according to a study conducted by Dhaoui et al (2014). To represent the assets and stocks traded on the stock exchange, Diaz et al (2019) unveiled their stock-oriented model. Since the value of a currency is directly proportional to its exchange rate, any change in the value of a currency will cause subsequent exchange rates to change as well. Therefore, the exchange rate will almost certainly have an impact on stock prices and trade rates. Research by Gomes et al (2014), two independent studies, failed to show the influence of US Dollar exchange rates on US financial markets and businesses between 2010 and 2014. Masih et al (2010) found that currency exchange rate fluctuations had minimal influence on financial flows in

six developed countries. During the 2017–2018 Asian financial crisis, new benchmarks were established that would later have an effect on exchange rates and stock market currencies. As a result of the depreciation of the dollar versus Asian currencies, stock prices have plummeted and commerce has come to a complete standstill. The drop in demand was also felt in China, Japan, and other countries with trade ties to Asia. Money transfers bolstered stock prices and trading as they climbed. Due to transactions involving other currencies, the value of the weaker currency declined in relation to those of equal value according to Al-Assaf (2019).

The relationship between Inflation Rate and Stock Returns

Since then, investor enthusiasm for monetary changes has skyrocketed. Moon stressed the need of updating and helping developing markets by linking established markets with new markets. Zhu et al (2016) has been arguing for this view as recently. Foreign investors should avoid certain stock markets due to high volatility and potential losses. According to Masih et al (2010), such markets may be found in nations like the United States, China, and Malaysia. No foreign currency has a significant market share in the nation because of the plethora of transactions and the reliance on local investment. To take advantage of a favorable exchange rate on the global market, the local currency must be strong. Just as doing business over international borders may be dangerous, so can trying to connect two separate markets. These markets likewise depend on financial outliers and strategy monitors to maintain a dominant position. According to Al-Qudah (2019), it is good to familiarize oneself with the views of prominent economists.

The value of a stock portfolio is greatly affected by inflation. The market also announces the items that are for sale and their respective pricing. The inflation rate increases when the cost of living increases. The effects of inflation on the financial markets are negative. The experts argue that the stock market becomes agitated when inflation rates climb. Stock price volatility is increased by inflation, making it harder for investors to plan for the long term. Moghadam (2010) claims that the fluctuating inflation rates are to blame for the company's declining profitability. Inflation has a checkered past full of unpleasant and unwelcome episodes. It took a long time and continues to take time to undo the harm that was done by fluctuating violation rates. Rising inflation rates pose a grave threat to the economies of several Asian countries.

Due to this, the market now places a higher value on inflation that is higher than projected. Zhu et al (2016) research on the subject yielded results that caught everyone off guard. His research led him to discover three things. Dhaoui et al. (2014) argue that unexpected inflation shocks have an impact on market outcomes. As a result, inflation shocks that neither markets nor investors had expected led to a decline in stock returns.

Last but not least, an imbalance in the stock market contributed to the unexpected increase in the inflation ratio. Unpredictable fluctuations in stock prices generate a disastrous imbalance in the market, which in turn drives up prices across the board. Momani (2012) claims that we may avoid disaster by using a macroeconomic policy that seeks to curb the widespread circulation of duplicated or fraudulent shares. The GARCH approach and discourse of exponential and threshold growth were intentionally used in a deceptive way to sway people in the wrong direction. The results of this study suggest that the ever-changing inflation rate system may not be the main influence on stock market values. He arrived at his conclusions after doing his own research and compiling statistical data. The speaker informed him that both nations included inflation as part of their inflationary strategy to guarantee the financial security of vital economic sectors. According to Zhu et al., (2016) the market has been used to operating in an environment where inflation is likely to grow.

The relationship between Money Supply and Stock Returns

Many books and stories provide biased evaluations of exchange rates and stock prices. The truth is shocking, but it's reality all the same. Several scholarly papers support this claim. The rate of return on an investment is a measure of how profitable a firm is expected to be relative to its market capitalization and the amount of money it brings in each year.

A common turnover side-line, interest value, or currency value might be monitored and acted upon to achieve this. According to a professional in the field of finance, the term "money supply" refers to the entire amount of currency in circulation in a nation at any one time. According to Gomes (2014), if the economy keeps growing, people will have more disposable income and buy a broader assortment of goods and services. As a consequence of this extensive analysis, several important surveys and studies have been carried out by economists and financial professionals. Economists

at home are always analyzing the current economic climate to extrapolate future trends in interest rate behavior on the stock market.

When interest rates are high, investors and businesspeople may make more money and more quickly respond to market opportunities. However, it has a huge negative impact on the economy and stands as a major barrier to progress. The country's financial advisors have drained the economy by instituting an unfavorable interest rate structure due to their incorrect monetary policies, and the public haven't even been informed.

A stable financial system is essential to every country. It is imperative that all available means be utilized to locate the nation's missing people. The government must ensure the safety of all citizens, regardless of their economic standing.

Economic policies that favor the affluent will place a greater burden on the poor while providing a windfall for the wealthy. Keeping interest rates artificially low might cause a recession in the U.S. economy. The significance of the stock market played a role in deciding on this particular interest rate. Dogan (2016) claims this is borne up by the statistics. The correlation between interest rates and stock market returns is a subject of substantial study. Despite their attractiveness to investors, high interest rates have been shown to have a negative effect on both long- and short-term ratios. Research shows that both investors and companies feel the effects of rising interest rates. This study shows that large corporations suffer the most when interest rates are high. Allen and Jagtianti used data from the last two decades of the last millennium to analyze these numbers. These analysts claimed that higher interest rates hampered the growth of the stock market.

Some theories suggest that interest rates are both more efficient and helpful when the stock market is active. Zhu et al (2016) found that national budget advisors' demand for loans had decreased due to the historically low interest rate environment.

Though interest rates are bad for the stock market, they prevent the economy from entering a debt trap. To further explore this tactic, Diaz (2019) used Granger causality testing. Interest rates were mentioned as a major negative effect on stock returns, citing a research by Zhu et al (2016). In light of this evidence, it is reasonable to infer that interest rates have no beneficial effect on commercial centers. Cattle farmers are among the many who will feel the effects of this. Diaz (2019) notes, however, that

few studies have examined the longer-term implications of interest rate changes on the stock market.

Data Collection Procedures

Primary data, collected firsthand by researchers, and secondary data, gathered by others, are the two basic categories of data. A large number of procedures exist in data collecting, all with the overarching aim of accumulating credible proof. The information is subsequently processed into detailed statistical evaluations. With its help, we may construct plausible and weighty explanations for pressing problems.

Therefore, certain views, such as the results reached and the outcome, must be taken into account by such approaches in order to increase the validity and reliability of the data, since these various ways of collecting data may complement each other.

Primary and secondary sources of information were employed in the study to guarantee its validity and reliability.

Primary Data

Primary data is information gathered by a researcher from the actual topic of study, using means such as questionnaires, observations, interviews, and surveys.

Primary data was collected by administering questionnaires to an intended sample size of 210 bank employees in Lebanon in order for the researcher to assess the factors influencing stock returns resolutions in the country's banking sector.

There are several advantages to using primary data, which gives the researcher more freedom to focus on numerical concerns such stock investors' behavior and level of oversight. In this way, the researcher may choose the best means by which to gather data, and is free to make other important choices about the study, such as its scope, duration, and purpose.

Secondary Data

Secondary data were gathered from both internal and external sources for this study. These secondary resources include theses, journals, articles, research literature, books, and many more. Internet sources were also carefully utilised in addition to the aforementioned.

The major reason secondary data was so important was because of the time savings it provided when more information was needed than could be collected from primary sources.

When dealing with qualitative information, secondary sources of information have always played a crucial role. As a result, it gives an improved and more useful database that would have been impossible for any researcher to get via traditional means of data collecting.

Research Instrument

Described above are the specifics of the tool used to conduct the research. Tools used in qualitative and quantitative field research and observation are called research instruments. An online questionnaire served as the primary data collector for this investigation.

This was utilized to acquire massive volumes of data from a wide range of individuals across many financial institutions. The study was able to acquire the necessary data in the lowest amount of time possible while also keeping costs to a minimum thanks to this approach.

Therefore, it may be concluded that this method was straightforward and amenable to quantification by means of a scientific software program, which has traditionally been more objective than other types of study.

Second, it was clear that the questionnaire used always lessens data bias; in addition, there is similarly no middle-man bias and consistency in question representation.

Therefore, it is not always the case that the respondents' emotions will reflect in their responses to surveys.

Regression Analysis

The purpose of the regression analysis was to determine, with a 5 percent margin of error, whether there is a connection between the dependent and independent variables. For alternative hypotheses, the null hypothesis will be rejected if the error margin is smaller than 5%.

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted Square	R	Std. Error of the Estimate
1	0.979 ^a	0.959	0.957		0.28935

a. Predictors: (Constant), Exchange Rate, Inflation, Money Supply, Interest Rates

Coefficients

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	T	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-0.063	0.058		-1.096	0.276
	Interest Rates	0.339	0.133	0.143	2.548	0.043
	Inflation	0.275	0.108	0.075	2.546	0.040
	Money Supply	0.248	0.112	0.049	2.214	0.012
	Exchange Rate	0.721	0.118	0.718	6.126	0.010

a. Dependent Variable: Financial Performance

Based on the above regression, the results indicated the following results :

- There is a significant correlation amid interest rates and stock returns (**0.043**)
- There is a significant correlation amid inflation and stock returns (**0.040**)
- There is a significant correlation amid money supply and stock returns (**0.012**)
- There is a significant correlation amid exchange rate and stock re turns (**0.010**)

For further elaboration, the following regression formula was implemented and the outcome of the analysis

$$Y = A + BX_1 + BX_2 + BX_3$$

Where Y= Dependent Variable, A=Constant, B=Coefficient, X=Independent Variable

Thus,

Stock Returns = 0.276 + 0.043 interest rates + 0.040 inflation + 0.012 money supply + 0.010 exchange rate.

This means the following:

- Stock returns are impacted by a factor of 0.043 for every unit rise in interest rates.
- Stock returns are 0.40% less than they would be without inflation.
- Stock returns are 0.012 percentage points more sensitive to a one-unit rise in the money supply, and 0.010 percentage points more sensitive to a one-unit increase in the exchange rate.

Furthermore, the **T-Test** is another test which aimed to prove that whether the hypotheses were validated or not, and that if the test indicated a ratio above 2.

As can be seen in the table above, all of the variables have a T-Test over 2, indicating that they are all correlated with the dependent variable, and this correlation may be preserved by dividing the Beta by the Standard error.

What this entails is as follows:

- $\text{Beta/Standard Error} = 0.339/0.133 = 2.548$ for Interest Rates
- $\text{Beta} / \text{SE} = 0.275 / 0.108 = 2.546$ Inflation Rates
- $\text{Beta/Standard Error for the Money Supply} = 0.248/0.112 = 2.214$
- $\text{Beta/Standard Deviation Exchange Rate} = 0.721 / 0.118 = 6.126$

This means that all the null hypotheses are rejected and the alternative ones are accepted.

Pearson Correlations

The Pearson Correlations is a test aimed to test whether the correlation amid the variables is positive or negative based on a Pearson Coefficient

		Stock Returns
Interest Rate	Pearson Correlation	-0.957
	Sig. (2-tailed)	.000
	N	100
Exchange Rate	Pearson Correlation	-0.959
	Sig. (2-tailed)	.000
	N	100
Inflation Rate	Pearson Correlation	-0.962
	Sig. (2-tailed)	.000
	N	100
Money Supply	Pearson Correlation	0.983
	Sig. (2-tailed)	.000
	N	100

The results Pearson Correlations indicated the following ;

- Increasing interest rates are associated with decreasing stock returns, and vice versa (Pearson Coefficient -0.957)
- There is a negative relationship between a country's exchange rate and its stock market, meaning that higher exchange rates lead to lower stock market returns and vice versa (-0.959)
- Stock returns tend to fall when inflation rises because of an inverse relationship between the two variables (-0.962)
- The bigger the money supply, the greater the stock returns will be (0.983)

Recommendations

It is hoped that the following suggestions may increase the volume of stock investing in Lebanon. Researchers, policymakers, financial advisers, and individual investors may all benefit from the findings of this research. However, a hybrid technique, including both quantitative and qualitative methods of data collecting, is strongly suggested for the study.

Managers' perspectives on the variables that might affect stock returns in Lebanon can be studied through a survey for the quantitative approach, and in-depth interviews with key stakeholders for the qualitative.

However, it is also advised to gather data over a ten-year period on the macroeconomic causes and then evaluate them using a panel regression. One alternative is to examine the differences between Lebanon and other nations via a comparative research.

After establishing a causal link between the study's variables, however, it's crucial to take steps to mitigate any negative impact the variables have on the economy as a whole. Interest rates are a major consideration for individuals who are planning to start a company or buy a property and the Central Bank of Lebanon should focus on modifying them. On the other hand, managing the economy requires a focus on inflation management because of the interplay between inflation and money supply and the resulting dominance of illicit markets in the exchange rate, as is happening now in Lebanon.

REFERENCES

Ajmi, Ahdi, Montasser, Gassan, Hammoudeh, Shawkat, & Nguyen, Duc. (2014). Oil prices and MENA stock markets: New evidence from nonlinear and asymmetric causalities during and after the crisis period. Working Paper Series, IPAG Business School.

Al-Assaf, G. (2019). Testing for asymmetric cointegration relationship between banking sector development and trade openness: Evidence from Jordan. *Dirasat: Administrative Sciences*, 41(2).

Al-Qudah, Ali. (2019). The impact of oil price shocks on Amman stock exchange real returns. *International Journal of Business and Social Science*, 5(12), 224-235

Dhaoui, Abderrazak, & Khraief, Naceur. (2014). Empirical linkage between oil price and stock market returns and volatility: Evidence from international developed markets. *Economics*, 20(2).

Diaz, Elena, Molero, Juan, & Gracia, Femando. (2019). Oil price volatility and stock returns in the G7 Economics. *Energy Economics*, 54(4), 417-430.

Dogan, F., Silahli, Baykar, Cifter, Atilla, & Akay, Gokhan. (2016). The effects of oil prices on stock returns in MENA countries: A firm-level date analysis. Retrieved from http://www.dohainstitute.edu.qa/MEEA2016/downloads/fadime%20dogan_Final.pdf

Gomes, Mathieu, & Chaibi, Anissa. (2014). Volatility spillovers between oil prices and stock returns: A focus on frontier market. *The Journal of applied Business Research*, 30(2), 509-526.

Masih, Rumi, Perters, Sanjay, & Mello, Lurion. (2010). Oil price volatility and stock price fluctuations in an <http://ijfr.sciedupress.com> International Journal of Financial Research Vol. 8, No. 1; 2017 Published by Sciedu Press 180 ISSN 1923-4023 E-ISSN 1923-4031 emerging market: Evidence from South Korea. *Energy Economics*, 33(5), 975-986.

Moghadam, Hamed. (2010). Asymmetric effect of oil price shocks on stock markets. Retrieved from <http://www.ssm.com/abstract=2787019>

Momani, Gazi, & Alsharari, Majed. (2012). Impact of economic factors on the stock prices at Amman stock market (1992 – 2010). *International Journal of Economics and Finance*, 4(1), 151-159.

Zhu, H., Su, X., Guo, Y., & Ren, Y. (2016). The asymmetric effects of oil price shocks on the Chinese stock market: Evidence from a quantive impulse perponse perspective. *Sustainability*, 8(766), 1-19.

To cite this article: Yorulmaz, M. (2022). Gemi Kaptanlarının Liderlik Davranışları: Gemi İnsanlarının İş Tatminine ve İş Performansına Etkileri. International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS), 6(3), 53-78

Submitted: October 17, 2022

Accepted: November 14, 2022

GEMİ KAPTANLARININ LİDERLİK DAVRANIŞLARI: GEMİ İNSANLARININ İŞ TATMİNİNE VE İŞ PERFORMANSINA ETKİLERİ¹

Murat Yorulmaz²

ÖZET

Bu çalışma, uzakyol seferleri yapan ticaret gemilerinde görevli gemi kaptanlarının sergiledikleri liderlik davranışlarını belirlemek ve bu liderlik davranışları ile gemi insanların iş tatmini ve iş performansı arasındaki doğrudan ve dolaylı ilişkileri incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada, Türkiye’de faaliyet gösteren deniz ulaştırma işletmelerine bağlı ticaret gemilerinde çalışan gemi insanların iş tatmini ve bireysel iş performansı üzerinde, gemi kaptanlarının liderlik davranışlarının etkisi ölçülmüş ve bu etkileşimde iş tatminin ara değişken rolü değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, basit tesadüfi yöntemle seçilmiş 27 Türk bayraklı ticaret gemisinde çalışan 360 gemi insanına anket uygulanmıştır. Anket yöntemiyle elde edilen verilere; betimsel analizler, açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi, korelasyon analizi ve yapısal eşitlik modellemesi ile yol analizleri yapılmıştır. Araştırma bulgularına göre, gemi insanların iş performansı üzerinde sadece ilişki odaklı liderlik davranışının anlamlı bir etkisinin olduğu ve iş tatmini üzerinde ise ilişki odaklı ve değişim odaklı liderlik davranışlarının pozitif, görev odaklı liderlik davranışının ise negatif yönlü bir etkisinin olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca gemi insanların iş performansı üzerinde, iş tatminin pozitif yönde bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Bu araştırma sonucunda, gemi kaptanları için önemli olan kritik başarı faktörlerinin arasında, gemi insanların iş tatminini ve iş performansını artırmak geldiği ve bunun için de gemi insanların iş ve iş dışı sorunlarına karşı duyarlı olunması gerektiği vurgulanmıştır. Araştırma, gemi kaptanlarının

¹ Bu çalışma, Gece Kitaplığı’ndan yayınlanan “Akademic Studies in Social, Human and Administrative Sciences” kitabındaki, İngilizce kitap bölümünün “The Relations Between Leadership Behaviors, Job Satisfaction and Performance: A Study in The Maritime Sector” Türkçe versiyonudur.

² Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Denizcilik Fakültesi, Denizcilik İşletmeleri Yönetimi Bölümü, murat.yorulmaz@kocaeli.edu.tr

ilişki odaklı liderlik davranışı sergilemelerinin gemi insanların tutum ve davranışlarında örgüt açısından önemli ve olumlu sonuçlar yaratacağını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Gemi kaptanları, Gemi insanları, Liderlik davranışları, İş tatmini, İş performansı

LEADERSHIP BEHAVIORS OF SHIP MASTERS: THE EFFECTS OF SEAFARERS ON JOB SATISFACTION AND JOB PERFORMANCE

ABSTRACT

This study was conducted to determine the leadership behaviors of ship masters on ocean-going voyages and to examine the direct and indirect relationships between these leadership behaviors and job satisfaction and job performance of seafarers. In the research, the effect of the leadership behaviors of the ship masters on the job satisfaction and individual job performance of the seafarers working on the merchant ships of the maritime transportation companies operating in Turkey was measured and the mediating role of job satisfaction in this interaction was evaluated. In this context, a questionnaire was applied to 360 seafarers working on 27 Turkish flagged merchant ships selected by simple random method. The data obtained by the survey method; descriptive analyses, explanatory and confirmatory factor analysis, correlation analysis and structural equation modeling and path analyzes were performed. According to the research findings, it has been revealed that only relationship-oriented leadership behavior has a significant effect on the job performance of seafarers, and that relationship-oriented and change-oriented leadership behaviors have a positive effect, while task-oriented leadership behavior has a negative effect on job satisfaction. In addition, it has been determined that job satisfaction has a positive effect on the job performance of seafarers. As a result of this research, it was emphasized that among the critical success factors for ship masters, increasing the job satisfaction and job performance of the seafarers, and for this reason, it is necessary to be sensitive to the work and non-work problems of the seafarers. The research shows that the relationship-oriented leadership behavior of the ship masters will create important and positive results for the organization in the attitudes and behaviors of the seafarers.

Keywords: Ship Masters, Seafarers, Leadership Behaviors, Job Satisfaction, Job Performance.

GİRİŞ

Liderlik, gerçekleştirilecek amaçların olduğu ve bu amaçları gerçekleştirecek insanların bulunduğu her ortamda ve koşulda gerekli bir olgudur. Lideri olmayan her oluşum ya da örgüt, tıpkı kaptanı olmayan, rotası belirsiz bir gemi gibi makine yığımından farklı değildir. Özellikle küreselleşme ile birlikte artan rekabet koşullarında başarılı olmak isteyen işletmeleri yönetmedeki güçlüklerin yanında, maddi ve entelektüel sermayenin de daha iyi yönetilebilmesi için yönetim kavramıyla birlikte liderlik kavramı da ön plana çıkmıştır. İşletmeler için bu denli önemli olan liderlik kavramına ilişkin geçmişten günümüze birçok tanım yapılmıştır. Liderlik ile ilgili yapılan araştırmalara bakıldığında liderlik tanımlarının ortak özelliği, insanları etkileme konusunda liderin sahip olduğu roldür. Liderliğin temelinde başarıyı ve etkinliği sağlamak adına, bireylerin ve bunların oluşturduğu grupların harekete geçirilmesi, motive edilmesi ve etkilenmesi yer almaktadır. Yapılan araştırmalar, etkili liderlik davranışlarının örgütsel başarıyı ve etkinliği artırdığını ortaya çıkartmıştır. Dolayısıyla doğru liderlik davranışıyla birlikte istenilen örgütsel başarı ve etkinlik sağlanabilir. Küresel rekabetin yoğun yaşandığı denizcilik sektöründe başarılı olmak ve örgütsel etkinliklerini artırmak isteyen deniz ulaştırma işletmeleri de yöneticilerinin sergiledikleri liderlik davranışlarını belirlemek ve bunların çalışanlarının üzerindeki etkisini ölçmek durumundadırlar. Bu noktadan hareketle bu çalışmanın amacı, gemilerin sevk ve idaresinde kritik rolü olan gemi kaptanlarının sergiledikleri liderlik davranışlarını belirlemek ve bu liderlik davranışları ile gemi insanların iş tatmini ve iş performansları arasındaki ilişkileri ortaya çıkartmaktır. Araştırmada, gemi insanların iş tatmini ve bireysel iş performansları üzerinde, gemi kaptanlarının liderlik davranışlarının etkisi ölçülmüş ve bu etkileşimde iş tatmininin ara değişken rolü değerlendirilmiştir. Bu amaca yönelik olarak da uzakyol seferleri yapan ticaret gemilerinde çalışan güverte ve makine sınıfı gemi insanlarından anket yöntemiyle elde edilen veriler, SPSS 22 ve AMOS 22 istatistiksel paket programları yardımıyla analiz edilmiştir. Liderlik literatürü incelendiğinde, birçok sektörde liderlik ile örgütsel veya bireysel etkinlikler arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmaların yapıldığı görülmektedir (Yukl 2002; Mester ve diğerleri 2003; Tengilimoğlu ve Yiğit 2005; Gadot 2006; Chang ve Chiang 2007; Emery ve Barker 2007; Maqsood ve diğerleri 2013; Iqbal, Anwar ve Haider 2015; Kebede ve Demeke 2017). Ulusal ve uluslararası literatür incelendiğinde, denizcilik sektöründe özellikle de gemi insanları açısından, gemi kaptanlarının sergiledikleri liderlik davranışlarının belirlenmesine ve bu liderlik davranışlarının iş tatmini ve iş performansı üzerindeki etkisini

ölçmeye yönelik yapılmış bir çalışmanın olmaması, bu çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu çalışmanın alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ

1. Liderlik ve Liderlik Davranışları

Liderlik, belirlenmiş ortak amaçlara ulaşabilme adına bireysel veya ortak çalışmayı gerçekleştirmenin yanında, neyin nasıl daha etkili yapılacağına belirlendiği süreçtir (Yukl, 2002). Liderliğin temelinde kişileri etkileme ve istenilen yöne sevk edebilme söz konusudur. Liderlik alanında çalışma yapmış araştırmacılar, liderlerin kişiliği, davranış şekli, etkileme yöntemleri, olaylara bakış açısı ve ilişkilerin yönetilmesi biçimine göre farklı ihtiyaç ve durumlarda ortaya çıkan değişik liderlik tiplerini incelemişlerdir.

İşletmelerde, belirlenmiş amaçlara ulaşmada insan kaynağının yönetilmesi ve harekete geçirilmesinde, liderin davranış biçiminin önemi büyüktür (Eren, 2007). Yöneticiler için her zaman geçerli bir liderlik tarzından bahsetmek doğru olmaz. Çünkü koşullar, ortam, kişiler ve çevresel faktörler liderlik tarzını belirler. Bu nedenle de başarılı ve etkili liderler bulunulan duruma göre uygun liderlik davranışını sergiler.

1950-1960 yılları arasında Ohio State ve Michigan Üniversitelerinde yapılan araştırmalar, davranışsal liderlik yaklaşımına yönelik çalışmalarının temelini oluşturmaktadır. Ohio State Üniversitesi'nde yapılan çalışmaların sonucunda "işe önem veren" ve "bireye önem veren" (Schermerhorn, Hunt, & Osborn, 1995) liderliğin çalışanların algısı ve motivasyonu üzerindeki etkisini, Michigan Üniversitesi'nde yapılan çalışmalarda ise "görev odaklı" ve "ilişki odaklı" (Stoner & Freeman, 1992) olmak üzere liderliğin örgütsel süreçlere olan etkisini açıklamaya çalışan iki farklı liderlik davranışı belirlenmiştir. Her iki üniversitede yapılan araştırmada da liderlik davranışı olarak; görevlerin yerine getirilmesini esas alan görev odaklı veya işe önem veren ve kişiler arası ilişkileri esas alan ilişki odaklı veya bireye önem veren, iki liderlik davranış boyutu ele alınmıştır. Bu araştırmada, çalışmanın amacına yönelik olarak Yukl (2002) tarafından geliştirilen üç boyutlu liderlik davranışı esas alınmıştır. Bunlar:

Değişim odaklı liderlik davranışı, değişen ve gelişen çevre şartlarına uyum sağlama, yeniliklere açık olma ve takip etme, ürün veya hizmetlerde önemli farklılıklar yaratılması ya da değişimin gerekliliği için davranış şekillerinin oluşturulmasıyla ilgilidir. Değişimi örgütün yararına olacak şekilde uygulamak ve devam

ettirebilmek, değişim odaklı liderlik özellikleri gerektirmektedir (Zehir & Yavuz, 2017). Değişim liderin, vizyonu belirlemesi, örgüt kültürünü şekillendirmesi, yeniliğin ve örgütsel öğrenmenin yerleşmesine ilişkin davranışlarını kapsar. Değişim odaklı liderlik davranışı, örgüt için fırsat ve tehditleri öngörebilme, yenilikçi stratejiler geliştirebilme ve değişime istekli olabilme unsurlarını içerir (LaPolice, 2002). Örgütlerde köklü değişimlere üst yönetimler liderlik yapsa da örgütün herhangi bir üyesi de değişimi sağlayacak davranışlarda bulunabilir (Yukl, 2002). Değişimin bütünsel olarak örgütsel süreçlere uygulanabilmesi ve örgütsel bir yaşam kaynağı olarak kullanılabilmesinin temelinde liderin yaklaşımı önemli olmaktadır. Gemi gibi sosyal ortamlardan izole edilmiş kapalı ortamlarda, değişim odaklı liderlik davranışı sergilemek kolay değildir ancak bunun yolunu ve yöntemini bilen gemi kaptanları etkili lider olabilirler. Çünkü rutin bir çalışma ortamı olan gemilerde yeni ve farklı şeylerin yapılması ve uygulanması gemi insanlarının verimini artıracaktır.

Görev odaklı liderlik davranışında, lider, çalışanlarının sorumluluklarını, rollerini ve görevlerini tanımlar ve belirler (Stogdill, 1974). Yukl (2002) görev odaklı liderlik davranış biçiminin; planlama, açıklama ve gözetim şeklinde ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Fleishman ve Harris (1962) görev odaklı liderin, çalışanlarından ne beklediğini açıklayan, görevleri planlayıp dağıtımını yapan, öncelikli olarak örgütün performansını artırmak için çalışan kişiler olduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla görev odaklı lider, işlerin nasıl, ne zaman ve kimler tarafından yapılacağını planlayan, diğer bir ifade ile organizasyonun etkinliğini sağlayan, işin gereklerini, sorumluluklarını ve performans kriterlerini belirleyen ve örgütsel faaliyetleri izleyen ve bilgi toplayan kişidir. Lider iş ve sonuç odaklıdır ve çalışanlarından ne istediğini net olarak ortaya koyar. Gemiler, formalizasyon derecesi yüksek, görev, yetki ve sorumlulukların açık ve net olarak tanımlandığı bir iş yapısına sahiptir. Dolayısıyla gemilerde, görev odaklı liderlik davranışı sergilemek için oldukça uygun bir ortamın olduğu söylenebilir.

İlişki odaklı liderlik davranışı, çalışanlarının düşüncelerini dikkate alma, önemseme, saygı gösterme, duygularını anlama ve karşılıklı güven gibi durumları kapsamaktadır (Stogdill, 1974). Fleishman ve Harris (1962) ilişki odaklı liderliğin, lider ve çalışan arasında karşılıklı saygı ve güvene dayalı sıcak ilişkileri kapsadığını ve ilişki odaklı davranış sergileyen liderlerin, çalışanlarını destekleyip iletişimi önem veren kişiler olduklarını vurgulamaktadırlar. İlişki odaklı davranan lider, çalışanlarının problemlerini çözmeye çalışır, arkadaşça davranır, önerilerini

uygular, adaletli olur ve onları destekler. Ancak gereğinden fazla iş istemez, uzlaşmayı reddetmez, yönetimde kapalı ve ısrarcı bir anlayış sergilemez (Reitz, 1977). Başarılı bir lider örgütün amaç ve hedeflerine ulaşmada çalışanların önemini bilir ve çalışanların bu amaç ve hedeflere ulaşması için onları motive edici liderlik davranışları sergiler. Farklı liderlik davranışları, çalışanların dolaylı veya doğrudan farklı tutum ve davranış sergilemelerine neden olabilir. Burada lider açısından önemli olan durum, liderin yönetimi altında bulunan ve bireysel ve örgütsel amaçlara ulaşmada etkili faktörler arasında yer alan insan kaynağını tatmin edecek ve performansını artıracak yönetsel uygulamaları hayata geçirebilmesidir.

2. Liderlik Davranışları, İş Tatmini ve İş Performansı Arasındaki İlişkiler

2.1. Liderlik Davranışı ve İş Tatmini İlişkisi

İş tatmini ile ilişkili pek çok faktör olsa da çalışanların iş tatmini ile ilgili en fazla ilişki yöneticilerin sergiledikleri liderlik davranışlarıdır (Wexley & Yukl, 1984). Bu nedenle de liderlik ve iş tatmini arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok araştırma yapılmıştır. Bunlardan bazıları aşağıda verilmiştir.

Judge, Piccolo ve Ilies (2004) yaptıkları meta analizinde ilişki odaklı liderlik davranışının çalışanların iş tatmini ve iş performansı ile olumlu yönde ilişkili olduğunu ancak görev odaklı liderlik davranışının bu örgütsel kavramlarla olumlu bir ilişkisinin olmadığını tespit etmişlerdir. Benze şekilde Wagner ve Hollenbeck (2005) görev odaklı liderlik davranışının çalışanların tutum, davranış ve üretim üzerinde net bir etkisinin olmadığını ancak ilişki odaklı liderliğin, çalışan tutum ve davranışlarını olumlu yönde etkilediğini ifade etmişlerdir.

Tsai (2011) Tayvan'da iki farklı hastanede çalışan toplam 200 hemşireye uyguladığı çalışmada, liderlik davranışı ve iş tatmini arasında pozitif yönlü kuvvetli bir ilişkinin olduğunu saptamıştır.

Saleem (2015) Pakistan Lahor'da devlet okullarında görev yapan 217 öğretmene uyguladığı çalışmada, dönüşümcü liderlik davranışı ile iş tatmini arasında pozitif bir ilişki, görev odaklı liderlik davranışı ile iş tatmini arasında negatif bir ilişki olduğunu saptamıştır.

Yücel ve Akgül (2016) yaptıkları çalışmalarında iş tatminin, liderlik davranışları ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkisinde ara değişken etkisini 308 öğretim elemanı örnekleminde incelemişlerdir. Araştırmada çalışan odaklı, iş odaklı ve değişim odaklı boyutlarıyla tanımlanan liderlik stillerinden sadece çalışan odaklı li-

derliğin öğretim elemanlarının iş tatmin düzeyini pozitif ve anlamlı yönde etkilediği ayrıca iş tatminin, liderlik davranışları ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkide kısmi ara değişken rolünün olduğu ortaya çıkmıştır.

Kurt ve Yiğit (2017) Türkiye’de Akdeniz Üniversitesi Hastanesinde görev yapan 333 yöneticiye uyguladıkları çalışmada, yöneticilerin sergiledikleri liderlik davranışlarının neler olduğu, liderlik davranışlarının çalışanların iş tatmini üzerindeki etkisini ve çalışanları tatmin eden veya tatminsizliğe sevk eden faktörleri araştırmışlardır. Araştırmada algılanan liderlik davranışlarının, çalışan iş tatmini üzerinde önemli bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Taş (2017) Türkiye’de meslek liselerinde görev yapan 121 teknik öğretmen üzerinde yaptığı çalışmada, yöneticilerin liderlik davranışlarının öğretmenlerin iş tatmini üzerindeki etkisini ölçmüştür. Araştırma bulgularına göre, görev, birey ve değişim odaklı boyutlarından oluşan liderlik davranışlarının, öğretmenlerin iş tatmini ile anlamlı ilişkilerinin olduğu ayrıca birey odaklı liderlik davranışının, öğretmenlerin iş tatmini üzerinde değişim odaklı liderlik davranışına göre daha fazla etkili olduğu ve görev odaklı liderlik davranışının ise iş tatmini üzerinde bir etkisinin olmadığı rapor edilmiştir.

LaPolice (2002) görev odaklı liderlik davranışı çalışanların iş tatminini, değişim odaklı liderlik davranışı çalışanların örgütsel öğrenme kapasitesini, ilişki odaklı liderlik davranışı ise çalışanların örgütsel ve iş tatmini ile işten ayrılma niyetlerini önemli derecede belirleyen liderlik davranışları olduğunu ifade etmektedir. Üretim ve verimliliğin artması görev odaklı liderlik ile sağlanırken, çalışanların iş tatmin düzeyleri ilişki odaklı liderlik davranışlarıyla sağlanabilmektedir (Robbins, Judge, & Breward, 2003). Değişim odaklı liderlik davranışının iş tatmini, motivasyon gibi örgütsel kavramlarla ilişkili bir liderlik davranışıdır (Zehir & Yavuz, 2017). Çalışanların, değişim odaklı liderlik davranışlarıyla, işlerine olan bağlılıkları ve kendilerine olan memnuniyetleri artar (Ekvall, 1991). Liderlik ve iş tatmini arasındaki ilişkinin incelendiği birçok araştırmada, araştırmanın yapıldığı sektör- lere göre etki düzeyi farklılık gösterse de genel anlamda yöneticilerin sergiledikleri liderlik davranışlarının, çalışanların iş tatmini üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Bunlara göre araştırmada aşağıdaki hipotezler önerilmektedir.

Hipotez 1: Gemi kaptanlarının değişim odaklı liderlik davranışı, gemi insanlarının iş tatmini pozitif yönde etkiler.

Hipotez 2: Gemi kaptanlarının görev odaklı liderlik davranışı, gemi insanlarının iş tatmini negatif yönde etkiler.

Hipotez 3: Gemi kaptanlarının ilişki odaklı liderlik davranışı, gemi insanların iş tatmini pozitif yönde etkiler.

2.2. Liderlik Davranışları ve İş Performansı İlişkisi

İş performansı, çalışanın belli bir dönemde gösterdiği, örgütün amacına yönelik olan ve örgüte katkı sağladığı değer ve davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Suliman, 2001). Borman ve Motowidlo (1993) çalışanların işlerinde yürüttükleri faaliyetleri iş performansı olarak ifade etmektedir. Örgütsel amaçlara ulaşma ve örgütsel etkinliği sağlamada önemli bir yeri olan çalışan performansı ile liderlik davranışları arasında anlamlı ilişkiler vardır (Cummings ve Schwab 1973; Judge, Piccolo ve Ilies 2004; Gadot 2006; Iqbal, Anwar ve Haider 2015). Bu nedenle de liderlik ve iş performansı arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalardan bazıları aşağıda verilmiştir.

Thorlindsson (1987) aynı koşullar altında İzlanda da farklı balıkçı gemilerin performanslarındaki değişimlerinin, kaptanların etkili liderlik davranışlarıyla açıklanabileceğini ileri sürmektedir. Üç yıllık bir dönemde, gemi kaptanlarının liderlik yaklaşımlarının, farklı gemilerdeki personelin performanslarındaki değişimin %35-49'unu etkilediğini tespit etmiştir.

Özdevecioğlu ve Kanıgür (2009) otel çalışanlarının liderlik davranışı algılarını ve liderlik davranışlarıyla performansları arasındaki ilişkiyi belirlemek için beş ve dört yıldızlı otellerde yaptıkları çalışmada, araştırmaya katılan 267 çalışanın ilişki odaklı liderlik davranışı algılarının, görev odaklı liderlik davranışı algılamalarından daha yüksek olduğu ve her iki liderlik davranışının çalışanların performansları üzerinde pozitif yönde bir etkisi olduğunu ortaya çıkartmışlardır.

Erdoğan (2011) Türkiye’de faaliyet gösteren kamu ve özel sektörde görev yapan 491 çalışan üzerinde yaptığı çalışmada, değişim, görev ve ilişki odaklı liderlik davranışlarının, örgütsel sessizlik, örgüt performansı ve çalışan performansı arasındaki ilişkileri incelemiştir. Liderlik davranışlarının üç boyutu ile çalışan performansı arasında pozitif anlamlı ilişkilerin olduğu ve sadece görev odaklı liderliğin, çalışan performansını anlamlı şekilde etkilediği ortaya çıkmıştır.

Çekmecelioğlu (2014) yaptığı çalışmada görev ve insan odaklı liderlik davranışlarının, örgütsel bağlılık, iş performansı ve işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisini incelemiştir. Kocaeli’nde faaliyet gösteren dört işletmenin çalışanları ile yapılan çalışmada, insan odaklı liderlik davranışı çalışan performansını artırırken, görev odaklı liderlik davranışının çalışan performansı üzerinde bir etkisinin olmadığı bildirilmiştir.

Shahab ve Nisa (2014) özel bir hastanenin 79 çalışanı üzerinde yaptıkları araştırmada, liderlik ve iş tutumlarının, iş tatmini ve iş performansı arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. Araştırma bulgularına göre, liderliğin iş tatmini üzerinde pozitif bir etkisinin olduğu ancak çalışan performansı üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı ortaya çıkmıştır.

Sunarsih ve Helmiatin (2016) 90 üniversite çalışanı üzerinde yaptıkları çalışmalarında, liderlik tarzının ve iş tatminin çalışan performansı üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışmada liderlik tarzının ve iş tatminin birlikte, iş performansı üzerindeki etkisi incelenmiş ve liderlik tarzının iş performansı üzerinde önemli bir etkisinin olduğu, iş tatminin ise iş performansının üzerinde bir etkisinin olmadığı ortaya çıkmıştır. İş performansı üzerinde liderlik tarzının ve iş tatminin etkileri karşılaştırıldığında, liderlik tarzının daha dominant bir etkisinin olduğu belirtilmiştir.

Mikkelsen ve Olsen (2018) 100 hastane çalışanı üzerinde yaptıkları çalışmada, değişim odaklı liderlik davranışının ile çalışanların iş tatmini ve iş performansı arasındaki ilişkide öğrenme taleplerinin ve işe katılımın ara değişken rolünü araştırmışlardır. Bu araştırmada yöneticiler, doktorlar ve hemşireler birbirlerinden bağımsız olarak incelendiğinde tüm gruplarda, değişim odaklı liderlik davranışı, iş tatminlerini anlamlı olarak etkilerken, iş performansları üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Bunlara göre araştırmada aşağıdaki hipotezler önerilmektedir.

Hipotez 4: Gemi kaptanlarının değişim odaklı liderlik davranışı, gemi insanlarının iş performansını pozitif yönde etkiler.

Hipotez 5: Gemi kaptanlarının görev odaklı liderlik davranışı, gemi insanlarının iş performansını pozitif yönde etkiler.

Hipotez 6: Gemi kaptanlarının ilişki odaklı liderlik davranışı, gemi insanlarının iş performansını pozitif yönde etkiler.

Hipotez 7: Gemi insanlarının iş tatmin düzeyi, iş performanslarını pozitif yönde etkiler.

YÖNTEM

Ölçüm Araçları

Araştırmada kullanılan anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmaya katılan gemi insanlarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu ve çalıştığı departmana ilişkin sorular bulunmaktadır. İkinci bölümde ise gemi insanları açısından, gemi kaptanlarının sergiledikleri liderlik davranışlarını belirlemeye yönelik

liderlik davranış ölçeği ve gemi insanlarının iş tatmin düzeylerini ortaya çıkartmaya yönelik *iş tatmini ölçeği* ve bireysel performanslarını ölçmek için de *iş performansı ölçeği* bulunmaktadır.

Liderlik davranışı ölçeği, Yukl (2002) çalışmasında kullanılan üç boyutlu her boyutta 10 ifade olan toplam 30 maddeden oluşmaktadır. Liderlik davranışı ölçeği; değişim odaklı, görev odaklı ve ilişki odaklı liderlik davranışları boyutlarından oluşmaktadır. Ölçekte “Gemi kaptanı değişimi destekleyen gelişmeleri ilan eder ve kutlar”, “Gemi kaptanı çalışanların görevlerini ve kendilerinden neler beklediğini izah eder”, “Gemi kaptanı çalışanlarla iş dışındaki durumlara yönelik de ilişkiler kurar” şeklinde ifadeler bulunmaktadır.

İş tatmini ölçeği olarak, Brown ve Peterson (1994) çalışmasında kullanılan tek boyutlu ve beş maddeden oluşan ölçek kullanılmıştır. Ölçekte bulunan ifadelere “Genel olarak işimden memnun olduğumu hissediyorum” örnek verilebilir.

İş performansı ölçeği olarak, Kirkman ve Rosen (1999) çalışmalarında kullandıkları, tek boyutlu ve dört maddeden oluşan ölçek kullanılmıştır. Ölçekte “Görevlerimi tam zamanında tamamlarım” gibi çalışanın bireysel performansını ölçen ifadeler bulunmaktadır.

Ölçeklerde yer alan tüm ifadeler 5’li Likert ölçeğine göre (1: Kesinlikle katılmıyorum’dan, 5: Kesinlikle katılıyorum’a kadar) değerlendirilmiştir.

Örneklem ve Veri Toplama

Anketler, araştırma örneklemini oluşturan gemi insanlarına, açık deniz stajı yapan güverte stajyerleri aracılığıyla Haziran-Eylül 2017 tarihleri arasında gemi ortamında uygulanmıştır. Güverte zabiti olmak üzere eğitim alan ve eğitimlerinin bir parçası olarak da açık deniz stajı yapan güverte stajyerlerine, araştırma hakkında staj öncesi okul ortamında bilgi verilmiştir. Ankete katılmak isteyen güverte ve makine sınıfı gemi insanları ile yüz yüze anket yöntemi kullanılarak elde edilen 360 örneklem araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır.

BULGULAR

Katılımcıların Özellikleri

Araştırmaya katılan gemi insanlarının %97,5’i erkek (351) %2,5’i kadındır (9), gemi insanlarının yaş dağılımı ise %35,5’i (114) 25-34 yaş aralığında, %4,7’i (17) 55 ve üzeri yaşlarındadır. Eğitim durumlarına bakıldığında %44,2’si (159) lise mezunu, %3,6’sı (13) ilkökul mezunudur. İş deneyimleri açısından %35’i (126)

4-7 yıl, %12'si (63) 12 yıl ve üzeri çalışma sürelerinin olduğu ve çalıştıkları departmanlara göre %52,8'i (190) güverte sınıfı, %47,22'si (170) makine sınıfı gemi insanının araştırmaya katıldığı görülmektedir. Erkek egemen bir iş kolu olan denizcilik sektöründe yapılan bu araştırmaya katılanların büyük çoğunluğunun erkek, 25-34 yaş aralığında, lise mezunu, 4 ile 7 arasında deniz tecrübesi olan güverte sınıfı gemi insanları olduğu anlaşılmaktadır.

Geçerlilik ve Güvenilirlik Analizleri

Araştırmada veri toplamak için kullanılan ölçeklerin yapısal geçerliliğini belirlemek için öncelikle açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Verilerin açıklayıcı faktör analizine uygun olup olmadıkları anlamak için Barlett Küresellik Testi ile Kaiser Meyer Olkin (KMO) değerlerine bakılmış ve sonuçlar Çizelge 1'de verilmiştir. Çizelge 1'den liderlik davranışı ölçeğinin KMO: 0,933, Barlett testi değeri: 4015,158 ($p<0,01$), iş performansı KMO: 0,749, Barlett testi değeri: 389,057 ($p<0,01$), iş tatmini ölçeğinin ise KMO: 0,735, Barlett testi değeri: 719,552 ($p<0,01$) olduğu anlaşılmaktadır. Bu bulgulara göre örneklemin açıklayıcı faktör analizi yapmak için yeterli olduğu söylenebilir. Temel bileşenler ve Varimax eksen döndürme yöntemi kullanılan analizde öz değerleri 1'den ve faktör yükleri 0,50'den büyük değişkenler analize dahil edilmiştir. Liderlik davranışları, iş performansı ve iş tatmini için ayrı ayrı yapılan açıklayıcı faktör analizlerinde, boşta veya birden fazla faktör altında toplanan değişkenler sırasıyla analizden çıkartıldıktan sonra elde edilen faktör yapısının, beklendiği gibi liderlik davranışları için üç faktör, iş performansı ve iş tatmini için ise tek faktörden oluştuğu görülmüştür. Çizelge 1. Ölçeklerin Açıklayıcı Faktör Analizi Tablosu

Ölçek	Faktör	Var- yans (%)	KMO	Barlett testi de- ğeri
Liderlik Davranış- ları	1. Değişim Odaklı Liderlik (8 madde)	24,303	0,933	4015,158; ($p<0,01$)
	2. Görev Odaklı Liderlik (6 madde)	20,506		
	3. İlişki Odaklı Liderlik (5 madde)	16,969		
	Toplam (19 madde)	61,778		

İş Performansı	İş Performansı (4 madde)	60,105	0,749	389,057; (p<0,01)
İş Tatmini	İş Tatmini (4 madde)	67,601	0,735	719,552; (p<0,01)

Çizelge 1’den görüldüğü gibi açıklayıcı faktör analizi sonunda üç faktörlü liderlik davranışları ölçeğindeki değişkenler toplam varyansın %61,778’ini açıklamaktadır. Bu faktörler sırasıyla liderlik davranışının boyutları olan ve toplam varyansın %24,303’ünü açıklayan değişim odaklı liderlik davranışı, toplam varyansın %20,506’sını açıklayan görev odaklı liderlik davranışı ve toplam varyansın %16,969’unu açıklayan ilişki odaklı liderlik davranışlarından oluşmaktadır. İş performansı için yapılan açıklayıcı faktör analizinde ölçekte yer alan dört soru tek faktör altında ve toplam varyansın %60,105’ini ve iş tatmini ile ilgili yapılan açıklayıcı faktör analizi sonunda bir soru boşta kalması nedeniyle analizden çıkartılmış ve kalan dört sorunun tek faktör altında ve toplam varyansın %67,601’ini açıkladığı görülmüştür. Açıklayıcı faktör analizi ile elde edilen faktör yapısını doğrulamak için de doğrulayıcı faktör analiz yapılmıştır.

Birinci düzey üç boyutlu liderlik davranışı ile tek faktörlü iş performansı ve iş tatmini ölçeklerine ilişkin doğrulayıcı faktör analizi uyum indeksleri Çizelge 2’de gösterilmektedir.

Çizelge 2. Doğrulayıcı Faktör Analizi Uyum İndeksleri

Değişkenler	χ^2/sd	GFI	CFI	IFI	RMSEA
Liderlik Davranışları	2,703	0,902	0,938	0,939	0,054
İş Performansı	0,915	0,996	0,998	0,998	0,026
İş Tatmini	0,712	0,994	0,997	0,997	0,033

Çizelge 2’den görüldüğü gibi üç ölçeğin de kabul edilebilir uyum indeksi değerlerine (Anderson ve Gerbing 1988; Jöreskog ve Sörbom 1993) sahip olduğu anlaşılmaktadır. Doğrulayıcı faktör analizlerinde faktör yükleri sırasıyla, değişim odaklı liderlik davranışı ölçeğinde 0,53-0,78, görev odaklı liderlik davranışı ölçeğinde 0,55-0,76, ilişki odaklı liderlik davranışı ölçeğinde 0,59-0,70, iş performansı ölçeğinde 0,54-0,79 ve iş tatmini ölçeğinde 0,52 -0,92 arasında değişmektedir.

Açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri ile yapısal geçerlilikleri belirlenen ölçüm araçlarının güvenilirliklerini tespit etmek için Cronbach Alfa katsayılarına bakılmıştır. Çizelge 3’de görüldüğü gibi Cronbach Alfa (C.A) katsayıları sırasıyla; değişim odaklı liderlik davranışının 0,910, görev odaklı liderlik davranışının 0,885, ilişki odaklı liderlik davranışının 0,815, iş performansının 0,778 ve iş tatminin 0,840’dır. Bunlara göre tüm ölçüm araçlarının oldukça güvenilir ve geçerli ölçekler olduğu sonucuna varılmıştır.

Geçerlilik ve güvenilirlik analizlerinden sonra ölçeklerin normal dağılım gösterip göstermediğini anlamak için çarpıklık ve basıklık katsayılarına bakılmış ve tüm değişkenlerin söz konusu katsayılarının -2 ve +2 aralığında olduğu ve bu nedenle de verilerin normal dağılıma uyum gösterdiği kabul edilmiştir.

Hipotezlerin Testi

Değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemek için korelasyon analizi yapılmıştır. Çizelge 3’den değişkenler arasındaki Pearson korelasyon katsayıları incelendiğinde, iş performansı ile liderlik davranışları arasında orta düzeyde ve pozitif ilişkilerin olduğu ve en güçlü ilişkinin, ilişki odaklı liderlik davranış ile olduğu görülmektedir. Aynı şekilde iş tatmini ile liderlik davranışları arasında orta düzeyde ve pozitif ilişkilerin olduğu ve en güçlü ilişkinin, ilişki odaklı liderlik davranışı ile olduğu diğer taraftan iş tatmini ile iş performansı arasında da orta düzeyde ve pozitif, liderlik davranışlarında göre daha düşük bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca tüm değişkenler arasındaki Pearson korelasyon katsayılarının 0,90’dan küçük ve VIF değerlerinin de 10’dan küçük olması nedeniyle değişkenler arasında çoklu bağlantı probleminin olmadığı gözlenmiştir.

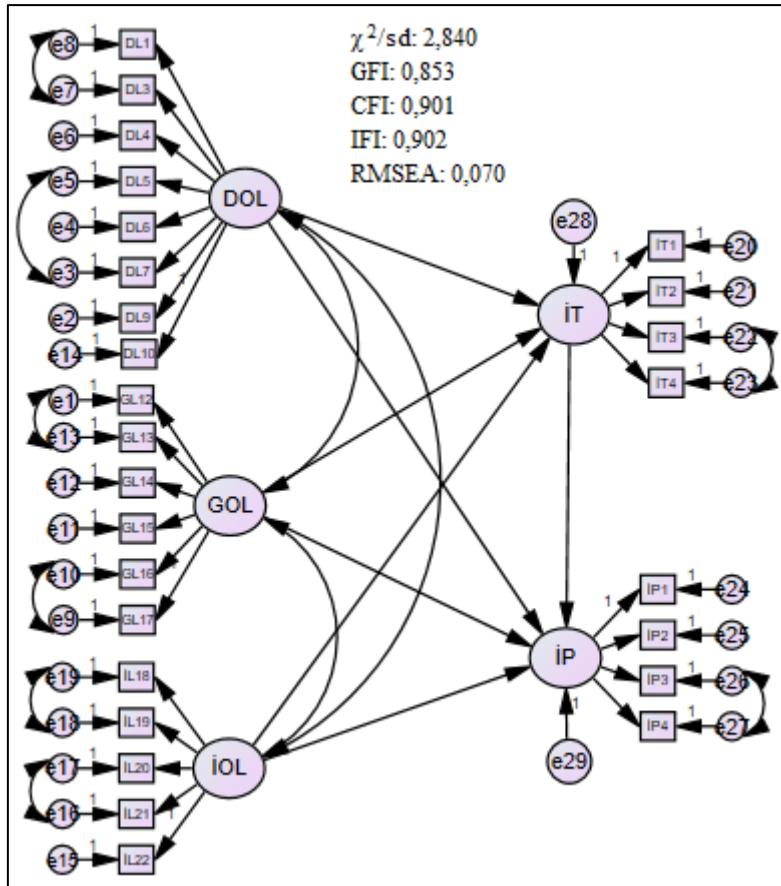
Çizelge 3. Korelasyon Tablosu

Değişkenler	Ort.	S. S.	C. A	1	2	3	4	5
1. Değişim Odaklı Liderlik	4,137	,693	0,870	1				
2. Görev Odaklı Liderlik	4,216	,671	0,885	,712**	1			

3. İlişki Odaklı Liderlik	4,151	,680	0,815	,666**	,620**	1		
4. İş Performansı	4,366	,565	0,778	,429**	,371**	,443**	1	
5. İş Tatmini	4,118	,790	0,840	,641**	,546**	,659**	,384**	1

** p<0,01

Korelasyon analizi ile değişkenler arasındaki ilişkiler belirlendikten sonra söz konusu değişkenler arasındaki doğrudan, dolaylı ve toplam etkileri tespit edebilmek için yapısal eşitlik modellemesi ile Şekil 2’de gösterilen yol analizleri yapılmıştır.

Şekil 2. Araştırmanın Yapısal Eşitlik Modellemesi

Şekil 2’den görüldüğü araştırmanın yapısal eşitlik modellemesinin uyum indekslerinin yeterli uyum değerleri gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu değerler araştırmanın yapısal eşitlik modelinin veri yapısına göre doğrulandığını göstermektedir. Araş-

tırma değişkenleri arasındaki regresyon katsayılarının standardize edilmiş değerleri β , anlamlılık seviyeleri p ve belirlilik katsayılarının R^2 tahmin değerleri Çizelge 4’de verilmiştir.

Çizelge 4’de liderlik davranışlarından değişim ($\beta = 0,349$; $p < 0,01$) ve ilişkisel odaklı liderlik davranışlarının ($\beta = 0,704$; $p < 0,01$) iş tatmini üzerinde pozitif ve anlamlı etkisinin, görev odaklı liderlik davranışının ($\beta = -0,296$; $p < 0,01$) ise negatif ve anlamlı etkisinin olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca liderlik davranışlarından sadece ilişki odaklı liderlik davranışının, iş performansı üzerinde anlamlı bir etkisinin ($\beta = 0,538$; $p < 0,05$) olduğu, değişim ($\beta = 0,207$; $p > 0,05$) ve görev odaklı ($\beta = -0,062$; $p > 0,05$) liderlik davranışlarının, iş performansı üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmektedir. Bunlarla birlikte model bütün olarak ele alındığında iş tatminin, iş performansı üzerinde bir etkiye sahip olmadığı anlaşılmaktadır.

Çizelge 4. Araştırma Modelinin Tahmin Değerleri

Bağımlı Değişkenler		Bağımsız Değişkenler	Standardize Edilmiş Regresyon Katsayıları (β)	R^2	p
İş Tatmini	<---	Değişim Odaklı Liderlik	,349	,616	,005
	<---	Görev Odaklı Liderlik	-,296		,008
	<---	İlişki Odaklı Liderlik	,704		***
İş Performansı	<---	Değişim Odaklı Liderlik	,207	,325	,674
	<---	Görev Odaklı Liderlik	-,062		,178
	<---	İlişki Odaklı Liderlik	,538		,011
İş Performansı	<---	İş Tatmini	,134		,277

*** $p < 0,001$

Yapısal eşitlik modellemesinde anlamsız olan yollar sırasıyla çıkartıldıktan sonra yapılan analiz sonuçlarındaki tahmin değerleri Çizelge 5’de gösterilmiştir. Çizelge 5’den iş tatmini üzerinde; değişim odaklı liderlik davranışının ($\beta = 0,352$; $p < 0,01$), görev odaklı liderlik davranışının ($\beta = -0,280$; $p < 0,01$) ve ilişki odaklı liderlik davranışının ($\beta = 0,677$; $p < 0,001$) anlamlı etkisinin olduğu ve liderlik davranışlarının iş tatminindeki değişimin (R^2) %59,9’unu açıkladığı anlaşılmaktadır. Bu bulgulara göre Hipotez 1, 2 ve 3 kabul edilmiştir.

Çizelge 5. Anlamsız Yollar Çıkartıldıktan Sonraki Modelin Tahmin Değerleri

Bağımlı Değişkenler		Bağımsız Değişkenler	Standardize Edilmiş Regresyon Katsayıları (β)	R^2	p
İş Tatmini	<---	Değişim Odaklı Liderlik	,352	,599	,005
	<---	Görev Odaklı Liderlik	-,280		,010
	<---	İlişki Odaklı Liderlik	,677		***
İş Performansı	<---	İlişki Odaklı Liderlik	,564	,318 ,318	***

*** $p < 0,001$

Çizelge 5’den iş performans üzerinde liderlik davranışlarında sadece ilişki odaklı liderlik davranışının anlamlı bir etkisinin ($\beta = 0,564$; $p < 0,001$; $R^2 = 0,318$) olduğu ve dolayısıyla iş performansındaki değişimin %31,8’nin tek başına ilişki odaklı liderlik davranışına bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Bu bulgulara göre Hipotez 6 kabul edilmiş, Hipotez 4 ve 5 reddedilmiştir.

Araştırma modeli bütün olarak analiz edildiğinde, liderlik davranışlarının iş tatmini üzerinde anlamlı etkisi varken, iş tatminin iş performansı üzerinde herhangi bir etkisinin olmaması, iş tatminin bu ilişkide ara değişken rolünün olmadığını (Baron & Kenny, 1986) göstermektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada, gemi kaptanların sergiledikleri liderlik davranışları, bu liderlik davranışlarının gemi insanların iş tatmini ve performansı üzerindeki etkisi ve iş tatminin bu etkileşimdeki ara değişken rolü araştırılmıştır. Çalışmanın amacına yönelik olarak Türk bayraklı ticaret gemilerinde çalışan 360 gemi insanından anket yöntemiyle elde edilen veriler, SPSS ve AMOS 22 istatistik paket programları kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz bulgularına göre, önerilen yedi araştırma hipotezinden beşi kabul edilmiş ikisi reddedilmiştir.

Büyük çoğunluğunu erkek gemi insanların oluşturduğu örneklemden toplanan verilerle ölçüm araçlarının geçerliliği ve güvenilirliği belirlendikten sonra, araştırma hipotezlerinin testi için yapısal eşitlik modellemesi ile yol analizleri yapılmıştır. Elde edilen bulgulara göre; gemi kaptanlarının değişim ($\beta = 0,352$; $p < 0,01$) ve ilişki odaklı ($\beta = 0,677$; $p < 0,001$) liderlik davranışı, gemi insanların iş tatminini pozitif yönde etkilediği, gemi kaptanlarının görev odaklı ($\beta = -0,280$; $p < 0,01$) liderlik davranışının ise gemi insanların iş tatmini negatif yönde etkilediği ve liderlik davranışlarının iş tatminindeki değişimin (R^2) %59,9'unu açıkladığı ortaya çıkmıştır. Bu bulgulara göre Hipotez 1, 2 ve 3 kabul edilmiştir. Değişim ve ilişki odaklı liderlik davranışlarının, iş tatmini pozitif yönde etkilemesi (Emery ve Barker 2007; Maqsood ve diğerleri 2013; Zehir ve Yavuz 2017; Kebede ve Demeke 2017; Mikkelsen ve Olsen 2018) ve görev odaklı liderlik davranışının negatif yönde etkilemesi (Saleem 2015) farklı sektörlerde yapılan çalışmaların bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

İş tatmini üzerinde en fazla etkiye sahip olan liderlik davranışının ilişki odaklı davranışının olmasının temel nedeni, ilişki odaklı liderin çalışanların duygularını, düşüncelerini ve ihtiyaçlarını dikkate almasıdır. İlişki odaklı lider, merkeze insanı alır ve onun için çalışanlarına kişisel iyilik yapmaya çalışır, onları dinlemek için zaman ayırır, işe başlamadan önce onların fikirlerini alır ve kariyer gelişimlerine katkı sağlar. Araştırma sonucuna göre, gemide bu şekilde ilişki odaklı liderlik davranışı sergileyen gemi kaptanları, gemi insanların iş tatmin düzeylerinin artmasını sağlayacaktır. Ayrıca rutin bir çalışma ortamına bulunduğu gemilerde, kaptanların bu rutinliğin dışına çıkarak farklı, değişik ve yenilikçi faaliyetlerde bulunması, diğer bir ifade ile değişim odaklı liderlik davranışı sergilemeleri de gemi insanların iş tatmin düzeyini arttıracaktır. Bunlarla birlikte görev odaklı liderlik davranışının, gemi insanların iş tatmin düzeylerini negatif yönde etkilemesi, gemilerde iş standartlarının, kuralların ve prosedürlerin belirlenmesi ve katı biçimde uygulanmasıyla oluşan formalizasyon düzeyi yüksek olan organizasyon

yapısına bağlanabilir. Bu noktada, yapıyı ve işin başarılmasını ön planda tutan gemi kaptanının, görev odaklı liderlik davranışı sergilemesi ve gemi insanların da bu formalizasyon düzeyi yüksek olan organizasyon yapısına uymalarının beklenmesi, gemi insanların iş tatmin düzeylerini olumsuz yönde etkilemiş olabilir. Araştırma sonucunda ulaşılan ikinci bulgu ise gemi kaptanlarının sadece ilişki odaklı liderlik davranışı gösterdiklerinde, gemi insanların iş performansının arttığı ($\beta = 0,564$; $p < 0,001$; $R^2 = 0,318$) ve tek başına ilişki odaklı liderlik davranışının, iş performansındaki değişimin %31,8'ini açıkladığı ve görev ile değişim odaklı liderlik davranışlarının, iş performansı üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığına ortaya çıkmasıdır. Bu bulgulara göre, Hipotez 6 kabul edilmiş, Hipotez 4 ve 5 reddedilmiştir. İlişki odaklı liderlik davranışının iş performansını etkilemesi (Wagner ve Hollenbeck 2005; Özdevcioğlu ve Kanıgür 2009; Yiing ve Ahmad 2009; Yılmaz ve Karahan 2010), değişim ve görev odaklı liderlik davranışının iş performansı üzerinde anlamlı bir etkisinin olmaması farklı alanlarda yapılan çalışmaların (Wagner ve Hollenbeck 2005; Çekmecelioğlu 2014; Shahab ve Nisa 2014; Çetin, Giderler ve Güler 2017; Mikkelsen ve Olsen 2018) bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Liderlik davranışlarından sadece ilişki odaklı liderlik davranışının, gemi insanların iş performansı üzerinde anlamlı bir etkisinin olması gemilerdeki organizasyon yapısı ile açıklanabilir. Çünkü gemiler, merkezilik derecesi yüksek ve hiyerarşik örgüt yapılanmasının yoğun olarak görüldüğü organizasyon yapısına sahiptir. Bu nedenle de böyle bir ortamda liderlik yapan kaptanların, gemi insanlarına yönelik karşılıklı saygı çerçevesinde ilişki odaklı liderlik davranışı sergilemeleri, onların iş performanslarını artmasına yol açacaktır. Araştırmadaki bir diğer bulgu ise ilişki odaklı liderlik davranışının, hem gemi insanların iş tatmini ve hem de iş performansını etkilediğinin ortaya çıkmasıdır. Bu bulgu gemi insanların tutum ve davranışlarında, gemi kaptanlarının sergiledikleri ilişki odaklı liderlik davranışının önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca liderlik davranışları ve iş tatminin birlikte iş performansı üzerindeki etkisi incelendiğinde, liderlik davranışlarından sadece ilişki odaklı liderlik davranışının, iş performansını etkilemesi ve iş tatminin iş performansı üzerinde bir anlamlı bir etkisinin olmaması, iş tatminin bu ilişkide ara değişken rolünün olmadığına işaret etmektedir. Ayrıca bu bulgu, liderlik davranışlarından ilişki odaklı liderlik davranışı ile iş tatminin, iş performansı üzerindeki birlikte etkisi karşılaştırıldığında, ilişki odaklı liderlik davranışının iş tatminine göre daha baskın olduğunu göstermekte-

dir. Bu bulgu da gemi kaptanlarının ilişki odaklı liderlik davranışının, gemi insanların üzerindeki etkisinin ne kadar önemli olduğunu bir kez daha göstermektedir.

Tüm bulgular birlikte değerlendirildiğinde; gemi kaptanlarının ilişki odaklı liderlik davranışı sergilemeleri, gemi insanların hem iş tatmin düzeylerini hem de iş performanslarını doğrudan arttırmaktadır. Aynı zamanda gemi insanların iş tatmini üzerinde, gemi kaptanlarının değişim odaklı liderlik davranışının olumlu ve görev odaklı liderlik davranışının ise olumsuz bir etkisi vardır. Dolayısıyla başarılı olmak isteyen bir gemi kaptanı, belirlenmiş örgütsel amaçları gerçekleştirmeye çalışırken aynı zamanda gemi insanların iş tatminini ve iş performansını artırıcı etkiye sahip ilişki odaklı liderlik davranışı sergilemek durumundadır. Bu araştırmanın bulgularına dayanarak, liderlik ettiği gemide, gemi insanlarıyla iyi ilişkiler kuran, ilişkilerini geliştiren, onlara yardımcı olan, ekip çalışmasını ve dayanışmayı sağlayan, mesleki gelişimlerine destek olan ve başarılarını takdir edecek şekilde davranan gemi kaptanın, gemi insanların hem iş tatmin düzeylerini ve hem de iş performanslarını artırabileceği söylenebilir. Gemi kaptanının gemide sergilediği liderlik davranışlarının, gemi insanları üzerinde olumlu etkilerinin olması, kaptan ile gemi insanları arasında açık ve doğru bir ilişkinin olduğunu gösterir. Bu durum gemi insanların iş tatmin düzeylerinin ve iş performanslarının artmasına yol açmaktadır.

Çalışanların arzu ettiği liderlik davranışı ile yöneticilerin gösterdiği liderlik davranışı arasındaki farkın fazla olması çalışanlarda performans düşüklüğüne veya iş tatminsizliğine yol açmaktadır. Bu farkın olup olmadığını anlamak ve tespit etmek liderin öncelikli görevleri arasındadır. Bu durum özellikle tüm yaşamsal etkinliklerinin aynı ortamda yapılmak zorunda olduğu gemilerde daha da önemli olmaktadır. Gemilerde düşük veya yüksek iş performansı ya da iş tatminine neden olan faktörlerin başında gemi kaptanlarının, gemi insanlarına karşı uyguladıkları yönetim yaklaşımı gelmektedir. Daha çok gemi kaptanının liderlik davranış biçimini gösteren bu yönetim yaklaşımı, gemi insanları üzerinde anlamlı bir etki yaratmaktadır. Bu çalışmayla özellikle gemi kaptanlarının, ilişki odaklı liderlik davranışı sergilediklerinde gemi insanların memnuniyetinin ve veriminin artacağı ortaya çıkmıştır. Diğer bir ifade ile gemi insanların iş tatmin düzeylerinin ve performanslarının artması için arzuladıkları liderlik davranışının, gemi kaptanlarının ilişki odaklı liderlik davranışı olduğu ortaya çıkmıştır. Bu noktadan hareketle başta gemi kaptanlarına daha sonra deniz ulaştırma işletmelerinin yöneticilerine, deniz ulaştırma hizmetinin başarılı biçimde yürütülmesinde önemli rolü olan gemi

insanlarının tutum ve davranışlarında olumlu sonucular bekleniyorsa, gemi kaptanlarının özellikle ilişki odaklı liderlik davranışı sergilemelerinin daha doğru bir yönetsel yaklaşım olacağı söylenebilir.

Bu çalışmanın gemi ortamında ve gemi insanları örnekleme üzerinde yapılmış olması çalışmanın özgünlüğünü göstermektedir. Ayrıca farklı sektörlerde liderlik davranışları ile iş tatmini ve performansı arasındaki ilişkileri birlikte inceleyen çalışmalarının sınırlı sayıda olması ve denizcilik sektöründe ise bu anlamda yapılmış bir çalışmanın olmaması, bu çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Bu özellikleri nedeniyle çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Ahmad, H., Ahmad, K., & Shah, I. A. (2010). Relationship between job satisfaction, job performance attitude towards work and organizational commitment. *European Journal of Social Sciences*, 18(2), s. 257-267.

Anderson, J. C., & Gerbing, D. W. (1988). Structural equation modeling in practice: A review and recommended two-step approach. *Psychological bulletin*, 103(3), s. 411.

Atik, O. (2013). Takım Liderliğinin Mesleki Kültür Yönünden İncelenmesi: Gemi Kaptanları Üzerine Bir Araştırma. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Aydan, O. (2016). The Relationship Between High School Teachers' Job Satisfaction and Individual Performance. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(36), s. 1-19.

Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of personality and social psychology*(51), s. 1173–1182.

Bass, B. (1990b). *Bass & Stogdill's Handbook of Leadership* (3rd ed. b.). New York: The Free.

Bass, B. (1990b). From transactional to transformational leadership: Learning to share the vision. *Organizational dynamics*, 18(3), s. 19-31.

Bloisi, W., Cook, C. W., & Hunsaker, P. L. (2003). *Management and Organizational Behaviour, European Edition*. New York: The McGraw-Hill Companies.

Bogler, R. (2001). The influence of leadership style on teacher job satisfaction. *Educational Administration Quarterly*, 37(5), s. 662-683.

Borman, W., & Motowidlo, S. (1993). Expanding the criterion domain to include elements of contextual performance. *Personnel Selection in Organizations; San Francisco: Jossey-Bass*, s. 71.

Brown, S., & Peterson, R. (1994). The effect of effort on sales performance and job satisfaction. *The Journal of Marketing*, s. 70-80.

Casimir, G. (2001). Combinative aspects of leadership style: The ordering and temporal spacing of leadership behaviors. *The Leadership Quarterly*, 12, s. 245-278.

Chang, W., & Chiang, Z. H. (2007). A Study on How to Elevating Organizational Creativity of Design Organization . *International Association of Societies of Design Research*, s. 1-24.

Chen, Z., Sun, H., Lam, W., Hu, Q., Huo, Y., & Zhong, J. (2012). Chinese hotel employees in the smiling masks: Roles of job satisfaction, burnout, and supervisory support in relationships between emotional labor and performance. *The International Journal of Human Resource Management*, 23(4), s. 826-845.

Cooper, C., Rote, U., & Fragher, B. (1989). Mental Health ,Job Satisfaction in an Organization Setting. *British Medical Journal*, s. 366-370.

Cribbin, J. (1972). *Effeccitive Managerial Leadership*. New York: American Management Association.

Crossmann, A., & Abou-Zaki, B. (2003). Job satisfaction and employee performance of Lebanese banking staff. *Journal of Managerial Psychology*, 18(4), s. 368-376.

Cummings, L., & Schwab, D. (1973). *Performance in Organisations: Determinants And Appraisal*. Glenview: Scott: Foresman and Company.

Çekmeceliöglü, H. (2014). Göreve ve insana yönelik liderlik tarzlarının örgütsel bağlılık, iş performansı ve işten ayrılma niyeti üzerindeki etkileri. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28, s. 21-34.

Çetin, S., Giderler, C., & Güler, M. (2017). Lider Yöneticilerin Çalışanların Motivasyonuna Ve Performansına Etkisi: Kamu Kuruluşunda Bir Çalışma. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(4), s. 36-49.

Ekvall, G. (1991). Change-Centred Leaders: Empirical Evidence of A Third Dimension of Leaders. *Leadership and Organization Devolepment Journal*, 12, s. 18-23.

Emery, C. R., & Barker, K. J. (2007). The effect of transactional and transformational leadership styles on the organizational commitment and job

satisfaction of customer contact personnel. *Journal of Organizational Culture, Communications and Conflict*, 11(2), s. 77-90.

Erdoğan, M. (2011). Etkili Liderlik, Örgütsel Sessizlik ve Performans İlişkisi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü.

Eren, E. (2007). *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi*. İstanbul: Beta Basım Yayım.

Fiedler, F. E. (1967). *A Theory of Leadership of Effectiveness*. New York: McGraw.

Fleishman, E. A., & Harris, E. F. (1962). Patterns of leadership behavior related to employee grievances and turnover. *Personnel Psychology*, 15, s. 43-56.

Gadot, E. (2006). Leadership style, organizational politics, and employees' performance An empirical examination of two competing models, Leadership style. 36(5), s. 661-683.

Harrison, D., Newman, D., & Roth, P. (2006). How important are job attitudes? Meta-analytic comparisons of integrative behavioral outcomes and time sequences . *Academy of Management journal*, 49(2), s. 305-325.

Hellriegel, D., & Slocum, J. W. (1992). *Management*. New York: Addison Wesley Publishing Company.

Iqbal, N., Anwar, S., & Haider, N. (2015). Effect of leadership style on employee performance. *Arabian Journal of Business and Management Review*, 5(5).

Javed, H., Jaffari, A., & Rahim, M. (2014). Leadership Styles and Employees Job Satisfaction: A Case from the Private Banking Sector of Pakistan . *Journal of Asian business strategy*, 4(3), s. 41-50.

Jöreskog, K., & Sörbom, D. (1993). *LISREL 8: Structural equation modeling with the SIMPLIS command language* . Chicago: Scientific Software International.

Judge, T. A., Piccolo, R. F., & Ilies, R. (2004). The forgotten ones? The validity of consideration and initiating structure in leadership research. *Journal of Applied Psychology*, 89, s. 36-51.

Kayral, İ. (2015). Öz Liderlik Becerilerinin, Sağlık Çalışanlarının İş Tatminleri ve İş Performanslarına Etkisi . *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 18(2), s. 143-159.

Kebede, A., & Demeke, G. (2017). The Influence of Leadership Styles on Employees' Job Satisfaction in Ethiopian Public Universities . *Contemporary Management Research*, 13(3).

Kirkman, B., & Rosen, B. (1999). Beyond self-management: Antecedents and consequences of team empowerment. *Academy of Management Journal*, 42(1), s. 58-74.

Kurt, S., & Yiğit, V. (2017). Hastanelerde algılanan liderlik davranışlarının çalışanların iş tatminine etkisi: bir üniversite hastanesinde uygulama. *Journal of Suleyman Demirel University Institute of Social Sciences*, 28(3).

Lam, S. (1995). Quality management and job satisfaction: An empirical study. *International Journal of Quality and Reliability Management*, 12(4), s. 72-78.

LaPolice, C. C. (2002). Leader Behavior, Employee Attitudes and Organizational Characteristics as Moderators . *A Dissertation of Doctor, The George Washington University*.

Likert, R. (1961). *New patterns of management*. New York: McGraw Hill Book Company.

Lu, C., Hsu, C., & Lee, C. (2016). The impact of seafarers' perceptions of national culture and leadership on safety attitude and safety behavior in dry bulk shipping. *International Journal of e-Navigation and Maritime Economy*, 4, s. 75-87.

Madlock, P. (2008). The link between leadership style, communicator competence, and employee satisfaction. *The Journal of Business Communication*, 45(1), s. 61-78.

Maqsood, S., Bilal, H., Nazir, S., & Baig, R. (2013). Manager's Leadership Styles and Employee's Job Satisfaction. *Human and Social Science Research*, 12, s. 139-144.

Mester, C., Visser, D., Roodt, G., & Kellerman, R. (2003). Leadership style and its relation to employee attitudes and behaviour. *SA Journal of Industrial Psychology*, 29(2), s. 72-82.

Mihalcea, A. (2013). The Impact of Leader's Personality on Employees' Job Satisfaction. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 78, s. 90-94.

Mihalcea, A. (2014). Leadership, personality, job satisfaction and job performance. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 127, s. 443-447.

Mikkelsen, A., & Olsen, E. (2018). The influence of change-oriented leadership on work performance and job satisfaction in hospitals—the mediating roles of learning demands and job involvement. *Leadership in Health Services*.

Olaniyan, O., & Hystad, S. (2016). Employees' psychological capital, job satisfaction, insecurity, and intentions to quit: The direct and indirect effects of

authentic leadership . *Journal of Work and Organizational Psychology*, 32(3), s. 163-171.

Organ, D. (1988). A restatement of the satisfaction-performance hypothesis . *Journal of management*, 14(4), s. 547-557.

Öter, S., & Ayan, M. (2016). Denizcilik İşletmelerinde Dönüşümcü Liderlik Ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Arasındaki İlişkiler Üzerine Bir Literatür . *Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi*, 8(1).

Özdevecioğlu, M., & Kanıgür, S. (2009). İlişki ve Görev Yönelimli Liderlik Algılamalarının Performansları Üzerindeki Etkileri. *KMU İİBF Dergisi*, 11(6), s. 53-82.

Reitz, H. J. (1977). *Behavior in Organizations*. Ontario: Richard D. Irwin, Inc.

Robbins, S., Judge, T., & Beward, K. (2003). *Essentials of organizational behavior* (Cilt 7). Upper Saddle River: Prentice Hall.

Saleem, H. (2015). The impact of leadership styles on job satisfaction and mediating role of perceived organizational politics. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 172, s. 563-569.

Sandhåland, H., Oltedal, H., Hystad, S., & Eid, J. (2017). Effects of leadership style and psychological job demands on situation awareness and the willingness to take a risk: a survey of selected offshore vessels. *Safety science*, 93, s. 178-186.

Schermerhorn, J., Hunt, J., & Osborn, R. (1995). *Basic Organizational Behaviour*. New York: John Wiley and Sons Inc.

Schneider, B., Hanges, P., Smith, D., & Salvaggio, A. (2003). Which comes first: employee attitudes or organizational financial and market performance? *Journal of applied psychology*, 88(5), s. 836-851.

Shahab, M. A., & Nisa, I. (2014). The Influence of Leadership and Work Attitudes toward Job Satisfaction and Performance of Employee. *International Journal of Managerial Studies and Research (IJMSR)*, 2(5).

Spector, P. (1997). *Job Satisfaction: Application, Assessment, Causes and Consequences*. Thousand Oaks: CA. Sage Publications.

Stogdill, R. M. (1974). *Handbook of leadership: A survey of theory and research*. New York: Free Press.

Stoner, J., & Freeman, R. (1992). *Management* (Cilt Fifth Edition). London: Prentice Hall International, Inc.

Suliman, A. (2001). Work performance: is it one thing or many things? The multidimensionality of performance in a Middle Eastern context. *International Journal of Human Resource Management*, 12(6), s. 1049-1061.

Sunarsih, N., & Helmiatin. (2016). The Influences of Leadership Style and Job Satisfaction on Employee Performance. *IOSR Journal of Business and Management (IOSR-JBM)*, 18(7), s. 1-16.

Taş, S. (2017). The Effect of Vocational High School Administrators' Leadership Behaviors on Teacher Job Satisfaction. *Universal Journal of Educational Research*, 5(11), s. 2092-2100.

Tengilimoğlu, D. (2005). Hizmet işletmelerinde liderlik davranışları ile iş doyumunu arasındaki ilişkinin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(24), s. 23-45.

Tengilimoğlu, D., & Yiğit, A. (2005). Hastanelerde liderlik davranışlarının personel iş doyumuna etkisini belirlemeye yönelik bir alan çalışması. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 8(3), s. 374-400.

Theotokas, I., Lagoudis, I. N., & Kotsiopoulos, N. (2014). Leadership profiling of ocean going ship masters. *The Asian Journal of Shipping and Logistics*, 30(3), s. 321-343.

Thorlindsson, T. (1987). The Skipper Effect in the Icelandic Herring Industry . *Reykjavik: University of Iceland*.

Topaloğlu, G. (2005). Dönüştürücü liderlik ve örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişki . Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Gebze.

Tsai, Y. (2011). Relationship between organizational culture, leadership behavior and job satisfaction. *BMC health services research*, 11(1), s. 98.

Veliu, L., Manxhari, M., Demiri, V., & Jahaj, L. (2017). The Influence Of Leadership Styles On Employee's Performance. *Journal of Management Management*, 31(2).

Wagner, J. A., & Hollenbeck, J. R. (2015). *Management of Organizational Behavior: Securing Competitive Advantage* (2nd. Ed. b.). New York: Routledge.

Wexley, K. N., & Yukl, G. A. (1984). *Organizational Behavior, People and Processes in Management*. Homewood, Illinois 60430: Richard D. Irwin.

Yeh, H., & Hong, D. (2012). The mediating effect of organizational commitment on leadership type and job performance . *The Journal of Human Resource and Adult Learning*, 8(2), s. 50-59.

Yiing, H. L., & Ahmad, K. Z. (2009). The moderating effects of organizational culture on the relationships between leadership behaviour and organizational commitment and between organizational commitment and job satisfaction and performance. *Leadership & Organization Development Journal*, 30(1), s. 53-86.

Yılmaz, H., & Karahan, A. (2010). Liderlik Davranışı, Örgütsel Yaratıcılık ve İşgören Performansı Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi: Uşak'ta Bir Araştırma. *Yönetim ve Ekonomi Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F.*, 17(2), s. 145-158.

Yukl, G. (2002). *Leadership in Organization* (5th Edition b.). New Jersey: Prentice Hall.

Yun, S., Cox, J., Sims Jr, H., & Salam, S. (2007). Leadership and teamwork: The effects of leadership and job satisfaction on team citizenship. *International Journal of Leadership Studies*, 2(3), s. 171-193.

Yücel, İ., & Akgül, İ. (2016). Liderlik Stilleri İle Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkide İş Tatmininin Aracılık Etkisi: Akademisyenler Üzerine Bir Çalışma. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17(1).

Zehir, C., & Yavuz, A. (2017). Değişim Odaklı Liderlik, Örgütsel Özdeşleşme ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı İlişkisi. *Dogus University Journal*, 18(2), s. 97-115.

To cite this article: Pamuk, S., Kaya, Y. (2022). Intangible Concepts on Objects From the Neolithic Period. *International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS)*, 6(3), 79-94

Submitted: October 22, 2022

Accepted: December 11, 2022

INTANGIBLE CONCEPTS ON OBJECTS FROM THE NEOLITHIC PERIOD

Serkan Pamuk¹

Yakup Kaya²

ABSTRACT

Considering the earliest Neolithic Period settlements, many interrelated settlements are seen in the regions called as Upper Tigris Valley and Fertile Crescent. Common cultural elements among Neolithic communities may contain important findings of a common symbolic language between communities. The meaning of the motifs can give some information about the ritual areas and communications in the lives of Neolithic societies. In this study, some motifs on stone slabs in the Neolithic Period were examined. It is understood that these motifs include abstract meanings, based on the common or similar characteristics of the motifs seen on the stone slabs found in many Neolithic settlements in Göbekli Tepe and its surroundings. In this study, it is suggested that the motifs on the objects are not only an ordinary motif transfer, but also architectural transfers and the arrangement of the ritual area are also symbolically included. In this context, this argument was supported as a result of detailed examination and research by being brought related finds together. Among the artifacts found in Göbekli Tepe and the surrounding Neolithic settlements, the chlorite plate found in Hasankeyf constitutes the main finding of the theory proposed in this study. The settlements where stone slabs related to the subject were found are Hasankeyf, Körtik Tepe, Gusir Mound in the Upper Tigris Valley and Tell Qaramel in northern Syria.

Keywords: Neolithic Period, Ritual, Göbekli Tepe, Stone Slab

¹ MA, Akdeniz University, Department of Archaeology, Antalya. 0000-0002-1159-5236 | serkanpamuk55@hotmail.com

² Graduated, Akdeniz University, Department of Archaeology, Antalya. 0000-0002-5115-4830 | yakupkayalikya@gmail.com

NEOLİTİK DÖNEM'DEN OBJELER ÜZERİNDE SOYUT KAVRAMLAR

ÖZET

En erken Neolitik Dönem yerleşmeleri ele alındığında Yukarı Dicle Vadisi ve Bereketli Hilal olarak adlandırılan bölgelerde birbirleriyle ilişkili çok sayıda yerleşim yeriyle karşılaşılır. Neolitik topluluklar arasındaki ortak kültürel öğeler, topluluklar arasında ortak sembolik bir dile ait önemli bulgular içeriyor olabilir. Motiflerin içerdiği anlam, Neolitik dönem topluluklarının yaşamlarındaki ritüel alanlarına ve iletişimlerine dair bazı bilgileri aktarabilir. Bu çalışmada Neolitik Dönem'de taş plakalar üzerinde yer alan bazı motifler incelenmiştir. Göbekli Tepe ve çevresinde bulunan çok sayıda Neolitik yerleşimde ele geçen taş plakalar üzerinde karşılaşılan motiflerin ortak ya da benzer özellikler göstermesinden yola çıkarak bu motiflerin soyut anlamlar içerdiği anlaşılmaktadır. Bu çalışmada objeler üzerinde yer alan motiflerde sadece sıradan bir motif aktarımı olmadığı aynı zamanda mimari aktarımlara ve ritüel alanın düzenlemesine de sembolik olarak yer verildiği savı ortaya atılmıştır. Bu bağlamda ilişkili buluntular bir araya getirilerek detaylı inceleme ve araştırma sonucunda bu sava destek bulunmuştur. Göbekli Tepe ve çevresindeki Neolitik yerleşmelerde tespit edilen eserler içerisinde Hasankeyf'te ele geçen klorit plaka ise bu çalışmada ileri sürülen teorinin başlıca buluntusunu oluşturmaktadır. Konuyla bağlantılı taş plakaların ele geçtiği yerleşimler, Yukarı Dicle Vadisi'nde Hasankeyf, Körtik Tepe, Gusir Mound ve Kuzey Suriye'de de Tell Qaramel'dir.

Anahtar Kelimeler: Neolitik Dönem, Ritüel, Göbekli Tepe, Taş Plaka

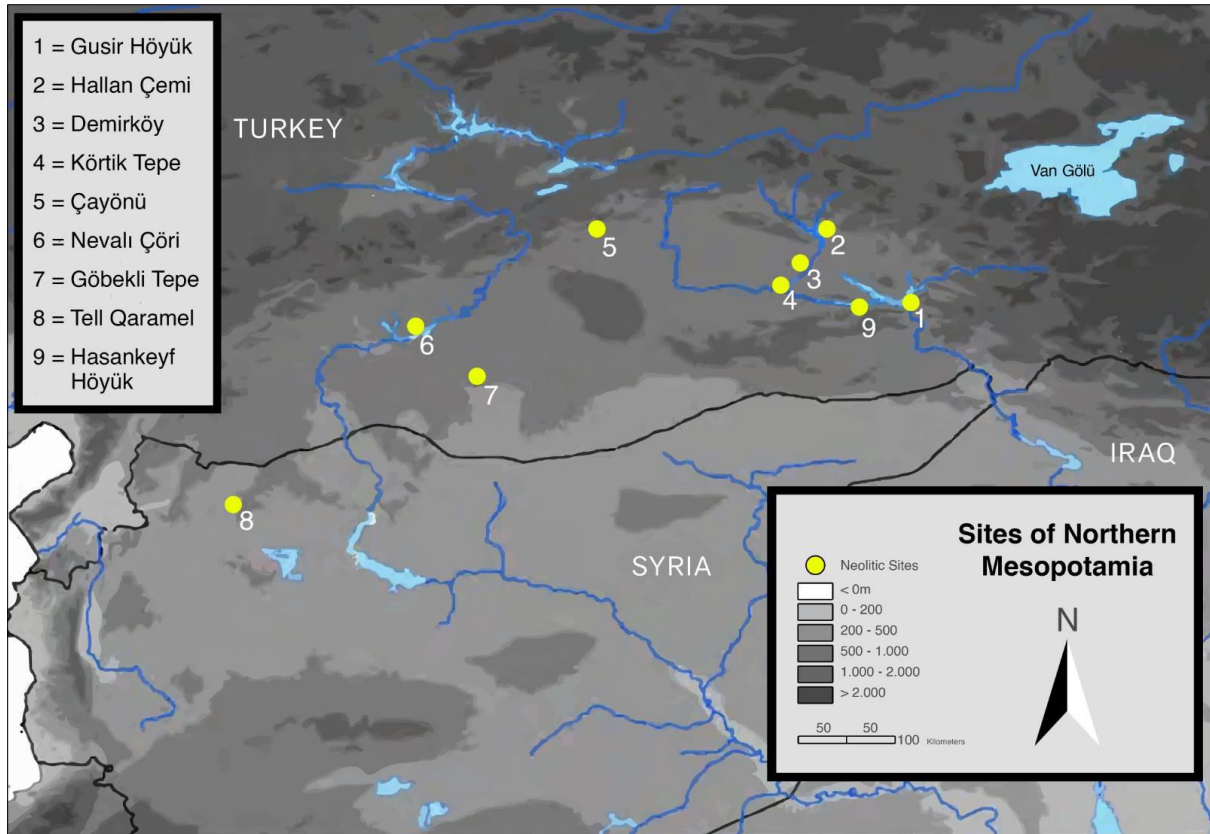

Fig 1 Neolithic Settlements where finds related to the subject were found-Benz and Bauer 2013, 11

INTRODUCTION

The Neolithic way of life embodies an important transition period characterized from hunter-gatherer to mixed diet economy or settled communities based entirely on agriculture and animal husbandry. Regarding the earliest Neolithic Period settlements, many interrelated settlements are seen in the regions called Upper Tigris Valley and Fertile Crescent. In the earliest Neolithic period, especially the Upper Tigris Valley witnessed many settlements related to each other with its ideal environmental conditions. Among these regions, the excavations carried out in Çayönü, Hallan Çemi, Hasankeyf, Körtik Tepe, Nevalı Çori and Göbekli Tepe have completely changed many views about the Neolithic period (Özkaya and San 2007a, 32-33). The increase in the number of settlements and finds unearthed by excavations day by day and the analysis and interpretation of these finds have revealed the importance of Anatolia in the Neolithic period throughout the civilization history.

Excavations and surveys in southeastern Turkey and northern Syria revealed the existence of areas where similars of T-shaped monumental pillar at Göbekli Tepe

were identified. Watkins states that the communities living in an area of approximately 150 km around Göbekli Tepe are consistently in communication with each other. He also says that the finding of similar finds, consisting of flat stone plates on both sides, in Neolithic settlements in the region is a part of communication. Watkins argues that the motifs on these stone plates, which are sometimes square and sometimes oval, were made to store some kind of information or that they might reflect some kind of communication system. Dietrich and Notroff assume that the images (motifs) on tablets (stone plates) are legible (Watkins 2015, 78). They make this inference due to the repetition of various combinations of images on small objects found in other Neolithic settlements in the vicinity, especially T-shaped pillars like Watkins (Dietrich and Notroff 2017, 75-76). The aim of this article is to support Dietrich and Notroff's claim that the images on the plates are legible, and to reveal the connection of these images with the special structures unearthed in Göbekli Tepe. In this context, this argument was supported as a result of detailed examination and research by being brought related finds together. Among the artifacts found in Göbekli Tepe and the surrounding Neolithic settlements, the chlorite plate found in Hasankeyf constitutes the main finding of the theory proposed in this study. The settlements where stone slabs related to the subject were found are Hasankeyf, Körtik Tepe, Gusir Höyük in the Upper Tigris Valley and Tell Qaramel in northern Syria (Fig. 1).

Göbekli Tepe, which is located on a 9-hectare area on the summit of a limestone mountain that borders the Harran Plain to the north, 15 km. northeast of Şanlıurfa in southeast Turkey, is dated to the Pre-Pottery Neolithic Period and consists of three layers. The circular planned ritual structures dated to the Pre-Pottery Neolithic A are in Strata III. Strata II, which generally consists of rectangular planned structures, is dated to the Pre-Pottery Neolithic B period. According to the results of the geomagnetic survey conducted in Göbekli Tepe in 2003, it is seen that there are at least 20 more similar structures and it is expected that 12 T-shaped monolithic pillars were used for each structure (Schmidt 2003, 5). The height of the T-shaped pillars shaped from solid stone blocks in the structures unearthed at Göbekli Tepe varies between 4 and 5.5 m. Although the diameters of the circular structures, which are thought to have been built for ritual purposes, vary between 10 and 30 m., T-shaped pillars are connected to each other by walls and benches. The pillars inside the wall are located to face the two large T-shaped pillars in the center (Fig. 2) (Dietrich and Notroff 2017, 68). K. Schmidt

(Schmidt 2007, 11; Özdöl 2011, 183) thought that the pillars in the ritual structures in Göbekli Tepe were arranged in a certain order. Haklay and Gopher (Haklay and Gopher 2020, 348-350) stated that the enclosure areas in Strata III of Göbekli Tepe were planned in a geometric order and architectural plan. We think that these order and architecture were transported and conveyed by depicting them on small objects. It can be thought that the circular planned ritual structures are constantly in the minds of Neolithic people, but they frequently encountered motifs/images evoking of these architectural plans and rituals in their daily lives.

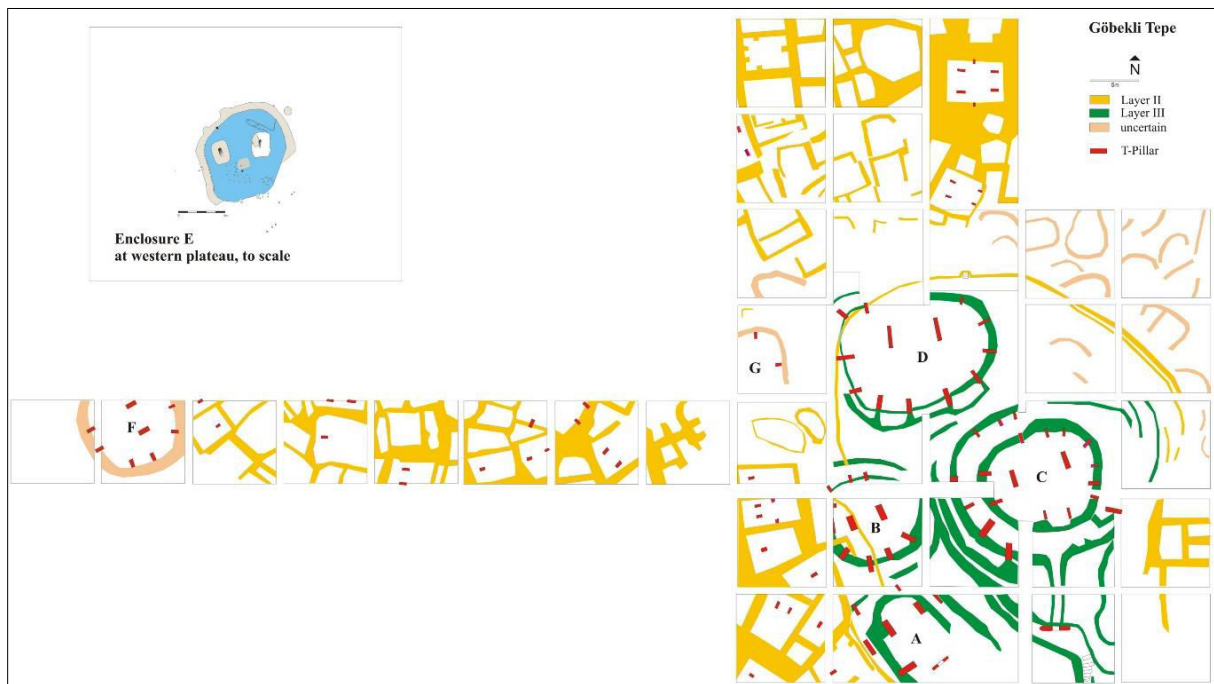

Fig. 2 Göbekli Tepe Planı (Plan: K. Schmidt & J. Notroff, DAI and vd., 2014)

Transfers on Objects

The absence of any residential area in Göbekli Tepe excavation strengthened the assumption of a common cult area used by many different communities spread over a wide area. In general, the idea that there is a common ritual, iconography and architecture between different groups is acceptable. Perhaps the most important find showing that there was a common symbolic language among the Neolithic communities in the region is the presence of "ritual circle" plates. Small objects with these motifs are generally called plates. While calling these objects as plates is a more accurate definition to avoid confusion, they can be considered as tablets in terms of the abstractions and images they contain. The harmony of the motifs incised on the plates and the architectural style seen in Göbekli Tepe

and the settlements in the region suggest that a common iconography was applied. In addition, this study supports the argument that these signs are legible based on the motif similarities on the plate surface seen in Göbekli Tepe and surrounding PPN settlements.

Before talking about the descriptions on the objects, there are questions that we think should be mentioned first. What do the Neolithic communities refer to for the design and arrangement of the ritual areas seen in other settlements? While the symbolism is so high in the contemporary settlements around Göbekli Tepe, is it correct to consider every expression on the finds as ordinary decorations? Do motifs, which were incised elaborately, contain information?

We think that the motifs on the small objects were transferred between the settlements in the Neolithic period. Although this is explained by the motif transfer, it is also the reflection of the Neolithic human's concepts in their belief world to the ritual structure. So why do we pass by without thinking much about the circular motifs we see on small finds, without associating them with special structures, while the circular forms are so prominent in special structures? These motifs, formed by concentric circles, are applied on small objects in many contemporary settlements of Göbekli Tepe, varying in number from 1 to 4. Couldn't they have transferred the architecture of these special buildings and the narrations about how the ritual took place in these buildings on small objects?

As understood from the questions mentioned above, the designs we try to clarify are composed of motifs seen on small stone objects recovered from Göbekli Tepe and surrounding settlements. When these motifs are examined comprehensively, we think that they should be called as images because of the abstract expressions they have. Because the designs and events realized in our consciousness after the motifs on stone objects are perceived by our sense organs are actually designs created in our image, such as Poseidon in a trident, Jesus in the letters "X" and "R" in churches, or the act of stopping when we see a red light in traffic. We think that the circular motifs and similar expressions seen on Neolithic stone objects can be connected with the ritual areas by means of the image that should arouse in the Neolithic human. In this context, we understand that in this study, not only motif transfer but also architectural transfers and building plans are included imaginatively on various objects.

Among the pieces found in Göbekli Tepe and the surrounding Neolithic settlements, the chlorite plate (Fig. 3) found in Hasankeyf constitutes the main find of the theory asserted in this study. The use of usually up to 12 monolithic

pillars, as in every ritual area at Göbekli Tepe, is probably given abstractly on this small object. As evidence for this, each of them is depicted as a concentric circle on the plate, but with its abstract transference, each of them refers to "T"-shaped pillars, and each of them probably reflects an architectural plan that emulates ritual enclosure areas. Concentric circles on this object were described as each pillar in the general plan structure of the special buildings in Strata III (Dietrich et al. 2014, 12) of Göbekli Tepe. In addition to explaining how the pillars were placed, two pillars called as twin pillars were given in the center of the object in the center of the Göbekli Tepe, Nevali Çori and Gusir Mound ritual structures. The middle of the two central circles in the object was drilled in a wide and planned manner. In this context, it can be suggested that the holes both refer to twin pillars and provide convenience for the owner of the object to be transported. There are 4 zigzag-shaped snake motifs on the object, which are observed to separate concentric circles in groups, and well known from the ritual structures in Göbekli Tepe. In the center, between the concentric circles called as twin pillars, there are images that we can think of as the figure of the priest standing opposite each other, carved as a hollow point by the maker, and in the abstract, leading the ritual. The basis of the idea of two priests is both these two opposite points on the object and the two offering bowls that we can see between the twin pillars in Göbekli Tepe C enclosure. In other words, two different priests were making offerings to two offering bowls. Apart from the points that we think are described abstractly by the priests, there are eight more points on the upper part of the plate, independent of concentric circles. These dot motifs are probably special guests participating in the ritual together with the two priests in the center. While the priests are a group among themselves, the guests form a separate depiction group among themselves. If we separate the abstract expressions of the motifs on Hasankeyf object by subject; they are T-shaped pillars, twin pillars in the center, depictions of snakes, priests and guests. These distinctions probably symbolize Göbekli Tepe C enclosure (Fig. 2). The transfer of the architectural plan on Hasankeyf object is an important find in terms of depicting the design and arrangement of the ritual areas with T-shaped pillars spreading to Göbekli Tepe-centered surrounding settlements in a very detailed imagery.

Fig. 3 Hasankeyf Höyük (Karul ve Miyake vd. 2013: 97)

At Hasankeyf Mound, almost all archaeological data date to the 10th millennium BC, with the exception of evidence from the Iron Age and Hellenistic periods. All of the radiocarbon analyzes (Note : Radiocarbon analysis was carried out 15 times in total) are dated to the 10th millennium BC; most of them intensify on the second half of the 10th millennium BC. These dates indicate that the prehistoric settlements of Hasankeyf Mound were contemporary with Hallan Çemi, Demirköy Mound, Körtik Tepe and Gusir Mound in the Upper Tigris Valley (Miyake et al. 2012, 1-5). In the light of the recent data obtained by Miyake, the excavator of Hasankeyf, he states that the settlement existed in the 10th millennium BC and was abandoned towards the end of the 10th millennium BC. He also adds that, based on radio carbon measurements obtained from Göbekli Tepe in recent years, these settlements are almost contemporary with Göbekli Tepe's Strata III, where special structures with round plan are located (Miyake 2016, 31; Miyake et al. 2012, 3-6). In the light of these data, Hasankeyf object will show a parallelism with the dating of the architectural plan found in Göbekli Tepe Strata III. Thus, the narrative on Hasankeyf object and the architectural plan narratives in Göbekli Tepe Strata III strengthen our argument by overlapping as dating. In addition, there are parallels with each other on vases and stone tools unearthed from the settlements of Körtik Tepe, Çayönü, Nevali Çori and Hallan

Çemi (Özkaya et al. 2002, 743).

We investigated our proposal on other objects as well, regarding the transfer of an architectural plan on Hasankeyf object. In this context, we encountered motifs/images that we think support our argument on the stone slabs unearthed in Göbekli Tepe and some surroundings settlements. Among them, the group of finds from Körtik Tepe attracts a lot of attention.

In the graves of Körtik Tepe, which is a contemporary settlement with Göbekli Tepe Strata III, decorated stone plaques that can be classified as an indication of the social function or individual property of some of the deceased were found. Dietrich and Notroff (Dietrich and Notroff 2017, 77-78) stated that the abstract and symbolic information included in these stone slabs indicates the existence of experts in proficiencies such as memory, rituals and perhaps religion. We think that the motifs on Körtik Tepe stone slabs can be perceived as abstract and symbolic information in the architectural plan design and this will further strengthen the argument. On the first important stone plate (Fig. 4) from Körtik Tepe, there is an animal depiction, which is given from the front and of which type is not completely understood (Özkaya and Coşkun 2013, 10-11). The artist has given four concentric circles on the chest of the animal drawn with the scraping technique. We think of these four concentric circles as a plan of the ritual structures in Göbekli Tepe. A ritual structure with four concentric circles was not found in Göbekli Tepe excavations, but Schmidt (Schmidt 2007, 138) stated that enclosure C had at least three concentric perimeter walls. As it can be understood from the plan of enclosure C, although not certain, it also suggests that there may be a fourth concentric circle. In this context, it shows that it is most probably possible that the four concentric circles in the first object (Fig. 4) examined from Körtik Tepe has a ritual structure plan. Another important piece of evidence we found on the object is the pillar images divided into groups of four and two with horizontal and vertical lines. Probably a T-shaped twin pillar in the center of the ritual structure were depicted in the center of the figure with two long vertical incised lines. The 10 horizontally shorter incised lines correspond numerically to the T-shaped pillars on the perimeter wall of the ritual area. In addition, the ritual circle motif on the chest of the figure also symbolizes the plan of the ritual structure. Thus, the artist described both the ritual structure and the T-shaped pillars together. Finally, we see that each of the three cavities standing side by side to the left of the figure on the object connects with the border contours of the animal figure through thin channels. Although it is not certain, we can think a

connection between these cavities, which stand side by side in a row, with the priest or private individuals who participated in the ritual, as we have identified from Hasankeyf object. In this context, there is a close connection between Hasankeyf object and Körtik Tepe object, which supports our argument as both the circular ritual plan and members of the ritual.

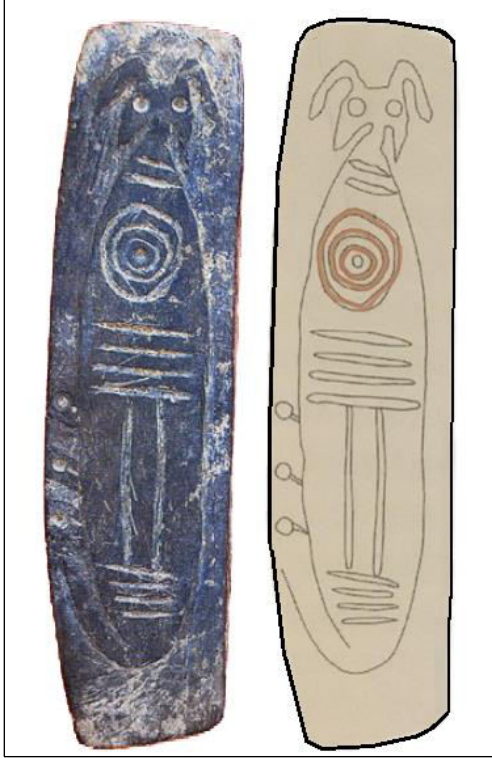

Fig. 4 Körtik Tepe (Özkaya ve Coşkun 2011: 125)

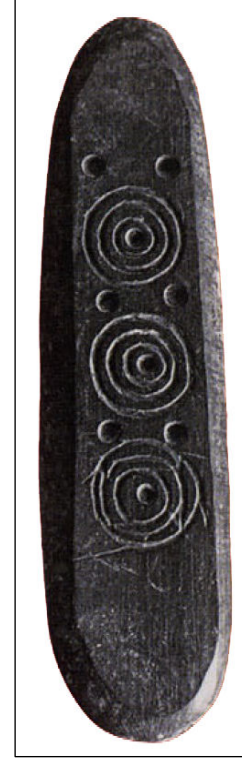

Fig. 5 Körtik Tepe (Özkaya ve Coşkun 2011: 120)

On the second stone plate (Özkaya and Coşkun 2011, 120, fig. 21) (Fig. 5) from Körtik Tepe, the artist has positioned two pits in the form of opposing points, up to six in total, next to each ritual circle motif. In addition, as in the first find from Körtik Tepe, concentric circles appear as four and represent different ritual enclosures. The double cavities, on the other hand, may have referred to two priests performing the ritual or twin pillars in the center of the ritual structure, possibly between the twin pillars, as we identified on Hasankeyf object. On another stone plate (Fig. 6) unearthed from Körtik Tepe, a concentric ritual circle made with relief technique is encountered. This feature reflects the ritual area and there are dot-shaped cavities in the largest concentric ritual circle. We assume that these five cavities are "T" shaped pillar expressions. In this context, the plan of the ritual enclosure and the T-shaped pillar narratives are probably another proof

that the Neolithic people imagined the ritual space plan design as abstract in their minds. On another Körtilik Tepe stone plate (Fig. 7), there are three concentric circles in relief. Different from the previous example, T-shaped pillars are not included here. Even by transferring the plan of the ritual enclosure, it meticulously carries the architectural reference on the objects.

Fig. 6 Körtilik Tepe (Özkaya ve Coşkun 2011: 125)

Fig. 7 Körtilik Tepe

(Özkaya ve San 2007: 306)

In addition, another group of finds unearthed in large numbers at Körtilik Tepe are stone plates that always depict the same animal figure with similar expressions, but some of them have concentric circles and possibly matched with a fox (Fig. 8-9). This group has a special place. The same animal figure on the plates is depicted as relief and the details inside are given by scraping. The animal's limbs, which we can call its ears or horns, as well as its forelimbs and bee-shaped body, are depicted as a whole, with a single limb that could be a tail or foot. The animal figures are a narration that we are familiar with from the T-pillars in Göbekli Tepe and other settlements around it. The most important factor that makes this narration different is the fact that the animal has ritual circles on its neck or body as concentric double or triple. While it conveys the architectural plan of the circular ritual areas to us, both with the stance of the body parts reminiscent of the ritual circles of the animal figure, and with the concentric circles it has and in addition the similar animal motif seen on the T-pillars, on the objects it is likely that the otherworldly life that had an intense influence on the daily life of the Neolithic human was abstractly reflected. In this context, the special expressions on the plates with animal figures should be carefully examined.

Fig. 8 Körtik Tepe (Özkaya ve Coşkun 2011: 125)

Fig. 9 Körtik Tepe (Özkaya ve San 2007: 307)

Fig. 10 Gusir Höyük (Karul 2018: 20)

Similar stone slabs with animal figures from Körtik Tepe discussed above were seen at Gusir Mound. On Gusir Mound stone slab (Fig. 10), there are three concentric circles on the neck of the animal figure as in Körtik Tepe (Fig. 9). Different from Gusir Mound find, the smallest of the concentric circles is given as a relief. Körtik Tepe is seen as a hollow in the finds with animal figures.

Within the scope of the study, the finds from Göbekli Tepe and its contemporary settlements located in the southeast of Türkiye were evaluated. However, it should not be ignored that this is not limited to Türkiye, but also that it finds parallels in the neighboring country Syria. One of the examples to be given regarding the design of Neolithic ritual areas comes from the settlement of Tell Qaramel

(Mazurowski 2005, 508, fig. 10) in Northern Syria. While there are 3 concentric circles on the stone plate (Fig. 11) uncovered here, a zigzag snake motif is seen in the horizontal area bordering the ritual circle. We encounter ritual motifs associated with Göbekli Tepe seen at Tell Qaramel in Neolithic settlements in northern Syria. The fact that only an example is given from Tell Qaramel here is due to the support for the assertion we put forward.

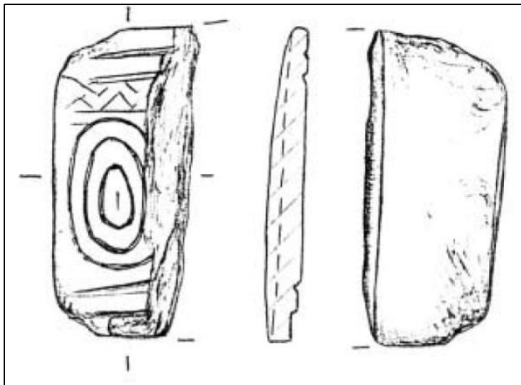

Fig. 11 Tell Qaramel (Mazurowski 2005: 508)
(Watkins 2015: 78)

Fig. 12 Göbekli Tepe

Finally, a find unearthed in Göbekli Tepe differs from other stone slab finds because it is basically a bone object. The most striking thing about this bone object (Fig. 12) is that for the first time among the small Neolithic period finds unearthed, “T” shaped pillars are depicted concretely, not abstractly. There are two T-shaped pillars side by side on the object, and it probably refers to the rule of two pillars in the center of the ritual circle, which we use while interpreting these stone plates.

CONCLUSION

Consequently, the architectural plan transfers on the stone objects found in Hasankeyf, Körtik Tepe, Gusir Mound and Tell Qaramel reflect the design and arrangement of a common ritual area centered on Göbekli Tepe and spreading to other surrounding settlements. Circular motifs and similar narrations seen on Neolithic stone objects connect with the ritual areas themselves, by means of the image they should evoke in Neolithic communities. This study has shown that not only motif transfer, but also architectural transfers and building plans are included imaginatively on various objects.

Slabs with ritual circle motifs act as tablets in terms of the abstract meaning and concept they contain. The harmony of the motifs embroidered on the plates and the architectural style seen in Göbekli Tepe and the settlements in the region suggest that a common iconography was applied. In this context, it had an important contribution to the theory that the motifs/images on the Neolithic Age stone plates were legible. With this study, it has been understood that the narrations seen on the finds in the contemporary settlements around Göbekli Tepe, especially in Göbekli Tepe, are not ordinary decorations and that these motifs made meticulously are a store of information.

It can be said that circle motifs on small objects in the Upper Tigris Valley and some Neolithic Period settlements in Northern Syria had a close relationship with the circular planned ritual structures in Göbekli Tepe in terms of plan, and Neolithic communities drew such motifs on small objects to remind ritual action. Neolithic people draw imaginary expressions on small objects to remember the ritual act, that is, the ritual moment. It can probably be thought that the circular motifs on the plates acted as a kind of cross or amulet, as in Christianity.

Finally, based on the fact that similar animal figures were seen in different settlements with similar narrations, the stage reached in this study has also reflected the fictions of the Neolithic people in the world of thought by carrying the architectural plans of the ritual circles with it, much more intensely than expected.

As a result of the ongoing excavations in new areas to be discovered in connection with Göbekli Tepe in the future, we hope that the documents we have presented will find greater support.

REFERENCES

Benz M. & Bauer J. 2013, "Symbols of Power – Symbols of Crisis? A Psycho-Social Approach to Early Neolithic Symbol Systems". *Neo Lithics*, 2/13, 11-24.

Dietrich O. & Notroff J. 2017, "Göbekli Tepe: Yukarı Mezopotamya'da Sosyal Karmaşıklık İlk Adımları". *Aktüel Arkeoloji*. 58: 64-81.

Dietrich O., Köksal-Schmidt Ç., Notroff J. & Schmidt K. 2014, "Göbekli Tepe. Preliminary report on the 2012 and 2013 excavation seasons". *Neo-Lithics* 1/14, 11–17.

Haklay G. & Gopher A. 2020, "Geometry and Architectural Planing at Göbekli Tepe, Turkey". *Cambridge Archaeological Journal*. 30: 343-357.

Karul N., Miyake Y., Özkaya V. & Coşkun A. 2013, "Eskidünya'nın İlk Köyleri Yerleşik Avcılar/ Hasankeyf Höyük". *Atlas Dergisi*. 240: 81-97.

Karul N. 2018, "Gusir Höyük: Yukarı Dicle'de İlk Yerleşik Avcılar". *Batman Müzesi Ilisu Barajı Kurtarma Kazıları*, Batman, 2-23.

Mazurowski R. F. 2005, "Tell Qaramel: Excavations". *Polish Archaeology in the Mediterranean*/16, 497-510.

Miyake Y. 2016, "Tarihöncesi Dönemde Hasankeyf". *Aktüel Arkeoloji*, Eylül-Ekim, 26-39.

Miyake Y. vd. 2012, "New Excavations at Hasankeyf Höyük: A 10th millennium cal. BC site on the Upper Tigris, Southeast Anatolia". *Neo Lithics*, 1/12, 3-7.

Özdöl S. 2011, "Çanak Çömleksiz Neolitik Çağda Güneydoğu Anadolu'da Din ve Sosyal Yapı". *Tarih İncelemeleri Dergisi*. 26: 177-199.

Özkaya V. & Coşkun A. 2011, "Körtik Tepe". *The Neolithic in Turkey: New Excavations and New Research*, İstanbul, 89-127.

Özkaya V. & Coşkun A. 2013, "Körtik Tepe Kazıları". *Ilisu Barajı ve Hes Projesi Arkeoloji Kazıları 2004-2008 Çalışmaları*, Diyarbakır, 1-38.

Özkaya V. & San O. 2007a, "Bulgular Işığında Kültürel Doku Üzerine İlk Gözlemler". *Türkiye'de Neolitik Dönem*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 21-36.

Özkaya V. & San O. 2007b, "Körtik Tepe". *İnsanlığın En Eski Anıtları: 12.000 Yıl Önce Anadolu*, Uhl Radolfzel, Almanya, 78-82, 301-313.

Özkaya V., San O. & Yıldızhan H. 2002, "Excavations at Kortik Tepe: 2000". (Eds. N. Tuna ve J. Velibeyoğlu), *Ilisu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı*

Çalışmaları, Ankara, 752-765.

Schmidt K. 2003, “The 2003 Campaign at Göbekli Tepe (Southeastern Turkey)”. *Neo Lithics*, 2/03, 3-8.

Schmidt K. 2007, *Taş Çağı Avcılarının Gizemli Kutsal Alanı Göbekli Tepe - En Eski Tapınağı Yapanlar*. (Çev. Rüstem Aslan), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Watkins T. 2015, “Göbekli Tepe’yi Kim İnşa Etti?”. *Aktüel Arkeoloji*/46, 70-79.

To cite this article: Aydemir, L. (2022). Sosyal Arabuluculukta Etkin İletişim ve Empati Becerisinin Rolünün Sosyal Psikolojik Bağlamda Değerlendirilmesi. International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS), 6(3), 95-114

Submitted: Ağustos 12, 2022

Accepted: October 23, 2022

SOSYAL ARABULUCULUKTA ETKİN İLETİŞİM VE EMPATİ BECERİSİNİN ROLÜNÜN SOSYAL PSİKOLOJİK BAĞLAMDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Leyla Aydemir¹

ÖZET

Ülkemizde arabuluculuk, 2012 tarihli ve 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle yasal bir altyapıya kavuşmuştur. Bu yöntem taraflar arasında güven ilişkisinin zedelendiği, karşılıklı dinlemenin ve anlamının kesintiye uğradığı ya da uyuşmazlığın baş gösterdiği durumlarda tamamen tarafsız üçüncü bir kişi olan arabulucunun sürece dâhil edilerek taraflar arası uzlaşma sağlamasına dayanır. Alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinden biri olan arabuluculuk yargı sistemi ile rekabet içinde olmadığı gibi, yargısal yollara başvuru imkânını da ortadan kaldırmamakta, devlete ait olan yargı yetkisinin mutlak egemenliğine zarar vermeden çatışmaların daha basit ve kısa yoldan çözülmesine imkân sağlamaktır. Çatışmanın kendi başına her zaman olumsuz bir durum olduğunu söylemek mümkün değildir; çünkü çatışma aynı zamanda gelişim ve değişim için zorunlu olan doğal bir güçtür. Çatışmanın olumlu ya da olumsuz hangi yöne gideceğini, nasıl yönetildiği ve uzlaşma koşulları belirler. Bir uyuşmazlık durumunda bulunan tarafların her iki tarafın da yararına olan alternatif çözüm yollarını düşünme ve geliştirme olasılıkları oldukça düşüktür. Bu noktada arabulucunun devreye girerek hukuk bilgisi ile her iki taraf için de uygun olabilecek çözüm yolunun bulunmasının yanısıra kullandığı etkin iletişim yöntemlerine hakim bir şekilde süreci etkin bir şekilde yönetmesi, yöntemin başarılı sonuçlanmasında önemli rol oynamaktadır.

Bu çalışma, arabuluculukta yöntemi ile uyuşmazlıkların çözümünde empatik yaklaşımın rol ve önemini yapılmış çalışmalar ışığında sosyal psikolojik bağlamda değerlendirmekte, arabuluculuk uygulamasının başarısını artırmaya yönelik uzmanlık eğitimine bağlı tavsiyeler sunmaktadır.

¹ Dr.Öğr.Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

Anahtar Kelimeler: Alternatif çözüm, sosyal arabulucuk, arabulucu, etki iletişim, empati

EVALUATION OF THE ROLE OF EFFECTIVE COMMUNICATION AND EMPATHY SKILLS IN SOCIAL MEDIATION IN SOCIAL PSYCHOLOGICAL CONTEXT

ABSTRACT

Mediation in our country has gained a legal infrastructure with the entry into force of the Law on Mediation in Civil Disputes dated 2012 and numbered 6325. This method is based on the inclusion of the mediator, who is a completely impartial third party, in the process, and reconciliation between the parties in cases where the trust relationship between the parties is damaged, mutual listening and understanding is interrupted, or a dispute arises. Mediation, which is one of the alternative dispute resolution methods, is not in competition with the judicial system, and it does not eliminate the possibility of resorting to judicial remedies, and it allows for a simpler and shorter way to resolve conflicts without harming the absolute sovereignty of the state's jurisdiction. It is not possible to say that conflict in itself is always a negative situation; because conflict is also a natural force necessary for development and change. The positive or negative direction of the conflict determines how it is managed and the conditions for reconciliation. The probability of the parties in a dispute to consider and develop alternative solutions that benefit both parties is very low. At this point, the mediator's involvement in finding a solution that may be suitable for both parties with legal knowledge and effective management of the process in a way that is well-versed in the effective communication methods he uses plays an important role in the successful outcome of the method.

This study evaluates the role and importance of the empathic approach in the resolution of disputes with the mediation method in the light of the studies conducted in the social psychological context, and offers recommendations based on specialist training to increase the success of the mediation practice.

Keywords: Alternative solution, social mediation, mediator, impact communication, empathy

GİRİŞ

Günümüzde teknolojik gelişmelerin de etkisiyle kişilerarası iletişim hızla artmış ve bu yoğun iletişim süreci birçok uyuşmazlık ve çatışmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Artan uyuşmazlıkların çözümünde dünyanın birçok ülkesinde hukuk sistemi yetersiz kalmış, adalet sistemini sağlıklı bir şekilde yürütmek ve toplumsal barışı sağlamak zorlaşmıştır. Bu durumda bulunan ülkeler toplumsal barışı sağlamak ve hukuk sisteminin üzerindeki yükü hafifletmek amacıyla farklı arayışlara yönelerek alternatif çözüm yolları kullanmak durumunda kalmıştır (Öztürk, 2016:1). Günümüzde etkili, ucuz, barışçıl bir çözüm aracı olan arabuluculuk yöntemi başta Avrupa Birliği üyesi ülkeler olmak üzere, Amerika Birleşik Devletleri'nden, Hindistan'a, Pakistan'dan Kore'ye, Latin Amerika'dan Somali'ye, İsrail'e, Yeni Zelanda'ya, Avustralya'ya kadar birçok ülkede etkin biçimde kullanılmaktadır.

Ülkemizde arabuluculuk yöntemi 07.06.2012 tarihli ve 6325 sayılı “*Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu*” ile birlikte yasal zemine oturtulmuştur. Arabuluculuğu “*Sistemik teknikler uygulayarak, görüşmek ve müzakerelerde bulunmak amacıyla tarafları bir araya getiren, onların birbirlerini anlamalarını ve bu suretle çözümlerini kendilerinin üretmesini sağlamak için aralarında iletişim sürecinin kurulmasını gerçekleştiren, tarafların çözüm üretmediklerinin ortaya çıkması hâlinde çözüm önerisi de getirebilen, uzmanlık eğitimi almış olan tarafsız ve bağımsız bir üçüncü kişinin katılımıyla ve kamu hizmeti olarak yürütülen ihtiyari bir uyuşmazlık çözüm yöntemi*” olarak tanımlayan kanun, gerek bağımsız gerekse mahkeme bağlantılı ihtiyari arabuluculuk için temel düzenlemeleri kapsamaktadır.

Diğer alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri gibi arabuluculuk yöntemi de, yargı sistemi ile rekabet içinde olmadığı gibi, yargısal yollara başvuru imkânını da ortadan kaldırmamaktadır. Bu yasal düzenlemenin amacı, devlete ait olan yargı yetkisinin mutlak egemenliğine zarar vermeden uyuşmazlığın daha basit ve kısa yoldan çözülmesine imkân sağlamaktır (Korkmaz ve Kıyak, 2018).

Arabuluculuk yönteminin aktörleri; arabulucu ve uzlaşma sağlaması beklenen taraflardır. Sosyal arabuluculuk yasası gereği arabulucu olacak kişinin; hukuk fakültesi mezunu, mesleğinde en az beş yıl deneyim sahibi, Adalet Bakanlığı Arabuluculuk Daire Başkanlığı tarafından tutulan sicile kayıtlı, altmışsekiz saati teorik ve onaltı saati uygulama olmak üzere toplam seksendört saatlik uzmanlık eğitimi alması ve eğitim sonundaki yazılı ve sözlü sınavlarda başarılı olması gerekmektedir.

Uyuşmazlık içinde bulunan taraflar, tüm süreci birlikte yaşamış olmalarına ve olaya dair her tür ayrıntıya sahip olmalarına rağmen işlevsiz iletişimin bir sonucu olarak çatışmaya düşmüş bulunmakta ve aralarındaki sorunu çözemez hale gelmiş bulunmaktadır (Besemer, 2009: 14; Parkinson, 2018:158). Bu tarafların uzlaştırılmasında arabulucunun, empati ile güvene dayalı, sürdürülebilir ve kalıcı çözümler üretmeyi amaçlayan bir yaklaşım kullanması gereklidir (Tayfun ve Türk, 2016: 418; Özdoğan ve diğerleri, 2020). Bu yönüyle arabuluculuğu iletişimden ayrı düşünmek mümkün değildir. Arabuluculuk görevi her ne kadar hukuki bilgi ve deneyim sahibi olmayı gerektirse de etkin iletişim yöntemlerini kullanan sosyal yönü güçlü kişilerin arabulucu olarak faaliyet göstermeleri yasanın amacına hizmet etmesinde önemli bir etmendir.

Çatışma ve Uyuşmazlık

Kişiler arası ilişkilerin temel aracı olan iletişim; temel anlamda bilgi, duygu ve düşüncelerin paylaşılmasına, kişi ya da grupların davranış ve tutumlarını etkilemeye yönelik bir eylemdir. Psikoloji, sosyoloji, yönetim bilimleri, tıp, hukuk gibi birçok bilim dalının inceleme konusu olmuş olan iletişim kavramının en önemli özelliği, etkileşim içerisinde gerçekleşen iki yönlü bir süreç olmasıdır. Bu süreçte birey bilerek ya da bilmeyerek hem çevresini etkilemekte ve değiştirmekte hem de çevreden etkilenerek ona uyarlanmaktadır. Kısaca iletişim, bireyler arasında bilgi alışverişi ve etkileşim sağlamak amacıyla oluşturulan bir ilişkiler sistemidir (Sezer, 2017).

Çatışmalı iletişim, etkin olmayan bir iletişim biçimidir. Birçok çatışmalı iletişimde, sadece taraflardan birinin tek yönlü bir aktarımda bulunurken diğer tarafın iletişime kapalı olduğu görülür. Bu durumda ilişkide bir yalnızlık duygusunun hakimiyetinden ve kişiler arasında çözüme kavuşturulamayan sorunların varlığından dolayı çatışmalı bir iletişim söz konusu olur (Dökmen, 1994:155-156).

Çatışma olgusunun olay (nesnel) ve duygu (öznel) olmak üzere iki boyutu söz konusudur. Çatışmanın yalnızca olay boyutunda değerlendirilmesi ve bu değerlendirme ışığında bir çözüme varılmaya çalışılması çözüm arayışını eksik bırakır; çünkü her çatışmanın taraflarda yarattığı bir de duygusal boyut bulunmaktadır. Çatışma durumlarında insanlarda ortaya çıkan duygu bireyden bireye farklılıklar göstermekle birlikte genel olarak duygu dağılımı oldukça yoğun ve geniştir. Bu durum kin tutmayı, uzun süreli şiddet davranışlarını, birbirini yok etmeyi ya da yıllar süren bir iletişim kopukluğunu beraberinde getirir. Çatışma içinde ki

tarafların nasıl bir çözüm yolu üretilebileceklerini bilmemesi beklenen bir durumdur; çünkü çatışma esnasında dar bir bakış açısıyla olaylara yaklaşan birey empati yapamaz, çok yönlü bir düşünce geliştiremez, sorunu çözmeye odaklanamaz ve uzun süreli ilişkilerini korumayı göz ardı eder hale gelir. Çatışmanın artan şiddetine de bağlı olarak ona eşlik eden düşünce biçimi bir o kadar sığlaşır, yorumlar ve duygular ön plana geçerek esas yaşanan olayları örtmeye başlar. Birbiriyle çatışan istek ve ihtiyaçlar, bireylerin amacına ulaşma ve haklılığını kanıtlama konularında bir savaşa ve dolayısıyla çıkmaza sürüklenmesine neden olmaktadır. Bu şekilde çatışma çözüme yapıcı yollar yerine yıkıcı yollar kullanıldığında sonuç her iki taraf için de zarar verici bir hale gelir (Klappenbach, 2011:49).

Diğer yandan çatışmanın kendi başına her zaman olumsuz bir durum olduğunu söylemek doğru olmaz; çünkü çatışma aynı zamanda gelişim ve değişim için zorunlu olan doğal bir güçtür. Çatışmanın olumlu ya da olumsuz hangi yöne gideceğini onun nasıl yönetildiği belirler. Çatışmanın başarılı ve yapıcı yollarla yönetilmesi hâlinde tarafların madden ve manen en az zararla sorunu atlatması mümkün olur. Hatta kimi zaman çatışmanın çözülmesi ilişkileri geliştirebilmekte ve iyileşmeler sağlayabilmektedir (Parkinson, 2018: 3).

Çatışma ve uyuşmazlık çoğu zaman birbiri yerine kullanılır. Zira çatışma, iki ya da daha fazla kişinin, farklılıkların bilincinde olduğu bir karşıtlık durumunu ifade ederken; uyuşmazlık, bu farklılıkları gidermek için bir takım girişimlerde bulunulması durumudur (Ceylan, 2009:76). Diğer bir ifade ile uyuşmazlık için; çatışma içerisinde bulunan bireylerin bu çatışmayı çözümleyebilmek için bir girişimde bulunması gerekir. Dolayısıyla herhangi bir çatışmanın hukuk sistemi tarafından dikkate alınabilmesi için uyuşmazlığa dönüşmesi gerekir. Kişiler arasındaki anlaşmazlık şayet uyuşmazlık görünümündeyse daha önce ortaya çıkan sorun çatışma aşamasındayken hiçbir şekilde çözülemediğini gösterir. Nihayet uyuşmazlık aşamasına gelinmiş, sorun hukuka havale edilmiştir (Ceylan, 2009).

Mahkemelerin bu tür uyuşmazlıkların çözümü için başvurulacak ilk mercii olarak görülmesi, uyuşmazlığın çözümü için harcanan zamanın, emeğin ve çözüm maliyetinin artmasına neden olmaktadır. Diğer yandan mahkeme yargılamasının kazan ya da kaybet ekseninde çözümler üretmeye yatkın olması ve mahkeme içi sulh müessesesine yeterince işlerlik kazandırılmaması nedeniyle, uyuşmazlık çözüm sürecinden bir tarafın mutsuz ayrılması ve toplumda uzlaşma kültürünün yaygınlaşmaması gibi durumlar dava alışkanlığının beraberinde getirmiş olduğu negatif sonuçlardandır (Korkmaz ve Kıyak, 2018).

Bir aracı eşliğinde toplumsal katılımlı bir takım grup faaliyetleri yoluyla tarafları bir araya getirmeyi amaçlayan yeni uygulamalara alternatif uyuşmazlık çözme yolları denir. Bu çözüm yollarının temelinde olan düşünce onarıcı adalettir. Cezalandırıcı adaletten farklı olarak onarıcı adalet; suç sonucunda ortaya çıkan zararları telafi etmeyi, bozulan toplumsal düzeni yeniden tesis etmeyi diğer bir ifade ile suçun zararlı toplumsal etkilerinin bütünlükçü uygulamalar yoluyla ortadan kaldırılmasını amaçlamaktadır (Gökulu, 2013: 79). En sık başvurulmuş alternatif uyuşmazlık çözme yolları; müzakere, tahkim, ombudsman, özel yargılama, ılımlı çözüm konferansı, uzlaştırma, kısa duruşma ve arabuluculuktur (Korunalp, 2011)

Alternatif çözüm yöntemi olan arabuluculuk, tarafların enerjilerini, birbirleri ile kavga etmek ya da içlerine sinmeyen bir çözüme razı olmak yerine, ortak bir çözüm bulma yolunda harcamalarını mümkün kılar. Bunu garantileyecek olan kişi ise arabulucudur. (Özdoğan ve diğerleri, 2020). Taraflardan bağımsız üçüncü kişi olan arabulucunun görevi bu anlamda büyük önem arz etmektedir. Arabulucuların çatışmacı taraflara; öfkelerini anlayışa dönüştürmeyi, eleştirmek yerine dinlemeyi, karşıdaki tarafın çatışmacı davranışlarının sebeplerini keşfetmeyi, kendi hatalı iletişim şekillerini fark etmeyi, çatışmalı ilişkileri için sorumluluk alabilmeyi taraflara göstererek uzlaşma için uygun ortamı sağlaması gerekmektedir (Cloke ve Goldsmith, 2018: 21)

Arabulucunun üzerine düşen görevi yaparken kullandığı etkin iletişim yöntemleri, empatik yaklaşımı ve tarafların birbirine karşı empatik anlayış geliştirmelerini destekleyici davranışları arabuluculuk yönteminin başarıya ulaşmasında anahtar rol oynamaktadır. Kişilerin yaşamları, geçmiş negatif deneyimlerinin de etkisiyle insanların karşılaştıkları olayları anlama, algılama ve yorumlama kapasitelerini etkilemekte, onların uzlaşmaya yönelik davranışlarını ve empati kurmalarını engellemektedir. Bu durumda devreye girecek olan arabulucunun tarafsız ve iki taraf ile empatiye dayalı güçlü bir iletişim kurması hem taraflara model olması hem de arabulucu kişinin çatışmacı bireyler ile uzlaşmayı mümkün kılan ortamı yaratması açısından önemlidir (Çelik ve Çağdaş, 2010; Kılıç, 2005; Okvuran, 1994: 188)..

EMPATİ

Günümüzde özellikle psikiyatri ve psikolojide adından sıklıkla söz edilen bir kavram olan empati, insan ilişkilerinin sürekliliğini ve başarısını belirleyen aynı zamanda sosyal ilişkileri yönlendiren önemli bir etmendir. Empati, bireyin karşısındakinin de tıpkı kendisi gibi bir varlığa, farklı değer yargılarına, inançlara sahip olduğunu bilmesi ve bunu kabul etmesinden geçer. Bu kabulden hareketle etkileşimde bulunulan bireyin haklı/haksız, iyi/kötü biçiminde yargılanmaması, sadece durumunun anlaşılabilmesi için çaba gösterilmesi gerekir. Çünkü empati, kendi geçmiş ve şimdiki yaşantılarından gelen, değer yargıları ve geleneklerinden oluşan yargılarını bir tarafa bırakarak başkasının düşünce ve duygularını anlamaya çalışmaktır (Yüksel, 2015). Rogers empatiyi, “*kendini kaybetmeksizin karşıdaki kişinin iç dünyasında olanları kendisi yaşıyormuş gibi hissederek anlamak*” olarak tanımlamaktadır (aktaran Mete ve Gerçek, 2005).

Genel çerçevede ele alındığında empatiye sahip olan kişiler şu özellikleri sahiptir (Yeşilirmak, 2019:70):

1. Aktif Dinleme: Karşıdaki kişinin ne söylediğine dikkat etmek, soru sorarak onu yüreklendirmek ve kendisinde dinlenildiği hissini yaratmak.
2. Ortak Kimlik/Aidiyet Algısı: Bütün farklılıklarına rağmen karşı tarafla ortak yönleri açığa çıkarmak, farklılıklardan ziyade benzerlikleri vurgulamak.
3. Özgeci Davranış: Ortak iyilik için hareket etmek.
4. Eşitsizlikle Mücadele: Farkları aza indirmeye çalışmak.
5. Duygulara Önem Verme: Duyguları seslendirmek ve üzerinde durmak.
6. Anlayışlı Olmak ve Yargılayıcı Olmaktan Kaçınmak: Karşı tarafı peşinen suçlamaktan kaçınmak, önyargısız dinlemek.

Morse, Anderson ve ark. (1992) empatinin davranışsal, bilişsel, duygusal, moral olmak üzere dört boyutundan bahseder (Mete ve Gerçek, 2005):

1. Davranışsal: Aktif dinleme, kritik etme gibi iletişim becerileri
2. Bilişsel: Entellektüel ve analitik becerileri kullanarak diğerlerini anlayabilme yeteneği
3. Duygusal: Duyguları hissetme
4. Moral: Duyguları anlamak için gerekli olan iç motivasyon

Diğer yandan empati kurma sürecinin çeşitli aşamaları söz konusudur. Empatinin ilk aşaması ve temel taşı etkin dinlemedir (Şahin, 2010). Empati kurulacak kişinin, çok kanaldan dinlenmesi aynı zamanda duygu, beden duruşu, yüz ifadesi, ses tonu gibi pek çok dil ötesi davranışlarının dikkatle gözlenerek (duygu,

düşünce, tutumunun) anlaşılması önemlidir (Dökmen, 1997; Navaro, 2000). İkinci aşama, kişinin içinde bulunduğu durumun ve bilişsel yönün anlaşılması; üçüncü aşama iletişim ve davranış özelliklerinin tanımlanması; dördüncü aşama dünyasının ve bakış açısının algılanmasıdır (Patterson (1974). Beşinci ve son aşama, karşı tarafın anlaşıldığının hissettirilmesi ve gerekiyorsa yardım edilmesi aşamasıdır (Reynolds ve Scott, 1999:366'dan aktaran Gürüz ve Eğinli, 2008:31). Tüm bu aşamaları başarılı bir şekilde gerçekleştirmek iyi bir izleyici olmaktan ve herkesin farklı değer yargılarına, inançlara sahip olduğunu kabul etmekten geçmektedir. Bu kabulden hareketle, etkileşimde bulunulan kişinin haklı ya da haksız, iyi ya da kötü şeklinde yargılanması bir yana bırakılarak, sadece onun durumunun anlaşılmasına yönelik çaba ön plana alınır (Harrow, 1999 aktaran Ertürk, 2016). Diğer bir ifadeyle empati, geçici bir süreyle o kişinin hayatını yaşamak, yargılamadan ona yaklaşmak ve onun dünyasındaki anlamları keşfetmektir (Akkoyun, 1983: 107-108, Hakansson ve Montgomery, 2003:268'den aktaran Gürüz ve Eğinli, 2008:26). Bu keşifte empati; kendini başkalarının gözüyle görme, başkalarını başka insanların gözüyle görme ve başkalarına diğerlerinin gözüyle bakma yatkınlığı olarak üç şekilde gerçekleşir (Yıldırım, 2005:30-31).

Şahin (2010), iletişim becerisini açıklarken empati becerisini merkeze koymaktadır. Ona göre etkili iletişim, empatiyi temel alarak etkin dinleyebilme, somut konuşarak uygun bir biçimde kendini açabilme, duygu ve düşünceleri karşıdaki kişiye maske takmadan ben dili ile iletebilme, 'ben' savaşımı vermeden, başkalarını küçük görmeden kendi haklarını koruyabilme, sözel mesajlarla sözel olmayan mesajları uyumlu olarak kullanabilme biçiminde bireyin karşısındaki kişilerle doyum verici ilişkiler kurabilmesini sağlayan, başkalarından olumlu tepkiler ile karşılık verdiği, bireyin toplum içinde yaşamasını kolaylaştıran öğrenilmiş davranışlardır. Tüm bu özellikler empatik yaklaşımın olmazsa olmazlarıdır.

Empatik yaklaşım ile bir başkasının duygusu, aynı ölçüde hissedilemese de daha anlaşılabilir hale gelmektedir. Dolayısıyla çatışma durumlarında tek taraflı ve ben merkezli çözümden ziyade ortak bir çözüm bulmayı kolaylaştırıcı bir ortam oluşmasına imkan sağlamaktadır (Yüksel, 2015).

Bireylerin toplumun diğer üyeleriyle olan ilişkilerinde yaşadığı çatışmaları yapıcı yollarla çözümleyebilmesi empati becerisini etkin bir şekilde kullanabilmesiyle mümkündür (Yiğit ve Deniz, 2012: 72; Kışlak ve Çabukça, 2002: 36; Rehber, 2007:3). Bu durum, empatik yaklaşımın anlaşılmalı ve önemsenmiş olma hisleri-

ni uyandırarak bireyin iletişime açılmasını mümkün kılma özelliğinden kaynaklanır; çünkü diğer insanlar tarafından anlaşılma ve önemsenmek bireyi rahatlatmakta ve bireyin kendisini güvende hissetmesini sağlamaktadır (Kalliopuska, 1992). Kurulan güven kişinin tutum ve davranışları üzerinde olumlu etkilere sahiptir (Rehber, 2007: 3). Empatinin yokluğu ise antisosyal davranışlara sebep olmaktadır (Stephan ve Finlay, 1999; Kışlak ve Çabukça, 2002: 36). Empati, iletişim sorunlarının ortaya çıkmasına engel olduğu gibi çatışma durumunda yapıcı yollarla bir çözüm bulunmasına olanak tanır (Rehber, 2007: 2). Şöyle ki; kişilerarası etkileşim her iki yönde bilgi ve duyguların akışını içerir, bu da karşılıklı geribildirim süreçlerini güçlendirerek karşılıklı anlayışı artırır (Starcevic ve Piontek 1997). Bu durum Shamasundar'a (1999) göre, bireyin diğerini anlamasına yardım eder. İki tarafın birbirine empatik yaklaşması tarafların birbirini kolayca ve etkili bir şekilde anlamasını sağlar. Burada önemli olan nokta, ilişki içerisindeki tarafların birbirlerinin duygu durumunu anlamaya açık olup olmadıklarıdır.

Kavramsal Çerçeve

Empati; psikoloji, sağlık bilimleri, ekonomi, siyaset, hukuk, halkla ilişkiler ve eğitim bilimleri gibi birçok bilim dalı tarafından ele alınan bir konudur.

Ülkemiz içinde ve dışında yürütülen empati temelli araştırmalara bakıldığında, Türkiye’de konuyla ilgili yapılan çalışmaların tümünde Dökmen (1988, 1990) tarafından geliştirilen empatik beceri ve empatik eğilim ölçeklerinin kullanılmakta olduğu görülmektedir. Yurt dışı çalışmalarına bakıldığında ise bir ölçek çeşitliliği dikkat çeker. Çatışma ve empati becerisini konu alan çalışmalar incelendiğinde, iletişimde empati ve çatışma çözme arasındaki ilişkinin varlığının (Rehber, 2007: 3) ve çatışmanın yapıcı yollarla çözülebilmesi için empati becerisinin etkin bir şekilde kullanılmasının gerekliliğinin ortaya koyulduğu görülmür (Yiğit ve Deniz, 2012: 72).

Çatışma ve empati arasındaki ilişkiyi ele alan diğer bazı çalışmalar, çatışmalı ilişkileri fazla olan bireylerin empatik eğilimlerinin düşük, çatışmalı ilişkileri düşük olan bireylerin ise empatik eğilimlerinin yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (Pişkin, 1989; Dökmen 2008, Genç ve Kalafat, 2010). Bu ilişkiyi Pala (2008), empatinin iletişimi artırdığı ve çatışmaların çözüme kavuşmasına yardımcı olduğu şeklinde yorumlar. Benzer şekilde Rehber ve Atıcı (2009), Yiğit ve Deniz (2012) yapmış oldukları araştırmalarda empatik eğilim düzeyi yüksek

olan bireyin, karşısındakini anlama çabası içerisinde daha yapıcı davranacağından bahseder.

Ülkemizde empati ve çatışma arasında ilişkiyi inceleyen araştırmalar, genellikle sağlık sektöründe hizmet veren personellerin ve bu alanda eğitim alan öğrenci, (Cevahir vd., 2008, Özyazıcıoğlu vd., 2009, Yiğitbaş vd., 2013) öğretmen (Akbulut ve Sağlam, 2010; Barut, 2004) ve öğretmen adaylarının (Çelik ve Çağdaş, 2010; Genç ve Kalafat, 2010; Pala, 2008; Yılmaz ve Akyel, 2008) empati becerisi ve eğilimini ölçmeye ve empatik yaklaşım ile problem çözme, saldırganlık, öfke gibi değişkenler arasındaki ilişkiyi ölçmeye yönelik yapılmıştır.

Doğan ve arkadaşlarının (2010), empati ve öfke arasındaki ilişkiyi ölçmek amacıyla turizm sektöründe yapmış oldukları araştırma, çalışanların empati eğitimi ile öfkelerini kontrol edebilme düzeyleri arasında pozitif yönlü bir ilişkinin varlığını ortaya koymuştur. Kılıç ve Şahin'in (2019) çalışması, turist rehberlerinin empatik eğilimlerinin arttıkça çatışma çözme davranışlarının da olumlu yönde bir artış gösterdiği sonucuna vurgu yapar. Bu sonuç, empatik eğilim düzeyi yüksek olan turist rehberlerinin daha yapıcı çatışma çözme davranışlarına sahip olacakları şeklinde yorumlanır.

Hasta ve Güler (2013) saldırganlığın kişilerarası ilişki tarzları ve empati ile ilişkisini ölçmek amacıyla Ankara Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrenciler üzerine bir araştırma yapmıştır. Çalışmanın sonucunda empatik eğilim ile küçümseyici ilişki tarzının yıkıcı ve edilgen saldırganlığı anlamlı olarak yormadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Rehber ve Atıcı (2009), çalışmasında ilköğretim ikinci akademideki öğrencilerin empatik eğilim düzeyleri ile çatışma çözme davranışları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Sonuç olarak, empatik eğilimi düşük olan öğrencilerin saldırganlık davranışlarının empatik eğilim düzeyi yüksek olan öğrencilere kıyasla daha yüksek olduğu ortaya konmuştur. Aynı zamanda empatik eğilimi düşük olan öğrencilere kıyasla empatik eğilimi yüksek olan öğrencilerin problem çözme davranışlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Özyazıcıoğlu ve arkadaşları (2009) ise çalışmalarını Uludağ Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu 1. ve 2. sınıf öğrencilerinin empatik ve problem çözme becerilerini etkileyen sosyodemografik faktörleri belirlemek amacıyla gerçekleştirmiş ve öğrencilerin problem çözme ve empatik becerileri arasında bir ilişki olduğu sonucu ortaya konmuştur. Ayrıca öğrencilerin mezun oldukları alan ile problem çözme puanları arasında anlamlı bir farklılığın olduğu tespit edilmiştir.

Empatik davranışın kişilerin hayat deneyimine bağlı olarak oluşum, gelişim ve değişim gösterdiğini ve empatik yaklaşımın yaş, öğrenme, olgunlaşma vb. de-

ğışkenler ile bağlantısını ortaya koyan çalışmalar mevcuttur. Yaş değişkeninin ele alındığı çalışmalara bakıldığında, empatinin bebeklikten başlayıp yetişkinliğe doğru artış gösterdiği ve yetişkinlerde en gelişmiş düzeyde bulunduğu görüşü hakimdir. Cotton (2007), yaşa bağlı olarak empatik becerinin arttığını, Lennon ve Eisenberg'de (1990) empati yeteneğinin yetişkinlerde en gelişmiş düzeye ulaştığını belirtmektedir.

Empatinin bireyin kalıtsal yetenekleri arasında olduğuna ve eğitimle edinilen bir beceri olduğu yönünde farklı görüşler mevcuttur. Referansını Alman Felsefeci Edith Stein (1970) ve Carl Rogers'tan alan (1951; 1975) Davis (1990), empatinin bir beceri yerine tam aksine öğretilmesi olanaksız ve ancak kalıtsal bir yetenek olduğunu savunan bir isimdir. Edith Stein'a göre (1970; akt. Davis, 1990), oldukça karmaşık bir süreç olarak empati, sonradan farkına varma niteliğiyle eşsiz bir deneyimdir. Gerçek bir empati ancak gerçekleştikten sonra anlaşılabilir.

Empatinin öğrenilebileceğini düşünen araştırmacıların çalışmaları, eğitim düzeyi yüksek olan bireylerin, kişilerarası ilişkilerinde daha bilinçli oldukları ve karşılaştıkları çatışmalarla baş etmede daha başarılı olduklarını ortaya koymaktadır (Rosetree, 2007; Davis, 1990; Stephan ve Finlay, 1999). Long ve Angera (1999), romantik ilişki yaşayan 48 çifte on saatlik empati eğitimi vermişler ve altıncı ayın sonunda empatideki olumlu değişimin, ilişkiden alınan doyumun artışını ortaya koymuşlardır. Diğer yandan Karlsberg ve Karlsberg (1994) yakın ilişki ve duygulanım arasındaki bağın karşılıklı empati ile arttığını ve bunun duygusal açılımı başlattığını gözlemişlerdir.

Yapılan diğer bazı araştırmalar ise, eğitim seviyesi yükseldikçe bireylerin empatik eğilimlerinin de yükseldiğini ortaya koymaktadır (Kışlak ve Çabukça, 2002; Sevimligül, 2002; Tutuk vd., 2002; Halıcıoğlu, 2004; Salmon, 2003; Dereboy ve diğ., 2005; Mete ve Gerçek, 2005; Tarrant ve diğ., 2009). Diğer yandan olumsuz davranışlar sergileyen çatışmaya uygun kişiliğe sahip olan bireylerin empati kurma düzeylerinin düşük, çatışmaya girme eğilimlerinin ise yüksek olduğu sonucunu ortaya koyan çalışmalar mevcuttur (Genç ve Kalafat, 2010: 136; Hasta ve Güler, 2013: 72; Öztürk vd., 2004: 24; Rehber ve Atıcı, 2009: 234).

Özetle:

- Empatik yaklaşımla uyandırılan pozitif duygular, empati kuran kişi ile empati kurulan kişi arasında bir etkileşim yaratarak, kendini açma, güven duyma, çevresi tarafından onaylanma ve sevilme gibi duyguların sonucunda etkili bir iletişimin kurulmasına olanak sağlar.
- Empatik yaklaşım, insanlar arası ilişkilerin daha az çatışmacı ve daha anlayışlı bir şekilde yürütülmesi için uygun ortam sağlar.
- Empatik yaklaşım öğrenilebilir ve geliştirilebilir. Empatinin yetişkinlerde eğitim yoluyla geliştirilmesi, empatik yeteneklerin daha ileri bir düzeye ulaştırılmasıyla olanaklıdır.
- Çatışmaların çözümünde ve uzlaşma arayışında çözüme gidilecek yolda uzun süreli bir uzlaşmayı ve uzlaşma için gerekli saygıya dayalı karşılıklı anlayış oluşumuna katkı sağlar.
- Empati iletişim sorunlarının ortaya çıkmasına engel olduğu gibi yaşanılacak çatışmaların da yapıcı yollarla, kişilere en az zarar verecek şekilde çözümlenmesine olanak tanır.
- Bir ilişkide empati kuran kişi karşısındakine model olarak zamanla onun da duygu, düşünce ve davranışlarını anlama becerisini kazanabilmesine katkı sağlayabilir (Kalliopuska, 1992).

Empati her ne kadar farklı uygulama ortamlarında ve modellerinde farklı biçimlerde kullanılıyor olsa da, sosyal arabuluculukta empati uzlaşma ilişkisinin temel bir bileşeni olarak işlev görür. Çünkü empati özellikle birey ve grup odaklı uygulamalarda amaca ulaşmada başarılı bir yaklaşımdır (Pinderhughes, 1979; Raines, 1990; Saari, 1994; Erkan, 1997; Compton ve diğ., 2005). Uyuşmalığın olduğu bir ilişkide, bu görevi empatik bağlantı yoluyla arabulucu üstlenerek çatışma taraflarına, ona sahip çıkan, dingin ve anlayan bir tutum sergilemesi, bu sayede tarafların tek taraflı dinlenilmedikleri hissi artarak uyuşmazlık çözme sürecine güç kazandırması önemlidir. Empatinin yaklaşımın bir çok sosyal hizmet uygulamasının başarısında etkin bir unsur olduğu çeşitli araştırmalarca ortaya konmuştur. Ayrıca sosyal psikolojik bağlamda yardım edici mesleklerin eğitimi sürecinde olan ya da bu mesleklerde çalışanların empati eğitiminden anlamlı düzeyde yararlandığını açıkça ortaya koyan çok sayıda araştırma mevcuttur (Nerdrum, 1997; Mitchell, 1998; Holm, 2002; Strug ve diğ., 2003; Straussner ve Phillips, 2005; Rasoal ve diğ., 2009).

SONUÇ

Arabuluculuk uygulamasında amaç; tarafların birbirlerini ve kendilerini daha iyi anlamalarını, uyuşmazlık konularına işaret edecek seçenekler oluşturmalarını ve uyuşmazlığı çözecek şartlar üzerinde anlaşmalarını sağlamaktır. Arabulucu, karşılıklı anlayışın geliştirilmesi ve her iki tarafça kabul edilebilir çözüm seçeneklerinin oluşturulması için görüşmeleri yapılandırarak ve yöneterek bu görevini gerçekleştirmeye çalışır. Bu kapsamda arabulucu; iletişim sağlayıcı, eğitici, çözüm artırıcı, gerçekçi düşüncenin temsilcisi olan kişidir. Çatışmanın yöneticisi durumunda olan arabulucu çatışmanın olumlu ya da olumsuz sonuçlanmasında belirleyici rol oynar.

Bu çalışma, arabuluculuk uzmanlık eğitiminde empati becerisinin etkin iletişimdeki rolünü yapılmış olan araştırmalar ışığında değerlendirerek empatinin kişiler arası uzlaşma sağlamada etkileşime olumlu katkısı ve öğrenilebilir özelliği nedeniyle, bir çok meslek grubu çalışanlarına olduğu gibi arabuluculuk görevini icra edecek kişilere de anlamlı düzeyde empati eğitimi verilmesini zorunlu görmektedir. Uzmanlık eğitimlerinde gelişmiş iletişim eğitimi konularına empati konusu kapsamlı şekilde entegre edilmelidir. Arabuluculuk faaliyeti özellikle kişiler arasında yaşanan uyuşmazlıkları çözmeye üzerine kurulan bir yöntem olması nedeniyle arabulucuların etkin iletişimin tüm detaylarını bilmeleri uygulamanın başarı ile sonuçlandırılması açısından çok önemli bir noktadır.

Arabulucunun, kendisine ilişkin farkındalığının gelişmiş, etkili dinleme becerilerine hakim, kişisel ön yargılarını ve korkularını aşmış, toplumsal ve kültürel farklılıklar hakkında bilgi, saygı ve hoşgörü sahibi olması empatik becerisini geliştirme ve kullanmasını kolaylaştıran özelliklerdir.

Bu bağlamda arabuluculuk adaylarına yönelik uzmanlık eğitiminde etkin iletişim ve empati becerisinin geliştirilmesine yönelik şu önerilerde bulunulabilir ;

- Çeşitli eğitim kurumları ve uzmanlarının bir araya gelerek arabuluculuk eğitimlerinde kullanmak üzere empatik yaklaşımı geliştirme programı ve materyalleri geliştirerek, (film, kitap vs) genel iletişim yerini etkin iletişim standartı sağlanabilir.
- Uygulama eğitimlerinde örnek senaryolar çoğaltılıp, gerçek hayattan uygun kesitler ile ele alınarak, arabulucuların göreve başlamadan önce daha donanımlı hale gelmeleri sağlanabilir.
- Teknik bilgilerin günlük hayata uygun hale getirilip içselleştirilmesi sağlanabilir.
- Arabuluculuk uygulamasının yeni olması ve çok boyutlu özellikler

taşıması nedeniyle söz konusu eğitimlerin ilgili kurum ve kuruluşlar ile yapılacak olan çalışmalar ile daha etkin ve verimli bir arabuluculuk hizmeti verilmelidir.

- Arabuluculuk eğitimi veren eğitimcilerin, alanında uzman, liderlik özellikleri taşıyan, sağlıklı iletişim kurabilen ve temel ve gelişmiş iletişim becerileri ile donanmalıdır. [11]

Arabuluculuk sisteminin geliştirilmesine yönelik katkıda bulunacak kaynaklar incelendiğinde, özellikle etkin iletişim ve empati alanında arabuluculuk eğitimlerine yönelik herhangi bir çalışma yapılmadığı tespit edilmiştir. Türkiye’de bu anlamda çalışmaların yapılması gereklidir.

KAYNAKÇA

Akbulut, E. ve Sağlam, Halil İ. (2010). Sınıf Öğretmenlerinin Empatik Eğilim Düzeylerinin İncelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 7(2), 1068-1083.

Akkoyun, F. (1995). *Transaksiyon Analize Giriş*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım.

Besemer, C. (2009). *Mediation: Die Kunst der Vermittlung in Konflikten*. Darmstadt.

Cevahir, R.; Çınar, N.; Sözeri, C.; Şahin, S. ve Kuşuoğlu, S. (2008). Ebelik Öğrencilerinin Devam Ettikleri Sınıflara Göre Empatik Becerilerinin Değerlendirilmesi. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*. 3(7), 3-15.

Cloke, K. ve Goldsmith, J. (2018). *Çatışma Yönetimi*, Çev. Elif Berkan, İstanbul.

Compton, B. R., Galaway, B. ve Cournoyer, B. R. (2005). *Social Work Processes* (7th ed.). Belmont, CA: Brooks/Cole.

Çelik, E. ve Çağdaş, A. (2010). Okul Öncesi Eğitim Öğretmenlerinin Empatik Eğilimlerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23, 23-38.

Davis, C. M. (1990) “What Is Empathy, and Can Empathy Be Taught?”. *Physical Therapy*, 70(11), 707-711.

Dereboy, Ç., Harlak, H., Gürel, S., Gemalmaz, A. ve Eskin, M. (2005). Tıp Eğitiminde Eşduyumu Öğretmek”. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 16(2), 83-89.

Doğan, H.; Üngüren, E. ve Algür, S. (2010). Öfke ve Empati İlişkinine Yönelik Otel Zincirinde Bir Araştırma. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 19(3), 277-298.

Dökmen, Ü. (1997). *İletişim Çatışmaları ve Empati*, 14. Baskı, Sistem Yayıncılık.

Dökmen, Ü. (1988). Empatinin Yeni Bir Modele Dayanılarak Ölçülmesi ve Psikodrama İle Geliştirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 21(1-2), 155-190.

Dökmen, Ü. (1990). Yeni Bir Empati Modeli Ve Empatik Becerinin İki Farklı Yaklaşımla Ölçülmesi. *Psikoloji Dergisi*, 7(24), 42-50.

Dökmen, Ü. (2008). *Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati*. 53. Basım. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Erkan, G. (1997). *Sosyal Hizmette Mülakat*. Ankara.

Genç, S.Z. ve Kalafat, T. (2010). Öğretmen Adaylarının Empatik Becerileri ile Problem Çözme Becerileri. *Kuramsal Eğitimbilim*. 3(2), 135-147.

Gökulu, G. (2014). Aydınlanma Felsefesinin Ceza Adalet Sistemine Etkileri ve Şiddetin Eleştirisi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Yıl: 2. Sayı: 5, 629-650

Gürüz, D. ve Temel Eğinli, A. (2008). *İletişim Becerileri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Håkansson, J. ve Montgomery, H. (2003). Empathy as an interpersonal phenomenon. *Journal of Social and Personal Relationships*, 20(3), 267–284.

Halıçioğlu, İ. U. (2004). Annelerin Empatik Beceri Düzeyi ile Çocuk Yetiştirme Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Hasta, D. ve Güler, M. E. (2013). Saldırganlık: Kişilerarası İlişki Tarzları ve Empati Açısından Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 4(1), 64-104.

Holm, U. (2002). Empathy and Professional Attitude in Social Workers and Non-Trained Aides. *International Journal of Social Welfare*, 11, 66-75.

Karlsberg, J. A. ve Karlsberg, R. C. (1994). The affectionate bond: The goal of couple-centered therapy. *Journal of Humanistic Psychology*, 34(1), 132-141.

Kılıç, S. (2005). İstanbul'daki Okul Öncesi Öğretmenlerinin Empatik Beceri Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kılıç, A. ve Şahin, B. (2019). Empatik Eğilim ve Çatışma Çözme Davranışı İlişkisi: Turist Rehberleri Üzerine Bir Araştırma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7(2), 853-884.

Kıslak, Ş. T. ve Çabukça, F. (2002). Empati ve Demografik Değişkenlerin Evlilik Uyumu ile İlişkisi. *Aile ve Toplum Dergisi*. Cilt 2(5), 1-7.

Klappenbach, D. (2011). *Mediativekommunikation: Mit Rogers, Rosenberg&Co. Konfliktfaehig für den Alltagwerden* (2.Baskı). Paderborn.

Korkmaz, F. ve Kıyak, E. (2018). 7036 Sayılı İş Mahkemeleri Kanunuyla 6235 Sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanununda Getirilen Değişikliklerin Değerlendirilmesi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(1), 31-56.

Lennon, R. ve Nancy E. (1990). *Gender and Age Differences in Empathy and Sympathy. Empathy and It's Development*. Cambridge Üniversitesi Yayınları, New York.

Long, E.CJ. ve Angera, J. (1999). Understanding The One You Love: A Longitudinal Assessment of An Empathy Training Program For Couples in Romantic Relationships. *Family Relations*,48(3), 235-243.

Mete, S. ve Gerçek E. (2005). “PDÖ Yöntemiyle Eğitim Gören Hemşirelik Öğrencilerinin Empatik Eğilim ve Becerilerinin İncelenmesi”. *C.Ü. Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*. 9(2):11-17

Mitchell, C. G. (1998) “Perceptions of Empathy and Client Satisfaction with Managed Behavioral Health Care”. [Reports - Evaluative]. *Social Work*, 43(5), 404-411.

Navaro L. (2000). *Gerçekten Beni Duyuyor musun?* İstanbul: Remzi Yayınevi,

Nerdrum, P. (1997) “Maintenance of the Effect of Training in Communication Skills: A Controlled Follow-up Study of Level of Communicated Empathy”. *British Journal of Social Work*, 27, 705-722.

Okvuran, A. (1994). Çağdaş İnsanı Yaratmada Yaratıcı Drama Eğitiminin Önemi ve Empatik Beceri ve Empatik Eğilim Düzeylerine Etkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 27(1), 185-194.

Öztürk, F.; Koparan, Ş.; Haşıl, N.; Efe, M. ve Özkaya, G. (2004). Antrenör ve Hakemlerin Empati Durumlarının Araştırılması. *Sportmetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*. 2(1), 19-25.

Özyazıcıoğlu, N.; Aydınöğlu, N. ve AYTEKİN, G. (2009). Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin Empatik ve Problem Çözme Becerilerinin İncelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*. 12(3), 46-53.

Pala, A. (2008). Öğretmen Adaylarının Empati Kurma Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. (1)23, 13-23.

Parkinson, L. (2018) *Aile Arabuluculuğu*, Ed., Fatma Yonca Yücel. TC Adalet Bakanlığı Yayın İşleri Dairesi Başkanlığı, Ankara.

Patterson, C.H. (1974). *Relationship Counseling and Psychotherapy*, Harper and Row Publishers, New York.

Pinderhughes, E. (1979). Teaching Empathy in Cross-Cultural Social Work. *Social Work*, 7, 312-316.

Pişkin, M. (1989). Orta Dereceli Okullarda Görevli Yönetici, Öğretmen ve Danışmanların İdeal ve Gerçek Danışmanlık Görev Algıları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Raines, J. (1990). Empathy in Clinical Social Work. *Clinical Social Work Journal*, 18(1), 57-72.

Rasoal, C., Jungert, T., Hau, S., Stiwnne, E. E. ve Andersson, G. (2009). Ethnocultural Empathy among Students in Health Care Education. *Evaluation & the Health Professions*, 32(3), 300-313.

Rehber, E. (2007). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Empatik Eğilim Düzeylerine Göre Çatışma Çözme Davranışlarının İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Rehber, E. ve Atıcı, M. (2009). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Empatik Eğilim Düzeylerine Göre Çatışma Çözme Davranışlarının İncelenmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(1), 323-342.

Rogers, C. R. (1951). *Client Centered The rapy*. Boston, Mass: Houghton Mif in Co.

Rogers, C. R. (1975). Empathic: An Unappreciated Way of Being. *Counseling Psychologist*, 5, 2-10.

Rosetree, R. (2007). *Empati ile Güçlenin-Ruhsal Yolculuğun 25 Yolu*. (Çeviren: Şule Gülmen). Prestij Yayınları, İstanbul

Saari, C. (1994). Empathy in Clinical Social Work: Playing in Transcontextual Space. *Journal of Analytic Social Work*, 2(1), 25-42.

Salmon, S. (2003). Teaching Empathy: The Peace Curriculum. [Reports - Descriptive]. *Reclaiming Children and Youth: The Journal of Strength-based Interventions*, 12(3), 167-173.

Sevimligül, G. (2002). Hemşirelerin Empatik Eğilim ve Empatik Beceri Düzeylerinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sivas.

Stephan, W. C. ve Finlay, K. (1999). The Role of Empathy in Improving Intergroup Relations. *Journal of Social Issues*, 55(4), 729-747.

Straussner, S. L. A. ve Phillips, N. K. (2005). The Role of Empathy in Work with Women Offenders. *International Journal of Prisoner Health*, 1(2-4), 255-262.

Strug, D.; Ottman, R.; Kaye, J.; Saltzberg, S.; Walker, J. ve Mendez, H. (2003). Client Satisfaction and Staff Empathy at Pediatric Hiv/Aids Programs. *Journal of Social Service Research*, 29(4), 1-22.

Şahin, Y. F. (2010). İletişim Becerilerine Genel Bir Bakış. İçinde: Kişilerarası İlişkiler ve Etkili İletişim. (Ed: A. Kaya). Ankara: Pegem Akademi, 32-55.

Özdoğan, A.; Ergüler, A.D.; Ergüler, E.; Özden, N.; Somer, P.; Özmumcu, S.; Keçer Korkmaz, S.; Akipek Öcal, Ş. ve Şıpka, Ş. (2020). Aile ve Miras Hukukunda Uzman Arabuluculuk, Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü Arabuluculuk Daire Başkanlığı.

Öztürk, H. (2016). Arabuluculuk Eğitimlerinde Eğitimci Tutum ve Görüşlerine Yönelik Bir Araştırma: Türkiye Barolar Birliği Modeli, Yüksek Lisans Tezi Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Robbins, P. S. (2001). *Organizational Behavior*, New Jersey: Prentice Hall Inc.

Tarrant, M., Dazeley, S. ve Cottom, T. (2009). Social Categorization and Empathy for Outgroup Members. *British Journal of Social Psychology*, 48, 427-446.

Tutuk, A.; Al, D. ve Doğan, S. (2002). Hemşirelik Öğrencilerinin İletişim Becerisi ve Empati Düzeylerinin Belirlenmesi. *C. Ü. Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*. 6(2), 36-41.

Yeşilirmak, A. (2019). Arabulucu Kimdir?. İçinde: Temel Arabuluculuk Eğitimi Katılımcı Kitabı, Editör: Yeşilirmak, A.; Kekeç, E.K.; Bulur, A., Hukuk İşleri Arabuluculuk Daire Başkanlığı, 2. Baskı, Arcs Matbacılık, 63-75.

Yıldırım, A. (2005). *Empati ve Çatışmalar*. Yargı Yayınevi, Ankara.

Yılmaz, İ. ve Akyel, Y. (2008). Beden Eğitimi Öğretmen Adaylarının Empatik Eğilim Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 9(3), 27-33.

Yiğit, R. ve Deniz, M. E. (2012). Polislerin İletişim Becerilerinin Beş Faktör Kişilik Özellikleri ve Empatik Eğilimlerine Göre İncelenmesi. *Polis Bilimleri Dergisi*, 14(3), 67-84.

Yiğitbaş, Ç.; Deveci, S.E.; Açık, Y.; Ozan, A.T. ve Oğuzöncül, A.F. (2013). Sağlık Eğitimi Alan Bir Grup Öğrencinin Empatik Eğilim ve Becerisi. *S.D.Ü Sağlık Bilimleri Dergisi*, 4(1), 7-13.

Yüksel, A. (2015). *Empati: Tanım, Kapsam, Oluşum ve Gelişim, In Empatiyle Gelişmek Empatiyi Geliştirmek Çocuk ve Empati*, Ankara: Pegem Akademi.

Elektronik Kaynaklar

Cotton, Kathleen. (2007). Developing Empathy in Children and Youth. URL: <http://educationnorthwest.org/sites/default/files/developing-empathy-in-children-and-youth.pdf> (15.08.2021).

Ertürk, Y. D. (2016). İnsan İlişkileri Ve İletişim Yöntemleri. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, URL: <http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kok/insaniliskveileyontemleriau254.pdf> (04.09.2021)

Konuralp, C.S. (2011). Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları: Tahkim (Yayımlanmamış. Doktora Tezi), İstanbul. URL: <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/48492.pdf> (10.08.2021)

Sezer, Nilüfer. (2017). Etkili İletişim Kavramı ve Süreci. İçinde: Etkili İletişim Becerileri İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, 1-31. URL: <http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kok/etkiliiletisimbecerileriau243.pdf> (20.07.2021).

Resmî Gazete, Tarih: 02.06.2018, Sayı: 30439. Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu Yönetmeliği, URL: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/06/20180602-1.htm> (15.08.2021)

Sunumlar

Barut, Y. (2004). Ortaöğretim Kurumlarında Çalışan Öğretmenlerin Empatik Eğilim Düzeyleri ile Çatışma Eğilimi Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı. 6-9 Temmuz. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Malatya, 1-11.

Kalliopuska, M. (1992) Holistic Empathy Education Among Preschool and School Children. Sunulmuş Tebliğ: International Scientific Conference Comenius Heritage and Education of Man. 23-27 Mart, (p. 1-20), Praguay.

To cite this article: Wise, R.M., Karkılı, S. (2022). Assessing the Validity and Reliability of the Turkish Version of the Mate Retention Inventory - Short Form. *International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS)*, 6(3), 115-154

Submitted: Ağustos 18, 2022

Accepted: November 07, 2022

ASSESSING THE VALIDITY AND RELIABILITY OF THE TURKISH VERSION OF THE MATE RETENTION INVENTORY - SHORT FORM

Ryan Macey Wise¹, Senanur Karkılı²

ABSTRACT

The current study examined the psychometric features of the Turkish translation of the Mate Retention Inventory-Short Form (MRI-SF) in Turkey. For this study, 286 participants were recruited with 78 participants (27.3%) being men and 208 participants (72.7%) women between the ages of 18 and 34 ($M = 22.1$, $SD = 2.79$). Participants were requested to complete a demographic form, the Turkish version of the Mate Retention Inventory-Short Form (MRI-SF), Rosenberg Self-Esteem Scale, and Multidimensional Jealousy Scale. Consistent with the earlier studies, the 19 mate retention tactics constituted a two-component structure. Sex differences in the adoption of mate retention strategies were investigated in order to assess the construct validity of the Turkish version of the MRI-SF. Additionally, the relationship between mate retention strategies and sexual jealousy and self-esteem was examined to determine the construct validity. The findings were in accordance with the previous studies and the analyses revealed that the Turkish MRI-SF is a valid measurement tool.

Keywords: Inventory, Short Form, Validity and Reliability, Turkish

¹ Ph.D.(C.A.), Department of Psychology Istanbul Bilgi University Istanbul, Turkey, ryan.wise@bilgi.edu.tr

² Department of Psychology, Istanbul Bilgi University Istanbul, Turkey

INTRODUCTION

From the point of evolutionary psychology, humans throughout their lives face several adaptive problems. Mating is one of the adaptive problems (Buss & Shackelford, 1997). People must reproduce in order to pass on their genes to the next generation, hence they must first find a mate. According to evolutionary psychology, mate selection is not a random process. Males are attracted to physical qualities like clean skin, which is a sign of a healthy condition, whereas females often prefer a mate who exhibits physical strength (Carducci, 2020). For instance, numerous research have supported the waist-to-hip ratio hypothesis of evolutionary psychology that a lower waist-to-hip ratio is associated with higher rankings of a woman's attractiveness among men (Henss, 2000). Furthermore, it was discovered that a man's perceived appeal to women was influenced by his waist-to-shoulder ratio, which may be an indicator of his physical strength (Braun & Bryan, 2006).

Selecting and attracting a mate does not guarantee the successful retention of the acquired mate (Buss & Shackelford, 1997). All of the effort, resources, and time that the human invested in the relationship runs the risk of being wasted when mate attraction is effective but mate retention is unsuccessful. Therefore, it is important for both males and females to retain their mates. The evolutionary drivers of mate retention motivation are different for each gender (Dally & Wilson 1983). When mate retention is inadequate, the main risk for males is to invest parental effort in someone else's offspring, which would entail spending significant resources for someone else's reproductive success (Buss, 2002). On the other hand, the resources that females have acquired through their mates, including money, status, and protection, are at risk of being lost if the acquired mate is not retained (Buss, 2002). Given that both sexes benefit reproductively from long-lasting pair bonding, both are driven to hold on to a long-term partner using different strategies (Buss, Shackelford, & McKibbin, 2008).

Mate retention behaviors, which can be divided into cost-inflicting and benefit-providing behaviors, pertain to tactics used to lessen the possibility that present romantic partners would leave or be unfaithful (Miner et al., 2009). The first effort to define and evaluate mate retention behavior in humans was made by Buss in 1988. The first measurement tool developed by Buss (1988) contained 104 items that corresponded to specific behaviors that people engage in to retain their partners. The

MRI was condensed by Buss et al. (2008) to 38 items. The short version of the MRI's total scores had a correlation with the long version of the scores of $r = 0.96$ (Buss et al., 2008).

Western and American samples have been the focus of the majority of studies on human mate retention. However, to assess the generalizability of some of the major findings identified in earlier research samples, it is crucial to use populations from different nations and people from various cultural backgrounds. Therefore, the availability of the Mate Retention Inventory Short-Form (Buss, Shackelford, & McKibbin, 2008) in different languages is important to fully understand mate retention behaviors.

Mate Retention Tactics

In 1988, Buss conducted the initial study on the topic of human mate retention. He grouped the various mate retention behaviors into 19 tactics that covered 104 distinct behaviors, ranging from vigilance to violence. With the publication of this study by Buss (1988), the first tool for assessing mate retention strategies emerged, making it feasible to measure the frequencies of the 19 mate retention tactics used by humans. Buss (1988) listed a number of strategies, some of which may be socially acceptable (such as giving a spouse a present of great value), while others may be socially unfavorable or undesirable (such as strategies involving violence, either toward the partner or the rival). The 104-item MRI has appropriate psychometric qualities (Shackelford, Goetz, & Buss, 2005). However, Buss et al. (2008) created the Mate Retention Inventory Short-Form in response to the time-consuming aspect of the original Mate Retention Inventory (Buss, 1988) which, in line with long-form MRI, showed adequate reliability and validity.

A lot of studies organized these 19 Mate Retention Tactics into two overarching domains. One way of grouping the mate retention tactics is through the categorization of each tactic as either intrasexual focused or intersexual focused. The former set of tactics are directed at same-sex rivals, while the latter are directed at one's romantic partner (Buss, 1988; Buss et al., 2018). Moreover, in the study of Miner, Starratt, and Shackelford (2009) a different structure for categorizing the 19 mate retention tactics was suggested. They used the terms cost-inflicting and benefit provisioning as two different groups that the different mate retention tactics fall into. While cost

inflicting behaviors refer to inflicting or threatening to inflict cost on the romantic partner in order to reduce the risk of mate infidelity, benefit provisioning acts refer to boosting relationship satisfaction of the partner in the interest of increasing the success rate of retaining the partner (Atari et al., 2017). When the partner, however, displays cost-inflicting behaviors in order to retain the mate, such that a man limiting his partner's social contacts and demanding her to devote her free time to spend with him, or derogating his partner in front of others (Miner, Shackelford, & Starratt, 2009), this could lead to side effects occurring. Such acts can harm a woman's self-esteem, or a decline in her social support system (McKibbin, Goetz, Shackelford, Schipper, Starratt, & Stewart-Williams, 2007; Miner, Shackelford, & Starratt, 2009). On the other hand, benefit provisioning mate retention behaviors include acts like complimenting on a partner's appearance, being available and showing compassion when she is feeling down, or bestowing expensive gifts to the partner. Because the benefit provisioning behaviors may have a positive impact on the partner's self-esteem and boost the satisfaction that the partner gets from the relationship, these acts may hinder the risk of partner infidelity and relationship withdrawal (Miner et al., 2009).

Sex differences in mate retention tactics

The possible consequences of the failure of mate retention determine the leading motive for both the males and females for retaining their current mate. In case of a withdrawal of a partner from the relationship, both sexes face the danger of losing all the investments that they have devoted so far to the relationship. Females are not at risk for cuckoldry and have absolute confidence in their offspring. However, as a result of partner infidelity, men would risk investing their resources in someone else's offspring. On the other hand, partner infidelity might harm females insofar that their partner can divert their resources away from her and their offspring (Albert & Arnocky, 2016). Since partner infidelity for both males and females causes a threat to reproductive success, mate retention and the behaviors devoted to that purpose are vital for all human beings.

The purpose of reproductive success has drawn females and males to partners that demonstrate particular characteristics. Across cultures, males report finding the physical attractiveness -key cues to fertility- of a partner more important than females

(Buss 1989). On the other hand, research by Buss (1989) revealed that women showed a stronger preference for men who are high in resource-provisioning abilities. These sex-linked aspects of mate value determine the intensity of displaying mate retention tactics for both females and males. Men who are together with a young and physically attractive woman tend to use mate retention tactics more frequently than men whose partners do not have such features (Buss & Shackelford, 1997). Moreover, males more than females engage in mate retention behaviors as the perceived risk of sexual infidelity of the partner is greater (Goetz, Shackelford, Weekes-Shackelford, Euler, Hoier, Schmitt, & LaMunyon, 2005). The concern of men on paternal certainty might lead them to feel more threatened by potential sexual infidelity. The frequency of the women's engagement in the mate retention tactics, in contrast, is affected by the current resource holdings of their male partner, therefore male partners' higher status and resource holdings led women to use more mate retention tactics (Buss & Shackelford, 1997).

Men's preference for physical attractiveness and women's preference for status and resources in the potential partner have affected the use of mate retention tactics of males and females. Research from Croatia (Kardum, Hudek-Knezevic, & Gracanin, 2006), America (Buss & Shackelford, 1997) and Spain (Miguel & Buss, 2011) have demonstrated that women engage in appearance-enhancement which is one of the mate retention tactics and include behaviors like using makeup and dressing nicely more than men. Males in the same studies, in contrast, were more prone to engage in resource display as mate retention tactic than females. Moreover, males in Iran were as well found to be using mate retention behavior of resource display more than females (Atari et al., 2017).

Studies done in America revealed further sex differentiation on the mate retention tactics. According to the result of these studies, men (both unmarried and married) more than women use submission and self-abasement tactics as mate retention tactics (Buss, 1988b; Buss & Shackelford, 1997). Moreover, studies that used Croatian and Spanish samples replicated this sex difference and men in these samples as well reported greater use of the submission and self-abasement tactics (Kardum et al., 2006; De Miguel & Buss, 2011).

Self-Esteem and Mate Retention Tactics

Although the construct of self-esteem is being one of the most researched terms in the area of social and personality psychology, it is relatively recently that psychologists have attempted to discover the function of self-esteem from the evolutionary point of view (Bale & Archer, 2013). One of the most influential evolutionary theories that attempts to understand self-esteem as a construct and to examine its functionality is the sociometer theory (Leary and Downs 1995). Sociometer theory argues that not only the persons' belief about themselves but also the perceived inclusion of the person into a particular group setting as well as the evaluation of others contributes to the building of the persons' self-esteem. Moreover, the original sociometer research led to results in favor of the theory, and the relationship between perceived social exclusion and state self-esteem was observed (Leary, Tambor, Terdal, & Downs, 1995). Our ancestors were prone to evaluate themselves positively, and this predisposition was supported by the feeling of social inclusion (Kernis, 2013). Moreover, several studies done on the area of psychopathology revealed strong correlation between a person's feelings of social anxiety and loneliness and a person's self-esteem (Leary 1990, 2003).

In several studies the relationship between self-esteem and the use of mate retention behaviors which function as to reduce the risk of mate infidelity, was examined (Zeigler-Hill, Fulton & Mclemore, 2012; Holden, Shackelford, Zeigler-Hill, Miner, Kaighobadi, Starratt, & Buss, 2014). The research conducted by Zeigler-Hill, Fulton, and McLemore (2012) revealed the relationship between self-esteem and mate retention tactics and the results showed that the men who had a low self-esteem reported the highest levels of the mate retention tactics of direct guarding. Moreover, the people who scored lower on self-esteem, reported greater use of mate retention strategies, including, intersexual and intrasexual negative inducements and public signals of possession. On the other hand, those who had relatively higher self-esteem reported lower concerns about their partners infidelity and engaged in relatively fewer numbers of mate retention tactics (Zeigler-Hill et al., 2012). Therefore, a person's self-esteem can be the predictor of the frequency of his engagement on mate retention behaviors, so that the partner that has lower self-esteem engages more frequently in mate retention behaviors (Holden et al., 2014).

Romantic Jealousy and Mate Retention Tactics

Jealousy is an emotion that is led by the perceived or real threat to an interpersonal relationship. This emotion is frequently recognized as a negative emotion (Buunk & Bringle, 1987). Due to some studies that revealed a connection between jealousy and a number of damaging occurrences in human relationships, jealousy has come to be stigmatized as a negative emotion. For instance, the study by Arnocky, Sunderani, Miller, and Vaillancourt (2012) showed a positive correlation between a woman's predisposition to engage in relational aggression and her level of jealousy. Additionally, the feeling of satisfaction that couples have in their relationships may suffer as a result of their experiences with jealousy. The adverse correlation between jealousy and relationship satisfaction has been found in several studies (Shrestha, Rees, Rix, Hore, & Faragher, 1985; Barnett, Martinez, & Bluestein, 1995). Daly, Wilson, and Weghorst (1982) showed that male sexual jealousy was the primary motivation for homicide, which represented the worst possible outcome of male sexual jealousy.

Despite the research that reported the aversive outcomes of jealousy, this emotion has not always been perceived as negative. Evolutionarily, the emotion of jealousy has provided human beings with a number of adaptive functions (Buss, 2000). Jealousy might lead human beings to detect the threats to their romantic relationships quicker, therefore it diminishes the risk of the deterioration of that particular relationship. In the species with internal fertilization, the absolute confidence of the males about the parenthood of the offspring that was brought to the world by their partners is not possible. It was presumed by evolutionary psychologists that one of the adaptive problems that jealousy has helped to solve human beings was the problem of paternal certainty (Shackelford, Goetz, Buss, Euler, & Hoier, 2005). Females, on the other hand, hold no concern about maternal certainty. However, the potential loss of the social status gained through the partner as well as the potential loss of time, resources, and commitment of the partner are the risks for women. Consequently, the situations or the cues that elicit jealousy differ for males and females. Buss, Larsen, Westen, and Semmelroth (1992) reported that for men potential sexual infidelity caused the most distress, for women it was the potential emotional attachment of their partner to someone else that induced the feeling of distress utmost.

Both the jealousy as an emotion, and the behaviors that are evolutionarily called as mate retention tactics function as to solve the adaptive problems within the problem

of human mating. Mate retention behaviors are symptoms of jealousy (Shackelford et al., 2005), in other words, the behavioral outputs of feeling of jealousy are the mate retention tactics that human beings use in order to retain the acquired mate successfully. Furthermore, the type of jealousy that a person experiences might predict which domain of mate retention tactics the person would engage in. According to Davis et al. (2018), those who experience more preventative jealousy were more likely to utilize cost-inflicting mate retention strategies, whereas experience of anxious jealousy was linked to benefit-providing strategies.

Current Study and Rationale

Previous research on human mate retention tactics has primarily focused on Western samples; there has been limited research with non-Western samples. The availability of scales, questionnaires, or survey questions that have already been tested for their reliability and validity and have been reported to be reliable and valid in the local language of the specific country is another factor that may have an impact on the plausibility of the research that is to be conducted there. The Mate Retention Inventory was created in 1988 (Buss, 1988a; 1988b) and the revised short form of it was published in 2008 (Buss, Shackelford, & McKibbin, 2008). It was translated into several different languages such as Brazilian Portuguese (Lopes, Shackelford, Santos, Farias, & Segundo, 2016), Persian (Atari et al., 2017), and Spanish (de Miguel & Buss, 2011), and was evaluated in terms of its psychometric properties. To our knowledge, there has been no research that completed the translation and the assessment of reliability and validity of the Mate Retention Inventory Short-Form (Buss et al., 2008) in the Turkish language.

Most of the studies that were done in the realm of mate retention tactics used samples consisting of European and American individuals. However, it is important to investigate the influence of the countries' cultural aspects on the individual experiences of mate retention behavior. For instance, women in Brazil, which is a collectivist culture (Triandis, 2018), are more prone to use mate retention tactics than women in England, a more individualistic culture (Hofstede, 1984) (Nascimento & Little 2019).

This study seeks to cross-culturally adapt the Mate Retention Inventory Short-Form to the Turkish language and to offer the new self-report measure to the literature.

Moreover, this study evaluates the factor structure of the Turkish MRI-SF. Reliability analysis was conducted by assessing the internal consistency of the Turkish version of the MRI-SF. Previous research revealed the association between several variables and the frequency of people displaying mate retention behavior. For instance, it was indicated that those with higher self-esteem use partner retention strategies less frequently (Zeigler-Hill et al., 2012), and individuals with higher levels of jealousy use mate retention strategies more frequently (Davis et al., 2018). Additionally, numerous studies showed that mate retention strategies differ depending on sex. The objective of this study is to confirm the construct validity of the Turkish version of the MRI-SF by replicating previously described correlates of mate retention behavior and cross-cultural sex differences in mate retention strategies.

METHODS

Participants

The data was collected from 286 university students who were currently in a romantic relationship. 78 participants (27.3%) were males and 208 participants (72.7%) were females. The age of the participants ranged from 18 to 32 for males ($M=23.1$, $SD=3.16$) and 18 to 34 for females ($M=21.7$, $SD=2.54$). The average length of the participant's romantic relationships was 18.8 months ($SD=18.5$, range=1-84). While for female participants the mean length of the romantic relationship was 18.7 ($SD=18.9$, range=1-84), and for males the mean length of the romantic relationship was 19 ($SD=17.5$, range=1-72).

Instruments

Initially, participants were asked to fill out a demographic form in which they were asked questions about their sex, age, their romantic relationship status, and the length of their current relationship. After the demographic information form, only those who were currently involved in a romantic relationship were allowed to continue and display the further questions. A set of scales were given to participants who were currently in a romantic relationship. The set included the Turkish Version of the Mate Retention Inventory Short Form, Rosenberg Self-Esteem Scale, and Multidimensional Jealousy Scale.

Mate Retention Inventory Short-Form

The first instrument to measure the performance frequency of the mate retention tactics of human beings was created by Buss in 1988. However, since the scale consisted of 104 items and was time demanding, in 2017 a shorter version of the scale was presented by Buss et al. (2008). The Mate Retention Inventory Short-Form consists of 38 items in total, with 19 mate retention tactics being measured. On a four-point Likert-type scale ranging from 0 (never) to 3 (often), participants are asked to rate the frequency with which they practice these 38 mate retention behaviors.

In order to accomplish the translation of the scale, a couple of steps were followed. Firstly, the scale was translated into the Turkish language by two bilingual individuals. Then the back translation of the scale was done by two different bilingual individuals. When an agreed upon final version of the scale was constructed, the Turkish MRI-SF was sent to a bilingual scholar for feedback and revision. Consequently, two versions of the Mate Retention Inventory Short Form were created: MRI-SF for heterosexual male and MRI-SF for heterosexual female participants.

Rosenberg Self-Esteem Scale

The Rosenberg Self-Esteem Scale (1965) was used to evaluate the construct validity of the Turkish version of the Mate Retention Inventory Short-Form. Rosenberg's Self-Esteem Scale was created by Rosenberg in 1965. The simplicity, face validity, and the required duration of time being short in order to complete the scale were the features that led this self-report method to be the most widely used scale to assess global self-esteem (Sinclair, Blais, Gansler, Sandberg, Bistis, & LoCicero, 2010).

Rosenberg's self-esteem scale is a Guttman scale and the response categories consist of 1=strongly agree, 2=agree, 3=disagree and 4=strongly disagree. The measurement tool involves 10 items which 5 of them are being negatively worded (e.g. I feel I do not have much to be proud of) and 5 of the 10 items are being positively worded (e.g. I take a positive attitude toward myself). The psychometric evaluations of the scale proposed this scale to be reliable and valid. The test-retest reliability of the Rosenberg Self-Esteem Scale for the period of 2 weeks showed correlations of .85 and .88, indicating excellent reliability (Rosenberg, 1965). Furthermore, the correlations between other measures of self-esteem and the Rosenberg Self-Esteem Scale were

found to be significant, suggesting the concurrent validity of the scale (Rosenberg, 1965).

The Rosenberg self-esteem scale was adapted to the Turkish language in 1986 by Çuhadaroğlu. The test-retest reliability coefficient of the Turkish Version of the Rosenberg Self-Esteem Scale was reported to be .71 at 4 weeks intervals by Çuhadaroğlu (1986). Moreover, it was reported by Deniz, Kesici, and Sümer (2008) that the Turkish Rosenberg Scale moderately correlated with the Turkish version of the Self Compassion scale ($r=.62$, $p<.001$), indicating the scale's construct validity.

Multidimensional Jealousy Scale

The Turkish version of the Multidimensional Jealousy Scale was included in the research survey with the aim of evaluating the construct validity of The Turkish version of the Mate Retention Inventory Short-Form. Pfeiffer and Wong (1989) developed the instrument and evaluated its psychometric qualities. The Multidimensional Jealousy Scale consists of three subscales, namely cognitive, emotional, and behavioral subscales, and each one of the subscales involves 8 items. The scale was created as a 7 point Likert scale. For the emotional subscale, the response alternatives vary from 1=very pleased to 7=very upset, whereas the response categories for the cognitive and behavioral subscales range from 1=never to 7=all the time.

Reliability analysis was computed by means of Cronbach's alpha for the Multidimensional Jealousy Scale. The alpha values were reported as .92, .85, and .89 for cognitive, emotional, and behavioral subscales, respectively (Pfeiffer & Wong, 1989). Moreover, the test-retest reliability coefficient were found to be significant for cognitive ($r=0.75$, $p<.001$), behavioral ($r=0.34$, $p<.05$) and emotional ($r=0.82$, $p<.001$) subscales (Pfeiffer & Wong, 1989).

The Multidimensional Jealousy Scale was translated to Turkish by Karakurt (2001). In the study that was conducted by Metiner (2017), the Turkish version of the scale was examined in terms of its psychometric properties. The factor structure of the Turkish version of the scale was found to be consistent with the original scale and 3 factors were obtained. Furthermore, as the result of the reliability analysis, the Cronbach alpha values for the behavioral, cognitive, and emotional subscales were reported subsequently as .80, .84, and .81 (Metiner, 2017).

PROCEDURE

Once the ethical approval was received from the University Ethics Committee, the data collection procedure of the study started. The data was collected via Google Forms which is an online survey software for data collection. The data was collected via an online platform due to the higher chance of reaching more participants under the conditions of the Covid-19 pandemic. Convenience sampling was used as a sampling method in the current study and the individuals who were studying at Istanbul Bilgi University and were currently in a heterosexual relationship were involved in the study. The online link for the invitation of the survey participation was distributed to students via the help of social media. Moreover, the students enrolled in the child development class were offered extra credits by their lecturer in case they completed the survey.

At the beginning of the online survey, participants were presented with the Informed Consent Form and they were informed briefly about the aim of the study. Moreover, it was stated in the form that they could leave the survey anytime without completing it, and participants were ensured about the confidentiality of their data. Once the participants gave consent to participate in the research, they were asked to fill out the Demographic Form, Turkish Version of the Mate Retention Inventory Short-Form, Rosenberg Self-Esteem Scale, and Multidimensional Jealousy Scale, respectively.

Statistical Analyses

The Statistical Package for Social Sciences (SPSS), version 28.0 for Windows, was used for statistical analyses. Prior to the further analyses, the skewness and kurtosis of the frequency distribution were tested. Then, correlation coefficients were calculated between the study variables. Moreover, a principal component analysis was conducted in order to examine the factor structure of the Turkish version of the MRI-SF. Afterward, by measuring Cronbach's alpha, the internal consistency of the Turkish MRI-SF was assessed. Lastly, with the aim of establishing the construct validity of the new scale, multiple t-tests were run to examine sex differentiation in performance frequencies in the mate retention tactics, and a hierarchical multiple regression analysis was conducted to evaluate the association between self-esteem and sexual jealousy with mate retention tactics.

RESULTS

Correlation Coefficients Between the Measures of the Study

Pearson correlation coefficients were calculated to examine the intercorrelations between the study variables. Table 1 depicts the bivariate correlations between the study variables. Sexual jealousy was correlated significantly and positively with each mate retention tactic except the mate retention tactic of resource display ($r=.10$, $p=.091$). Moreover, sexual jealousy and overall mate retention tactics were significantly and positively correlated with each other ($r=.50$, $p<.001$). Self-esteem was significantly and negatively correlated with the mate retention tactic of monopolization of time ($r=-.14$, $p=.021$), punish mate's infidelity threat ($r=-.16$, $p=.009$), commitment manipulation ($r=-.12$, $p=.047$), appearance enhancement ($r=-.14$, $p=.016$), verbal possession signals ($r=-.12$, $p=.037$), and overall mate retention tactics ($r=-.13$, $p=.023$). Thus, participants who scored lower on self-esteem were more likely to display mate retention tactics of monopolization of time, punish mate's infidelity threat, commitment manipulation, appearance enhancement, and verbal possession signals than participants who scored higher on self-esteem.

Gender was significantly and negatively correlated with concealment of mate ($r=-.12$, $p=.037$), emotional manipulation ($r=-.21$, $p<.001$), commitment manipulation ($r=-.17$, $p=.003$), resource display ($r=-.28$, $p<.001$), sexual inducements ($r=-.13$, $p=.028$), love and care ($r=-.13$, $p=.030$), submission and debasement ($r=-.29$, $p<.001$), physical possession signals ($r=-.26$, $p<.001$), intrasexual threats ($r=-.30$, $p<.001$), and violence against rivals ($r=-.31$, $p<.001$). Gender and appearance enhancement was positively correlated with each other ($r=.23$, $p<.001$). Furthermore, gender was negatively correlated with overall mate retention tactics ($r=-.23$, $p<.001$).

The age of participants was significantly and negatively correlated with vigilance ($r=-.13$, $p=.028$) and derogation of mate ($r=-.127$, $p=.031$). However, there was not a significant correlation between age and overall mate retention tactics. Furthermore, relationship length was significantly and positively correlated with vigilance ($r=.219$, $p<.001$), resource display ($r=.188$, $p=.001$), emotional manipulation ($r=0.148$, $p=.012$), and possessive ornamentation ($r=.168$, $p=0.004$). A significant correlation between the overall mate retention tactics and the relationship length was not detected.

Correlation Coefficients Between the Study Variables

Variables	1	2	3	4	5	6	7	8						
1. Participant's Sex	—													
		*												
2. Participant's Age	-0.22	*	—											
3. Relationship Length	-0.01	0.14	*	—										
				*										
4. Vigilance	0.05	-0.13	*	0.22	*	—								
					*									
5. Concealment of mate	-0.12	*	-0.03	0.12	0.30	*	—							
						*								
6. Monopolization of time	0.03	-0.10	0.05	0.41	*	0.35	*	—						
							*							
7. Jealousy induction	0.05	-0.11	-0.06	0.25	*	0.08	0.22	*	—					
								*						
8. Punish mate's infidelity threat	0.09	-0.05	0.08	0.38	*	0.34	*	0.45	*	—				
		*					*	*	*					
9. Emotional manipulation	-0.21	*	-0.01	0.09	0.15	*	0.21	*	0.29	*	0.11	0.18	*	
						*	*	*	*	*	*	*	*	
10. Commitment manipulation	-0.17	*	-0.04	0.08	0.28	*	0.26	*	0.31	*	0.10	0.26	*	
						*	*	*	*	*	*	*	*	
11.. Derogation of competitors	-0.10	-0.05	0.07	0.20	*	0.19	*	0.17	*	0.25	*	0.29	*	
		*				*	*	*	*	*	*	*	*	
12.. Resource display	-0.28	*	-0.02	0.19	*	0.16	*	0.15	*	0.06		0.14	*	
				*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	
13 Sexual inducements	-0.13	*	-0.01	0.02	0.14	*	0.14	*	0.22	*	0.31	*	0.21	*
		*				*	*	*	*	*	*	*	*	*
14. Appearance enhancement	0.23	*	-0.02	-0.04	0.19	*	0.16	*	0.25	*	0.29	*	0.27	*
		*				*	*	*	*	*	*	*	*	*
15. Love and care	-0.13	*	-0.01	0.00	0.05		0.17	*	0.18	*	0.11		0.11	

		*		*		*		*		*		*		*			
25. Over-		*		*		*		*		*		*		*			
all MRT	0.60	*	0.60	*	0.47	*	0.33	*	0.63	*	0.39	*	-0.13	*	0.50	*	—

Note. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$. MRT= Mate Retention Tactics.

Factor Structure of the Turkish Version of the MRI-SF

Principal component analysis was conducted to examine the Turkish MRI-SF's factor structure. As a preliminary step, to test the data's suitability for conducting PCA, Kaiser–Meyer–Olkin (KMO) and Bartlett's test of sphericity were conducted. Both KMO (.84) and Bartlett's test of sphericity [$\chi^2(171) = 1465, p \leq .001$] confirmed the suitability of the data for conducting PCA. Five factors with eigenvalues over 1 were obtained as a result of the first PCA with varimax rotation and these factors accounted for 56.9% of the total variance. However, only the first 2 eigenvalues of the data had a bigger value ($\lambda=5.22, \lambda=1.77$) than the eigenvalues from the parallel analysis ($\lambda=1.59, \lambda=1.56$) and the third component had a lower eigenvalue ($\lambda=1.49$) than its corresponding eigenvalue from the parallel analysis ($\lambda=1.52$). The Horn criterion recommends keeping components whose eigenvalue in observed data is larger than the corresponding eigenvalue from the parallel analysis (Horn, 1965). Moreover, parallel analysis has established a solid agreement in the literature as one of the most accurate methodologies for retaining factors (Hayton, Allen, and Scarpello 2004; Lance, Butts, and Michels 2006). Therefore, a second PCA analysis with varimax rotation was run and the number of components was fixed to number 2.

Results of the second PCA revealed that the factors had eigenvalues of 5.22 and 1.77 and accounted for 36.8% of the total variance together. Factor loadings for the first factor ranged from 0.39 to 0.70 and for the second factor from 0.48 to 0.72. Cronbach's alphas of the factors calculated as 0.83 for the first component and 0.71 for the second component. See Table 2.

Table 2.

Results From the Principal Component Analysis of the Mate Retention Inventory Short Form

Item	Factor 1	Factor 2	h²
Love and care	0.70		.50
Emotional manipulation	0.69		.49
Submission and debase- ment	0.68		.47
Physical possession sig- nals	0.68		.46
Verbal possession sig- nals	0.62		.41
Commitment manipula- tion	0.57		.41
Sexual inducements	0.54		.34
Intrasexual threats	0.53		.38
Appearance enhance- ment	0.42		.32
Derogation of competi- tors	0.42		.33
Possessive ornamenta- tion	0.41		.31
Violence against rivals	0.41		.23
Resource display	0.39		.25
Punish mate's infidelity threat		0.72	.55
Vigilance		0.69	.49
Derogation of mate		0.61	.39
Monopolization of time		0.60	.41
Jealousy induction		0.55	.33
Concealment of mate		0.48	.32
Eigenvalue	5.22	1.77	
% Variance	21.5	15.4	

Internal consistency (α) 0.83 0.71

Note. $N=286$. Factor 1 = benefit-provisioning mate retention; Factor 2 = cost-inflicting mate retention.

Reliability Analysis of the Turkish version of the MRI-SF

The reliability of the MRI-SF was assessed by the method of internal consistency. Cronbach's alpha values for each mate retention tactic and Cronbach's alpha value of the MRI-SF, including all 38 items, were calculated.

Cronbach's alpha values of 19 mate retention tactics ranged from .33 to .91. Punish mate's infidelity threat and commitment manipulation had the lowest internal consistency with the alpha value of .33. Moreover, intrasexual threats showed the highest internal consistency with the alpha value of .91. Cronbach's alpha value for the Turkish version of the MRI-SF was .87. See Table 3.

Table 3.

Cronbach Alpha Values for the Turkish MRI-SF

Mate Retention Tactics	Item Number	Cronbach's alpha
Vigilance	01 and 20	0.43
Concealment of mate	02 and 21	0,61
Monopolization of time	03 and 22	0.42
Jealousy induction	04 and 23	0.86
Punish mate's infidelity threat	05 and 24	0.33
Emotional manipulation	06 and 25	0.72
Commitment manipulation	07 and 26	0.33
Derogation of competitors	08 and 27	0.75
Resource display	09 and 28	0.63
Sexual inducements	10 and 29	0.37
Appearance enhancement	11 and 30	0.55
Love and care	12 and 31	0.60
Submission and debasement	13 and 32	0.63
Verbal possession signals	14 and 33	0.65
Physical possession signals	15 and 34	0.76

Possessive ornamentation	16 and 35	0.50
Derogation of mate	17 and 36	0.40
Intrasexual threats	18 and 37	0.91
Violence against rivals	19 and 38	0.55
Turkish MRI-SF	All Items	0.87

Validity Analysis of the Turkish Version of the MRI-SF

To evaluate the construct validity of the Turkish version of the MRI-SF, sex differences in the use of mate retention tactics were examined. Moreover, construct validity was investigated by assessing the association of mate retention tactics with self-esteem, and sexual jealousy.

Sex Differences in Mate Retention Tactics Performance Frequency

To investigate the sex differences in the performance frequency of mate retention tactics, a set of independent samples t-tests was conducted. To reduce the risk of occurrence of type 1 error, the critical p-value was adjusted according to the Bonferroni correction and the comparisons were considered significant at a p-value of .003. According to the t-test results, a significant effect of gender was observed on the performance frequency of the mate retention tactics of emotional manipulation, resource display, appearance enhancement, submission and debasement, physical possession signals, intrasexual threats, and violence against rivals. Turkish male participants reported a significantly higher frequency of performing emotional manipulation, $t(284)=3.64, p<.001$, resource display, $t(284)=4.9, p<.001$, submission and debasement, $t(284)=5.01, p<.001$, physical possession signals, $t(284)=4.59, p<.001$, intrasexual threats, $t(284)=5.30, p<.001$, and violence against rivals, $t(284)=5.52, p<.001$. On the other hand, Turkish female participants scored significantly higher than Turkish male participants on the performance frequency of appearance enhancement, $t(284)=3.91, p<.001$.

As a measure of effect size, Cohen's d was calculated for each tactic and reported as $d=0.48$ for emotional manipulation, $d=0.65$ for resource display, $d=0.67$ for submission and debasement, $d=0.61$ for physical possession signals, $d=0.70$ for intrasexual threats, $d=0.73$ for violence against rivals, and $d=-0.52$ for appearance enhancement. See Table 4.

Table 4.
Sex Differences in Mate Retention Tactics

Mate Retention Tactics	Item Number		Men		Women		Sex Effect (<i>t</i>)	<i>p</i>	Sex Effect (Cohen's <i>d</i>)
			<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>			
Vigilance	01 and 20		0.43	0.62	0.50	0.61	-0.87	.385	-0.12
Concealment of mate	02 and 21		0.50	0.60	0.33	0.62	2.09	.037	0.28
Monopolization of time	03 and 22		0.42	0.52	0.47	0.64	-0.54	.591	-0.07
Jealousy induction	04 and 23		0.15	0.46	0.22	0.54	-0.90	.368	-0.12
Punish mate's infidelity threat	05 and 24		0.56	0.66	0.71	0.75	-1.57	.118	-0.21
Emotional manipulation	06 and 25		1.4	0.98	0.96	0.93	3.64*	<.001	0.48
Commitment manipulation	07 and 26		0.97	0.90	0.66	0.73	2.96	.003	0.39
Derogation of competitors	08 and 27		0.99	0.91	0.79	0.90	1.67	.096	0.22
Resource display	09 and 28		1.63	0.89	1.09	0.81	4.90*	<.001	0.65
Sexual inducements	10 and 29		1.48	0.76	1.25	0.79	2.21	.028	0.29
Appearance enhancement	11 and 30		1.32	0.77	1.72	0.77	3.91*	<.001	-0.52
Love and care	12 and 31		2.51	0.56	2.32	0.71	2.18	.03	0.29
Submission and debasement	13 and 32		1.44	0.72	0.98	0.68	5.01*	<.001	0.67

Verbal possession signals	14 and 33	1.52	0.98	1.44	0.87	0.65	.519	0.09
Physical possession signals	15 and 34	2.22	0.76	1.64	1.01	4.59*	<.001	0.61
Possessive ornamentation	16 and 35	0.4	0.67	0.28	0.57	1.55	.122	0.21
Derogation of mate	17 and 36	0.25	0.56	0.36	0.57	-1.50	.135	-0.20
Intrasexual threats	18 and 37	1.56	1.14	0.84	0.98	5.30*	<.001	0.70
Violence against rivals	19 and 38	0.39	0.73	0.06	0.28	5.52*	<.001	0.73

* $p < .003$.

Self-Esteem and Sexual Jealousy as Predictors of Mate Retention Tactics

Hierarchical multiple regression analyses were conducted to examine the relationships between the criterion variable (mate retention tactics) and predictors (self-esteem and sexual jealousy). The analysis involved two models and both models used the enter method. Gender was entered into the regression equation in the first model as a control variable. Other demographic variables, age and relationship length, were not controlled due to insignificant correlations with mate retention tactics. Gender was significantly associated with mate retention tactics. In the second model, self-esteem and sexual jealousy were entered into the regression equation.

The first step of the analysis revealed that gender accounted for a significant amount of variation in mate retention tactics ($R^2 = .05$, $F(1, 284) = 15.4$, $p < .001$). It was found that gender predicted a significant variance on mate retention tactics ($\beta = -.13$, $p < .001$).

In the second step, self-esteem and sexual jealousy were entered into the model and these variables significantly contributed to the amount of explained variation in mate retention tactics ($R^2 = .32$, $\Delta R^2 = .27$, $\Delta F(2, 282) = 55.6$, $p < .001$). Both the predictive variables, self-esteem ($\beta = -.11$, $p = .03$) and sexual jealousy ($\beta = .49$, $p < .001$), were found to be significantly associated with mate retention tactics. Additionally, the change in R^2 was 0.27, indicating that these two variables together contributed

an additional 27% of the variance in the mate retention tactics. Results indicated that participants who had lower self-esteem used fewer mate retention tactics. On the other hand, participants who scored higher on sexual jealousy used mate retention tactics more frequently. See Table 5.

Table 5.

Results of the Hierarchical Regression Analysis for Predicting Mate Retention Acts

Predictor	R	R ²	ΔR ²	F	ΔF	B	SE	β
Model 1	.23	.05	.05	15.4	15.4			
Gender						-.2	.05	-.23***
Model 2	.57	.32	.27	44.2	55.6			
Gender						-.23	.04	-.26***
Self-esteem						-.07	.03	-.11*
Sexual Jealousy						.23	.02	.49***

Note. N = 286; * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

DISCUSSION

This study was conducted with the aim of testing the psychometric properties, namely the reliability and the validity, of the Turkish version of the Mate Retention Inventory Short-Form. Within the scope of the aims of the study, Cronbach's alpha values of each of the mate retention tactics were calculated for testing the internal reliability of the Turkish translation of the MRI-SF. The minimum Cronbach alpha value for good reliability was suggested to be .70 (Nunnally, 1970). Although for two-item scales Cronbach's alpha appears to be a good measurement for internal reliability (Eisinga, TeGrotenhuis, & Pelzer, 2013), it is expected that the alpha values may be lower than .70 for scales that contain very few items (Lopes et al., 2016).

Findings of the current research revealed that most of the Mate Retention Tactics had Cronbach's alpha values lower than .70. However, the internal consistencies were in accordance with the study of Buss et al. (2008) and previous psychometric studies of the MRI-SF in Persian (Atari et al., 2017), and Spanish languages (de Miguel & Buss, 2011), as in these studies the majority of the Cronbach's alpha values of the tactics were lower than the minimum acceptable level. Moreover, the alpha values in the

current research were comparable to that of previous studies (e.g. Buss et. al., 2008). Taking into account that each tactic consists of only two items, the Turkish version of MRI-SF demonstrated an acceptable level of internal consistency.

With the purpose of establishing the construct validity of the Turkish version of the MRI-SF, the correlates of mate retention tactics with sexual jealousy, and self-esteem were examined. Moreover, as part of the evaluation of the construct validity of the Turkish MRI-SF, the sex differences in the performance frequencies of the mate retention tactics were analyzed. Findings of the current research replicated previously reported cross-cultural sex differences in mate retention tactics. Furthermore, mate retention tactics were found to be significantly associated with sexual jealousy and self-esteem.

In this section, factor structure and the results of reliability and validity analysis of the Turkish MRI-SF will be discussed by referring to the relevant literature. Subsequently, the strengths, contributions, and limitations of the study will be presented and suggestions for future research will be discussed.

Discussion regarding factor structure

To examine the factor structure of the Turkish version of the Mate Retention Inventory Short-Form, a principal component analysis was performed. The results suggested a two-component structure for the Turkish version of MRI-SF. In the original MRI (Buss, 1988), and MRI-SF (Buss et al., 2008) 19 mate retention tactics were organized into two domains. However, the current scale diverged from the conceptualization offered by the original studies as the categorization of Buss (1988) and Buss et al. (2018) were based on who the mate retention tactics were directed, namely intrasexual and intersexual manipulations. In the current study, although both of the mate retention tactics, monopolization of time and love and care, are directed towards one's partner, were loaded into the two different factors. Moreover, vigilance which is a mate retention tactic for intrasexual manipulation, and monopolization of time which is an intersexual manipulation tactic were loaded into the same component.

Another factor structure for MRI-SF was offered by Miner et al. (2009) and they conceptualized the 19 mate retention tactics into two domains, namely, benefit provisioning and cost inflicting tactics. The factor structure of the Turkish MRI-SF identified in the present study resembles the structure proposed by Miner et al. (2009).

The first factor of Turkish MRI-SF contains largely benefit-providing techniques, whereas Component 2 contains only cost-inflicting strategies. Moreover, the first factor which was named following the suggestion of Miner et al. (2009) as benefit provisioning was loaded with five other tactics (violence against rivals, intrasexual threats, emotional manipulation, commitment manipulation, and derogation of competitors) that were identified as cost inflicting tactics in the study of Miner et al. (2009).

The tactics of emotional and behavioral manipulation were interpreted as benefit provisioning by Turkish participants in the current research. This finding was consistent with the literature as previous research that examined the factor structure of Persian MRI-SF (Atari et al., 2017) and Brazilian MRI-SF (Lopes et al., 2016) suggested that the tactics of behavioral and emotional manipulation may be interpreted as benefit provisioning behaviors. The participants' interest in a committed relationship and their devotion to the relationship may be shown by emotional manipulation and commitment manipulation (Atari et al., 2017). Moreover, although the tactic of derogation of competitors was considered cost inflicting by Miner, et al. (2009), was interpreted as benefit provisioning by Turkish participants. The tactic of derogation of competitors neither obviously inflicts direct costs on the partner nor clearly imbues benefits on the partner (Lopes et al., 2016).

Lastly, contrary to the factor structure proposed by Miner, et al. (2009), violence against rivals and intrasexual threats were perceived as benefit provisioning by Turkish participants of the current study. These tactics may be interpreted as the outcome behavior of the intention of protecting the partner, therefore, they may be perceived as benefit provisioning rather than cost inflicting by Turkish participants.

Sex differences in the Mate Retention Tactics

Unsuccessful retention of the mate may result in failure to secure relationship resources against mate poachers, therefore ineffective mate retention may cause reduced reproductive ability (de Miguel & Buss, 2011). Retaining the mate is favorable for the sake of the reproductive success of both males and females, therefore, regardless of sex, human beings' devote efforts to retaining their mates. Tactics of mate retention are sex-differentiated (Buss & Shackelford, 1997), as the tactics that are used with the purpose of retaining the mate by females and males are shaped by the

qualities that the opposite sex seeks in the potential mate. During the phase of mate selection, women value the resources and the status of the potential mate, while men prioritize fertility and beauty as the sign of health for the potential mate (Buss & Shackelford, 1997). Previous research revealed that women more than men use appearance enhancement and men more than females use resource display as a mate retention tactic (e.g., Pham et al., 2015; Buss, 1988; Buss & Shackelford, 1997). Furthermore, previous cross-cultural studies replicated these findings in Iran (Atari et al., 2017), Croatia (Kardum et al., 2006), Spain (de Miguel & Buss, 2011), and Brazil (Lopes et al., 2016).

In the current research, evolutionarily based sex differences on performance frequencies of mate retention tactics were replicated. Turkish male participants reported a higher frequency than female participants regarding mate retention tactic of resource display. Moreover, female participants were using appearance-enhancement more frequently than males. These findings are valuable as they strengthen the generalizability of these evolutionarily based sex differences in mate retention tactics to other cultures.

Other tactics that were displayed more by one sex than another in the Turkish context were violence against rivals, intrasexual threats, physical possession signals, and submission and debasement. Turkish men reported a higher frequency of performing violence against rivals and intrasexual threats. Archer (2009) reported that the great majority of incidents of same-sex violence, including killing, were committed by men. The higher frequency of males displaying acts related to aggression and threats of violence is consistent with both the gender stereotypes and the empirical data (de Miguel & Buss, 2011). Males from Iran (Atari et al., 2017), Croatia (Kardum et al., 2006), Spain (de Miguel & Buss, 2011), and Brazil (Lopes et al., 2016) reported a higher frequency of performing violence against rivals and intrasexual threats.

Moreover, the mate retention tactics of physical possession signals and submission and debasement were performed more by Turkish males than females. These findings did not deviate from the literature as results of previous cross-cultural studies revealed the sex differences in performance frequencies of these tactics (e.g. de Miguel & Buss, 2011). As the characteristic of being submissive is more associated with women, the finding of the current study that men use more submission and debasement was contrary to common gender roles stereotype. This sex differentiation in

displaying submission and debasement as the mate retention tactic was found in other cultures, as well; in Spain (de Miguel & Buss, 2011), America (Buss & Shackelford, 1997), and Croatia (Kardum et al., 2006). One explanation for this finding may be related to the women's higher likelihood than men to end the romantic relationship, so some men may use submission and debasement to avoid a potential breakup (de Miguel & Buss, 2011). However, Persian males were not found to be using submission and debasement more than Persian females (Atari et al., 2017).

Correlates of Mate Retention Tactics

With the purpose of evaluating the construct validity of the Turkish version of MRI-SF, the relationship of mate retention tactics with self-esteem and sexual jealousy was examined. Results of the current research suggested that participants who had higher self-esteem may use fewer mate retention tactics. This finding was in accordance with the previous research. In the research that was done by Zeigler-Hill, Fulton, & McLemore (2012) with 432 American undergraduate students, a negative correlation was found between these variables. Additionally, Holden et al. (2014) suggested that lower self-esteem may predict a higher frequency of displaying mate retention tactics.

Furthermore, the results of the multiple regression analysis revealed a significant and positive association between sexual jealousy and mate retention tactics, suggesting that those who experience higher levels of jealousy over their romantic partner may engage in mate retention tactics more frequently. These results were consistent with previous research. In the study of Davis et al. (2018), jealousy was found to predict mate retention behavior in a positive direction. Moreover, another study that studies the online mate retention acts in the Facebook environment reported a positive correlation between the experience of jealousy and online mate retention tactics (Brem, Spiller, & Vandehey, 2015). It was suggested by Buss & Shackelford (1997) that the primary emotion that promotes mate retention strategies is the emotion of jealousy. The experience of jealousy facilitates an individual to recognize the potential threats to their romantic relationships (Brewer & Riley, 2009). Consequently, once the specific threat is identified, the individual may be encouraged to eliminate the threat by performing mate retention tactics (Buunk, Massar, & Dijkstra, 2007).

Strength and Contributions of The Study

This study has significant contributions to the literature. To our knowledge, prior to the current research, there has been no research that studied the mate retention tactics in the Turkish sample. Most of the previous research that studied mate retention tactics used samples from Western cultures. Atari et al. (2017) were the first to examine the psychometric properties of the MRI-SF in a non-Western culture. This study is unique as it is the first study that translated the MRI-SF to the Turkish language and evaluated the new measurement in terms of its psychometric properties. This study introduces the MRI-SF for use in Turkish samples and provides the researchers with a new non-western sample to include in the cross-cultural research on mate retention behavior.

Current research replicates the previously documented sex differences in mate retention tactics in the Turkish context. Therefore, another contribution of this study is to strengthen the evolutionary hypotheses on sex differentiation in mate selection and mate retention tactics as the finding of this study did not deviate from the previous research. In other words, with this current research, the generality of findings on sex differentiation in mate selection and mate retention tactics that were found in Western cultures were assessed in the non-Western context, Turkey.

Limitations of the Study

The current study has limitations. Firstly, the study sample consisted of Istanbul Bilgi University Students, therefore the participants were either graduate or undergraduate students. Secondly, the majority of participants defined themselves as female, therefore homogeneity of the sample in terms of sex distribution was not established. Lastly, the age range of the participants was narrow as only university students participated in the current study. These aspects of the study sample affect the generalizability of the research findings.

Moreover, the participants of the study were a non-random sample as the current research recruited only the individuals that reside in the city of Istanbul. However, Turkey contains within itself many ethnic groups other than Turkish such as Arabic, Albanian, Bosnian, Armenian, Georgian, and Kurdish (Murat, 2012). The present sample may not be accurately representative of Turkey, therefore, future research is

necessary to investigate the replicability of the findings of this study in these minority groups within Turkey.

Suggestions for Future Research

Some recommendations for future research can be made based on the findings of this study. Firstly, participants that were recruited for this study only consisted of individuals that were university students in Istanbul. Future research should aim to replicate the current study's findings with a larger sample size that represents all components of the general population. Moreover, adapting the MRI-SF to study minority groups in Turkey, such as Arabic, Albanian and Kurdish, may yield valuable results. Furthermore, in the current research, the age of the participants did not correlate significantly with the performance frequency of the mate retention tactics. However, previous research revealed a significant and negative association between age and mate retention tactics (AtariB et al., 2017). Therefore, another suggestion for future research can be to examine the relationship between these variables using a Turkish sample with higher variance in terms of the age of the participants.

Lastly, previously documented sex difference in mate retention tactics of submission and debasement was replicated in the current research. The results of the current study suggested that Turkish men engage in submission and debasement as a mate retention tactic more frequently than Turkish women do. Although this sex difference was revealed by the previous cross-cultural research, it was not predicted by any extant theories (de Miguel & Buss, 2011). Therefore, future research should examine the cross-culturally replicable sex differences in the tactic of submission and debasement.

CONCLUSION

The current study evaluated the psychometric properties of the Turkish translation of the MRI-SF. According to the results, Turkish MRI-SF was found to be psychometrically valid and reliable. Previously reported cross-cultural sex differences in mate retention tactics were replicated in the current research. Furthermore consistent with the previous research, results revealed the predictor role of sexual jealousy and self-esteem for mate retention tactics.

To our knowledge, there has been no research that attempted to translate MRI-SF into the Turkish language and test its psychometric properties. Therefore, this research provides the growing literature on mate retention with a new tool and enables the researchers to extend the evolutionary psychological research in Turkish samples.

Appendix

Mate Retention Inventory Short Form (MRI-SF) – Turkish Version

A number of actions or behaviors are listed on the pages that follow. In this study, we're interested in the behaviors people engage in when they're in a romantic relationship. Use the scale below for each act to indicate how frequently you performed it during the course of the previous year.

	Never (Hic)	Rarely (Nadir)	Some- times (Bazen)	Often (Sik sik)
1. Called to make sure my partner was where she/he said she/he would be. (Bana soyledigi yerde olup olmadigini kontrol etmek icin partnerimi aradim.)	0	1	2	3
2. Did not take my partner to a party where other men/women would be present. (Baska erkeklerin/kadinlarin olabilecegi bir partiye partnerimi goturmedim.)	0	1	2	3
3. Insisted that my partner spend all her/his free time with me. (Butun bos zamanini benimle gecirmesi icin partnerime ısrar ettim.)	0	1	2	3
4. Talked to another woman/man at a party to make my partner jealous. (Partnerimi kiskandirmek icin partideki baska bir kadinla/erkekke konustum.)	0	1	2	3
5. Became angry when my partner flirted too much.	0	1	2	3

(Partnerim çok fazla flörtöz davrandığında sınırlendim.)				
6. Pleaded that I could not live without my partner. (Partnerime onsuz yasayamayacağımı söyledim.)	0	1	2	3
7. Told my partner that we needed a total commitment to each other. (Partnerime, birbirimize tamamiyla bağlı olmamız gerektiğini söyledim.)	0	1	2	3
8. Pointed out to my partner the flaws of another man/woman. (Partnerime baska erkeklerin/kadinlarin kusurlarini gosterdim.)	0	1	2	3
9. Bought my partner an expensive gift. (Partnerime pahali bir hediye aldım.)	0	1	2	3
10. Performed sexual favors to keep my partner around. (Partnerimi etrafımda tutabilmek için cinsel cazibemi kullandım.)	0	1	2	3
11. Made myself “extra attractive” for my partner. (Kendimi partnerim için “ekstra çekici” hale getirdim.)	0	1	2	3
12. Complimented my partner on her appearance. (Partnerime dis gorunusu ile ilgili iltifat ettim.)	0	1	2	3
13. Gave in to my partner’s every wish. (Partnerimin her dileğini gerçekleştirdim.)	0	1	2	3
14. Told my same-sex friends how much my partner and I were in love. (Erkek/kadin arkadaslarima, partnerimle birbirimize ne kadar asik olduğumuzu anlattım.)	0	1	2	3

15. Put my arm around my partner in front of others. (Baskalarinin onunde kolumu partnerimin omzuna attim.)	0	1	2	3
16. Asked my partner to wear my ring. (Partnerimden yuzugumuzu takmasini istedim.)	0	1	2	3
17. Told other men/women that my partner was a pain. (Başka erkeklere/kadınlara partnerimin bir baş belası olduğunu söyledim.)	0	1	2	3
18. Stared coldly at a man/woman who was looking at my partner. (Partnerime bakan başka bir adama/kadına dik dik baktım.)	0	1	2	3
19. Got my friends to beat up someone who was interested in my partner. (Partnerimle ilgilenen bir başka adamı dövme için arkadaşlarımı topladım.)	0	1	2	3
20. Snooped through my partner's personal belongings. (Partnerimin kişisel eşyalarını gizlice karıştırdım.)	0	1	2	3
21. Took my partner away from a gathering where other men/women were around. (Başka erkeklerin/kadınların olduğu bir ortamdan partnerimi uzaklaştırdım.)	0	1	2	3
22. Spent all my free time with my partner so that she could not meet anyone else. (Partnerim baskalarıyla buluşmasını diye bütün boş zamanımı onunla geçirdim.)	0	1	2	3
23. Showed interest in another woman/man to make my partner angry.	0	1	2	3

(Partnerimi kızdırmak için başka bir kadına/erkeğe ilgi gösterdim.)				
24. Threatened to break-up if my partner ever cheated on me. (Eğer partnerim beni aldatacak olursa diye onu ayrılmak ile tehdit ettim.)	0	1	2	3
25. Told my partner that I was dependent on my partner. (Partnerime ona ait olduğumu söyledim.)	0	1	2	3
26. Asked my partner to marry me. (Partnerime evlilik teklifi ettim.)	0	1	2	3
27. Told my partner that another man/woman was stupid. (Partnerime başka bir erkeğin/kadının aptal olduğunu söyledim.)	0	1	2	3
28. Took my partner out to a nice restaurant. (Partnerimi sık bir restoranda yemeğe çıkardım.)	0	1	2	3
29. Had a physical relationship with my partner to deepen our bond. (Partnerimle aramızdaki bağı derinleştirmek için tensel bir ilişki kurdum.)	0	1	2	3
30. Made sure that I looked nice for my partner. (Partnerime güzel görünmeye çalıştım.)	0	1	2	3
31. Displayed greater affection for my partner. (Partnerime fazla sevgi gösterdim.)	0	1	2	3
32. Went along with everything my partner said. (Partnerimin söylediği her şeye katıldım.)	0	1	2	3
33. Bragged about my partner to other men/women. (Diğer erkeklere/kadınlara partnerimi övdüm.)	0	1	2	3
34. Held my partner's hand while other men/women were around.	0	1	2	3

(Etrafta baska erkekler/kadinlar varken partnerimin elini tuttum.)				
35. Gave my partner jewelry to signify that she was taken. (Partnerime onun biriyle birlikte olduğu anlaşılın diye mücevher vardim.)	0	1	2	3
36. Told other men/women that my partner was not a nice person. (Başka erkeklere/kadınlara partnerimin hoş bir insan olmadığını söyledim.)	0	1	2	3
37. Gave a man/woman a dirty look when he/she looked at my partner. (Baska bir adam/kadin partnerime baktiginda, partnerime bakan adama/kadina pis bir bakis attim.)	0	1	2	3
38. Slapped a man/woman who made a pass at my partner. (Partnerime asılan bir adama/kadina tokat attim.)	0	1	2	3

REFERENCES

Albert, G., & Arnocky, S. (2016). Use of mate retention strategies. *Encyclopedia of evolutionary psychological science*. New York, NY: Springer Publishing.

Archer, J. (2009). Does sexual selection explain human sex differences in aggression? *Behavioral and Brain Sciences*, 32, 24

Arnocky, S., Sunderani, S., Miller, J. L., & Vaillancourt, T. (2012). Jealousy mediates the relationship between attractiveness comparison and females' indirect aggression. *Personal Relationships*, 19, 290–303.

Atari, M., Barbaro, N., Shackelford, T. K., & Chegeni, R. (2017). Psychometric evaluation and cultural correlates of the Mate Retention Inventory–short form (MRI-SF) in Iran. *Evolutionary Psychology*, 15(1), 1474704917695267. *

Bale, C., & Archer, J. (2013). Self-perceived attractiveness, romantic desirability and self-esteem: A mating sociometer perspective. *Evolutionary Psychology*, 11, 68–84

Barnett, O. W., Martinez, T. E., and Bluestein, B. (1995). Jealousy and romantic attachment in martially violent and non-violent men. *Journal of Interpersonal Violence*, 10, 473-486.

Braun, M. F., & Bryan, A. (2006). Female waist-to-hip and male waist-to-shoulder ratios as determinants of romantic partner desirability. *Journal of Social and Personal Relationships*, 23(5), 805-819.

Brewer, G., & Riley, C. (2009). Height, relationship satisfaction, jealousy, and mate retention. *Evolutionary Psychology*, 7(3), 147470490900700310.

Buss, D. M. (1988a). The evolution of human intrasexual competition: Tactics of mate attraction. *Journal of Personality & Social Psychology*, 54, 616–628.

Buss, D. M. (1988b). From vigilance to violence: Tactics of mate retention in American undergraduates. *Ethology and Sociobiology*, 9, 291–317.

Buss, D. M. (1989). Sex differences in human mate preferences: Evolutionary hypotheses tested in 37 cultures. *Behavioral and Brain Sciences*, 12, 1–49.

Buss, D. M. (2000). *The dangerous passion: Why jealousy is as necessary as love and sex*. New York: Free Press

Buss, D. M. (2002). Human mate guarding. *Neuroendocrinology Letters*, 23(4), 23-29.

Buss, D. M., & Shackelford, T. K. (1997). From vigilance to violence: mate retention tactics in married couples. *Journal of personality and social psychology*, 72(2), 346.

Buss, D. M., Larsen, R. J., Westen, D., & Semmelroth, J. (1992). Sex differences in jealousy: Evolution, physiology, and psychology. *Psychological science*, 3(4), 251-256.

Buss, D. M., Shackelford, T. K., & McKibbin, W. F. (2008). The mate retention inventory-short form (MRI-SF). *Personality and Individual Differences*, 44(1), 322-334.

Buunk, B., and Bringle, R. G. (1987). Jealousy in love relationships. In Perlman, D., and Duck, S. W. (Eds.) *Intimate Relationships: Development, Dynamics and Deterioration* (pp. 123-147). Beverly Hills: Sage Publications

Carducci, B. J. (2020). Evolutionary Theory and Personality Correlates of Mate Selection. *The Wiley Encyclopedia of Personality and Individual Differences: Personality Processes and Individual Differences*, 149-153.

Daly, M., & Wilson, M. (1983). Sex, evolution, and behavior (No. Sirsi) i9780871507679). Boston: Willard Grant Press.

Daly, M., Wilson, M., & Weghorst, S. J. (1982). Male sexual jealousy. *Ethology and sociobiology*, 3(1), 11-27.

Davis, A. C., Desrochers, J., DiFilippo, A., Vaillancourt, T., & Arnocky, S. (2018). Type of jealousy differentially predicts cost-inflicting and benefit-provisioning mate retention. *Personal Relationships*, 25(4), 596-610.

De Miguel, A., & Buss, D. M. (2011). Mate retention tactics in Spain: Personality, sex differences, and relationship status. *Journal of personality*, 79(3), 563-586.

DeKay, W. T., & Buss, D. M. (1992). Human nature, individual differences, and the importance of context: Perspectives from evolutionary psychology. *Current Directions in Psychological Science*, 1(6), 184-189.

Eisinga, R., TeGrotenhuis, M., & Pelzer, B. (2013). The reliability of a two-item scale: Pearson, Cronbach, or Spearman-Brown? *International Journal of Public Health*, 58(4), 637-642

Goetz, A. T., Shackelford, T. K., Weekes-Shackelford, V. A., Euler, H. A., Hoier, S., Schmitt, D. P., & LaMunyon, C. W. (2005). Mate retention, semen displacement, and human sperm competition: A preliminary investigation of tactics to prevent and correct female infidelity. *Personality and Individual Differences*, 38, 749-763.

Hayton, J. C., Allen, D. G., & Scarpello, V. (2004). Factor retention decisions in exploratory factor analysis: A tutorial on parallel analysis. *Organizational research methods*, 7(2), 191-205.

Henss, R. (2000). Waist-to-hip ratio and female attractiveness. Evidence from photographic stimuli and methodological considerations. *Personality and individual differences*, 28(3), 501-513.

Hofstede, G. (1984). Culture's consequences: International differences in work-related values. Beverly Hills: Sage Publications.

Holden, C. J., Shackelford, T. K., Zeigler-Hill, V., Miner, E. J., Kaighobadi, F., Starratt, V. G., ... & Buss, D. M. (2014). Husband's esteem predicts his mate retention tactics. *Evolutionary Psychology*, 12(3), 147470491401200311.

Horn, J. L. (1965). A rationale and test for the number of factors in factor analysis. *Psychometrika*, 30(2), 179-185.

James, W. (1890). *The principles of psychology* (authorized edition).

Kardum, I., Hudek-Knezevic, J., & Gracanin, A. (2006). Sociosexuality and mate retention in romantic couples. *Psihologijske Teme*, 5, 277–296.

Kernis, M. H. (2013). *Self-esteem issues and answers: A sourcebook of current perspectives*. psychology press.

Lance, C. E., Butts, M. M., & Michels, L. C. (2006). The sources of four commonly reported cutoff criteria: What did they say?. *Organizational research methods*, 9(2), 202-220.

Leary, M. R. (1990). Responses to social exclusion: Social anxiety, jealousy, loneliness, depression, and low self-esteem. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 9, 221–229.

Leary, M. R. (2003). Commentary on self-esteem as an interpersonal monitor: The sociometer hypothesis (1995). *Psychological Inquiry*, 14, 270–274

Leary, M. R., Tambor, E. S., Terdal, S. K., & Downs, D. L. (1995). Self-esteem as an interpersonal monitor: The sociometer hypothesis. *Journal of personality and social psychology*, 68(3), 518.

Lopes, G. S., Shackelford, T. K., Santos, W. S., Farias, M. G., & Segundo, D. S. (2016). Mate retention inventory-short form (MRI-SF): Adaptation to the Brazilian context. *Personality and Individual Differences*, 90, 36-40.

McKibbin, W. F., Goetz, A. T., Shackelford, T. K., Schipper, L. D., Starratt, V. G., & Stewart-Williams, S. (2007). Why do men insult their intimate partners? *Personality and Individual Differences*, 43, 231–241.

Miner, E. J., Shackelford, T. K., & Starratt, V. G. (2009). Mate value of romantic partners predicts men's partner-directed verbal insults. *Personality and Individual Differences*, 46(2), 135-139.

Miner, E. J., Starratt, V. G., & Shackelford, T. K. (2009). It's not all about her: Men's mate value and mate retention. *Personality and Individual Differences*, 47(3), 214-218.

Murat, A. K. A. (2012). Türkiye'de diller ve etnik gruplar. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 1(1), 293-297.

Nascimento, B. S., & Little, A. C. (2019). Mate retention strategies, self-esteem, mate value and facial attractiveness disparity in Brazil and in the UK. *Journal of sex & marital therapy*, 45(6), 461-472.

Nunnally, J.C. (1970). Introduction to psychological measurement. New York: McGraw-Hill

Pham, M. N., Barbaro, N., & Shackelford, T. K. (2015). Development and initial validation of the coalitional mate retention inventory. *Evolutionary Psychological Science*, 1(1), 4-12.

Shackelford, T. K., Goetz, A. T., & Buss, D. M. (2005). Mate retention in marriage: Further evidence of the reliability of the Mate Retention Inventory. *Personality and Individual Differences*, 39(2), 415-425.

Shackelford, T. K., Goetz, A. T., Buss, D. M., Euler, H. A., & Hoier, S. (2005). When we hurt the ones we love: Predicting violence against women from men's mate retention. *Personal Relationships*, 12(4), 447-463.

Shrestha, K., Rees, D. W., Rix, K. J. B., Hore, B. D., & Faragher, E. B. (1985). Sexual jealousy in alcoholics. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 72(3), 283-290.

Triandis, H. C. (2018). Individualism and collectivism. Boulder, CO: Westview Press.

Zeigler-Hill, V., Fulton, J. J., & McLemore, C. (2012). Discrepancies between explicit and implicit self-esteem: Implications for mate retention strategies and perceived infidelity. *The Journal of social psychology*, 152(6), 670-686.

To cite this article: Güngör, S., Özcan, U (2022). “Şehir Mimarı” Hermann Jansen’in Planlama Anlayışı ve Başkent Ankara’nın İmarı. International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS), 6(3), 155-172

Submitted: October 23, 2022

Accepted: December 02, 2022

“ŞEHİR MİMARİ” HERMANN JANSEN’İN PLANLAMA ANLAYIŞI VE BAŞKENT ANKARA’NIN İMARI

Sena Güngör¹

Uğur Özcan²

ÖZET

Cumhuriyet Dönemi’ne geçişle birlikte Türkiye, çok yönlü ve hızla şekillenen bir değişim ve gelişim süreci yaşamıştır. Bu değişim ve gelişim sürecinden en fazla etkilenen alanlardan biri de kentler olmuştur. Yaşayan ve sürekli gelişen birer organizma olan kentler, devlet yapısında meydana gelen toplumsal, siyasal, kültürel ve iktisadi değişimlerden etkilenerek hızla dönüşüm geçirmişlerdir. Başta devletin yönetim merkezi Ankara olmak üzere, Anadolu kentlerinin yeniden inşa edilme süreci başlamıştır. Başkent olma özelliği ile diğer kentlerden ayrılan Ankara’nın imarı ise, dönemin en önemli konuları arasında yer almıştır. ‘Ankara’nın imarı’, yeni kurulan devletin ideallerinin somutlaştırılmasına yönelik ilk girişim olmuştur. Devletin başarısıyla özdeşleşen çağdaş bir başkent imgesi oluşturma düşüncesiyle kentsel planlama sürecine girilmiştir. Ankara, hem yeni devletin başkentliğini üstlenmiş, hem de Batılı yaşam biçiminin, yeni kent planlama anlayışının ve modern mimari üslubun diğer kentlere de yansıtılmasına öncülük etmiştir. Devletin imar politikalarının merkezi haline gelen Ankara’nın planlı kentsel gelişimi ve mekânsal dönüşümünün, ülkedeki tüm kentlere örnek olması beklenmiştir. Özellikle, 1928 yılında düzenlenen imar yarışması, Ankara’nın planlı kentsel gelişimi, kent dokusunun değişimi ve mekânsal dönüşümünde büyük bir kırılma noktası olmuştur.

Bu çalışmada, üstlendiği yeni roller ve kazandığı yeni boyutlar ile birlikte kent planlamasında köklü bir gelişim ve değişim süreci yaşayan başkent Ankara irdelemiştir. Küçük bir Anadolu kentinden ‘Başkent Ankara’ kimliğine evrilme sürecinin önemli aktörlerinden ‘Hermann Jansen’in kent planlama anlayışı ele alınmıştır. Türkiye’ye modern bir planlama anlayışı getiren, ülkedeki birçok

¹ Doktora Öğrencisi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye, sena.gngr.52@gmail.com

² Dr. Öğretim Üyesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul, Türkiye, uozcan@fsm.edu.tr

kentin planlı gelişimine önemli katkılar sağlayan 'Jansen Planı' ve kararları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kent Planlama, Planlı Kentleşme, Ankara, Hermann Jansen, Jansen Planı.

THE PLANNING APPROACH OF “THE CITY ARCHITECT” HERMANN JANSEN AND THE RECONSTRUCTION OF THE CAPITAL ANKARA

ABSTRACT

With the transition to the Republican Period, Turkey has experienced a process of change and development that has been shaped in various ways and rapidly. One of the areas most affected by this process of change and development has been cities. Cities, which are living and constantly developing organisms, have undergone rapid transformation by being affected by the social, political, cultural and economic changes in the state structure. The process of rebuilding the Anatolian cities, especially Ankara which is the administrative center of the state, has begun. The reconstruction of Ankara, which differs from other cities with its feature of being the capital, was among the most important issues of the period. The 'reconstruction of Ankara' was the first attempt to concretize the ideology of the newly established state. The urban planning process was started with the idea of creating a contemporary capital image identified with the success of the state. Ankara not only assumed the capital of the new state, but also pioneered the reflection of the Western way of life, the new urban planning approach and the modern architectural style to other cities. The planned urban development and spatial transformation of Ankara, which has become the center of the state's zoning policies, was expected to be an example for all cities in the country. In particular, the competition held in 1928 was a major breaking point in the planned urban development, change of urban fabric and spatial transformation in Ankara.

In this study, the capital Ankara, which has experienced a radical development and change process in urban planning, with the new roles it has assumed and the new dimensions it has gained, has been examined. The urban planning approach of 'Hermann Jansen', one of the important actors of the process of evolving from a small Anatolian city to the identity of 'Capital Ankara', was discussed. The 'Jansen Plan' and its principles, which have brought a modern planning approach

to Turkey and made significant contributions to the planned development of the cities in the country, were examined.

Keywords: Urban Planning, Planned Urbanization, Ankara, Hermann Jansen, The Jansen Plan.

GİRİŞ

20.yüzyıl, imparatorlukların yıkılmasıyla birlikte radikal değişimlerin yaşandığı, yeni siyasal rejimlerin kurulduğu ve ulus devletlerin tarih sahnesine çıktığı bir dönemdir. Bu dönemde, kurulan ulus devleti temsil eden bir mekân ve yeni rejimin ideallerini somutlaştırmak için bir araç olan başkentlerin imarı gündeme gelmiştir. Yeni başkentlerin gelişimi, kent planları uygulanarak gerçekleştirilmiştir. Devletin temsili olan başkent inmarında kentin sahip olduğu fiziksel, tarihsel, sosyal, politik ve ideolojik dinamikler etkili olmuştur.

Başkentler, bir devletin ideolojik yaklaşımlarının mekânsal göstergesi olmaları açısından büyük önem taşımaktadır. Tarihsel süreç içerisinde ülkenin geçirdiği tüm siyasi, sosyo-kültürel, ekonomik gelişim ve dönüşümlere tanıklık eden, kolektif bellekte yer tutan önemli odak noktalarıdır. Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti olarak belirlenen Ankara ise, pek çok değişim ve dönüşümün etkisinde kalmış, sürekli olarak gelişim göstermiştir. Ankara'yı kentsel açıdan iyileştirebilmek ve yeniden biçimlendirebilmek için yeni kentsel planlama kararları alınmış ve imar planları hazırlanmıştır. Bu noktada, şehir mimarı Hermann Jansen ve onun planlama anlayışı, başkent Ankara'nın kentsel gelişiminde ve kentin biçimlenmesinde belirleyici bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yeni Devletin, Yeni Başkenti: Ankara

Başkent in değişmesi, devlet yapısının değişmesiyle doğrudan ilişkilidir. Yeni kurulan devlet için özgün karakteri ve görüntüsü olan bir başkent in kurulması gerekmektedir. Doğu Roma, Bizans ve Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinde yaklaşık on altı yüzyıl başkentlik yapmış İstanbul'dan sonra başkent in Ankara'ya taşınması, köklü değişiklikler olduğu anlamına gelmektedir.

Cumhuriyet dönemi ile birlikte, yeni başkent in neresi olacağı ciddi bir tartışma konusu olmuş ve bu konuda farklı görüşler ortaya atılmıştır. Başkent in yeri ile ilgili görüşmeler devam ederken, Ankara'nın yanı sıra Bursa, İzmir, Konya, Sivas, Eskişehir ve Kayseri'nin başkent olabileceği gündeme gelmiştir. İzmit'te düzenlenen bir basın toplantısında Mustafa Kemal, "Bir hükümet merkezi her türlü hücum ve saldırıdan kolayca etkilenmeyecek kadar güvenli bir yerde, ör-

neğin ülkenin merkezinde bir yerde olmalıdır. Bir geminin topundan telaşa düşülecek bir konumda hükümet merkezi olamaz.” söylemiyle yeni başkente ilişkin fikirlerini ifade etmiştir. (Arar, 1997, s.40; Akgün, 1984, s.231). Bu noktada, Türkiye’nin kuruluşuyla birlikte radikal bir yeniden planlama fikri gündeme gelerek, tarih öncesi dönemlerden günümüze dek pek çok medeniyeti barındırmış ve yaklaşık üç bin yıllık bir yerleşim merkezi olan Ankara, başkent olarak ilan edilmiştir. Ankara’nın başkent olarak seçilmesi; konum, ulaşım, iletişim bakımından ülkenin her yerine yaklaşık olarak aynı mesafede olması ve yeni kurulan devletin başarısıyla özdeşleşen çağdaş bir başkent imgesi oluşturma hedefinin gerçekleştirilmesi bakımından isabetli bir karar olmuştur.

Cumhuriyet dönemi ile birlikte yaşanan ideolojik, siyasal ve sosyolojik değişimler ve yapılanmalar, Ankara’nın başkent olma sürecinde geçirdiği mekânsal dönüşümler üzerinde belirleyici olmuştur. “Ankara’nın başkent ilan edilmesi ile düşük kentsel çevre standartları ve yetersiz kentsel hizmetler gündeme gelmiştir. Hiçbir eski ve yeni Ankaralı, o günkü kötü koşullar içinde yaşamak istememiştir, üstelik kentin iyi imarının rejimin başarısı ile özdeşleşeceğine inanılmıştır.” (Ergin, 1936, s.133) “Ankara, doğulu bir dünyadan çıkıp, akılcı bir dünyaya yönelmek istenen yönetim bir merkezi olarak görülmüştür. Bu kentten beklenen sadece bir simge olmak değil, yeni dünya anlayışının tüm işlevlerini yerine getirebilecek ve ona uygun yaşam biçimini yansıtacak bir başkent olmaktır. Bu nedenle, mevcut tarihsel ve organik gelişmeyi bünyesinde taşıyan eski Ankara’dan bağımsız olarak kurulması zorunlu hale gelmiştir.” (Tankut, 1988, s.93) Ankara’nın başkent olması, yeni fiziksel çevrenin, kent dokusunun oluşturulması ve yeni yaşama biçiminin benimsenmesi, uluslaşma ve çağdaşlaşma sürecini hızlandırmıştır. Bu noktada, 1924’te anayasal düzenlemeyle başkentliği güvence altına alınan Ankara, İstanbul Şehremaneti’nin görev, yetki ve sorumluluklarına sahip bir şehremanetine dönüşmüştür.

Şekil 1. Ankara İnşa Ediyor, La Turquie Kemaliste (Bertaux, 2006)

“Ankara Şehremaneti, yapı gereçlerinin ve altyapıların hızla üretilmesi için fabrikalar, santraller, işçi evleri, un ve ekmek fabrikaları kurarak çağdaş üretici belediyeçiliğe öncülük etmiştir.” (Altaban, 1998) Şehremanetin başarısızlıklarına gelindiğinde, kamulaştırma ile elde edilen kent toprağına sahip çıkılamamış ve potansiyelinden yararlanılamamıştır. Kurulan imalathanelerdeki inşaat malzemeleri ile dar gelirli halka düşük maliyetli konut üretilmemiş, ayrıca, su getirmeyi sağlama, eksik elektrik ağlarını tamamlama, havagazı ve kanalizasyon gibi kent hizmetleri, alt ve üst yapı sorunları yönetilememiştir. Ankara Şehremaneti'nin kent planlamasındaki başarısızlığı ve kentin imarını yönetemeyeceğinin anlaşılması üzerine, 1928 yılından Ankara'nın büyükşehir belediyesi konumuna dönüşeceği 1984 yılına kadar üst düzey kamu yöneticilerinden oluşan, imar ve yapı işleriyle ilgili konularda yetkilere ve tüzel bir devlet kurumu (Ankara İmar Müdürlüğü) oluşturulmuştur. Bu kurum, hali hazır haritalarının ve imar planlarının hazırlanması, imar programının uygulanması gibi imar ve yapı işleriyle ilgili konularda görev ve yetkilerle donatılmıştır. Böylelikle Ankara Şehremaneti'nin imar alanındaki sorumluluğı önemli ölçüde hafifletilmiştir.

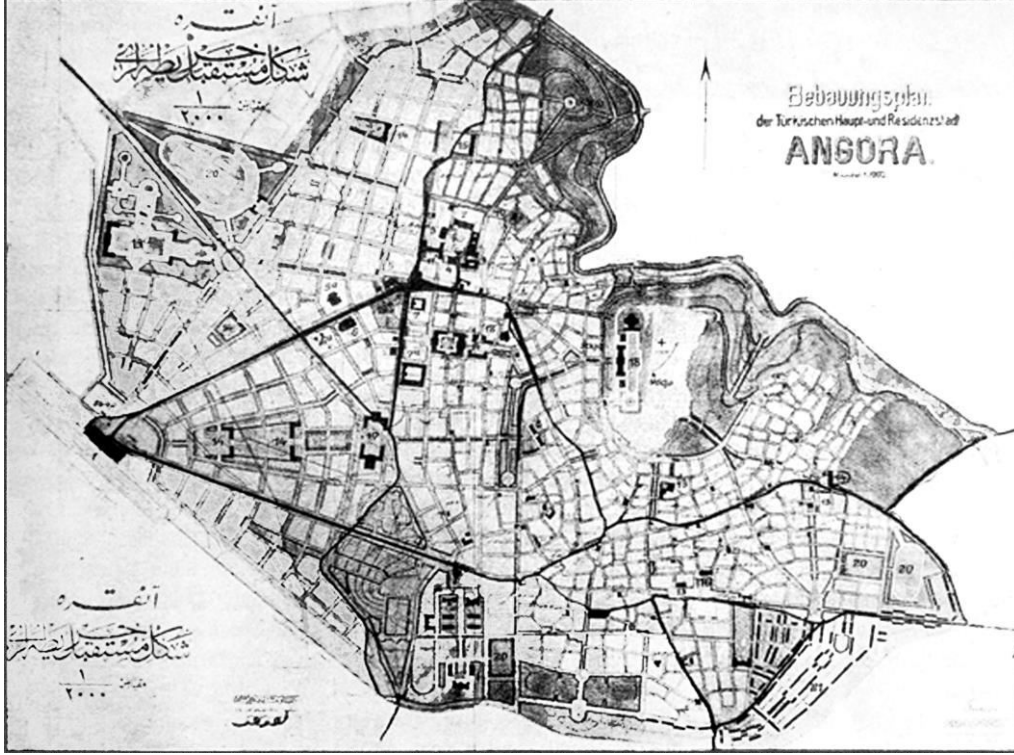
Başkent Ankara'nın İlk Planlı İmarı: Jansen Planı

Cumhuriyet'in ilanından sonra, birçok alanda meydana gelen gelişim ve değişimlerin etkisiyle başkent inmarında ve planlanmasında da önemli düzenlemele-re yer verilmiştir. Ankara'da yalnızca tektoniğe odaklanan bir kent planından çok simgesel anlamda da, yeni devletin ideolojisini ve başarısını yansıtan modern bir başkent imgesi oluşturma amacıyla kentleşme süreci başlatılmıştır. Bu anlamda, tarihsel ve yerel duyarlılıklar dâhil edilerek 'moderni ulusallaştırma'ya çalışan bir yaklaşımla planlama kararları alınmış ve imar planları hazırlanmıştır. Ancak, kenti kalkındırma ve yeniden yapılanma çalışmalarının yetersiz kalması, mimaride görülen üslup ve biçim karmaşası ile plansız imar deneyimlerine bağlı olarak kentsel gelişmeyi yönlendirip kontrol edecek planlı bir imar programının gerekliliği gündeme gelmiştir.

1924 yılında İstanbul İmar Komisyonu üyesi Alman mimar Carl Christoph Lörcher tarafından modern anlamdaki ilk kent planı hazırlanmıştır. Lörcher Planı (1924-1925), "kent in tarihi merkezinin güneyindeki kamulaştırmayı düzenlemek ve kenti yönlendirmek öngörüsüyle yaptırılmış; Kale ve çevresini oluşturan, 1917'de yangın geçirerek üçte biri yok olan Eskişehir'in kentsel iyileştirme alanı olarak verildiği ve genişleme olanaklarının değerlendirilmesi istenmiştir." (Cengizkan, 2010) Lörcher Planı'nda, kent in büyüyen nüfusunu Eskişehir ve çevresine yerleştirmek, kent in çevresiyle etkileşim içerisinde olabilmesi için yapılan yeni yollara meşruiyet kazandırmak hedeflenmiştir. Ancak henüz plan bitmeden, hızlı nüfus artışına bağlı olarak kamulaştırma yasasına uygun bir planla Yenişehir'in, 'Çankaya' ismiyle yönetim merkezi olarak planlanması gündeme gelmiştir. Bu yönetim merkezinde; parlamentonun, bakanlıkların ve diğer devlet kuruluşlarının bulunduğu bir yönetim bölgesi ile burada çalışanların yaşayacağı bir konut bölgesi düşünülmüştür.

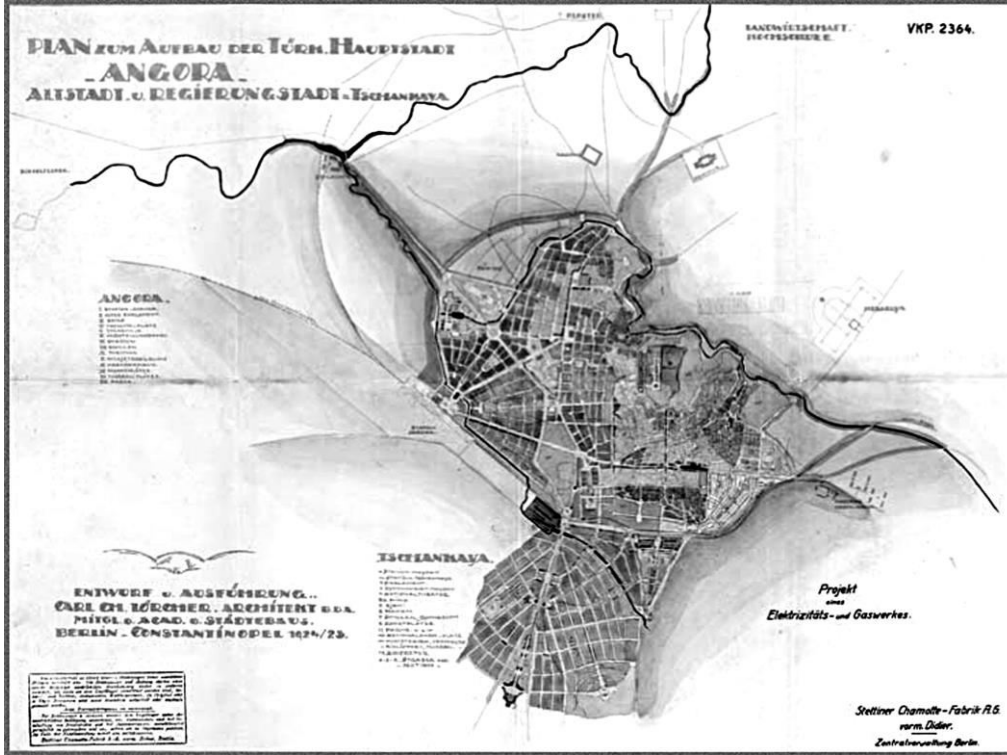
"Eskişehir ile Yenişehir'in ilişkisi çok teğet biçimde düşünülmüş, Yenişehir, ferah bir 'Bahçe Şehir' yaklaşımıyla, kurulmakta olan yeni ulusun ve ulus devletin deneyimini pekiştirecek biçimde, kamusal alanlarla donatılmıştır. Bu kamusal alanlar, Osmanlı kapalı şehrinde pek kolay görülmeyen, tasarlanmış cadde-ler, meydanlar ve parklardan oluşmakta; kentsel mekânın ve elemanlarının Cumhuriyet'in yönetim merkezini kurgularken oluşturdukları anlamsal vurgu ilk kez kurulmaktadır. Ortaya çıkan üç boyutlu kentsel mekân, hem yeni geliştirilen yaya ve araç trafiği ilişkisini sağlamakta, hem de tasarımın anlamını destekleyen hiyerarşik bir geometriye oturtulmaktadır." (Cengizkan, 2010) Lörcher Planı'nın, Eskişehir'e ilişkin önermeleri uygulanamamasına rağmen kent dokusun-

da kalıcı etkiler yaratmış; yollar, eksenler, bölgeler ve kentsel mekânlar kurgulanmış ve kısmen uygulanmıştır. Ayrıca, Jansen Planı'nın (1928-1932) kararlarının ana hatlarını oluşturmuş ve modern başkent oluşumuna önemli katkılar sağlamıştır.

Şekil 2. Başkent Ankara'ya Ait Yeni İmar Planı³, 1924 (URL-1)

³ "Bebauungsplan der Türkischen Haupt- und Residenzstadt Angoral", "Başkent Ankara'ya Ait Yeni İmar Planı", Carl Christoph Lörcher. (1924).

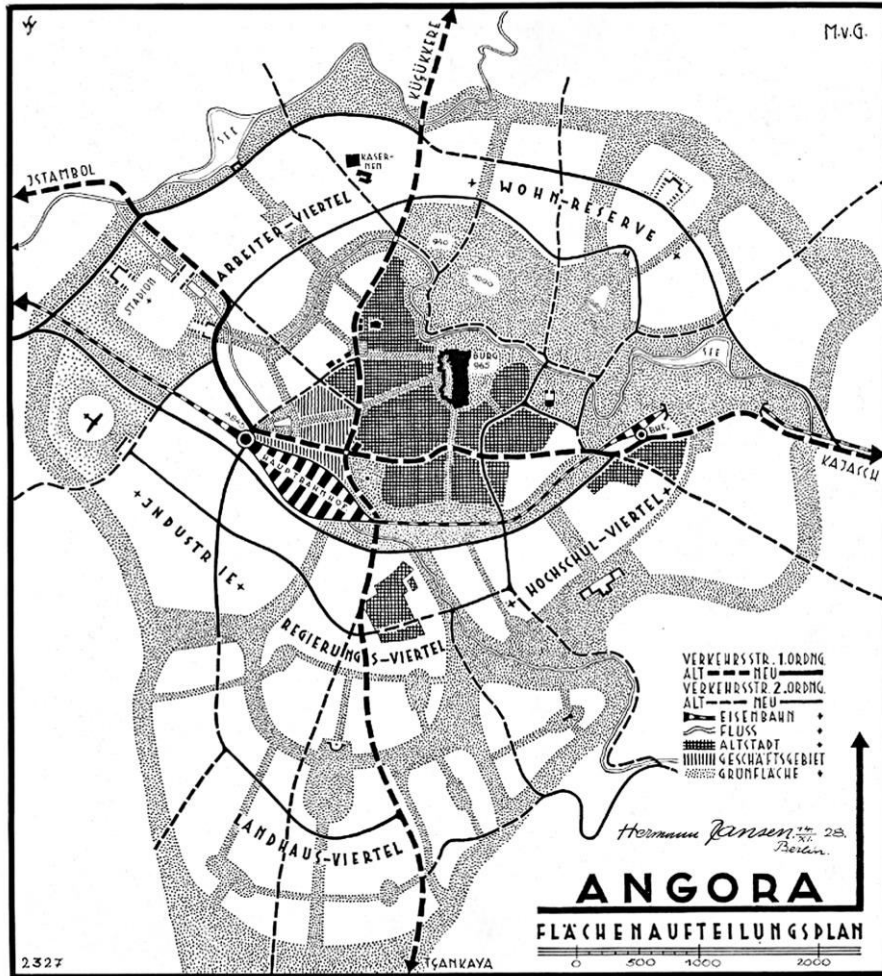

Şekil 3. Lörcher Planı, Eskişehir ve Yenişehir'e Ait İmar Planı⁴, 1924-25
(URL-2)

Başkent Ankara, üstlendiği yeni roller ve kazandığı yeni boyutlar ile birlikte kent planlaması açısından köklü bir gelişim ve değişim süreci içerisine girmiştir. Ancak bu kent planlama süreci, oldukça düzensiz ve karmaşık bir şekilde olmuştur. “Yapı-sokak ilişkileri, yapıların diğer yapılarla görsel etkileşimi ve dolu-boş mekân oranları düzenlenemediğinden kentin büyümesi 1927 yılının sonuna kadar çok rastgele ve endişe verici bir karmaşaya dönmüştür. Endişenin kaynağı yeni gelişmelerin bir kent bütününe tamamlanamayacağı korkusundan öte, başkent kentsel işlevselliği ve görüntüsü ile modern bir kente dönüşemeyeceği korkusudur.” (Tankut, 1988, s.94) İlk yapılaşma çabalarının yetersiz kaldığı görülmüş ve kent planlamasına yönelik yeni arayışlar içerisine girilmiştir. Bu bağlamda, Ankara Şehremaneti'nin imar işlerinde ve kent planlamasındaki başarısızlıkları üzerine, 1928 yılında üst düzey kamu yöneticilerinden oluşan, imar ve yapı işleriyle ilgili konularda yetkilere sahip olan Ankara İmar Müdürlüğü kurulmuştur.

⁴ “Plan zum Aufbau der Türk.(ische) Hauptstadt -Angora- Altstadt u.(nd) Regierungstadt=Tschanbaya”, “Türklerin Başkenti Ankara'nın Yapılaşma Planı/Eskişehir ve Yönetim Şehri”, Carl Christoph Lörcher, 1924-25.

Yeni kurulan devletin yeni başkenti Ankara için, diğer kentlere de örnek oluşturacak bir kent planının hazırlanması amacıyla yarışma düzenlenmiştir. 1928 yılında düzenlenen yarışmayla, kentsel planlamaya yönelik ilk girişim gerçekleştirilmiştir. Yarışmaya deneyimli üç kent planlama uzmanı Joseph Brix, Hermann Jansen ve Leon Jausseley davet edilmiş; öneriler arasından birinci seçilen Jansen'in planlarıyla Ankara'nın mimari kimliği değişmeye başlamıştır. Zamanın yetersiz teknik imkânlarına ve kısıtlı mali kaynaklara rağmen hazırlanan ve Ankara İmar Müdürlüğüne uygulamaya konulan Jansen Planı, 1930'lu yıllarda kent alanlarının ve kent dokusunun biçimlenmesi açısından önemli bir kırılma noktası oluşturmuştur. 1920'li yılların ulusal mimari anlayış terk edilerek, modern bir mimari üslubun kentte görünürlük kazanması amaçlanmıştır. Jansen Planı kapsamında alınan en önemli karar ise, 'Eskişehir'in korunması' ve 'Yenişehir'in planlaması'nın yapılmasıdır. Ancak eski kent dokusunun korunması, hızla büyüyen nüfusa paralel olarak artan konut ihtiyacının karşılanması gibi konularda yetersiz kalmıştır.

Şekil 4. Ankara İmar Planı, Hermann Jansen, 1928 (URL-3)

Şekil 5. Ankara Umumi Planı (URL-4)

Hermann Jansen'in imar planına ilişkin izah raporu incelendiğinde, hazırladığı kent planlamasını yönlendiren ilkeler;

1. Seyrüsefer (demiryolu, havaalanı, ulaşım yolları ve şehir içi otobüs hatları),
2. Serbest saha (dere vadileri, yeşil kuşaklar, kent parkları, mesire yerleri, spor alanları),
3. Teşekküller ve Bakanlıklar kısmı (hükümet binaları, bakanlıklar mahallesi, yüksekokul binaları)
4. Oturma mahalleleri (Eskişehir, yapı hudut planı, dâhili yayılma sahası, harici yayılma sahası) olmak üzere dört temel başlık altında toplanmıştır.

Seyrüsefer

“Motorlu taşıt yollarının sayısını en aza indirgeyip üzerlerinde süratli ve kesintisiz trafik akımını sağlamak, diğer yolları ikinci derece sayıp kısa, düz ve dar

tutmak ve kent içi ulaşımında yaya yollarına büyük önem vermektir. Jansen ulaşım ağındaki kısıtlamalarla hem trafiği denetlemek hem de ekonomi sağlamak amacındadır. Ağaçlar arasında yeşil kuşaklar içinden geçen yaya yolları ise, hem Ankara'nın büyük ölçüde iç bağlantısını sağlayacak, hem de trafiğin görüntüsünü ve sinir bozuculuğunu perdeleyecektir. Bu da kentsel sağlığın bir ögesidir.” (Tankut, 1990, s.55)

Serbest Saha

Planda serbest saha olarak tanımlanan yeşil alanlar, kent yaşamında önemli bir yere sahiptir. “Bu yapı, üretken bir ev bahçesinden başlayıp, bahçenin açıldığı yeşil yol ile devam eden ve sokak, mahalle, bölge ve kent ölçeğinde farklı sayıda bireyi bir araya getiren açık ve yeşil alanlardan oluşmaktadır. Yeşil alan yapısının temel niteliklerinden en önemlisi sürekliliktir. Plan genelinde yeşil yollar, spor alanları, parklar, yeşil kuşak ve konut bahçeleri fiziksel olarak birbirleriyle bağlantılıdır. Kent sakinleri evlerinden okullara, işlerine, spor alanlarına, kent merkezine, kentin çeperine ve ötesindeki kırsal alanlara yeşilden hiç kopmadan ulaşabilmektedir. Bu yapının diğer bir temel niteliği ise, bağlamıyla bütünleşik olmasıdır. Yapıyı oluşturan parçalar, çevrelerindeki kentsel dokuyla, ilişkili oldukları coğrafi yapıyla ve sosyal kullanım alışkanlıkları ile uyumlu bir ilişki kuracak şekilde işlevsel, biçimsel ve ölçeksel olarak çeşitlendirilmiştir.” (Burat, 2011, s.117)

Teşekküller ve Bakanlıklar Kısmı

Plana göre, devletin yeni merkezi olan Ankara'nın güneyinde teşekküller ve hükümet binaları ile harici devletler sefaretleri hâkimdir. Tüm hükümet binalarının bir araya toplandığı hükümet merkezinde yüksekokullar, enstitüler ve spor meydanları da yer alacaktır. “Bu kuvvetli birleşmeden, teşekkül ve hükümet binalarının çok muhteşem kitleler teşkil edebilmeleri mimari ve şehircilik bakımından çok mühim bir varlıktır.” (Jansen, 1948, s.31)

Oturma Mahalleleri

Jansen, tarihi dokuya zarar vermemek, doğal çevreye saygı duymak ve kültürel mirası korumak anlayışlarını benimsemiş ve kent planlarını da bu doğrultuda şekillendirmiştir. Plana göre, Yenişehir inşa edilirken Eskişehir'in tarihi dokusu korunacaktır. Ankara'da inşaat faaliyetlerinin ilerlemesini kontrol edebilmek için bir yapı hudut planı oluşturulmuştur. Buna göre, kent dâhili yayılma sahası ve harici yayılma sahası olarak iki kısma ayrılmıştır. Yapının cinsine, kat sayısına, büyüklüğüne ve yoğunluğuna ilişkin imar kuralları belirtilmiştir. “Ankara için en çok üç kat öngörmekte ve konutları bitişik ve ayrık düzende tasarlamak-

tadır. Konutlar, ister blok, ister tek yapı olsun, ön ve arka bahçeleri olacaktır. Jansen Planı'ndan önce yapılmış dört veya daha fazla katlı evler, üst katları yıkılarak yeni binalara düzenlenecektir. Jansen'nin yapılaşma biçimi açık sistemdir. Bu sistemin en belirgin örnekleri de geniş bahçe içindeki büyük villalarla, küçük parseller üzerindeki tek, ya da dizi biçimindeki işçi evleridir.” (Tankut, 1990, s.55) Dâhili yayılma sahası, 1000 m²'den küçük arsaları kapsayan mahallelerdir. Burada konutlar; iki katlı-müstakil, 3 ila 6 odadan oluşan, geniş bahçesi bulunan tek-çift ya da sıra evler olarak tasarlanmıştır. Harici yayılma sahası ise, 1000 m²'lik arsaların bulunduğu mahallelerdir. Bir oturma odası, mutfak, yatak odası ve ahırdan oluşan, bir katlı çift ev ya da sıra evler olarak tasarlanmıştır.

Jansen Planı'nın, Ankara'nın makro-formunun oluşumunda ve biçimlenmesinde önemi yadsınamaz bir gerçektir. Ancak yeni devletin modern anlamdaki ilk kent planlaması, Türkiye'deki kentlerin gelişiminde hem olumlu hem de olumsuz yönde etkili olmuştur. Jansen Planı, planlı kentsel gelişimin gerçekleştirilmesi ve modern bir kentin yaratılmasına yönelik çabaları bakımından olumlu; arsa spekülasyonu, imar rantları konularını gündeme getirmesi bakımından ise olumsuz bir girişim olmuştur. Ayrıca 1928 yılında, kentin 50 yıl sonraki nüfusunun 300.000 olacağı varsayımıyla hazırlanan Jansen Planı'da, 1970'li yıllarda nüfusun hızla artarak iki milyonu aşacağı öngörülememiştir. Bu noktada, Ankara'da kontrollü kentleşmeyi sağlamak ve kentin yaşanabilirliğini artırmak amacıyla bazı öneriler getirilmiştir. Jansen Planı'nda önerilen iki katlı müstakil evler yerine, kat artırımına gidilerek aynı parsel sınırları içerisinde apartmanlar yapılmış, yeşil kuşaklar imara açılarak önerilen kent planlamasına aykırı bir yapılaşmaya gidilmiştir.

Şehir Mimarı Hermann Jansen

Devletin siyasal ve toplumsal yapısında köklü değişimlerin yaşanmasının yanı sıra mimarlık alanında da hızlı bir gelişim ve dönüşüm süreci başlamıştır. Modern bir toplum düzeyine ulaşma çabası doğrultusunda, yeni devleti temsil eden yeni bir mimari üslup arayışına girilmiştir. Ankara, yabancı mimarlara açılarak, modern mimarlık düşüncesi düzeyini yakalamak amaçlanmıştır. 1926-1927 yıllarından itibaren Avrupalı mimarların öncülüğünü yaptığı “Modernizm” akımı mimariye hâkim olmaya başlamıştır. Bu dönemde, Avrupalı mimarların ve kent planlama uzmanlarının hazırladığı, kentin iyileştirilmesi ve düzenlenmesini amaçlayan projelerle Ankara'nın kimliği değişmeye başlamıştır. Ankara'daki imar çalışmaları, özellikle Alman ve Avusturyalı mimarların ilgisini çekmiştir.

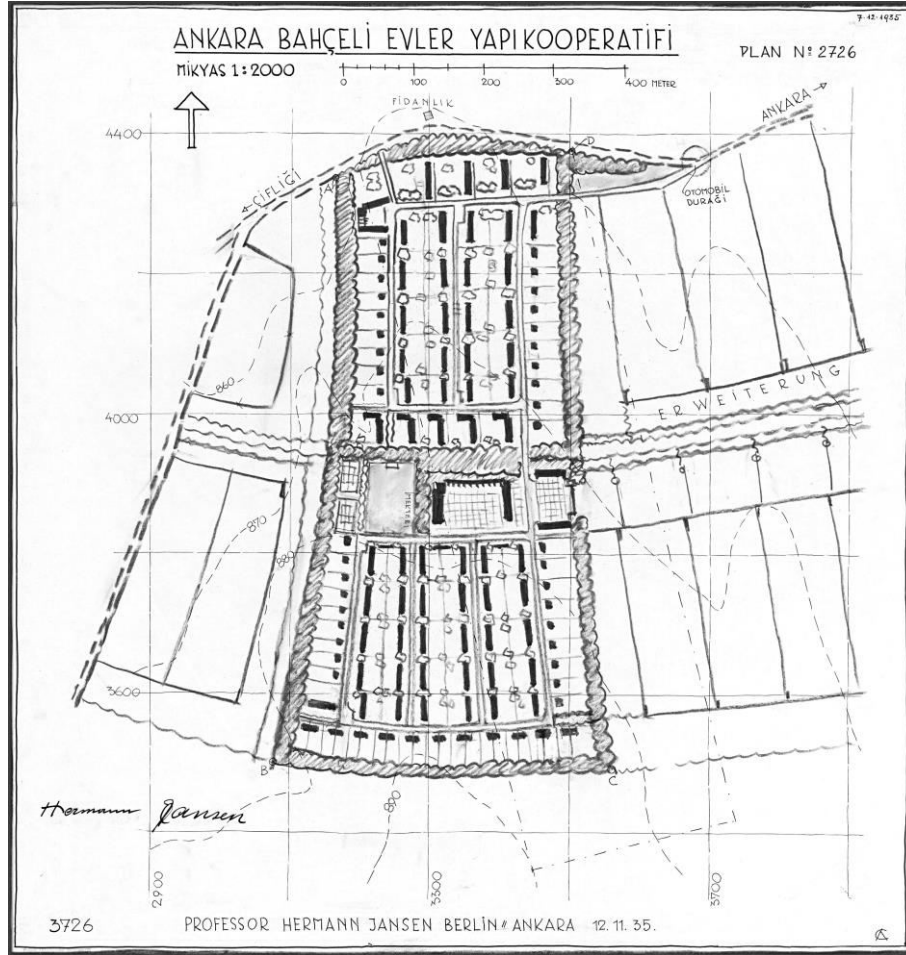
Bunun nedeni, Birinci Dünya Savaşı'nda yenilgiye uğrayan Almanya ve Avusturya'nın ekonomisinin bozulması sonucunda birçok mimar ve mühendisin iş bulamayıp uzun vadeli iş arayışına girmeleridir. Hermann Jansen, Ernst Arnold Egli ve Clemens Holzmeister, dönemin mimarisini şekillendiren mimarlar arasında yer almaktadır.

'Şehir mimarı' Hermann Jansen, mimarlık ve planlama yarışmalarında önemli başarılar elde etmiş ve birçok büyük küçük kent planı üretmiştir. 1928 yılında, Başkent Ankara için kent planının hazırlanması amacıyla yarışma düzenlenmiş ve Jansen'in önerisi birinci seçilmiştir. Bir kentin tamamı için hazırladığı ilk plan olan Ankara Planı, Jansen'in profesyonel yaşantısını olumlu yönde etkilemiştir. Yarışmadan sonra, 1931 yılında Ankara İmar Müdürlüğü ile sözleşme imzalayarak Türkiye'deki çalışmalarına başlamış ve 1939 yılına kadar çalışmalarını sürdürmüştür. Bu süreçte, başta Ankara olmak üzere Adana, Ceyhan, Gaziantep, İzmit, Mersin, Tarsus gibi bir dizi kentin imar planlarını hazırlamış ve ülkenin planlı kentleşme sürecinde önemli rol oynamıştır. Jansen'in planlama anlayışı, Türkiye'ye yeni bir kentleşme anlayışı getirmiş ve ülke için önemli bir kırılma noktası olmuştur.

Hermann Jansen'in kent planlarında genellikle, 'Bahçe Kent' ve 'Camillo Sitte' yaklaşımları hâkim olmuştur. Türkiye'deki kentler için hazırladığı planlarda ortak özellik olarak görülen bahçeli evler düzeni, Bahçe Kent yaklaşımının bir yorumlaması olarak değerlendirilmektedir. Bahçe Kent yaklaşımının kırsal ve kentsel yaşamının olumlu yönlerini birleştiren yerleşim modelini kent planlarına taşımıştır. Jansen planlarının diğer bir ortak özelliği olan tarihi ve doğal çevre duyarlılığı ise, Camilo Sitte yaklaşımıyla ilişkilendirilmektedir. Camillo Sitte yaklaşımının tarihi dokuya zarar vermemek, doğal çevreye saygı duymak ve kültürel mirası korumak anlayışları benimsenmiş ve kent planları da bu doğrultuda şekillenmiştir. "Bahçekent ve Camillo Sitte yaklaşımının yanı sıra Jansen planları incelendiğinde, İzmit, Adana, Ceyhan, Tarsus, Mersin ve Gaziantep planlarının benzer ilke kararlarına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ulaşım kararları, yeşil alan kurgusu, bölgesel ayırım, eski kent dokusunun ele alınış biçimi bu ortak ilkelerin başında gelmektedir. Tüm bu kent planlarında tarihi ve doğal değerlerin vurgulandığı, demiryolu hattı ve karayolu bağlantılarının öncelikli olarak ele alındığı, yerleşim alanlarının bölgesel ayırım yapılarak planlandığı görülmektedir." (Kuyucu ve Özer, 2019, s.63)

Hermann Jansen'in kent planlamasına ilişkin çalışmalarının yanı sıra mimari ölçekte çalışması da bulunmaktadır. "Jansen'in mimari ölçekteki tek çalışması

ise, Bahçelievler Siedlung’udur. Oluşturulan bu konut çevresi bütünlüğü başarılı, hem estetik açıdan beğeni kazanmış, hem tek yapı, hem yerleşme bütünü düzeyinde övgüye değer bir yaşam çevresidir.” (Tankut, 1998, s.21)

Şekil 6. Bahçelievler Siedlung / Bahçelievler Yapı Kooperatifi (URL-5)

SONUÇ

Başkentler, devletin ideolojisinin halka ulaştırılması ve siyasal yapının meşruiyet kazanması açısından büyük önem taşımaktadır. Devletin sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik yapılarında meydana gelen tüm değişim, dönüşüm ve gelişim süreçlerinin mekânsal yansımalarıdır. Cumhuriyet dönemi ile birlikte, başkent ilan edilen Ankara’da, birçok alanda köklü değişim ve dönüşümler gerçekleşmiş; kent, bu değişim ve dönüşümlere paralel olarak büyük bir gelişim göstermiştir. Cumhuriyetin kurucuları, yeni devletin başarısıyla özdeşleşen ve Türkiye’nin modernliğinin ölçüsü olan bir başkent oluşturma çabası içine girmişlerdir. Ankara, mimari gelişmelerin öncülüğünü yapmış ve kent planlamaya yönelik ilk

girişimlerin merkezi olmuştur. Ankara'yı kentsel açıdan iyileştirmek ve yapılandırmak için yeni kent planlama kararları alınmış ve imar planları hazırlanmıştır. 'Şehir mimarı' Hermann Jansen ve onun planlama anlayışı, başkent Ankara'nın kentsel gelişiminde ve mekânsal organizasyonunun biçimlenmesinde etkili olmuştur. Başkent olduğu ilk yıllarda, henüz başkent olmanın gerektirdiği nitelikleri ve imkânları barındırmayan Ankara, çağdaş bir kent yaratmaya yönelik ilk girişim olan Jansen Planı ile planlı kentleşmeyi deneyimlemiştir. Jansen'in planlarıyla Ankara'nın mekânsal dönüşümü başlamıştır. Ulusal mimari anlayış terk edilerek, kentte modern mimari üslubun hâkim olması amaçlanmıştır. Zamanın yetersiz teknik imkânlarına ve kısıtlı ekonomik koşullarına rağmen uygulamaya konulan Jansen Planı, kentsel dokunun biçimlenmesi bakımından önemli bir kırılma noktası oluşturmuştur. Geleneksel yöntemlerle şekillenen Anadolu kenti Ankara'nın değişim ve dönüşüm sürecini başlatan Jansen Planı, başkent ile özdeşleşerek kent kimliğinin ve kent belleğinin bir parçası haline gelmiştir.

KAYNAKÇA

Altaban, Ö. (1998). Cumhuriyet'in Kent Planlama Politikaları ve Ankara Deneyimi, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Akgün, S. (1984). Kurtuluş Savaşının Mekânsal Stratejisi ve Ankara'nın Başkent Seçilme Kararının İçeriği. Tarih İçinde Ankara: Eylül 1981 Seminer Bildirileri, s.221-232, Ankara: ODTÜ Yayınları.

Arar, İ. (1997). Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı. İstanbul: Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.

Bertaux, S. (2006). 1920'ler ve 1930'larda Avrupa Devletleri, Ulusu Tasarlamak. (çev.) Leyla Tonguç Basmacı, Ceyda Eldem, Fırat Bozçalı. İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi.

Boz, M. ve Kubat, A. S. (2018). Başkent Ankara'nın İki Simgesel Örnek Üzerinden Morfolojik Analizi. II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu Bildirileri, s.117-142.

Burat, S. (2011). "Yeşilyollarda Hareketle İstirahat": Jansen Planlarında Başkent'in Kentsel Yeşil Alan Tasarımları ve Bunların Uygulanma ve Değiştirilme Süreci (1932-1960). İdealkent Dergisi, 4, s. 100-127.

Cengizkan, A. (2010). Türkiye için Modern Ve Planlı Bir Başkent Kurmak: Ankara 1920-1950. Ankara: Goethe-Institut.

Ergin, O. (1936). Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı. İstanbul: Cumhuriyet Gazete ve Matbaası.

Geray, C. (2000). Şehirciliğimiz ve Ankara. Türkiye Mühendislik Haberleri Dergisi, 409, s.10-16.

Jansen, H. (1937). Ankara İmar Planı. İstanbul: Alaaddin Kırıl Basımevi.

Jansen, H. (1948). Ankara İmar Planı İzah Raporu. (çev. Mithat Yenen.) Mimarlık - Türk Yüksek Mimarlar Birliği Bülteni, Yıl: 5, Sayı: 2, s. 11-14.

Jansen, H. (1948). Ankara İmar Planı İzah Raporu. (çev. Mithat Yenen.) Mimarlık - Türk Yüksek Mimarlar Birliği Bülteni, Yıl: 5, Sayı: 3, s. 19-23.

Jansen, H. (1948). Ankara İmar Planı İzah Raporu. (çev. Mithat Yenen.) Mimarlık - Türk Yüksek Mimarlar Birliği Bülteni, Yıl: 5, Sayı: 4, s. 17-22.

Jansen, H. (1948). Ankara İmar Planı İzah Raporu. (çev. Mithat Yenen.) Mimarlık - Türk Yüksek Mimarlar Birliği Bülteni, Yıl: 5, Sayı: 5, s. 22-26.

Jansen, H. (1948). Ankara İmar Planı İzah Raporu. (çev. Mithat Yenen.) Mimarlık - Türk Yüksek Mimarlar Birliği Bülteni, Yıl: 5, Sayı: 6, s. 29-32.

Jansen, H. (1949). Ankara İmar Planı İzah Raporu. (çev. Mithat Yenen.) Mimarlık - Türk Yüksek Mimarlar Birliği Bülteni, Yıl: 6, Sayı: 1, s. 20-24.

Kurt, H. (2006). Türkiye’de Kent Planlarının Siyasal Amaçlarla Yozlaştırılması: Ankara Örneği. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 15, s.110-122.

Kuyucu, F. ve Özer, Y. S. (2019). Hermann Jansen’in Planlama İlkelerini Gaziantep Kent Planı Üzerinden Okumak. Mimarlık Dergisi, 409, s.63-67.

Polat, M. (2009). Bir Sembol Olarak “İdeoloji”nin Mimarideki Kavramsal ve Mekansal Etkileri Başkentlerin İmarı Üzerinden Bir Karşılaştırma Ankara Örneği. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

Satur, G. (2018). Türk Sinemasında Ankara’nın Kent Dokusu: Zamanlar, Mekanlar, Değişimler. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Suda, B. (1996). Bonatz, Holzmeister, Taut ve Egli'nin Mimarlık Çizgileri Türk Mimalığı Üzerindeki Etkileri. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Tankut, G. (1988). Ankara’nın Başkent Olma Süreci. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, 8, s.93-104.

Tankut, G. (1990). Bir Başkent’in İmarı Ankara: 1929-1939. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Tankut, G. (1998). Ankara’nın Planlı İmarı ve Şehir Mimarisi. Mimarlık Dergisi, 284, s.20-21.

Tekeli, İ. (2009). Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

URL-1: <http://www.mimdap.org/?p=22066> (Erişim Tarihi: 10.01.2020)

URL-2: <http://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/geb/sta/loe/trindex.htm>
(Erişim Tarihi: 10.01.2020)

URL-3: <https://architekturmuseum.ub.tu-berlin.de/index.php?p=79&POS=726> (Erişim Tarihi: 04.10.2022)

URL-4: <https://architekturmuseum.ub.tu-berlin.de/index.php?p=79&POS=808> (Erişim Tarihi: 04.10.2022)

URL-5: <https://architekturmuseum.ub.tu-berlin.de/index.php?p=79&POS=1059> (Erişim Tarihi: 04.10.2022)

To cite this article: Arslandere, M., Uzun, İ.N. (2022). A Quantitative Study on Conspicuous Consumption and Hedonic Consumption: The Case of Foreign Global Telephone Brands. *International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS)*, 6(3), 173-214

Submitted: October 25, 2022

Accepted: December 13, 2022

A QUANTITATIVE STUDY ON CONSPICUOUS CONSUMPTION AND HEDONIC CONSUMPTION: THE CASE OF FOREIGN GLOBAL TELEPHONE BRANDS

Murat Arslandere¹

İsmail Necati Uzun²

ABSTRACT

Before the industrial revolution, consumption in societies was generally defined as a form of consumption that was carried out with a utilitarian purpose to meet mandatory needs. However, in today's modern societies, consumption for conspicuous, pleasure and self-satisfaction purposes is increasing, apart from mandatory needs. This trend is increasing in parallel in Turkey. This research aims to reveal the differentiation status of hedonic and conspicuous consumption in consumers with foreign global brand phones according to gender, age, marital status, education level, job, income, and finally, the foreign global phone brand owned. As a result of the research, it has been determined that (i) hedonic consumption differs according to gender, marital status, age and education level and (ii) conspicuous consumption differs according to education level and foreign global phone brand owned in consumers who own a foreign global brand phone.

Keywords: Conspicuous Consumption, Hedonic Consumption, Foreign Global Telephone Brands

INTRODUCTION

Today, a large part of our lives is spent around the consumption cycle. The idea of being able to consume as well as consumption itself has taken over an important part of the daily life of individuals, consumer products have gained more social value. As this new model way of thinking has become widespread in many societies around the world, many individuals have started to consume with

¹ School of Applied Sciences, Karamanoglu Mehmetbey University, Karaman, Türkiye; murataarslandere01@gmail.com

² Karamanoglu Mehmetbey University, Karaman, Türkiye; necati.22@hotmail.com

the guidance of their wishes and desires, rather than meeting their basic needs with consumption. The most important factor underlying this behavior model is the spread of luxury consumption, ostentation and hedonic (hedonistic) consumption in societies (Coşkun & Maanangozu, 2019: 518). The concept of "hedonic consumption" is stated as a concept that prioritizes enjoying the shopping process that appeals to more than one sense and satisfies the feeling of fantasy and adventure (Yurtsuzoglu, 2020: 149).

On the other hand, the concept of "conspicuous consumption" is explained in the form of obtaining products, goods and services that have some symbolic meaning in the social environment in order for individuals to resemble the upper group and to be included in this group, and to use them for conspicuous purposes (Varol, 2022: 46). The phenomenon of consumption can be shaped according to many variables such as changing habits in society, differing needs, popular concepts, bazaar situation, consumer expectations (Hürmeriç & Baban, 2012: 70). In the countries that are called developed today, the basis of consumer culture is a materialistic form of behavior. From the point of view of the consumer and consumption phenomenon, materialism is defined as developing in parallel with the importance that societies attach to matter. In other words, materialism emerges in societies that believe that having more material assets is of indispensable importance (Annamma & Wallendorf 1996:59). In addition, in materialistic societies, individual needs take an unlimited and insatiable form and are marketed to the consumer with perception in privileged environments where status and identity are determined (Slater, 1997: 85). In consumption culture, individuals are more actively involved in consumption than in production. It adopts socially imposed rules and thus the emergence of a uniform human behavior is inevitable (Güngör, 1993: 56). With globalization in the last century, consumption has moved from an economic dimension to a social and cultural dimension over time. People have started to consume in order to get pleasure, show off and gain respect beyond meeting basic requirements, and the consumption rate has started to increase (Taurus & Basci, 2016: 464-465). Mass media such as the Internet, television and social media applications make it possible for this connection to be even more effective. With these connections, the habits and perspectives of many societies around the world are changing (Arslandere, 2021: 701). For this purpose, it is important to examine the consumption behaviors that are increasing in societies. There are studies in the literature that examine the conspicuous and hedonic consumption behaviors of individuals. (O'Cass &

McEwen, 2004; Amaldoss & Jain, 2005; Hammerl & Kradischnig, 2018; Basci & Bull, 2016; Barut, 2018; Öztaş, 2019; Arnold & Reynolds, 2003; Doğan & Gürler, 2017; Wang et al., 2000; Hirschman & Holbrook, 1982; Özdemir & Yaman 2007). With this research, hedonic and conspicuous consumption cases were examined with the sample of consumers who have a foreign global brand phone and it was tried to contribute to the existing literature. This research aims to reveal the differentiation status of hedonic and conspicuous consumption in consumers with foreign global brand phones according to gender, age, marital status, education level, job, income, and finally, the foreign global phone brand owned. In the research, literature review and hypothesis development evaluations were carried out, and then the materials used for data collection and the results related to data analysis were shared. In the last part of the study, the contributions and inferences of the research to the literature are given in the conclusion and discussion.

LITERATURE REVIEW AND HYPOTHESIS DEVELOPMENT

Research has been conducted on the concept of consumption in different fields such as economics, psychology and sociology, and its definition has emerged in many ways. The common point of view is explained as the use or consumption of products or services by individuals for the purpose of providing benefits (Islamoğlu & Altunışık, 2017, p. 3). However, even if the concept of consumption is diversified with different theoretical perspectives and analyzed with a single view, it may show differences in historical periods (Bocock, 2014, p. 42). With globalization, consumption has moved from an economic dimension to a social and cultural dimension over time. People have started to consume in order to get pleasure, show off and gain respect in order to gain respectability beyond meeting basic requirements. As a result of the different meanings attributed to consumption, it appears as an alternative way to show identity, social reputation and status with the purchased products (Boğu & Başcı, 2016, p. 464 - 465). For this reason, the concept of shopping has become a tool that appeals to the emotions of individuals rather than being beneficial to the basic needs of individuals. This has led to the emergence of the philosophical thought we call hedonism (İlgaz, 2018, p. 2). Hedonism is a philosophical view that argues that the meaning of life is related to gratification and enjoyment. Epicurus, the father of the idea of hedonism, associates pleasure and pleasure with tranquility (Altunışık & Çallı, 2004, p. 235). The concept of hedonic consumption is a form of consumption

made with the aim of satisfying consumers emotionally with the use of products and realizing their fantasies. According to the idea of hedonism, products are not objective assets, but personal symbols from the point of view of consumers (Hirschman & Holbrook, 1982, p. 95). The idea of hedonic consumption, which considers pleasure as a part of daily life, constantly brings to the forefront the sense of pleasure that can be obtained from substances and commodities. According to this idea, individuals adopt consumption for the purpose of pleasure, apart from basic needs in order to enjoy life. The search for pleasure, purified from the thought of shame and guilt, has revealed the foundations of a new moral philosophy (Çakmak & Çakır, 2012, p. 177). Hedonic consumption behavior, which adopts pleasure as a basic lifestyle, moves away from traditional consumption understanding in consuming products and services, defined as pleasure and enjoyment from consumption, is considered as the main factor in the formation of artificial needs in individuals. Therefore, hedonic (hedonistic) consumption has become more of a concern, and it has led to the investigation of external, internal and situational factors, apart from the rational (utilitarian) benefit expectation of today's consumers in their purchasing decision (Güven, 2009, p. 67). Hirschman (1982) stated that there are four types of hedonic behavior in his research. In the problem projection these behavioral models are suggested that individuals face the facts that make them unhappy in such situations. Role projection is expressed as a situation in which people take on a certain role or adopted character and reflect their self. Fantasy realization is the products used to increase the realism of any behavior created in the fantasy world of individuals. Escape, on the other hand, is the activity that causes the individual to escape from the facts that he does not like or to stay away from the events that he does not like.

Another factor that activate the desire for consumption is the phenomenon of luxury. The word "luxury", which originally came to our language from French, means spending and excessive consumption other than basic needs, unnecessary consumption for pleasure and show off (Seyidoğlu, 2003, p. 75). According to Veblen (1899), this paradox is about luxury/superior products demanded by snap (excessive) consumers. On the other hand, the effect of individuals' consumption purposes with a conscious search and an abstract pleasure is in the foreground. This phenomenon, which is explained as hedonic behavior, is a behavior that has been experienced before or is done with the expectation of getting pleasure. Individuals who adopt hedonic consumption realize consumption with

the aim of entertainment, individual pleasure, adopting the latest trends, communicating with similar groups, having authority and status. Contrary to the "Homo-economicus" view stated in the utility theory, individuals tend to consume for pleasure and conspicuous, which makes them happier, instead of rational behavior for benefit (Doğan & Gürler, 2017, pp. 70-71). Conspicuous consumption, on the other hand, is defined as consumption that is often done for wasteful purposes from a rational point of view that does not meet basic economic needs (Hammerl & Kradschnig, 2018, p. 1). The basis of conspicuous consumption, which is generally defined as the shopping that individuals make with the aim of showing power or status to their environment, lies in the perception of the products or services purchased as an indicator of power by the social environment. It was scientifically discussed for the first time in Veblen's book "The Theory of the Leisure Class", published in 1899 (Güleç, 2015, p. 63). According to Veblen (1899), the way to gain reputation and prestige in society is financial power. The most basic way of showing financial power and gaining status is idleness and conspicuous consumption (Torun, 2021, p. 35). In the last century, globalization represents a concept that forms the common lifestyles of consumers all over the world. From a sociocultural point of view, Tomlinson, Short, & Brown, (1999) globalization is considered as a "complex connection" that accelerates, deepens, and expands social interactions around the world. Mass media such as the internet, television and social media applications make it possible for this connection to be even more effective. With these connections, the habits and perspectives of many societies around the world are influenced (Arslandere, 2021, p. 701). With the change of habits, different perspectives have emerged against people's conspicuous consumption. While one group advocates the necessity of conspicuous consumption, the other group emphasizes that conspicuous consumption is harmful. According to the group that advocates this idea; one of the basic needs of being an individual is to be able to express oneself, to be able to say "this is who I am" by stating one's existential identity, or the desire to appear the way one wants to be. In order to realize these wishes, consumption is used by individuals as a means of showing off. Thus, individuals are able to express themselves and show their value (Barut, 2018, p. 25). Another factor is that people who have power and power are individuals who are always under consideration and receive attention from all sides. The effects on people are indisputable, and this situation leads individuals to make conspicuous consumption in order to resemble people in power. Power and prestige in human relations

from past to recent history; While it is determined by its contribution to regional dominance, population and production, it increases in parallel with the products and services purchased in today's modern consumer society. In addition, according to the group that advocates this idea, while the similarities of individuals stand out in traditional communities, unusual and differences come to the fore in modern consumer societies (Orçan, 2008, p. 145). According to the opposite view; It is stated that the consumption made for the purpose of showing off affects the lifestyle of individuals and affects their entire lives and causes this situation to be perceived as an honorable behavior. Because people are forcing themselves both materially and spiritually because they don't become what they really are, but because they take on an imaginary personality they want to be. This behavior causes people to become lonely and unhappy. (Öztaş, 2019, p. 11). As a matter of fact, one of the biggest problems of our age is loneliness and unhappiness. In the studies conducted in the literature on this subject;

Özdemir and Yaman (2007), in their study, aimed to determine the differences in the pleasure of shopping of male and female consumers by examining the consumption habits of people. As a result of the study, it was concluded that women get more pleasure from shopping than men.

In his research on hedonic consumption behaviors, Çakır (2006) determined that the rate of continuous hedonic behavior in the 18-23 age group and 24-29 age group was 32.50% and it was higher than other age ranges. While this rate is less than 5% in the age group of 42-47, it was found to be 24.7% in the age group of 30-35.

Başcı and Boğa (2016); stated that the income of individuals and the tendency to conspicuous consumption increase in parallel with each other. It has been concluded that married individuals aged 26 and over have higher conspicuous consumption behavior than individuals aged 18-25 and single.

Tarhan (2020) examined the relationship between the concept of job and hedonic consumption in his study and concluded that there was no statistical significance.

Examining the effects of hedonic consumption behavior throughout China (Wang et al., 2000), it was revealed in the study that personal income directs the relationship between hedonic values.

According to Güleç (2015), the increase in the income level of individuals or the sudden increase in income is a factor that directs the consumption habits of individuals towards conspicuous consumption.

Hız (2009), who argues that education plays an important role in both individual and social development, stated that as the education level of individuals increases, their habits can also change, and with the change in their social environment, their consumption tendencies may turn towards conspicuous consumption. Underhill (2004) stated that male consumers do not like shopping malls, which is due to the fact that all of their buildings are designed to appeal to women. He also states that men like to shop in places where they feel comfortable by establishing a linear relationship between feeling comfortable in the environment where they shop and liking it.

Dholakia (1999) states that married men avoid unnecessary consumption unless they are obligatory, and they undertake the consumption needs other than the basic needs as they dislike it.

Koçak (2017) stated that some age groups use consumer products as a means of communication, especially young people buy products that have symbolic meaning among themselves to show off and communicate with their social circles in this way.

In line with the explanations given above, the following hypotheses have been developed.

H1a: Hedonic consumption of consumers who own a foreign global brand phones differs according to gender.

H1b: Hedonic consumption of consumers who own a foreign global brand phones differs according to age.

H1c: Hedonic consumption of consumers who own a foreign global brand phones differs according to marital status.

H1d: Hedonic consumption of consumers who own a foreign global brand phones differs according to their education level.

H1e: Hedonic consumption of consumers who own a foreign global brand phones differs according to the profession.

H1f: Hedonic consumption of consumers who own a foreign global brand phones differs according to income.

H1g: Hedonic consumption of consumers who own a foreign globular brand phones differs according to the foreign global phone brand they own.

H2a: Conspicuous consumption of consumers who own a foreign global brand phones differs according to gender.

H2b: Conspicuous consumption of consumers who own a foreign global brand phones differs according to age.

H2c: Conspicuous consumption of consumers who own a foreign global brand phones differs according to marital status.

H2d: Conspicuous consumption of consumers who own a foreign global brand phones differs according to their education level.

H2e: Conspicuous consumption of consumers who own a foreign global brand phones differs according to the profession.

H2f: Conspicuous consumption of consumers who own a foreign global brand phones differs according to income.

H2g: Conspicuous consumption of consumers who own a foreign global brand phones differs according to the foreign global phone brand they own.

RESEARCH METHODOLOGY

A questionnaire consisting of three parts was used as a data collection tool in the research. In the first part, there are questions to determine the demographic characteristics of the participants. Demographic information such as marital status, gender, age, education level, and total income level of the household they live in, as well as questions about the global foreign brand they have, were asked. Individuals who own a foreign global brand phone were examined within the scope of the research. In the second part, there are five questions to measure conspicuous consumption behavior. In the third part, there are eighteen questions to measure the hedonic consumption behaviors of the participants.

The data obtained from the scales used in the research were entered into the computer and analyzed with the SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 27.00 program. While evaluating the data, descriptive statistical methods (number, percentage, frequency, mean, standard deviation) were used. It was assumed that the sample should show a normal distribution to apply parametric test methods to the evaluation of the data (Kalaycı, 2010). In order to evaluate the normality of the distributions for the obtained scores, the skewness and kurtosis values of the data were examined. In order to determine whether the variables used in the study have a normal distribution, skewness and kurtosis values were examined. Kalaycı (2010) stated that if the skewness and kurtosis measure takes values between -3 and +3, it will show a normal distribution. Parametric tests were used in the research, as it was seen that they complied with the reference value limits. Independent Groups T-Test and One-Way Analysis of Variance (ANOVA) were used to determine whether conspicuous consumption and hedonic consumption differ significantly according to gender, age, marital

status, education level, job, income, and foreign global telephone brand they have.

Scales

In the study, conspicuous consumption scale developed by Aydın (2012) for conspicuous consumption and hedonic consumption scale consisting of 6 sub-dimensions and 18 items developed in the literature (Arnold & Reynolds, 2003) were used. A 5-point Likert scale was used in the measurement items, and the participants were asked to give their opinions on five levels: (5) Always, (4) Often, (3) Sometimes, (2) Rarely, (1) Never.

The scales used in the research are presented in Table 1. below.

Table 1. Scales used in the research

Variable	Code	Measurement items	Reference
Conspicuous Consumption	CC1	I can only buy a product when it is valuable.	(Aydın, 2012)
	CC2	I have an interest in new products that have value	
	CC3	I am willing to pay more for that product if it has value.	
	CC4	The value of a product is none of my business.	
	CC5	If a product has a stylish appearance, it is more valuable to me.	
Hedonic Consumption	HC1	To me, shopping is an adventure	(Arnold & Reynolds, 2003)
	HC2	I find shopping stimulating	
	HC3	Shopping makes me feel like I am in my own universe	
	HC4	When I'm in a down mood, I go shopping to make me feel better	
	HC5	To me, shopping is a way to relieve stress	
	HC6	I go shopping when I want to treat myself to something special	

HC7	I like shopping for others because when they feel good I feel good
HC8	I enjoy shopping for my friends and family.
HC9	I enjoy shopping around to find the perfect gift for someone
HC10	For the most part, I go shopping when there are sales
HC11	I enjoy looking for discounts when I shop
HC12	I enjoy hunting for bargains when I shop
HC13	I go shopping with my friends or family to socialize
HC14	I enjoy socializing with others when I shop.
HC15	Shopping with others is a bonding experience
HC16	I go shopping to keep up with the trend
HC17	I go shopping to keep up with the new fashions
HC18	I go shopping to see what new products are available

Sampling and Data Collection

Consumers using foreign global brand phones in Türkiye were determined as the target audience for the research. Generally, the number of samples between 200-300 is sufficient in survey-type studies in social sciences (Gürbüz & Şahin, 2014: 128). In this context, 192 consumers were reached by using the questionnaire. The study was conducted on social media, and the survey link was shared from different social media applications for increasing participation.

The frequency and percentage distributions regarding the demographic characteristics and other informations of the participants in the research are as follows.

Table 2. Sample characteristics

Sample Characteristics		Frequency	Percentage	Cumulative Percentage
Gender	Male	112	58,3	58,3
	Female	80	41,7	100
	Total	192	100	
Age	18-26	104	54,2	54,2
	27-35	46	24	78,1
	36-44	21	10,9	89,1
	45-54	18	9,4	98,4
	55and above	3	1,6	100
	Total	192	100	
Marital status	Married	52	27,1	27,1
	Single	140	72,9	100
	Total	192	100	
Education level	Primary school	5	2,6	2,6
	Secondary school	5	2,6	5,2
	High school	43	22,4	27,6
	Undergraduate	103	53,6	81,3
	Master-Doctorate	36	18,8	100
	Total	192	100	
Business	Student	100	52,1	52,1
	Public Personnel	30	15,6	67,7
	Private Sector Personnel	24	12,5	80,2
	Shop owner/Employer	19	9,9	90,1
	Not working	14	7,3	97,4
	Other	5	2,6	100
	Total	192	100	
Income	0-3.000	54	28,1	28,1

	3.001-6.000	53	27,6	55,7
	6.001-9.000	45	23,4	79,2
	9.001-12.000	25	13	92,2
	12.001 and above	15	7,8	100
	Total	192	100	
Foreign Global Phone Brand Owned	Samsung	48	25	25
	Apple	58	30,2	55,2
	Xiaomi	47	24,5	79,7
	Oppo	19	9,9	89,6
	Other	20	10,4	100
	Total	192	100	

When the demographic characteristics of the participants are examined, it is seen that 54.2% of them are in the 18-26 age group, the majority of them are high school and graduate students, and 53.6% of them are university graduates. Similarly, when we look at the gender ratio, the ratio of male participants is 16.6% higher.

Data Analysis

The kurtosis and skewness values of the variables used in the research (conspicuous consumption, hedonic consumption) are given in the table below. Parametric tests were used in the study as it was found to be in accordance with the reference value limits between -3 +3 (Kalaycı, 2010).

Table 3. Skewness and Kurtosis Values of Conspicuous Consumption and Hedonic Consumption

Variable	Skewness	Kurtosis
CC	0,352	-0,081
HC	0,052	-0,952

Note : CC = Conspicuous Consumption, HC = Hedonic Consumption

Table 4 below shows the mean and standard deviation values of the variables.

C C	Ac- ceptance of equal variances	2,24 1	0,13 6	0,63 4	190	0,527	0,0685 7	0,108 19	- 0,144 83	0,28 197
	Denial of equal variances			0,62 5	161, 5	0,533	0,0685 7	0,109 69	- 0,148 04	0,28 518
H C	Ac- ceptance of equal variances	0,17 3	0,67 8	- 2,94 2	190	0,004	- 0,3656 7	0,124 28	- 0,610 82	- 0,12 053
	Denial of equal variances			- 2,93 8	169, 4	0,004	- 0,3656 7	0,124 45	- 0,611 35	- 0,12

As seen in Table 6, no statistically significant difference was found in conspicuous consumption by gender. Therefore, the H2a hypothesis was rejected. A difference was found in favor of women in hedonic consumption. For this reason, the H1a hypothesis was accepted. In Table 7 below, the gender-based mean and standard deviation values of the variables are shown.

Table 7. Average and Standard Deviation Values of Variables by Gender

	Gender	N	Average	Standard Deviation
CC	Male	112	2,8786	0,713
	Female	80	2,81	0,7742
HC	Male	112	2,8239	0,84613
	Female	80	3,1896	0,85303

One-way analysis of variance (ANOVA) test values performed to determine the difference between conspicuous consumption and hedonic consumption according to age are shown below.

Table 8. One-Way Analysis of Variance (ANOVA) Results to Determine the Differences between Conspicuous Consumption and Hedonic Consumption by Age

		Sum of Squares	Degrees Freedom	Mean Squares	F	p
CC	Between Groups	4,328	4	1,082	2,03	0,092
	Within Groups	99,672	187	0,533		
	Total	104	191			
HC	Between Groups	11,414	4	2,853	4,049	0,004
	Within Groups	131,781	187	0,705		
	Total	143,194	191			

As can be seen in Table 8, as a result of the one-way analysis of variance (ANOVA), which was conducted to determine whether hedonic and conspicuous consumption differs significantly according to age in the sample group, the difference between the arithmetic averages of the groups was not found significant in conspicuous consumption. However, it was found significant in hedonic consumption. Therefore, the H2b hypothesis was rejected, and the H1b hypothesis was accepted. Age-based mean and standard deviation values of the variables are shown in Table 9 below.

Table 9. Average and Standard Deviation Values of Variables by Age

		N	Average	Standard Deviation
CC	18-26	104	2,7635	0,75852
	27-35	46	2,913	0,78616
	36-44	21	3,181	0,56535
	45-54	18	2,9	0,53247
	55 and above	3	2,2667	0,83267
	Total	192	2,85	0,7379
HC	18-26	104	2,7986	0,88994
	27-35	46	3,2295	0,75945
	36-44	21	3,2063	0,72566
	45-54	18	3,2469	0,88689
	55 and above	3	2,0185	0,41698
	Total	192	2,9763	0,86586

After this process post hoc analyzes were performed in order to examine between which groups the significant difference determined by the ANOVA analysis. After the ANOVA analysis, in order to decide which post hoc multiple comparison techniques to use, the homogeneity of the variances was checked first by the Levene Test, and it was seen that the variances were homogeneous. After this process, the Tukey multiple comparison techniques, which are used in cases where the variances are homogeneous, were preferred.

Table 10. Variance Homogeneity Test Results Related to Hedonic Consumption by Age

	Levene Statistic	df1	df2	Sig.
HC	1,629	4	187	0,169

Table 11 below shows the Tukey test values to determine which groups' hedonic consumption differs according to the age variable.

Table 11. Tukey Test Results to Determine Which Groups Hedonic Consumption Differs According to Age Variable

		(I) AGE	(J) AGE	Average Difference (I-J)	Standard Error	Sig.	95% Confidence Interval	
							Lower Limit	Upper Limit
HC	Tukey	18-26	27-35	-,43086*	0,14865	0,034	- 0,8403	- 0,0214
			36-44	-0,40774	0,20083	0,256	- 0,9609	0,1455
			45-54	-0,4483	0,21431	0,228	- 1,0386	0,142
			55 and above	0,78009	0,49161	0,508	- 0,5741	2,1343
		27-35	18-26	,43086*	0,14865	0,034	0,0214	0,8403
			36-44	0,02312	0,22108	1	- 0,5859	0,6321
			45-54	-0,01744	0,23339	1	-	0,6254

						0,6603	
		55 and above	1,21095	0,50022	0,114	-0,167	2,5889
	36-44	18-26	0,40774	0,20083	0,256	- 0,1455	0,9609
		27-35	-0,02312	0,22108	1	- 0,6321	0,5859
		45-54	-0,04056	0,26964	1	- 0,7833	0,7022
		55 and above	1,18783	0,51813	0,152	- 0,2394	2,6151
	45-54	18-26	0,4483	0,21431	0,228	-0,142	1,0386
		27-35	0,01744	0,23339	1	- 0,6254	0,6603
		36-44	0,04056	0,26964	1	- 0,7022	0,7833
		55 and above	1,2284	0,5235	0,135	- 0,2136	2,6704
	55 and above	18-26	-0,78009	0,49161	0,508	- 2,1343	0,5741
		27-35	-1,21095	0,50022	0,114	- 2,5889	0,167
		36-44	-1,18783	0,51813	0,152	- 2,6151	0,2394
		45-54	-1,2284	0,5235	0,135	- 2,6704	0,2136

As seen in Table 11, as a result of the Tukey test, it was determined that there was a difference in hedonic consumption between 18-26 and 27-35 age groups.

Table 12. T-Test Between Independent Groups to Determine the Differences between Conspicuous and Hedonic Consumption According to Marital Status

		Levene's Test for Equality of Variances		T-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Average difference	Standard Error difference	The difference in the 95% confidence interval	
									Lowest	highest
C C	Acceptance of equal variances	1,501	0,222	1,412	190	0,160	0,1687	0,1195	-0,0669	0,4045
	Denial of equal variances			1,477	100,0	0,143	0,1687	0,1142	-0,0578	0,3954
H C	Acceptance of equal variances	0,574	0,449	1,933	190	0,050	0,269	0,1396	-0,005	0,5453
	Denial of equal variances			2,007	98,4	0,047	0,269	0,1344	0,0031	0,5366

As can be seen in Table 12, while there was no statistically significant difference in the consumption of conspicuous by the marital status of the participants, a

significant difference was found in the hedonic consumption in favor of the married according to the marital status. Therefore, the H2c hypothesis was rejected and the H1c hypothesis was accepted. The mean and standard deviation values of the variables based on marital status are shown in Table 13 below.

Table 13. Average and Standard Deviation Values of Variables by Marital Status

	Marital Status	N	Average	Standard Deviation
CC	Married	52	2,9731	0,68374
	Single	140	2,8043	0,75426
HC	Married	52	3,1731	0,80858
	Single	140	2,9032	0,87774

Table 14. One-Way Analysis of Variance (ANOVA) Results to Determine the Differences Between Conspicuous and Hedonic Consumption by Education Level

		Sum of Squares	Degrees Freedom	Mean Squares	F	p
CC	Between Groups	10,278	4	2,569	5,127	0,001
	Within Groups	93,722	187	0,501		
	Total	104	191			
HC	Between Groups	12,85	4	3,213	4,609	0,001
	Within Groups	130,344	187	0,697		
	Total	143,194	191			

As can be seen in Table 14, the difference between the arithmetic means of the groups was found to be significant in all groups as a result of the one-way analysis of variance (ANOVA), which was conducted to determine whether the hedonic and conspicuous consumption of the sample group showed a significant difference according to the level of education. Therefore, the H1d and H2d hypotheses were accepted. Table 15 below shows the mean and standard deviation values of the variables based on educational status.

Table 15. Average and Standard Deviation Values of Variables by Education Level

		N	Average	Standard Deviation
CC	Primary school	5	2,6	0,74833
	Secondary school	5	3,04	0,38471
	High School	43	3,2558	0,81337
	Undergraduate	103	2,765	0,71039
	Master-Doctorate	36	2,6167	0,57644
	Total	192	2,85	0,7379
HC	Primary school	5	2,8333	1,18634
	Secondary school	5	3,2889	1,10093
	High school	43	3,438	0,87608
	Undergraduate	103	2,8323	0,82134
	Master-Doctorate	36	2,8133	0,73333
	Total	192	2,9763	0,86586

Table 16. Variance Homogeneity Test Results Related to Conspicuous and Hedonic Consumption by Education Level

	Levene Statistic	df1	df2	Sig.
CC	1,586	4	187	0,180
HC	1,271	4	187	0,283

After this process, posthoc analyzes were started in order to examine between which groups the significant difference determined by the ANOVA analysis. After the ANOVA analysis, in order to decide which post hoc multiple comparison techniques to use, the homogeneity of the variances was checked first by the Levene Test, and it was seen that the variances were homogeneous. After this

process, the Tukey multiple comparison techniques, used in cases where the variances are homogeneous, were preferred.

Table 17. Tukey Test Results to Determine Between Which Groups Hedonic and Conspicuous Consumption Differs According to Education Level

		(I) OD	(J) OD	Average Difference (I-J)	Standard Error	Sig.	95% Confidence Interval	
							Lower Limit	Upper Limit
C C	Tukey HSD	Primary school	Secondary school	-0,44	0,44774	0,863	-1,6733	0,7933
			High school	0,65581	0,3345	0,29	1,5772	0,2656
			Undergraduate	0,16505	0,3242	0,986	1,0581	0,728
			Master-Doctorate	0,01667	0,33788	1	0,9474	0,914
		Secondary school	Primary school	0,44	0,44774	0,863	-0,7933	1,6733
			High school	0,21581	0,3345	0,967	1,1372	0,7056
			Undergraduate	0,27495	0,3242	0,915	0,6181	1,168
			Master-Doctorate	0,42333	0,33788	0,72	0,5074	1,354

		High school	Primary school	0,6558 1	0,334 5	0,29	- 0,265 6	1,57 72
			Secondary school	0,2158 1	0,334 5	0,96 7	- 0,705 6	1,13 72
			Undergraduate	,49077 *	0,128 54	0,00 2	0,136 7	0,84 48
			Master- Doctorate	,63915 *	0,159 93	0,00 1	0,198 6	1,07 97
		Undergraduate	Primary school	0,1650 5	0,324 2	0,98 6	- 0,728	1,05 81
			Secondary school	- 0,2749 5	0,324 2	0,91 5	- 1,168	0,61 81
			High school	- ,49077 *	0,128 54	0,00 2	- 0,844 8	- 0,13 67
			Master- Doctorate	0,1483 8	0,137 07	0,81 5	- 0,229 2	0,52 59
		Master- Doctorate	Primary school	0,0166 7	0,337 88	1	- 0,914	0,94 74
			Secondary school	- 0,4233 3	0,337 88	0,72	- 1,354	0,50 74
			High school	- ,63915 *	0,159 93	0,00 1	- 1,079 7	- 0,19 86
			Undergraduate	- 0,1483 8	0,137 07	0,81 5	- 0,525 9	0,22 92
H C	Tuk- ey HSD	Primary school	Secondary school	- 0,4555 6	0,528 03	0,91	-1,91	0,99 89

		High school	- 0,6046 5	0,394 48	0,54 3	- 1,691 3	0,48 2
		Undergraduate	0,0010 8	0,382 33	1	- 1,052 1	1,05 42
		Master- Doctorate	0,0200 6	0,398 46	1	- 1,077 5	1,11 76
	Secondary school	Primary school	0,4555 6	0,528 03	0,91	- 0,998 9	1,91
		High school	- 0,1491	0,394 48	0,99 6	- 1,235 7	0,93 75
		Undergraduate	0,4566 3	0,382 33	0,75 5	- 0,596 5	1,50 98
		Master- Doctorate	0,4756 2	0,398 46	0,75 5	- 0,622	1,57 32
	High school	Primary school	0,6046 5	0,394 48	0,54 3	- 0,482	1,69 13
		Secondary school	0,1491	0,394 48	0,99 6	- 0,937 5	1,23 57
		Undergraduate	,60573 *	0,151 58	0,00 1	0,188 2	1,02 33
		Master- Doctorate	,62471 *	0,188 6	0,01	0,105 2	1,14 42
	Underg- raduate	Primary school	- 0,0010 8	0,382 33	1	- 1,054 2	1,05 21
		Secondary school	- 0,4566 3	0,382 33	0,75 5	- 1,509 8	0,59 65

		High school	- ,60573 *	0,151 58	0,00 1	- 1,023 3	- 0,18 82
		Master- Doctorate	0,0189 8	0,161 65	1	- 0,426 3	0,46 42
	Master- Doctor- ate	Primary school	- 0,0200 6	0,398 46	1	- 1,117 6	1,07 75
		Secondary school	- 0,4756 2	0,398 46	0,75 5	- 1,573 2	0,62 2
		High school	- ,62471 *	0,188 6	0,01	- 1,144 2	- 0,10 52
		Undergradua- te	- 0,0189 8	0,161 65	1	- 0,464 2	0,42 63

As can be seen in Table 17, as a result of the Tukey test, difference was between the high school group and the undergraduate group was found in favor of the high school group in hedonic consumption and conspicuous consumption. Also, difference was between the high school group and the Master-Doctorate group was found in favor of the high school group in hedonic consumption and conspicuous consumption.

Table 18. One-Way Analysis of Variance (ANOVA) Results to Determine the Differences in Conspicuous and Hedonic Consumption by Job

		Sum of Squares	Degrees Freedom	Mean Squares	F	p
CC	Between Groups	2,584	5	0,517	0,948	0,451
	Within Groups	101,416	186	0,545		
	Total	104	191			
HC	Between Groups	6,722	5	1,344	1,832	0,108
	Within Groups	136,472	186	0,734		
	Total	143,194	191			

As seen in Table 18, as a result of the one-way analysis of variance (ANOVA) performed to determine whether the hedonic and conspicuous consumptions of the sample group differ significantly by job, the averages of the groups were not found significant in all groups. Therefore, the H1e and H2e hypotheses were rejected. Job based mean and standard deviation values of the variables are shown in Table 19 below.

Table 19. Average and Standard Deviation Values of Variables by Job

		N	Average	Standard Deviation
CC	Student	100	2,76	0,7712
	Public Personnel	30	2,9	0,49758
	Private Sector Employee	24	2,9917	0,7015
	Shop owner/Employer	19	3,0737	0,76945
	Not working	14	2,7714	0,73947
	Other	5	3,04	1,2522
	Total	192	2,85	0,7379
HC	Student	100	2,8089	0,89589
	Public Personnel	30	3,0296	0,71842
	Private Sector Employee	24	3,2477	0,83743
	Shop owner/Employer	19	3,2164	0,85183
	Not working	14	3,2341	0,85351
	Other	5	3,0667	0,91994
	Total	192	2,9763	0,86586

Table 20. One-Way Analysis of Variance (ANOVA) Results to Determine the Difference between Conspicuous Consumption and Hedonic Consumption by Income

		Sum of Squares	Degrees Freedom	Mean Squares	F	p
CC	Between Groups	3,415	4	0,854	1,587	0,179
	Within Groups	100,585	187	0,538		
	Total	104	191			
HC	Between Groups	6,101	4	1,525	2,08	0,085
	Within Groups	137,093	187	0,733		
	Total	143,194	191			

As can be seen in Table 20, as a result of the one-way analysis of variance (ANOVA), which was conducted to determine whether the hedonic and conspicuous consumption of the sample group showed a significant difference according to income, it was seen that the difference between the arithmetic means of the groups was not significant in all groups. Therefore, the H1f and H2f hypotheses were rejected. Income-based mean and standard deviation values of the variables are shown in Table 21 below.

Table 21. Average and Standard Deviation Values of Variables by Income

		N	Average	Standard Deviation
CC	0-3.000	54	2,8926	0,87023
	3.001-6.000	53	2,6642	0,74087
	6.001-9.000	45	3,0311	0,65638
	9.001-12.000	25	2,84	0,55976
	12.001 and above	15	2,8267	0,62274
	Total	192	2,85	0,7379
HC	0-3.000	54	3,0185	1,02587
	3.001-6.000	53	2,8375	0,81496
	6.001-9.000	45	3,2074	0,75242
	9.001-12.000	25	2,6756	0,82163
	12.001 and above	15	3,1222	0,63628
	Total	192	2,9763	0,86586

Table 22. One-Way Analysis of Variance (ANOVA) Results to Determine the Differences between Conspicuous Consumption and Hedonic Consumption by Foreign Global Telephone Brand Owned

		Sum of Squares	Degrees Freedom	Mean Squares	F	p
CC	Between Groups	8,816	4	2,204	4,33	0,002
	Within Groups	95,184	187	0,509		
	Total	104	191			
HC	Between Groups	2,579	4	0,645	0,858	0,491
	Within Groups	140,615	187	0,752		
	Total	143,194	191			

As can be seen in Table 22, as a result of the one-way analysis of variance (ANOVA) conducted to determine whether the conspicuous and hedonic consumptions of the sample group differ significantly according to the foreign global phone brand owned, the difference between the arithmetic averages of the groups was found to be significant according to the conspicuous consumption, and the hedonic consumption was not found significant. Therefore, the H2g hypothesis was accepted, and the H1g hypothesis was rejected. Table 23 below shows the mean and standard deviation values of the variables according to the foreign global phone brand owned.

Table 23. Average and Standard Deviation Values of Variables by Foreign Global Telephone Brand Owned

		N	Average	StandardDeviation
CC	Samsung	48	2,7292	0,6735
	Apple	58	3,1034	0,70112
	Xiaomi	47	2,9149	0,76641
	Oppo	19	2,6632	0,66014
	Other	20	2,43	0,76026
	Total	192	2,85	0,7379

HC	Samsung	48	2,8461	0,80575
	Apple	58	3,1111	0,90057
	Xiaomi	47	2,9504	0,90647
	Oppo	19	3,1023	0,84463
	Other	20	2,8389	0,83458
	Total	192	2,9763	0,86586

Table 24. Variance Homogeneity Test Results for the Conspicuous Consumption Scale by Foreign Global Telephone Brand Owned

	Levene Statistic	df1	df2	Sig.
CC	0,43	4	187	0,787

After this process, post-hoc analyzes were started in order to examine between which groups the significant difference determined by the ANOVA analysis. After the ANOVA analysis, in order to decide which posthoc multiple comparison techniques to use, the homogeneity of the variances was checked first by the Levene Test, and it was seen that the variances were homogeneous. After this process, the Tukey multiple comparison techniques, which are used in cases where the variances are homogeneous, were preferred.

Table 25. Tukey Test Results Conducted to Determine Which Groups Differ According to Foreign Global Telephone Brands Owned in Conspicuous Consumption

Dependent Variable	(I) YKTM	(J) YKTM	Average Difference(I-J)	Standard Error	Sig.	95% Confidence Interval		
						Lower Limit	Upper Limit	
CC	Tukey HSD	Samsung	Apple	-,37428*	0,13389	0,048	-0,7461	-0,0024
		Xiaomi	-0,18573	0,14815	0,72	-0,598	0,2266	

							1	
		Oppo	0,06601	0,17996	0,996	0,4525	-5	0,5845
		Diğer	0,29917	0,19583	0,553	0,2666	-6	0,8649
	Apple	Sam-sung	,37428*	0,13389	0,048	0,0024	-4	0,7461
		Xiaomi	0,18855	0,14482	0,691	0,2142	-2	0,5913
		Oppo	0,44029	0,17723	0,119	0,0715	-5	0,9521
		Diğer	,67345*	0,19333	0,012	0,1137	-7	1,2332
	Xiaomi	Sam-sung	0,18573	0,14815	0,72	0,2266	-6	0,5981
		Apple	-0,18855	0,14482	0,691	0,5913	-3	0,2142
		Oppo	0,25174	0,18824	0,67	0,2869	-9	0,7903
		Diğer	0,48489	0,20346	0,143	0,0991	-1	1,0688
	Oppo	Sam-sung	-0,06601	0,17996	0,996	0,5845	-5	0,4525
		Apple	-0,44029	0,17723	0,119	0,9521	-1	0,0715

			Xiaomi	-0,25174	0,18824	0,67	- 0,790 3	0,286 9
			Diğer	0,23316	0,22768	0,84 3	- 0,419 8	0,886 1
		Other	Sam- sung	-0,29917	0,19583	0,55 3	- 0,864 9	0,266 6
			Apple	-,67345*	0,19333	0,01 2	- 1,233 2	- 0,113 7
			Xiaomi	-0,48489	0,20346	0,14 3	- 1,068 8	0,099 1
			Oppo	-0,23316	0,22768	0,84 3	- 0,886 1	0,419 8

As can be seen in Table 25, as a result of the Tukey test, which was conducted to determine between which groups the scores of the participants in the sample group according to conspicuous consumption differ significantly according to the foreign global phone brand owned, the difference was found between the Apple phone brand group and the “Other” phone brand group in favor of the Apple phone brand group. Also it was determined that the difference between the Apple phone brand group and the Samsung phone brand group was in favor of the Apple phone brand group. A summary table of the research hypotheses is shown below.

Table 26. Summary Table of Research Hypotheses

Var ie- ble	Co de	Hypotheses	Re- sult
HC	H1 a	Hedonic consumption of consumers with foreign global brand phones differs according to gender.	Ac- cept- ed

	H1 b	Hedonic consumption of consumers with foreign global brand phones varies according to age.	Accepted
	H1 c	Hedonic consumption of consumers with foreign global brand phones differs according to marital status.	Accepted
	H1 d	Hedonic consumption of consumers with foreign global brand phones differs according to their education level.	Accepted
	H1 e	The hedonic consumption of consumers with foreign global brand phones varies according to the profession.	Rejected
	H1 f	Hedonic consumption differs according to income among consumers who have foreign global brand phones	Rejected
	H1 g	The hedonic consumption of consumers who own a foreign global brand phone differs according to the foreign global phone brand they own.	Rejected
CC	H2 a	The conspicuous consumption of consumers with foreign global brand phones differs according to gender.	Rejected
	H2 b	Conspicuous consumption among consumers with foreign global brand phones varies according to age..	Rejected
	H2 c	The conspicuous consumption of consumers with foreign global brand phones differs according to marital status.	Rejected
	H2 d	Conspicuous consumption among consumers with foreign global brand phones differs according to their education level.	Accepted
	H2 e	The conspicuous consumption of consumers with foreign global brand phones varies according to the profession.	Rejected
	H2 f	The conspicuous consumption of consumers with foreign global brand phones varies according to income.	Rejected
	H2 g	The conspicuous consumption of consumers who own a foreign global brand phone differs according to the foreign global phone brand owned.	Accepted

In Table 27 below, the T-test and Anova test results of hedonic consumption and conspicuous consumption by gender, marital status, age, education level, job, income, and foreign global phone brands owned are given in the summary table.

Table 27. T-test and Anova Test Results of Hedonic Consumption and Conspicuous Consumption

		CC	HC
Gender	Group 1: Male (n:112)	2,88 (0,72)	2,83 (0,85)
	Group 2:Female (n:80)	2,81 (0,78)	3,19 (0,86)
	t-value	0,634	0,678
	p-value	0,527	0,004
		-	Group 2 > Group 1
Marital status	Group 1:Married (n:52)	2,15 (0,99)	3,17 (3,18)
	Group 2:Single (n:140)	2,10 (1,02)	2,90 (2,91)
	t-value	1,412	1,933
	p-value	0,16	0,050
		-	Group 1 > Group 2
Age	Group 1:18_26 (n:104)	2,77 (0,76)	2,8 (0,89)
	Group 2:27_35 (n:46)	2,92 (0,79)	3,23 (0,76)
	Group 3:36_44 (n:21)	3,19 (0,57)	3,21 (0,73)
	Group 4:45_54 (n:18)	2,9 (0,54)	3,25 (0,89)
	Group 5:55 ve üzeri (n:3)	2,27 (0,84)	2,02 (0,42)
	F-value	5,475	4,049
	p-value	0,092	0,004
	Post-Hoc	-	Group 2 > Group 1
Education	Group 1: Primary school (n:5)	2,6 (0,75)	2,84 (1,19)
	Group 2: Secondary school (n:5)	3,04 (0,39)	3,29 (1,11)
	Group 3: High school (n:43)	3,26 (0,82)	3,44 (0,88)
	Group 4: Undergraduate (n:103)	2,77 (0,72)	2,84 (0,83)
	Group 5: Master-Doctorate (n:36)	2,62 (0,58)	2,82 (0,74)
	F-value	5,127	4,609

	p-value	0,001	0,001
	Post-Hoc	Group 3 > Groups 4,5	Group 3 > Groups 4,5
Job	Group 1: Student (n:100)	2,76 (0,78)	2,80 (0,90)
	Group 2: Public Personnel (n:30)	2,9 (0,5)	3,02 (0,71)
	Group 3: Private Sector Personnel (n:24)	3 (0,71)	3,24 (0,84)
	Group 4: Shop owner/Employer (n:19)	3,08 (0,77)	3,21 (0,85)
	Group 4: Not working (n:14)	2,78 (0,74)	3,23 (0,85)
	Group 5: Other (n:5)	3,04 (1,26)	3,06 (0,92)
	F-value	0,948	1,832
	p-value	0,451	0,108
	Post-Hoc	-	-
Income	Group1: 0-3.000 (n:54)	2,9 (0,88)	3,02 (1,03)
	Group 2:3.001-6.000(n:53)	2,67 (0,75)	2,84 (0,82)
	Group3:6.001-9.000(n:45)	3,04 (0,66)	3,21 (0,76)
	Group4:9.001-12.000(n:25)	2,84 (0,56)	2,68 (0,83)
	Group5:12.001 and above (n:15)	2,83 (0,63)	3,13 (0,64)
	F-value	1,587	2,08
	p-value	0,179	0,085
	Post-Hoc	-	-
Foreign Global Telephone Brand Owned	Group1: Samsung (n:48)	2,73 (0,67)	2,85 (0,81)
	Group2: Apple(n:58)	3,10 (0,70)	3,12 (0,91)
	Group3: Xiaomi(n:47)	2,91 (0,77)	2,96 (0,91)
	Group4: Oppo(n:19)	2,66 (0,66)	3,11 (0,85)
	Group5: Diğer(n:20)	2,43 (0,76)	2,84 (0,84)
	F- value	4,33	0,858
	p- value	0,002	0,491
	Post-Hoc	Group 2 > Groups 1,5	-

THEORETICAL CONTRIBUTION AND DISCUSSION

Özdemir and Yaman (2007) aimed to examine the consumption habits of individuals in their daily lives, and it was investigated whether there was a difference in hedonic consumption behavior especially between male and female consumers. As a result of the research, it has been revealed that female consumers exhibit more hedonic consumption behavior than male consumers. Tifferet and Herstein (2012) also concluded that women like to shop more than men, spend more time in these centers and have more hedonic tendencies. According to Saygılı and Sütütemiz (2017), women stated that they are different from men by nature, they look at life more emotionally, their way of perceiving life and the world is different from men, and therefore women are more active in consumption for pleasure purposes. As a result of this study, it was revealed that female consumers exhibit more hedonic consumption behavior than male consumers, so the literature also shows parallelism with the previous studies.

Akbaba and Dal (2019) stated in their study that the hedonic tendency in shopping differs between income groups, and the group between 8601-9600 TL exhibits more hedonic behavior than other income groups. Examining the effects of hedonic consumption behavior across China, Wang et al. (2000), on the other hand, revealed that personal income directs the relationship between hedonic values, and stated that the hedonic tendency increases as income increases. According to the results obtained in this study, no difference was found in hedonic consumption behaviors according to income. Therefore, this study differs from the studies explaining that personal income directs the relationship between hedonic tendency. On the other hand, Özdemir and Yaman (2007) suggest that hedonic consumption behavior in women does not differ according to personal income and education levels, and that women form a homogeneous structure within themselves. According to the demographic characteristics of men in the research, hedonic consumption behavior; It has been determined that hedonic tendency is homogeneous according to personal income and education levels. However, Haytko and Baker (2004) stated in their study conducted in the USA that the tendency of hedonic consumption increases in female student groups as the level of education increases. According to the results obtained in this research, it has been concluded that the high school group shows a greater tendency to hedonic consumption than the undergraduate and graduate groups. In this context, the results obtained from the research are incompatible with similar studies in the literature.

According to the Çelik (2017), it was stated that the hedonic consumption behavior of individuals using brands such as Apple and Samsung is at a higher level compared to consumers using other brands. In addition, according to the Tarhan (2020) that he conducted to measure the relationship between smartphone purchasing behavior and hedonic consumption, he concluded that there is a positive and significant relationship between the participants' smartphone purchasing behavior and hedonic tendency. In this study, it was concluded that the level of hedonic consumption did not differ according to the foreign global phone brand owned. Therefore, the results obtained from the research are not compatible with the studies in the literature.

In his research on hedonic consumption behaviors, Çakır (2006) determined that the rate of hedonic behavior in the 18-23 age group and 24-29 age group was 32.50% and it was higher than other age ranges. While this rate is less than 5% in the age group of 42-47, it was found to be 24.7% in the age group of 30-35. In the study of Akbaba & Dal (2019), it was stated that the hedonic consumption levels of the participants in the 18-year-old and younger age groups were higher than the other age groups. According to the results of the analysis in this study, the difference rates according to age in hedonic consumption, the consumers in the 27-35 age range have a higher hedonic consumption tendency than the consumers in the 18-26 age range. Therefore, the results obtained from this study differ from the studies in the literature.

Koçak (2017), on the other hand, concluded that young individuals, unlike adults, consume products and services that have symbolic meanings among themselves for show purposes, and they tend to conspicuous consumption because they try to communicate indirectly with their social environment. Akbaba & Dal (2019) stated that the participants in the 18-year-old and younger age groups have higher conspicuous consumption levels compared to other age groups. In this study, it was revealed that conspicuous consumption did not differ according to age.

O'Cass & McEwen (2004) found in their study that there is a gender difference in conspicuous consumption. In the research of Yaşar (2017), it was revealed that male consumers exhibit more conspicuous consumption behavior than female consumers. In this study, however, no gender difference was found in conspicuous consumption.

According to Başcı & Boğa (2016), it has been stated that the conspicuous consumption tendency does not differ according to the education level. Akın (2021)

concluded in his study that the conspicuous consumption tendency does not differ according to the level of education. In addition to these studies, Hız (2009) stated that education plays an important role in both individual and social development, and stated that as the education level of individuals increases, their habits can also change. With the change in their business and social environment, their consumption tendencies may turn towards conspicuous consumption. According to the findings obtained in this study, it was concluded that the high school group showed a more conspicuous consumption tendency than the undergraduate and graduate groups.

Başcı and Boğa (2016), on the other hand, stated that the income of individuals and their conspicuous consumption tendency increase in parallel with each other. It has been concluded that married individuals aged 26 and over have higher conspicuous consumption behavior than individuals aged 18-25 and single. Similarly, Güleç (2015) stated that "increase in income level or sudden income increases" may lead individuals' consumption tendencies towards conspicuous consumption. However, unlike Başcı and Boğa (2016), Dholakia (1999) states that married men avoid unnecessary consumption unless it is compulsory, and they undertake the consumption needs other than the basic needs they do not like. In line with the data obtained in our study, conspicuous consumption did not differ according to marital status and income.

In their research, Leung and Wei (2000) examine the relationship of smartphone use with fashion, elegance and status factors and state that the connection with these factors decreases due to the widespread use of smartphones. The research results support the use of smartphone use as a means of demonstrating status/power. In addition, the widespread use of smartphones in Turkey, the frequent expressions of conspicuous consumption behavior in consumer comments, and the widespread use of smartphones are thought to be among the elements of displaying status/power. This interpretation needs to be supported by empirical findings. In addition, according to some studies in the literature; the use/owning of a smart phone, which is generally used for display purposes (Dedeoğlu, 2002), considered as a conspicuous consumption product (Gierl & Huettl, 2010), and used for show and competition among certain age groups (Smith, 2013), shows the tendency of conspicuous consumption and its importance. According to the findings obtained in this study, it has been observed that Apple smartphone users exhibit more conspicuous consumption behavior than those who use Samsung and 'Other' brands.

In this research, hedonic and conspicuous consumption among consumers who have foreign global brand phones was examined whether have the differentiation status of gender, age, marital status, education level, job, income and lastly the foreign global phone brand owned.

As a result of the analysis carried out to determine whether the conspicuous and hedonic consumptions of individuals show a significant difference according to the foreign global phone brand owned, the difference between the arithmetic averages of the groups was found to be significant compared to the conspicuous consumption. It has been observed that Apple smartphone users exhibit more conspicuous consumption behavior than those who use Samsung and 'Other group' brands. Among the reasons for this are the acquisition and use of products, goods and services that have some symbolic meanings in the social environment. It can be thought that the operating systems of Apple smartphones are different from other smartphones and the services offered to consumers are different from android operating system phones, and this difference is compatible with conspicuous consumption.

It has been determined that the tendencies of high school students are higher in conspicuous and hedonic consumption. Among the reasons for this, it is thought that factors such as social media orientation, gaining prestige, adventure, relaxation, social interaction and fashion come to the fore. The examination of the reasons for this appears as an open point for future research.

As a result of the analysis, no statistically significant difference was found in conspicuous consumption by gender. However, it has been revealed that female consumers exhibit more hedonic consumption behavior than male consumers. While women shop both to meet their individual needs and to make those around them happy, on the other hand, they accept shopping as a social activity by following trends.

It was determined that the hedonic and conspicuous consumptions of the sample group did not show a significant difference according to their income. The impact of the global financial crisis on world was also felt intensely. It is thought that this situation arises solely from the effects of the Covid-19 pandemic and the Ukraine-Russia war, and that individuals reduce their expenditures with the concern of increasing the effect of the war and pandemic.

Implications for Practical Applications

The results obtained from the research support that people do not only consume for rational reasons, but also tend to enjoy, show off and gain prestige. Nowadays, mobile phones have become a product that every individual has. Therefore, it is thought that it is an important research topic and that better results can be obtained by selecting a wider sample.

Conspicuous consumption levels of consumers who prefer Apple brand on their phones are high. It is useful for the brand in question to carefully evaluate this element in product designs and marketing. In addition, the aforementioned result of this study can be taken into consideration as an important evaluation criterion, regarding the preference of the Apple brand rather than the foreign global phone brands themselves.

It was seen that women exhibit more hedonic consumption compared to men. Therefore, in the context of product design and marketing of enterprises producing global foreign phone brands, it can be assessed that they primarily take into account women in hedonic elements.

According to the results of the research, the highest hedonic and conspicuous consumption tendency was obtained at the high school level. In terms of education level, a rational result could not be obtained as a recommendation for businesses. When evaluated from a materialist point of view, it can be assessed that the high school education group is a good market for phone manufacturers that include or plan to include conspicuous and hedonic elements in product design and marketing communications. The imposition of consumption on societies under the name of modernity, and in order to raise a thoughtful generation that can resist these impositions, first of all, family elders should attach importance to this situation, and besides this, reconsidering the quality of education given in institutions and increasing its quality are among the important issues.

On the basis of brands, it has been observed that the purchasing rates of Apple, Samsung and Xiaomi brands are higher than other brands. It is thought that the most important reasons for choosing these three global phone brands are image and price performance. At this point, it is recommended to conduct research by academicians. Considering today's economic conditions in order not to lose their market share, brands that can offer price performance and image together to consumers will be one step ahead. When it comes to hedonic consumption and conspicuous consumption, human nature, emotions and desires come into play. For this reason, it is thought that there is a need for joint studies with the fields

of sociology and psychology in order to illuminate the causes of hedonic and conspicuous consumption, its connection with social culture, and its relationship with the social environment.

REFERENCES

Akbaba, A., & Dal , N. (2019). Tüketicilerin Alışverişlerinde Hedonik, Faydacı Ve Gösterişçi Tüketim Davranışları Hakkında Bir Araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(30), 956-977.

Akın, M. S. (2021). Benlik Kurgusu ve Gösterişçi Tüketim Eğilimine Etkisi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 22(1), 219-239.

Altunışık, R., & Çallı, L. (2004). *Plansız Alışveriş ve Hazcı Tüketim Davranışları Üzerine Bir Araştırma; Satın Alma Karar Sürecinde Bilgi Kullanımı*. Eskişehir: 3. Ulusal Bilgi Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiri Kitabı.

Amaldoss, W., & Jain, S. (2005). Conspicuous consumption and sophisticated thinking. *Management Science*, 1449–1466.

Annamma, J., & Wallendorf , M. (1996). *The Development Culture in the Third World: Theories of Globalism and Localism*”, *Consumption and Marketing, Macro Dimensions*. Cincinnati Ohio: South – Western College Pub.

Arnold, M. J., & Reynolds, K. (2003). Hedonic shopping motivations. *Journal of Retailing*(79), 77-95.

Arnold, M. J., & Reynolds, K. (2003). Hedonic Shopping Motivations. *Journal of Retailing*, 77-95.

Arslandere, M. (2021). Küresel Tüketici Kültürüyle Özdeşleşmenin Hedonik ve Faydacı Alışveriş Değeri Üzerindeki Etkisi . *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 699-714.

Avcı, İ. (2022). The Effect Of Conspicuous Consumption Behavior On Wasteful Consumption Behavior: The Intermediary Role Of Hedonic Consumption Behavior. *Journal of Economy Culture and Society* , 1-19.

Aydın, B. (2012). *The Conspicuous Consumption Tendencies Of The Consumers*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Barut, D. (2018). *Gösterişçi Tüketim Ve Gösterişçi Tüketimin Salon Mobilyaları Üzerindeki Etkisi (Kayseri Örneği)*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Başçı, A., & Boğa, Ö. (2016). Ağızdan Ağıza Pazarlamanın Gösterişçi Tüketim Üzerine Etkisi. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 12(45), 463-489.

Bocock, R. (2014). *Tüketim* (Cilt 4. Baskı). (İ. Kutluk, Çev.) Ankara: Dost Kitapevi.

Boğa, Ö., & Başcı , A. (2016). Ağızdan Ağıza Pazarlamanın Gösterişçi Tüketim Üzerine Etkisi. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi* , 12(45), 463-489.

Coşkun, T., & Marangoz, M. (2019). Hedonik ve Faydacı Tüketim Davranışları Ölçeğinin Geliştirilmesi: Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması. *Business and Economics Research Journal*, 10(2), 517-539.

Çakır, E. (2006). *Satın Alma Kararlarında Çocukların Rollerini*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Çakmak, A. Ç., & Çakır, M. (2012). 12-18 Yaş Arası Gençlerin Hedonik Tüketim Davranışlarının İncelenmesi: Kocaeli Şehir Merkezinde Bir Araştırma. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi* , 171-189.

Çelik, O. (2017). Mobil Telefon Satın Alımlarında Hedonik Tüketim: Adana Örneği. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 5(1), 21-27.

Dedeoğlu, A. Ö. (2002). Tüketici davranışları alanında kalitatif araştırmaların önemi ve multidisipliner yaklaşımlar. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(2), 75-92.

Dholakia, R. R. (1999). Going shopping: key determinants of shopping behaviors and motivations. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 27(4), 154-165.

Doğan, H. G., & Gürler, A. (2017). Hedonik Tüketim Alışkanlıkları Üzerine Etkili Faktörlerin Değerlendirilmesi (Tokat İli Örneği). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 70-77.

Gierl, H., & Huettl, V. (2010). Are scarce products always more attractive? The interaction of different types of scarcity signals with products' suitability for conspicuous consumption. *International Journal of Research in Marketing*, 27(3), 225-235.

Güleç, C. (2015). Thorstein Veblen Ve Gösterişçi Tüketim Kavramı. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 62-82.

Güngör, N. (1993). *Arabesk, Sosyokültürel Açısından Arabesk Müzik, Geliştirilmi* . Ankara: Bilgi Yayınevi.

Gürbüz, S., & Şahin , F. (2014). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Güven, E. Ö. (2009). Hedonik tüketim: Kavramsal bir inceleme . *ABMYO Dergisi*, 65-72.

Hammerl, M., & Kradschnig, C. (2018). *Conspicuous Consumption (Marketing and Economics)*. Springer International Publishing AG.

Haytko, D. L., & Baker, J. (2004). It's all at the mall: exploring adolescent girls experiences. *Journal of Retailing*, 80(1), 67-83.

Hirschman, E. C., & Holbrook, M. (1982). Hedonic Consumption: Emerging Concepts, Methods and Propositions. *Journal of Marketing*, 92-101.

Hız, G. (2009). "Gelişmekte Olan Ülkelerde Gösterişçi Tüketim: Türkiye ile İlgili Bir Araştırma (Muğla Örneği)". Muğla: Muğla Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Hürmeriç, P., & Baban, E. (2012). Simmel, Veblen Ve Sombart'ın Penceresinden Hedonik Tüketim: Ütopyada Negotium Ve Otium. *Global Media Journal*, 2(4), 87-104.

Ilgaz, M. (2018). Kuşaklar Arası Hedonik Tüketim Davranışlarının Demografik Özelliklere Göre Farklılıkları: Kastamonu İli Merkez İlçesi Üzerine Bir Araştırma. *Turkish Journal of Marketing*, 1-17.

İslamoğlu, A. H., & Altunışık, R. (2017). *Tüketici Davranışları*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Koçak, P. G. (2017). Gösterişçi Tüketim Üzerine Teorik ve Uygulamalı bir Çalışma: Pamukkale Üniversitesi Örneği. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(2), 79-112.

Leung, L., & Wei, R. (2000). More than just talk on the move: Uses and gratifications of the cellular phone. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 77(2), 308-320.

O'Cass, A., & McEwen, H. (2004). Exploring consumer status and conspicuous consumption. *Journal of Consumer Behaviour*, 4(1), 25-39.

Orçan, M. (2008). *Osmanlı'dan Günümüze Modern Türk Tüketim Kültürü*. Ankara: Harf Yayınları.

Özdemir, Ş., & Yaman, F. (2007). Hedonik Alışverişin Cinsiyete Göre Farklılaşması Üzerine Bir Araştırma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İBBF Dergisi*, 81-91.

Öztaş, Ö. (2019). *Tüketicilerin Gösterişçi Tüketim Eğilimleri Ve Marka Farkındalıklarının Küresel Marka Tercihleri Üzerindeki Etkisi*. Mersin: Tarsus Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Saygılı, M., & Sütütemiz, N. (2017). Tüketicilerin Alışveriş Tarzına Göre Online Alışverişin Karşılaştırmalı Analizi. *Researcher: Social Science Studies*, 5(9), 230-243.

Seyidoğlu, H. (2003). *Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük* (Cilt 3. Baskı). Ankara: Gizem Yayıncılık.

Slater, D. (1997). *Consumer Culture and Modernity*. Cambridge: Polity Press.

Smith, D. J. (2013). Cell phones, social inequality and contemporary culture in nigeria. *Canadian Journal of African Studies*, 496-523.

Tarhan, M. (2020). *Tüketicilerin Cep Telefonu Satın Alma Davranışlarında Hedonik Tüketimin Etkisi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Tarhan, M. (2020). *Tüketicilerin Cep Telefonu Satın Alma Davranışlarında Hedonik Tüketimin Etkisi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tifferet, S., & Herstein, R. (2012). Marka taahhüdü, Dürtü Satın Alma ve Hedonik Tüketimde Cinsiyet Farklılıkları. *Ürün ve Marka Yönetimi Dergisi*, 21(3), 176-182.

Tomlinson, C., Short, K., & Brown, C. (1999). *Essentials of Children's Literature*. United States of America- Boston: Allyn and Bacon.

Torun, S. (2021). *Sosyal Medya Kullanımının Ve Benlik Saygısının Gösterişçi Tüketim Üzerindeki Etkisi*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı. Yüksek lisans Tezi.

Underhill, P. (2004). *Alışveriş Merkezleri: Nereye Kadar?* İstanbul : Soysal Yayınları.

Varol, M. Ç. (2022). Thorstein Veblen Ve Gösterişçi Tüketim Bağlamında “Wealthie” Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme . *Journal of Communication Science Researches*, 2(1), 45-55.

Wang, C.-L., Chen, Z.-X., Chan, A., & Zheng, Z.-C. (2000). The Influence of Hedonic Values on Consumer Behaviors. *Journal of Global Marketing*, 1-2(14), 169-186.

Yaşar, M. (2017). Hedonik ve Faydacı Tüketim Bağlamında Tüketici Davranışlarının İncelenmesi: Gençlerin Hedonik Tüketim Eğilimlerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Journal of International Social Research*, 569-585.

Yurtsızoğlu, Z. (2020). Spor Takımı Taraftarı Lise Öğrencilerinin, Hedonik Tüketim Eğilimi. *Spor Bilimleri Fakültesi, Cumhuriyet Üniversitesi*, 146-162.

To cite this article: Yıldız, N., Demir, M. (2022). Evli Bireylerde Çocukluk Çağı Ruhsal Travmalarının Algılanan Partner Duyarlılığı ve Bilinçli Farkındalık ile İlişkisi. International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS), 6(3), 215-236

Submitted: October 25, 2022

Accepted: November 29, 2022

EVLİ BİREYLERDE ÇOCUKLUK ÇAĞI RUHSAL TRAVMALARININ ALGILANAN PARTNER DUYARLILIĞI VE BİLİNÇLİ FARKINDALIK İLE İLİŞKİSİ¹

Nurserda Yıldız²

Melek Demir³

ÖZET

Bu araştırmanın amacı evli bireylerde çocukluk çağı ruhsal travmaları ile algılanan partner duyarlılığı ve bilinçli farkındalıkları arasındaki ilişkiyi incelemektir. Araştırmaya Samsun ilinde bulunan 360'ı (%71,9) kadın ve 141'i (%21,8) erkek olmak üzere toplam 501 gönüllü evli birey katılmıştır. Araştırma kapsamında örneklem grubundaki bireylerin çocukluk çağı ruhsal travma düzeylerinin belirlenmesi amacıyla Çocukluk Çağı Ruhsal Travmalar Ölçeği, bireylerin partnerlerinden algıladıkları duyarlılık düzeylerinin belirlenmesi amacıyla Algılanan Partner Duyarlılığı Ölçeği ve bireylerin farkındalık düzeylerinin belirlenmesi amacıyla Bilinçli Farkındalık Ölçeği uygulanmıştır. Ölçme araçlarından elde edilen veriler SPSS 23.0 paket program kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmadan verilerin analizi için Spearman Rho Korelasyon Analizi, Basit Doğrusal Regresyon ve Manova Analizi uygulanmıştır. Spearman Rho Korelasyon Analizi sonucunda evli bireylerin çocukluk çağı ruhsal travmaları ve alt boyutları ile algılanan partner duyarlılığı ve bilinçli farkındalıkları arasında negatif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişki bulunmuştur. Evli bireylerde algılanan partner duyarlılığı ve bilinçli farkındalıkları arasında da pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=.32$, $p<.05$). Regresyon analizi sonucunda çocukluk çağı ruhsal travmaları algılanan partner duyarlılığı toplam varyansının % 13'ünü ve bilinçli farkındalık toplam varyansının % 6'sını açıkladığı bulgulanmıştır. Manova Analizi sonucunda, evli bireylerin çocukluk çağı ruhsal travmaları, algılanan partner duyarlılığı ve bilinçli farkındalık düzeyleri cinsiyet değişkenine

¹ Birinci yazarın, ikinci yazar danışmanlığında yapılmış olan Yüksek Lisans Tezine aittir.

² Uzm. Ps. Dan., yildiznurserda@gmail.com

³ Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Samsun, mkal-kan@omu.edu.tr

göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Araştırma bulguları ilgili literatürle karşılaştırılıp yorumlanmıştır ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çocukluk çağı travmaları, algılanan partner duyarlılığı, bilinçli farkındalık

THE RELATIONSHIP BETWEEN PERCEIVED PARTNER SENSITIVITY AND CONSCIOUS AWARENESS OF CHILDHOOD MENTAL TRAUMAS IN MARRIED INDIVIDUALS

ABSTRACT

The aim of this research is to dec the relationship between childhood mental traumas and perceived partner sensitivity and conscious awareness in married individuals. A total of 501 voluntary married individuals, 360 (71.9%) of whom are women and 141 (21.8%) of whom are men, in Samsun participated in the study. The scope of the research group of the individuals in the sample in order to determine the level of psychological trauma in childhood childhood Trauma Ruhssal Scale, perceived susceptibility, perceived partner individuals of their partners and individuals in order to determine the level of sensitivity of the scale was applied in order to determine the level of conscious awareness awareness of the scale. The data obtained from the measurement tools were analyzed using the SPSS 23.0 package program. Spearman's Correlation Analysis, Simple Linear Regression and Manova Analysis were applied to analyze the data from the study. As a result of Spearman Rho Correlation Analysis, it was found that there is a Decisively low level of significant relationship between childhood mental traumas and their sub-dimensions and perceived partner sensitivity and conscious awareness of married individuals. A Decisively low level of significant positive relationship was also found between perceived partner sensitivity and conscious difference in married individuals ($r=.32$, $p<.05$). As a result of regression analysis, it was found that childhood mental traumas explain 13% of the total variance of perceived partner sensitivity and 6% of the total variance of conscious awareness. As a result of the Manova Analysis, the levels of childhood mental traumas, perceived partner sensitivity and conscious awareness of married individuals do not differ significantly according to the gender variable. The research findings have been compared and interpreted with the relevant literature and suggestions have been made.

Keywords: Childhood traumas, perceived partner sensitivity, conscious awareness

GİRİŞ

Toplumun en önemli yapıtaşlarından olan aile kurumunun sorumluluklarından biri çiftlerin dünyaya getirdikleri çocuklarının fiziksel sağlıklarının korunmasının yanı sıra ruhsal sağlıklarının da işlevsel bir şekilde gelişmelerini ve uygun ortamda yetişmelerini sağlamaktır (Polat, 2001). Alan yazın incelendiğinde psikolojik problemlerin temelinde çocukluk dönemindeki yaşantıların etkili olduğu görülmektedir (Kourt, 2011). Çocukluk döneminde yaşanan duygusal travmalar ilerleyen dönemlerde yaşanacak kişilik bozukluğu, depresyon ve antisosyal davranış bozukluğu gibi birçok psikolojik problem ile bağlantılıdır (Brown ve Anderson, 1991).

Çocukluk çağı travmalarına sahip olan bireyler, yetişkinlik döneminde bağımsız hareket etme, çevresindeki insanlarla yakınlık kurma, öz bakım becerisine sahip olma, algılama, eleştirel düşünebilme, istikrarlı ilişkiler yürütebilme gibi bazı becerilerde zorluklar yaşayabilmektedirler (Herman, 2015). Bu sebeple bireyin çocukluk döneminde yaşadığı travmatik deneyimler ile yetişkinlik döneminde yaşadığı travmatik deneyimler sonucunda meydana gelen kalıcı ve hayati etkileri beraber değerlendirmek gerekmektedir (Briere ve Scott, 2016).

Bireyin hayatının erken dönemlerinde kendi aile ortamından gördüğü olumsuz öğeleri ilerleyen dönemlerinde tekrar etme olasılığı yüksektir (Wolynn, 2020). Bireyler sevme biçimlerini de, üzgün olduklarında bunu paylaşma şekillerini de ailelerinde gördükleri ve model aldıkları şekilde dışa vururlar. Travmatik yaşantılar evlilik yaşantısına etki edeceği gibi evlilik yaşantısı da travma semptomlarına etki etmektedir (Ekşi, 2021). Dolayısıyla bireyin geçmişteki olumlu ve olumsuz yaşantılardan şu anının etkilenmemesi mümkün değildir.

Bireyin geçmişteki yaşantıları sonucunda olumsuz çıkarımlarının, bilincinde sürekli tekrarlamadan ileriye dönük endişelerden kendini izole ederek şu ana odaklanması bilinçli farkındalık olarak ifade edilmektedir (Baer, Smith, Hopkins, Krietemeyer ve Toney, 2006). Bilinçli farkındalık, duygu ve düşünceleri yalın, anlaşılır bir biçimde duyumsamaya dayalı bilinçlilik durumu olup (Bishop, Lau, Shapiro, Carlson, Anderson, Carmody ve Dewins, 2004) içsel bilinçli farkındalık ve kişilerarası bilinçli farkındalık olmak üzere iki grupta ele alınabilir (Erus ve Deniz, 2018). İçsel bilinçli farkındalık, insanların içsel yaşamlarında şu ana yönelik dikkatlerini, içgörülerini yargılamadan onaylamalarını ve refleksif davranmamalarını ifade etmektedir (Kohlenberg, Tsai, Kuczynski, Rae, Lagbas, Lo ve Kanter, 2015). Kişilerarası bilinçli farkındalık ise kişinin çevresindeki insanlarla iletişim ve etkileşim içindeyken onlara yönelik farkındalığının ortaya çık-

masıdır (Erus ve Deniz, 2018). Araştırmacılar bilinçli farkındalığın evlilik ilişkisi üzerine etkisini incelemiştir (Gehart ve McCollum, 2007; Gambrel ve Keeling, 2010; Atkinson, 2013; Carson, Carson, Gil ve Baucom, 2004; Wachs ve Cordova, 2007; Barnes, Brown, Krusemark, Campbell ve Rogge, 2007). Evlilikte kişilerarası bilinçli farkındalık, bireyin eşi ile iletişim kurarken eşini dikkatlice dinlemeyi, hem kendisinin hem de eşinin hislerinin farkında olmasını ve koşulsuz kabul etmesini ifade etmektedir (Erus, 2019).

Yapılan araştırmalar bilinçli farkındalığın çiftlerin iyi oluş düzeyini arttırdığını, empati becerilerini artırarak eşlerin birbirleriyle olan iletişimlerinin daha güçlü ve sağlıklı olmasını sağladığını göstermiştir. Bunun yanı sıra ilişki doyumunu yükselttiği, bireyin duygusal bağ kurduğu partnerine karşı olumlu bakış açısını artırdığı ve stres düzeyini azalttığı sonucuna varılmıştır (Duncan ve Bardacke, 2010; Gambrel ve Piercy, 2014). Tüm bu araştırma sonuçları bilinçli farkındalığın evlilik ilişkisinde önemli role sahip olduğunu göstermektedir.

Bireylerin yaşamın erken dönemlerinde kendilerine bakım veren kişiyle kurdukları bağ yetişkinlik döneminde de çoğunlukla romantik partnerler ve eşlerle kurdukları yakın ilişkiye dönüşmektedir. Kurdukları bu güvenli bağ, bireylerin yakın ilişki içinde oldukları kişilerin kendilerine daha duyarlı, yakın ve ilgili olduğunu hissetmelerini sağlamaktadır (Taşfiliz, Çetiner ve Selçuk, 2020). Burada bahsedilen duyarlılık, kişilerin desteklenme, yakın bağ kurma ve rahatlatma gibi gereksinimlerinin karşılanması ile bireyin önem verdiği değerlerine ve amaçlarına karşı destekleyici olunmasıyla ilgilidir (Wieselquist, Rusbult, Foster ve Agnew, 1999). Algılanan partner duyarlılığı, bireyin duygusal ilişkide eşini anladığına, önem verdiği ve ilgilendiğini ortaya koyarken; güvenli bir bağ kurma, ilişkiye bağlı kalma ve ilişkiden doyum alma gibi süreçlerin de temelini oluşturmaktadır (Reis, Clark ve Holmes, 2004). Bireyin duygusal bağ kurduğu partnerinin kendisine karşı ilgili ve anlayışlı oluşu, hislerini ve endişesini kabul ettiğine ilişkin hassasiyete sahip olduğunu algılaması, kişinin kendini rahat bir şekilde açmasına ve partnerinin de kendisini rahat bir şekilde açtığında aynı hassasiyetle yaklaşmasını sağlamaktadır (Taşfiliz, Selçuk, Slatcher, Corriero, Günaydın ve Ong, 2018). Yaşanan bu karşılıklı durum romantik ilişki içerisinde yakınlığın kurulmasında etkili olmaktadır (Forest, Kille, Wood ve Holmes, 2014, Albayrak, 2021).

Çocukluk çağında bireye bakım verenin duyarlı olması, yaşamının ilerleyen dönemlerinde bireyin duygusal ilişkiler kurması ve bu ilişkinin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesinde önemli bir unsurdur (Dix, 1992). Vaillancourt-Morel ve arka-

daşları (2018) yaptıkları bir çalışmada çocukluk çağında maruz kalınan kötü yaşantıların bireylerin yetişkinlik döneminde yaşadıkları duygusal ilişkilerinde partnerlerinden aldıkları hoş görme, ilgi-alaka, kabul ve onaylanma algısında azalmayla ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Reyome (2010) ise çocukluk çağında yaşanan zorlu yaşam olaylarının, bireyin ilişki kalitesini azalttığı, oluşacak yakınlığın artmasından dolayı korku hissetmesi, çevresindeki insanlarla kurduğu ilişkilerinde mesafenin olması gerektiğini düşünmesi ve güvensizlik hissetmesi duygusal ilişkilerinde bazı zorluklarla ilişkili olduğunu belirtmiştir. Henslin (1992)'in eşlerin evlilik yaşantısında neye ihtiyaç duyduğunun farkında olmalarının evlilik uyumunda önemli bir etkiye sahip olduğunu gözlemlemiştir. Bu bilgiler göz önüne alındığında evli bireylerde çocukluk çağı ruhsal travmalarının bilinçli farkındalık ve algılanan partner duyarlılığı ile ilişkisinin incelenmesinin çift ve aile ilişkileri bağlamında fayda sağlayacağı, çift ve aile psikolojik danışmanlığı müdahalelerinde göz önünde bulundurulacağı düşünülmektedir. Bireyin çocukluk döneminde yaşadığı olumsuz deneyimlerin yetişkinlik döneminde romantik ilişki kalitesine olumsuz etkisinin olduğu göz önüne alındığında, bu yaşantıların partner duyarlılığı etkisindeki rolünün ele alınması hem birey, hem de çift ilişkisi açısından önemli olabilir.

Bu bağlamda bakıldığında, bu çalışmanın amacı evli kişilerde çocukluk çağı ruhsal travmaları ile algılanan partner duyarlılığı ve bilinçli farkındalık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıt aranmaktadır:

- 1.Evli bireylerin çocukluk çağı ruhsal travmaları, algılanan partner duyarlılığı ve bilinçli farkındalıklarını anlamlı bir şekilde yordamakta mıdır?
- 2.Evli bireylerin çocukluk çağı ruhsal travmalarından duygusal istismar, duygusal ihmal, fiziksel istismar, fiziksel ihmal ve cinsel istismar alt boyutları ile algılanan partner duyarlılığı ve bilinçli farkındalıkları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- 3.Evli bireylerin çocukluk çağı ruhsal travmaları duygusal istismar, duygusal ihmal, fiziksel istismar, fiziksel ihmal ve cinsel istismar alt boyutları ile algılanan partner duyarlılığı ve bilinçli farkındalık düzeyleri cinsiyete göre anlamlı bir fark göstermekte midir?

YÖNTEM

1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Samsun ilindeki evli bireyler oluşturmaktadır. Örneklemi ise bu evrenden uygun örnekleme yoluyla seçilen 360'ı kadın ve 141'i erkek toplam 501 evli birey oluşturmaktadır. Yapılan çalışmaya katılan kadınların yaş ortalaması 35.03 (S=9.07) ve erkeklerin yaş ortalaması 36.52 (S=8.47)'dir. Kadınlar örneklemin %71,9'unu, erkekler ise %28,1'ini oluşturmaktadır.

2. Veri Toplama Araçları

2.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmaya katılan gönüllü kişilerin sosyo-demografik özelliklerinin belirlenip bu araştırmada kullanmak amacıyla "Kişisel Bilgi Formu" oluşturulmuştur. Kişisel bilgi formunda bireylerin yaş, cinsiyet, evlilik süresi ve çocuk sayısının belirlenmesi amacıyla sorular bulunmaktadır.

2.2. Çocukluk Çağı Ruhsal Travmalar Ölçeği

Bernstein ve arkadaşları 1994 yılında çocukluk ve ergenlik döneminde istismar ve ihmal yaşantılarını incelemek amacıyla geliştirilen ölçeğin orijinal formu 53 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışmasını Şar, Öztürk ve İkikardeş (2012) tarafından yapılmış olup 28 maddeden oluşmaktadır. Çocukluk çağı cinsel, fiziksel ve duygusal istismar, fiziksel ve duygusal ihmali içeren beş alt boyut puanının birleşiminden meydana gelen toplam puan elde edilmektedir. Ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .93 olarak rapor edilmiştir. Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği, Çocukluk Çağı Kötüye Kullanım, İhmal Soru Listesi ve Dissosiyatif Yaşantılar Ölçeği'nden elde edilen sonuçlarla arasındaki tutarlılık, Çocukluk Çağı Ruhsal Travmalar Ölçeği'nin yapısal geçerliğe sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Sonuç olarak ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğu saptanmıştır (Şar, Öztürk ve İkikardeş,2012). Bu çalışmada Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği'nin Cronbach Alpha içtutarlılık katsayısı .84 bulunmuştur.

2.3. Bilinçli Farkındalık Ölçeği

Brown ve Ryan (2003) bireylerin bilinçli farkındalık düzeylerinin belirlenmesi amacıyla "Bilinçli Farkındalık Ölçeği" geliştirilmişlerdir. Özyeşil, Arslan, Kesici ve Deniz (2011) Türkçe'ye uyarlamışlardır. Ölçek 15 maddeden, tek boyuttan ve 6'lı Likert şeklindedir. Bilinçli Farkındalık Ölçeği'nden alınabilecek en az

puan 15 ve en fazla puan 90 olarak saptanmıştır. Ölçekten yüksek puan alınması bireyin bilinçli farkındalık düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin orijinal formunun iç tutarlık güvenirlik katsayısı .82, test tekrar test güvenirlik katsayısı .81 olarak tespit edilmiştir. Ölçeğin Türkçe formunda Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .80 ve test-tekrar test korelasyon .86 olarak saptanmıştır. Bilinçli Farkındalık Ölçeği'nin yapısal geçerliliğini test etmek amacıyla Özanelayış ölçeği ile ($r = .48, p < .001$), Depresyon Anksiyete Stres Ölçeği'nin anksiyete alt boyutu ile ($r = -.51, p < .001$), Depresyon Anksiyete Stres Ölçeği'nin stres alt boyutu ile ($r = -.53, p < .001$), Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği'nin pozitif duygu ile ($r = .21, p < .001$), negatif duygu ile ($r = -.47, p < .001$) ilişkileri incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda anlamlı ilişkiler rapor edilmiştir (Özyeşil, Arslan, Kesici ve Deniz, 2011). Bu çalışmada Bilinçli Farkındalık Ölçeği'nin Cronbach Alpha içtutarlılık katsayısı .83 olarak bulunmuştur.

2.4. Algılanan Partner Duyarlılığı Ölçeği

Reis ve Carmichael (2006) kişinin romantik partnerinden algıladığı anlayış, kabul ve özeni değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. "Algılanan Partner Duyarlılığı Ölçeği" 18 maddeden oluşmaktadır ve 9'lu Likert şeklindedir. Ölçeğin ölçeğin orijinal formunun güvenirlik katsayısı .91 ve .98 arasında değişmekte olup yüksek güvenirlik değerine sahiptir (Reis ve Carmichael, 2006). Ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışması Selçuk ve ark. (2018) tarafından yapılmıştır. Ölçekten alınan yüksek puanlar bireylerin algılanan partner duyarlılığı düzeyinin yüksek olduğunu ifade etmektedir. Farklı örneklem grubuyla da ölçeğin Türkçe'sinin geçerli ve güvenirlik nitelikleri desteklenmiştir (Taşfiliz, Çetiner ve Selçuk, 2020). Algılanan Partner Duyarlılığı Ölçeği'nin ölçüt geçerliliğini test etmek amacıyla geliştirilmiş diğer ölçüm araçlarıyla algılanan partner duyarlılığı arasındaki korelasyonlar (ilişki doyumunu ile $r = .82$, güven ile $r = .67$, empati ile $r = .51$ ve duygusal destek ile $r = .49$) incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda anlamlı ilişkilerin olduğu tespit edilmiştir (Reis ve ark., 2017). Bu çalışmada Algılanan Partner Duyarlılığı Ölçeği'nin Cronbach alfa değeri .97 olarak bulunmuştur.

3. Veri Analizi

Araştırmada ilk olarak toplanan veriler düzenlenmiş ve yapılacak analizlerin varsayımları test edilmiştir. Araştırmada normal dağılım, doğrusallık analizi ve varyans-kovaryans matrislerinin homojenliği test edilmiştir. Çoklu normallik

varsayımı test edilirken değişkenlere ilişkin çarpıklık ve basıklık katsayıları incelenmiştir. Normallik analizi uygulandığında bazı değişkenlerin normal dağılım gösterdiği bazılarının ise göstermediği görülmüştür. Normal dağılım özelliği göstermeyen değişkenler için Spearman Rho Korelasyon analizi yapılmıştır. Varyans-kovaryans matrislerinin homojenliği için Box's ve Levene Testi yapılmıştır. Varyans-kovaryans matrislerinin homojenliği Box's testi sonucunda Box's M= 84.43, F= 2.95 ve p=.00 olarak bulunmuştur. Yapılan Levene's test sonuçlarına göre ise çocukluk çağı ruhsal travmalarının alt boyutu olan duygusal istismar için F= .32, P= .57, duygusal ihmal için F= .00, p= .99, fiziksel istismar için F= 1.51, p= .22, fiziksel ihmal için F= .39 p=.53, cinsel istismar için F= 3.60 p=.05 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca algılanan partner duyarlılığı için F= 6.67 ve p= .01 ve bilinçli farkındalık için F= 2.41 ve p=.12 olduğu bulgulanmıştır. Bu değerler varyans ($p>0.05$) eşitliğinin olduğunu aynı zamanda varyans ($p>0.05$) ve kovaryans eşitliğinin ($p> 0.05$) sağlandığını göstermektedir. Cinsiyet açısından grupların homojen olduğu bulgulanmıştır. Verilerin analizi için aynı zamanda Basit Doğrusal Regresyon Analizi yapılmıştır. Araştırmanın yordayıcı değişkeni çocukluk çağı ruhsal travmalar, yordanan değişkenleri ise bilinçli farkındalık ve algılanan partner duyarlılığıdır. Bu değişkenlerle birlikte ele alınan bağımsız değişken cinsiyettir. Bütün hipotezler test edilirken %95 güven aralığı esas alınmıştır ve manidarlık düzeyi .05 olarak belirlenmiştir.

BULGULAR

Aşağıda araştırma sorularını yanıtlamak amacı ile yapılan istatistiksel analizlere yer verilmiştir.

1.Evli bireylerin çocukluk çağı ruhsal travmaları, algılanan partner duyarlılığı ve bilinçli farkındalıklarını anlamlı bir şekilde yordamakta mıdır?

Araştırmanın ilk sorusunu yanıtlamak amacıyla Basit Doğrusal Regresyon Analizi yapılmış ve analiz sonuçları ise Tablo 1 ve Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 1. Çocukluk çağı ruhsal travmalarının algılanan partner duyarlılığını yordamasına ilişkin basit doğrusal regresyon analizi

Model	R	R ²	Tahminin standart hatası	R ² Değişimi	F	P
Algılanan partner duyarlılığı	,37 ^a	,13	32,41	,13	79,94	,00

**p<0.01

Tablo 1'e bakıldığında yapılan basit doğrusal regresyon analizi sonucunda çocukluk çağı ruhsal travmalarının algılanan partner duyarlılığını anlamlı olarak yordadığı görülmektedir (F₁=79.94, p<.001, R²=13,). Buna göre çocukluk çağı ruhsal travmaları, algılanan partner duyarlılığının tek başına yaklaşık %13'ünü açıklamaktadır.

Tablo 2. Çocukluk çağı ruhsal travmalarının bilinçli farkındalığı yordamasına ilişkin basit doğrusal regresyon analizi

Model	R	R ²	Tahminin standart hatası	R ² Değişimi	F	P
Bilinçli farkındalık	.25 ^a	.06	12.20	.06	33.12	.00

**p<0.01

Tablo 2'ye bakıldığında yapılan basit doğrusal regresyon analizi sonucunda, çocukluk çağı ruhsal travmalarının bilinçli farkındalığı anlamlı olarak yordadığı görülmektedir (F=33.12, P<.001, R²=.06). Buna göre çocukluk çağı ruhsal travmaları, bilinçli farkındalığı tek başına yaklaşık %6'sını açıklamaktadır.

2.Evli bireylerin çocukluk çağı ruhsal travmalarından duygusal istismar, duygusal ihmal, fiziksel istismar, fiziksel ihmal ve cinsel istismar alt boyutları ile algılanan partner duyarlılığı ve bilinçli farkındalıkları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Araştırmada ilk olarak verilerin normal dağılım özelliği gösterip göstermediğine bakılmış ve normal dağılım göstermediği tespit edilmiştir. Evli bireylerde ço-

cukluk çağı ruhsal travmaları ile alt boyutlarının algılanan partner duyarlılığı ve bilinçli farkındalıkları arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını test etmek amacıyla Spearman's Rho Korelasyon Analizi yapılmıştır.

Buna göre çocukluk çağı ruhsal travmaları ile algılanan partner duyarlılığı arasındaki korelasyon katsayısı $r=-.40$ ($p<.01$); çocukluk çağı ruhsal travmaları ile bilinçli farkındalık arasındaki korelasyon katsayısı $r=-.27$ ($p<.01$) olarak hesaplanmıştır. Çocukluk çağı ruhsal travmalarından duygusal istismar alt boyutu ile algılanan partner duyarlılığı arasında $r=-.35$, duygusal ihmal alt boyutu ile $r=-.34$, fiziksel istismar alt boyutu ile $r=-.22$, fiziksel ihmal alt boyutu ile $r=-.28$ ve cinsel istismar alt boyutu ile $r=-.21$ olarak bulgulanmıştır. Çocukluk çağı ruhsal travmalarından duygusal istismar alt boyutu ile bilinçli farkındalık arasında $r=-.24$, duygusal ihmal alt boyutu ile $r=-.21$, fiziksel istismar alt boyutu ile $r=-.16$, fiziksel ihmal alt boyutu ile $r=-.23$ ve cinsel istismar alt boyutu ile $r=-.16$ olarak hesaplanmıştır. Algılanan partner duyarlılığı ile bilinçli farkındalık arasındaki korelasyon katsayısı ise $r=.32$ 'dir.

3.Evli bireylerin çocukluk çağı ruhsal travmaları duygusal istismar, duygusal ihmal, fiziksel istismar, fiziksel ihmal ve cinsel istismar alt boyutları ile algılanan partner duyarlılığı ve bilinçli farkındalık düzeyleri cinsiyete göre anlamlı bir fark göstermekte midir?

Araştırmanın üçüncü sorusunda evli bireylerin çocukluk çağı ruhsal travmaları ve alt boyutları ile algılanan partner duyarlılığı ve bilinçli farkındalık düzeyleri cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Araştırmaya katılan bireylerin cinsiyete göre bağımlı değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikleri Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Evli bireylerin cinsiyet değişkenine göre çocukluk çağı ruhsal travmaları alt boyutları ile algılanan partner duyarlılığı ve bilinçli farkındalık puanlarına ilişkin tanımlayıcı istatistikler

	Cinsiyet	Ortalama	Standart Sapma
Duygusal istismar	Kadın	7.82	4.01
	Erkek	7.54	3.69
Fiziksel istismar	Kadın	6.21	3.11
	Erkek	6.55	2.67
Fiziksel ihmal	Kadın	7.31	2.85
	Erkek	7.78	3.06
Duygusal İhmal	Kadın	10.04	4.64
	Erkek	10.42	4.78
Cinsel istismar	Kadın	6.26	3.40
	Erkek	5.90	2.60
Algılanan Partner Duyarlılığı	Kadın	122,86	36,29
	Erkek	128,84	30,67
	Toplam	124,54	34,87
Bilinçli Farkındalık	Kadın	63,31	12,21
	Erkek	63,83	13,54
	Toplam	63,46	12,59

Evli bireylerin cinsiyet değişkenine göre çocukluk çağı ruhsal travmaları alt boyutları ile algılanan partner duyarlılığı ve bilinçli farkındalık düzeyleri cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Manova Analizi yapılmış sonuçlar Tablo 4’de gösterilmiştir.

Tablo 4. Evli bireylerin cinsiyet değişkenine göre çocukluk çağı ruhsal travmaları alt boyutlarının algılanan partner duyarlılığı ve bilinçli farkındalık puanlarına ait gruplararası farklılığı gösteren Manova Sonuçları

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişkenler	Değişkenler	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	Kareler	
						F	P
Cinsiyet	Duygusal istismar		7,96	1	7,96	,517	,47
	Fiziksel istismar		12,04	1	12,04	1,23	,26
	Fiziksel ihmal		22,82	1	22,82	2,68	,10
	Duygusal ihmal		14,38	1	14,38	,654	,41
	Cinsel istismar		12,95	1	12,95	1,26	,26
	Algılanan Partner Duyarlılığı		3614,66	1	3614,66	2,98	,08
	Bilinçli Farkındalık		27,25	1	27,25	,172	,67

Wilks' Lambda (Λ)= .96

Tablo 4'e bakıldığında cinsiyet değişkeninin her bir bağımlı değişken üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çocukluk çağı ruhsal travmalarından duygusal istismar, fiziksel istismar, fiziksel ihmal, duygusal ihmal ve cinsel istismar alt boyutlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark göstermemektedir ($p>.05$). Evli bireylerin çocukluk çağı ruhsal travmaları, algılanan partner duyarlılığı ve bilinçli farkındalık düzeyleri cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark göstermemektedir. Evli bireylerin çocukluk çağı ruhsal travmaları, algılanan partner duyarlılığı ve bilinçli farkındalık düzeyleri üzerinde cinsiyetin temel etkisi anlamlı bulunmamıştır.

TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışmada evli bireylerin çocukluk çağı ruhsal travmaları ile algılanan partner duyarlılığı ve bilinçli farkındalıkları arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştır-

ma bulguları incelendiğinde, çocukluk çağı ruhsal travmalarından duygusal istismar, duygusal ihmal, fiziksel istismar, fiziksel ihmal ve cinsel istismar alt boyutları ile algılanan partner duyarlılığı arasında negatif yönlü düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu bulgulanmıştır. Bu noktada evli bireylerin çocukluk çağı ruhsal travmalarından duygusal istismar, fiziksel istismar, fiziksel ihmal, duygusal ihmal ve cinsel istismar düzeyleri arttıkça evliliklerinde algıladıkları partner duyarlılıkları azalmaktadır. Literatür incelendiğinde Whisman (2006)'a göre çocukluk çağında yaşanmış travmalar ile evlilik ilişkisinde yaşanan olumsuzluklar arasında anlamlı bir ilişki vardır. Çocukluk çağında maruz kalınan fiziksel istismar, taciz ve tecavüz gibi ciddi bedensel saldırılara uğrayan evli çiftlerde boşanma ve ayrılma oranları daha fazladır. Yapılan farklı bir çalışmada Waldinger ve ark. (2006) çocukluk çağında maruz kalınan fiziksel temasların ve karşılanmayan duygusal gereksinimlerin bireyin ilerleyen dönemlerinde bedeniyle ilgili endişelerini arttırmaktadır. Albayrak (2021) yaptığı çalışmada da algılanan partner duyarlılığı ile çocukluk çağı örselenme yaşantıları toplamı, fiziksel ve duygusal kötüye kullanım ve duygusal ihmal alt boyutları arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yaşamın erken dönemlerinde maruz kalınan kötü muamelelerin, örselenmelerin bireylerin yetişkinlik döneminde romantik ilişkilerinde psikolojik ve fizyolojik sonuçlara neden olacağına dair yapılmış birçok çalışma vardır (Reyome, 2010; Mullen ve ark., 1994; Varia ve Abidin, 1999). Yapılan araştırmanın bir diğer sonucu ise çocukluk çağı ruhsal travmalarından duygusal istismar, duygusal ihmal, fiziksel istismar, fiziksel ihmal ve cinsel istismar alt boyutları ile bilinçli farkındalık arasında negatif yönlü düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre evli bireylerin çocukluk çağı ruhsal travmalarından duygusal istismar, fiziksel istismar, fiziksel ihmal, duygusal ihmal ve cinsel istismar düzeyleri arttıkça bilinçli farkındalık düzeyleri azalmaktadır. Literatür incelendiğinde bilinçli farkındalıkla ilgili birçok çalışmanın olduğu görülmektedir. Bilinçli farkındalık ile yapılmış çalışmalara bakıldığında erken çocukluk dönemindeki çocuklar (Sezgin, 2018; Polat ve Özbek Ayaz, 2021), ergenler (Atalay, Aydın, Taylan ve Özgülük, 2017; Kırca 2017; Peker, Nebioğlu ve Ödemiş, 2021); üniversite öğrencileri (Karabacak ve Demir, 2017; Önder ve Utkan, 2018; Şahin, 2019) ve evli yetişkinler (Erus ve Deniz, 2020) üzerine yapıldığı görülmektedir. Albayrak ve Tuncer (2015) tarafından yapılan çalışmada çocukluk çağında travmatik bir yaşantıya sahip olan bireylerle olmayan bireylerin bilinçli farkındalık düzeyleri incelenmiştir. Araştırma sonucunda iki grup arasında bilinçli farkındalık düzeylerinde anlamlı bir

farklılık tespit edilememiştir. Bunun sebebinin ise travmanın oldukça genel bir kavram olduğu ve araştırmaya katılan kişilerin ölçek maddelerini algılayış şekliyle ilgili olduğu düşünülmektedir. Travma kavramının insandan insana farklı kavramları ifade etmektedir; dolayısıyla bu durumun araştırmanın sonucuna etki edeceği düşünülmektedir. Araştırma sonucunda evli bireylerde algılanan partner duyarlılığı ile bilinçli farkındalık düzeyleri arasında pozitif yönlü düşük düzeyde anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Buna göre algılanan partner duyarlılığı düzeyi arttıkça bireylerin bilinçli farkındalık düzeyleri artmaktadır. Bu araştırma sonucuyla ilişkili olduğu düşünülen çalışmalar mevcuttur (Uzun ve Deniz, 2021; Gambrel ve Keeling, 2010). Parlar ve Akgün (2018) tarafından yapılan çalışmada evli bireylerin bilinçli farkındalık düzeyleri ile evlilikte problem çözme ve evlilik doyumu düzeyleri arasında pozitif yönlü ve anlamlı düzeyde bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Carson ve ark. (2004) yaptıkları çalışmada da evli çiftler üzerinde farkındalık temelli stres azaltma ve ilişki geliştirme programı sonucunda bireylerin olumlu iyilik halini arttırdığı ve stresle başa çıkabilme becerilerini geliştirdiği sonucuna ulaşmıştır.

Araştırma sonucunda evli bireylerde çocukluk çağı ruhsal travmalarının algılanan partner duyarlılığı ve bilinçli farkındalığı negatif yönlü düşük düzeyde yordadığı bulgulanmıştır. Araştırma sonucuna göre çocukluk çağı ruhsal travmaları, algılanan partner duyarlılığını tek başına toplam varyansın yaklaşık %13'ünü açıklamaktadır. Aynı zamanda çocukluk çağı ruhsal travmaları, bilinçli farkındalığın tek başına toplam varyansın yaklaşık %6'sını açıklamaktadır. Literatür incelendiğinde bilinçli farkındalığın çocukluk çağı örselenme yaşantıları ve sürekli kaygı düzeyi arasındaki ilişkide aracı rolü olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Cesur ve ark., 2018). Başka bir çalışmada ise geçmiş yaşantısında travma geçiren bireylerin bilinçli farkındalık düzeyinin daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Tatoğlu, 2019).

Araştırmanın bir diğer sonucunda ise evli bireylerde çocukluk çağı ruhsal travmaları, duygusal istismar, duygusal ihmal, fiziksel istismar, fiziksel ihmal ve cinsel istismarın algılanan partner duyarlılığı ve bilinçli farkındalıklarının cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Yapılan analizler sonucunda evli bireylerin çocukluk çağı ruhsal travmaları, algılanan partner duyarlılığı ve bilinçli farkındalık düzeyleri cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark göstermemektedir. Yapılan bu çalışma bulgularına benzer araştırmalar mevcuttur. İmroğlu, Demir ve Murat (2021) yaptıkları çalışmada evli bireylerin bilinçli farkındalıklarının cinsiyet değişkenine göre an-

lamli bir farklılık göstermediğini tespit etmişlerdir. Bu araştırma sonucunu destekleyecek çalışmalar da mevcuttur (Albayrak, 2021; Azak, 2018; Tatoğlu, 2019). Ancak elde edilen bulguları destekleyecek nitelikte olmayan çalışmalar da mevcuttur (Yılmam, 2019; Bluth, Roberson ve Girdler, 2017). Bu yapılan çalışmalar kadınların bilinçli farkındalık düzeylerinin erkek bireylerden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmış oldukları bulgulanmıştır. Wang ve Chopel (2017) ise erkek bireylerin bilinçli farkındalık düzeylerinin kadın bireylerinkinden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bilinçli farkındalığın kadın ve erkeklerde farklılık göstermemesi, Brown ve Ryan (2003) yaptıkları çalışmada tüm bireylerin doğuştan gelen bilinçli farkındalık becerilerinin farklı olaylarda ve durumlarda bu farkındalık deneyimini yaşayabileceğini savunmuşlardır. Kimmes, Jaurequi, May, Srivastava ve Fincham (2017) yaptıkları çalışmada romantik ilişkide bilinçli farkındalığı yüksek olan erkek bireylerle kadın bireylerin, ilişki içinde partnerlerinin ve ilişki kalitesinin yüksek olduğu bulgulanmıştır. Algılanan partner duyarlılığının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark göstermediği sonucuna ulaşıldığı çalışmalar da mevcuttur (Albayrak, 2021).

Sosyal açıdan başka insanlar tarafından onay ve kabul bekleyen bir kültürün içinde yer almak, bu onay ve kabulleri alabilmek adına birey genellikle kendi fikirlerinden ve değerlerinden vazgeçerek kendisini toplumun istediği şekilde biçimlendirmektedir (Navaro, 2012). Yaşanan bu durum bireyin romantik ilişkilerine de yansımaktadır (Avcı, 2016). Burada önemli olan nokta bireyin yaşadıklarının farkında olmasıdır. Farkındalık düzeyi yüksek kişilerin çevresindeki insanlara daha pozitif bir bakış açısı ile yaklaştığı ve çevresine karşı daha duyarlı olduğu tespit edilmiştir. Bu duyarlılık ve farkındalık kişilerin romantik ilişkilerinde daha az problem yaşamalarına yardımcı olmaktadır (Gambrel ve Keeling, 2010). Literatür incelendiğinde yapılan çalışmaların bilinçli farkındalığın ilişki kalitesini arttırdığı görülmektedir (Parlar ve Akgün, 2018). Aynı zamanda bilinçli farkındalığın duygusal ilişkilerde bir ahenk sağlamayı, bağ kurmayı ve yakınlığı desteklediği de ifade edilmiştir (Welwood,1996; akt. Parlar ve Akgün, 2018). Bilinçli farkındalığın diğer taraftan evlilik birlikteliğinde de etkisi olan şefkat ve merhamet gibi hissiyatların gelişmesinde ve empati kurmanın ilişkide önemli olduğu belirtilmiştir (Wachs ve Cordova, 2007). Romantik ilişki içerisinde olan birey geçmiş yaşantısında örselenme yaşantısına sahipse bireylerin romantik ilişkilerinde sağlıklı bir beraberlik geçirmesinin zor olacağı tespit edilmiştir. Daigneault ve arkadaşları (2009) çocukluk çağında yaşanan cinsel istismar yaşantısının, duygusal ilişkide partner şiddeti için tehlikeli bir etken

olabileceği ifade edilmiştir. Bununla beraber, yetişkinlik döneminde maruz kalınan cinsel istismarın ilişki doyumunu azaltmaya, ilişkide etkili bir iletişim kurulmamasına ve eşe ya da partnere duyulan güvenin azalmasına neden olmaktadır (DiLilio ve Long, 1999).

Vaillancourt-Morel ve ark. (2018) ise çocukluk çağı cinsel istismarının, yetişkinlik döneminde cinsel hayattaki negatif durumlarını incelemiştir. Yapılan çalışmanın sonucuna göre evli olmayan kişilerin daha fazla cinsel kompulsif, evli olanların ise daha fazla cinsel kaçınma edimleri gösterdiği tespit edilmiş; romantik partneriyle beraber yaşayan bireylerde de cinsel kaçınmanın ve cinsel kompulsifin bir arada görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmanın sonuçlarına göre bireyin erken dönemlerde maruz kaldığı travmatik durumların evlilik ilişkisinde olumsuz etkilerinin olduğu bulgulanmıştır. Okul psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin bu olumsuz yaşantılara karşı önleme, koruma ve müdahale hizmetlerinin önemli olduğu, ailelerin de bu konuda eğitimler almaları ve ilgili kurumların istismar ve ihmal ile mücadele anlamında stratejilerini arttırmaları oldukça önemlidir.

Algılanan partner duyarlılığı ile ilgili çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu nedenle alanda yapılacak yeni çalışmalar algılanan partner duyarlılığı kavramı hakkında daha fazla bilgi edinilmesi, duygusal ilişkilerde, bireysel ve kişilerarası dinamiklerde nasıl bir ilişkisinin olduğunun anlaşılması ve farklı değişkenlerle incelenmesi alan yazına katkı sağlayacaktır. Aynı zamanda alanda yapılmış çalışmalara bakıldığında bireyin çevresinden aldığı desteğin kültürden kültüre farklılık göstermekte olduğu bilinmektedir. Türkiye’de yapılmış olan bu çalışmanın evlilik ilişkisinde algılanan partner duyarlılığının önemine dikkat çekmesi açısından önemli olduğu ve literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bebeklik ve erken çocuklukta güvenli bağlanmanın büyük öneme sahip olduğu düşünüldüğünde güvenli bağlanmanın yetişkinlik döneminde romantik ilişkilerde bireyin bilinçli farkındalıkları ve algıladıkları partner duyarlılığıyla ilişkisinin incelendiği bir çalışma yapılmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Albayrak, B. ve Tuncer, C. (2015). *Üniversite Öğrencilerinin Bağlanma Biçimleri, Bilinçli Farkındalık Düzeyleri ve Psikolojik Belirtileri Arasındaki İlişkiler*. [Yüksek Lisans Tezi]. Hasan Kalyoncu Üniversitesi.

Albayrak, K. (2021). *Romantik İlişki Yaşayan Yetişkinlerde Bedensel Yakınlıkların, Çocukluk Travmaları ve Algılanan Partner Duyarlılığı ile İlişkisinin İncelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi].

Atalay, Z., Aydın, U., Bagan, G., Taylan, R. ve Özgülük, S. (2017). Bilinçli-farkındalık temelli öz-yeterlik ölçeği-yenilenmiş (BFÖÖ-Y): Türkiye uyarlama çalışması. *Elementary Education Online*, 16(4), 1803-1815.

Atkinson, B. J. (2013). Mindfulness training and the cultivation of secure, satisfying couple relationships. *Couple and Family Psychology: Research and Practice*, 2 (2), 73–94.

Avcı, G. (2016). *Kişilerarası Bağımlılık Eğiliminin İlişkilerle İlgili Bilişsel Çarpıtmalara Etkisi*. [Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi].

Azak, A. (2018). Hemşirelik Öğrencilerinin Bilinçli Farkındalık Düzeylerinin Belirlenmesi. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 15(3), 170-176.

Baer, R. A., Smith, G. T., Hopkins, J., Krietemeyer, J., ve Toney, L. (2006). Using self report assessment methods to explore facets of mindfulness. *Assessment*, 13(1), 27- 45.

Barnes, S., Brown, K. W., Krusemark, E., Campbell, W. K. ve Rogge, R. D. (2007). The role of mindfulness in romantic relationship satisfaction and responses to relationship stress. *Journal of Marital & Family Therapy*, 33, 482–500.

Bishop, S. R., Lau, M., Shapiro, S., Carlson, L., Anderson, N. D., Carmody, J. ve Devins, G. (2004). Mindfulness: A proposed operational definition. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 11(3), 230-241.

Bluth, K., Roberson, P. ve Girdler, S. S. (2017). Adolescent Sex Differences in Response to a Mindfulness Intervention: A Call for Research. *Journal of Child and Family Studies*, 26(7), 1900-1914.

Briere, J. N. ve Scott, C. (2016). *Travma Terapisinin İlkeleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Brown, G.R. ve Anderson, B. (1991). Psychiatric morbidity in adult psychiatric inpatients with childhood histories of sexual and physical abuse. *American Journal of Psychiatry*, 148(1), 55-61.

Brown, K. W. ve Ryan, R. M. (2003). The benefits of being present: Mindfulness and its role in psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(4) 822-848.

Carson, J. W., Carson, K. M., Gil, K. M. ve Baucom, D. H. (2004). Mindfulness-based relationship enhancement. *Behaviour Therapy*, 35, 471–494.

Cesur, G., Sayraç, N. ve Korkmaz, E. (2018). Çocukluk çağı örselenme yaşantıları ve sürekli kaygı arasındaki ilişkide bilinçli farkındalığın rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 33(81), 97-109.

Daigneault, I., Hébert, M. ve McDuff, P. (2009). Men's and women's childhood sexual abuse and victimization in adult partner relationships: A study of risk factors. *Child Abuse & Neglect*, 33(9), 638–647.

Dililio, D. ve Long, P. J. (1999). Perceptions of Couple Functioning Among Female Survivors of Child Sexual Abuse. *Journal of Child Sexual Abuse*, 7(4), 59–76.

Dix, T. (1992). Parenting on behalf of the child: Empathic goals in the regulation of responsive parenting. I. E. Sigel, A. V. McGillicuddy-DeLisi ve J. J. Goodnow, Parental belief systems: The psychological consequences for children içinde (ss. 319–346). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Duncan, L. G. ve Bardacke, N. (2010). Mindfulness-based childbirth and parenting education: Promoting family mindfulness during the perinatal period. *Journal of Child and Family Studies*, 19(2), 190-202.

Ekşi, H. (2021). *Çocukluk çağında yaşanan travma yaşantılarının evlilik doyumu üzerindeki etkisi: erken dönem uyum bozucu şemaların aracı rolü*. [Yüksek Lisans Tezi. Kent Üniversitesi].

Erus, S. M. ve Deniz, M.E. (2018). Evlilikte Bilinçli Farkındalık Ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *The Journal Of Happiness & Well-Being*. 6(2), 96-113.

Erus, S. M. (2019). *The Mediating Role of Emotional Intelligence and Marital Harmony in the Relationship Between Conscious Mindfulness and Subjective Well-being in Marriage*. [Doktora Tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.

Erus, S. M. ve Deniz, M. E. (2020). The mediating role of emotional intelligence and marital adjustment in the relationship between mindfulness in marriage and subjective well-being. *Pegem Eğitim ve Öğretim dergisi*, 10(2), 317-354.

Forest, A. L., Kille, D. R., Wood, J. V., ve Holmes, J. G. (2014). Discount and disengage: How chronic negative expressivity undermines partner responsi-

veness to negative disclosures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 107(6), 1013–1032.

Gambrel, L. E., ve Piercy, F. P. (2014). Mindfulness- based relationship education for couples expecting their first child—Part 2: Phenomenological findings. *Journal of Marital and Family Therapy*, 41(1), 25-41.

Gambrel, L. E. ve Keeling, M. L. (2010). Relational aspects of mindfulness: Implications for the practice of marriage and family therapy. *Contemporary Family Therapy: An International Journal*, 32(4), 412–426.

Gehart, D. R. ve McCollum, E. E. (2007). Engaging suffering: Towards a mindful re-visioning of family therapy practice. *Journal of Marital and Family Therapy*, 33(2), 214-226.

Herman, J. L. (2015). Travma ve İyileşme. (Çev. T. Tosun, 2007). Literatür Yayıncılık.

Henslin, J. M. (1992). “Why So Much Divorce”, Marriage And Family In A Changing Society, Fourt Edition, Edited By James M. HENSLIN, The free Pres,U.S.A., 385- 397.

İmiroğlu, A., Demir, R. ve Murat, M. (2021). Psikolojik iyi oluşun yordayıcıları olarak bilişsel esneklik, bilinçli farkındalık ve umut. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 2037-2057.

Karabacak, A. ve Demir, M. (2017). Özerklik, bağlanma stilleri, bilinçli farkındalık ve duygu düzenleme arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(23), 271-291.

Kırca, B. (2017). *Ergenler için kapsamlı bilinçli farkındalık deneyimleri envanterinin geçerlik ve güvenilirlik çalışması*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Sabahattin Zaim Üniversitesi.

Kimmes, J. G., Jaurequi, M. E., May, R. W., Srivastava, S., ve Fincham, F. D. (2017). Mindfulness in the context of romantic relationships: Initial development and validation of the Relationship Mindfulness Measure. *Journal of Marital and Family Therapy*, 44(4), 575–589.

Kohlenberg, R. J., Tsai, M., Kuczynski, A. M., Rae, J. R., Lagbas, E., Lo, J. ve Kanter, J. W. (2015). A brief, interpersonally oriented mindfulness intervention incorporating Functional Analytic Psychotherapy's model of awareness, courage and love. *Journal of Contextual Behavioral Science*, 4, 107-111.

Kourt, R. (2011). *18-24 yaş arası üniversite öğrencilerinde çocukluk çağı travmalarının dissosiyatif yaşantılar ve suçluluk-utanç duyguları ile ilişkisinin incelenmesi*. [Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi].

Mullen, P. E., Martin, J. L., Anderson, J. C., Romans, S. E., ve Herbison, G. P. (1994). The effect of child sexual abuse on social, interpersonal and sexual function in adult life. *The British Journal of Psychiatry*, 165(1), 35-47.

Navaro, L. (2012). Tapınağın Öbür Yüzü. Bağlılık ve Bağımlılık Üzerine. (9. Baskı). İstanbul: Remzi Kitapevi.

Önder, F.C. ve Utkan, Ç. (2018). Bilinçli Farkındalık ve Algılanan Stres İlişkisinde Ruminasyon ve Olumsuz Duygu Düzenlemenin Aracı Rolü. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(3),1004-1019.

Özyeşil, Z., Arslan, C., Kesici, Ş. ve Deniz, M. E. (2011). Billinçli Farkındalık Ölçeği'ni Türkçeye Uyarlama Çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 36(160), 224-234.

Parlar, H. ve Akgün, Ş. (2018). Evlilikte bilinçli farkındalık, evlilik doyumu ve problem çözme becerileri ilişkilerinin incelenmesi. *Academic Platform Journal of Education and Change*, 1(1), 11-21.

Peker, A., Nebioğlu, M., ve Ödemiş, M.H. (2019). Sanal ortamda bağımlılık: Bilinçli farkındalığın aracı rolüne ilişkin bir model sınaması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi Anatolian Journal of Psychiatry*, 20, 153-158.

Polat, O. (2001). Çocuk ve Şiddet. İstanbul: Der Yayınları.

Polat, Ö. ve Özbek Ayaz, C. (2021). Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Liderlik Becerilerinin Yordayıcısı olarak ebeveynlerinin bilinçli farkındalık düzeyleri. *Uluslararası Karamanoğlu Mehmetbey Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 113-128.

Reis, H. T., Clark, M. S. ve Holmes, J. G. (2004). Perceived partner responsiveness as an organizing construct in the study of intimacy and closeness. D. J. Mashek ve A. P. Aron, *Handbook of closeness and intimacy içinde* (ss. 201–225). Mahwah, NJ: Erlbaum.

Reis, H. T. ve Carmichael, C. L. (2006). Perceived partner regard and interaction in close relationships. Unpublished manuscript, University of Rochester.

Reis, H. T., Crasta, D., Rogge, R. D., Maniaci, M. R. ve Carmichael, C. L. (2017). Perceived Partner Responsiveness Scale (PPRS). D. L. Worthington ve G. D. Bodie (Ed.) *The sourcebook of listening research: Methodology and measures içinde* (ss. 516-521).

Reyome, N. D. (2010). Childhood Maltreatment and Later Intimate Relationships: Themes from the Empirical Literature. *Journal of Aggression & Trauma*, 19(2), 224-242.

Selçuk, E., Karagöbek, B. ve Günaydın, G. (2018). Responsiveness as a key predictor of happiness: Mechanisms and unanswered questions. M. Demir ve N. Sümer (Ed.), *Close relationships and happiness içinde* (s. 1-18).

Sezgin, E. Y. (2018). Erken çocukluk sınıflarında bilinçli farkındalık. In ICPESS [5th International Congress on Politic, Economic and Social Studies]. Niğde, Türkiye.

Şahin, A. (2019). Üniversite öğrencilerinde bilinçli farkındalık ile yaşam doyumu ve iyi oluş arasındaki ilişkiler. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 151-176.

Şar, V., Öztürk, E. ve İkikardeş, E. (2012). Çocukluk çağı ruhsal travmalar ölçeğinin türkçe uyarlamasının geçerlilik ve güvenilirliği. *Türkiye Klinikleri*, 32(4), 1054-1063.

Taşfiliz, D., Selçuk, E., Günaydın, G., Slatcher, R. B., Corriero, E. F. ve Ong, A. D. (2018). Patterns of perceived partner responsiveness and well-being in Japan and the United States. *Journal of Family Psychology*, 32, 355–365.

Taşfiliz, D., Çetiner, E. S. ve Selçuk, E. (2020). Yakın ilişkilerde Algılanan Yaş Farklılıkları ve Psikolojik Esenlik ile İlişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 35(86), 19-39.

Tatoğlu, S. (2019). *Bilinçli Farkındalık ve Problem Çözme Becerisinin Demografik ve Psikolojik Değişkenler Bakımından İncelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Nişantaşı Üniversitesi.

Uzun, G. ve Deniz, M.E. (2021). Investigation of the effectiveness of the mindfulness-based group psychological counseling program in couples. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 11(62), 419-432.

Vaillancourt-Morel, M. P., Rellini, A. H., Godbout, N., Sabourin, S. ve Bergeron, S. (2018). Intimacy Mediates the Relation Between Maltreatment in Childhood and Sexual and Relationship Satisfaction in Adulthood: A Dyadic Longitudinal Analysis. *Arch Sex Behav.*, 48(3), 803-814.

Varia, R. ve Abidin, R. R. (1999). The minimizing style: Perceptions of psychological abuse and quality of past and current relationships. *Child Abuse & Neglect*, 23(11), 1041-1055.

Waldinger, R. J., Schulz, M. S., Barsky, A. J. ve Ahern, D. K. (2006). Mapping the road from childhood trauma to adult somatization: The role of attachment. *Psychosomatic Medicine*, 68(1), 129-135.

Wachs, K. ve Cordova, J. V. (2007). Mindful relating: Exploring mindfulness and emotion repertoires in intimate relationships. *Journal of Marital & Family Therapy*, 33, 464– 481.

Wang, W. ve Chopel, T. (2017). Mindfulness and Gender: A Pilot Quantitative Study. *Issues in Information Systems*, 18(4), 105-115.

Whisman, M.A. (2006). Childhood trauma and marital outcomes in adulthood. *Personal Relationships*, 13(4). 375-386.

Wieselquist, J., Rusbult, C. E., Foster, C. A. ve Agnew, C. R. (1999). Commitment, pro-relationship behavior, and trust in close relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77, 942–966.

Wolynn, M. (2020). *Seninle Başlamadı-Kalıtsal Aile Travmalarının Kim Olduğumuza Etkileri ve Sorunların Üstesinden Gelmenin Yolları*. İstanbul: Sola Unitas Yayınları.

Yılmam, B. (2019). *Bilinçli Farkındalık ve Öz-Duyarlılığın Öznel İyi Oluş Üzerindeki Etkisi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Üsküdar Üniversitesi.

To cite this article: Alsibaa, L., Özcan, U (2022). Increasing Adaptability Through Architectural Design. International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS), 6(3), 237-260

Submitted: October 25, 2022

Accepted: December 17, 2022

INCREASING ADAPTABILITY THROUGH ARCHITECTURAL DESIGN

Leyla Alsibaa¹

Uğur Özcan²

ABSTRACT

Since the advent of modernism's living machines and industrial revolution's mass housing, realizing the essentiality of adaptive architecture, architects have been experimenting and developing methods to create flexible architecture that can respond to changing needs. This paper sums up design approaches that relatively did last longer in architectural history. In which can be counted as: Open Plan, Industrialization and Prefabrication, Functional Uncertainty, Open Building and User Participation Design Approaches. In order to design spaces that is inherently flexible and adaptable, it is beneficial to look back over the different methods experienced in the past centuries. However, it is not a necessity for us to reproduce the same spaces and tarred with the same brush. But rather than that developing or maybe mixing these design approaches. It can be said that there is no one truth or one right design approach to believe in to accomplish flexibility, yet, it is important for the architect to choose the right method or maybe to mix methods that would be suitable for the place, people and time period designed for.

Keywords: User Needs, Architectural Design Approaches, Flexibility, Adaptability.

¹ Master Architect, Fatih Sultan Mehmet Vakıf University, Graduate School, Department of Architecture, Architecture Graduate Program, İstanbul, Türkiye, e-mail:layla.hak.lh@gmail.com (ORCID: 0000-0002-9059-6711)

² Assistant Professor Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf University, Faculty of Architecture and Design, Department of Architecture, İstanbul, Türkiye, e-mail: uozcan@fsm.edu.tr (ORCID: 0000-0003-0002-4478)

UYARLANABİLİRLİK KAPASİTESİNİ ARTTIRAN MİMARİ TASARIM YAKLAŞIMLARI

ÖZET

Modernizmin yaşam makinelerinin ve sanayi devriminin toplu konutlarının ortaya çıkmasından bu yana, uyarlanabilir mimarinin gerekliliğini fark eden mimarlar, değişen ihtiyaçlara cevap verebilecek esnek mimari yaratmak için çeşitli yaklaşımlar deneyip geliştirmiştir. Bu makale, mimarlık tarihinde görece daha uzun süre dayanan tasarım yaklaşımları özetlenmektedir. Bunlar, Açık Plan, Sanayileşme ve Prefabrikasyon, Fonksiyonel Belirsizlik, Açık Yapı ve Kullanıcı Katılımlı Tasarım Yaklaşımı olarak kısaca sayılabilir. Yapısı gereği esnek ve uyarlanabilir mekanlar yaratmak adına, geçmiş yüzyıllarda geliştirilen farklı yöntemlere bakmakta fayda vardır. Ancak aynı yöntemler izlememiz ve aynı deneylerden tekrar geçmemiz yerine bu tasarım yaklaşımlarını geliştirmek veya belki karıştırmak daha doğru olacaktır. Esnekliği sağlamak için inanılacak tek bir doğru veya izlenecek tek bir tasarım yaklaşımı olmadığı söylenebilir. Tasarlanan çağın, coğrafi konumun ve sosyal kesimin dikkate alınmasıyla birlikte mimarın doğru yöntemi seçmesi veya çeşitli yaklaşımları birleştirmesi önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeleri: Kullanıcı Gereksinimleri, Mimari Tasarım Yaklaşımları, Esneklik, Uyarlanabilirlik.

INTRODUCTION

In the research of flexibility in residential space design, Along with the singular examples of free plan schemes that brings the individual to the forefront, and with the mass production taking place in modern architecture, modernist architects started diversifying in multiple houses production. And with the possibilities provided by prefabrication techniques, modernist architects worked on making interventions related to flexibility after the design of a single housing unit in multiple housing productions such as adding/removing or enlarging/reducing this unit in a certain system. (Hasgül, 2018).

The first examples of flexible design belong to Le Corbusier. Corbusier has designed functional and aesthetically flexible residences. The ideas of "free plan" (plan libre) and "free facade" (façade libre) put forward by Corbusier in the 20th century are directly related to the flexible design principle (İslamoğlu, 2016). The freedom

that is meant here adopts an approach that aims to separate the elements that used to be closely connected to each other and to free them from dependence on each other. the plan corresponds to the façade, the construction, even the plans of the lower and upper floors; it aims to free the façade from the plan and construction, the construction from the spatial setup and the window from its dependence on the walls. In fact, it aims to free the garden from the soil, the house from the settlement, the settlement from the city, the pedestrian path from the highway, and so on, from being dependent on each other, from being conditioned by each other (Bilgin, 1999). Maison Domino is the first reinforced concrete skeleton system designed in line with these principles in 1914 (İslamoğlu, & Usta, 2018).

John Habraken, Herman Hertzberger and Wesley Jones are among the most considerable architects who have sought flexible and adaptable built environment design since the era of modernism. In addition, the leading architects of modernity such as Gropius, Aalto, Friedman, Rohe and Le Corbusier have produced different adaptable plan schemes.

The Fun Palace, proposed by architect Cedric Price and theater critic John Littlewood in the 1960s, was a project with flexibility as a leading architectural and technological experiment in post-World War II England. Price and Littlewood's proposal included flexible, technological, and temporary spaces. Although it was not built, it influenced the urban understanding and architectural orientations of the period. It is seen that many different architects, influenced by Price, propose flexible spaces, from the Archigram group's proposals of the city with flexible spaces that move, change, and walk to the interrogations of Team 10 about functionalism in the context of strict boundaries between scales and functions, and individual and social freedoms damaged by these rigid boundaries. Undoubtedly, the spirit of the age is moving away from the imposition of functionalism by seeking different spatial solutions (Yazıcıoğlu Halu, 2019).

According to Kronenburg (2007) -who is another proponent of flexibility in architecture-, flexible buildings are the ones that intend to respond to changing situations in their use, operation, or location. This is architecture that adapts rather than stagnates; responds to change rather than rejects it; is motive rather than static. It is a design form that is by its essence cross-disciplinary and multi-functional and consequently, is frequently innovative and expressive of contemporary design issues.

By revealing its basis and the factors that are determining its development, the value and relevancy of flexible architecture to contemporary problems associated with technological, social and economic change can be revealed. (Kronenburg, 2007).

Kronenburg (2007), has listed the flexible architectural approaches into 4 subheadings:

1. **Adaptable Architecture:** A house that can adapt to growing families and is able to change rooms number.
2. **Transformable Architecture:** A building that changes functions due to social changes.
3. **Mobile Architecture:** Unlike Forty and Koolhaas, Kronenburg spoke of architecture that can be moved. In this category, he mentioned functions that are not tied to a specific location, such as the military, hospitals, charities, concerts, and markets.
4. **Interactive Architecture:** Here he talked about a high-tech architecture that senses the need for change and automatically responds.

Furthermore, Flexible architectural approaches, categorized by Forty (2000) based on Koolhaas's (1995) article, are fundamentally similar to Kronenburg's categorization, except for the interesting last category "political strategy".

1. **Spatial Abundance:** Since the pre-20th century modern buildings were not constructed with functional determinism, Forty (2000) attributed the large and excess spaces to spatial abundance, that is, leaving extra spaces as a way of providing flexibility. (Yazıcıoğlu Halu, 2019).
2. **Flexibility provided by technical means:** Lightweight prefabricated building elements that can be movable with the help of fixed mechanisms in the space, which became widespread in the pre-1950 period, or the flexibility provided by the mobility created by the help of positioning the installation independently from the building elements.
3. **Political Strategy:** Here Forty referred to Lefebvre's theory. According to Lefebvre, architects are equated with rigid and dominant spaces and this situation limited their opportunities. Utilization is a political weapon to be drawn against architecture.

“Sovereignty can only be achieved by resisting the space acquired, by claiming the freedom of use and by experiencing the flexibility and multifunctionality of the space by the user.” (Forty, 2004)

Flexible Architectural Design Approaches

1. Minimal Space/Open Plan Approach

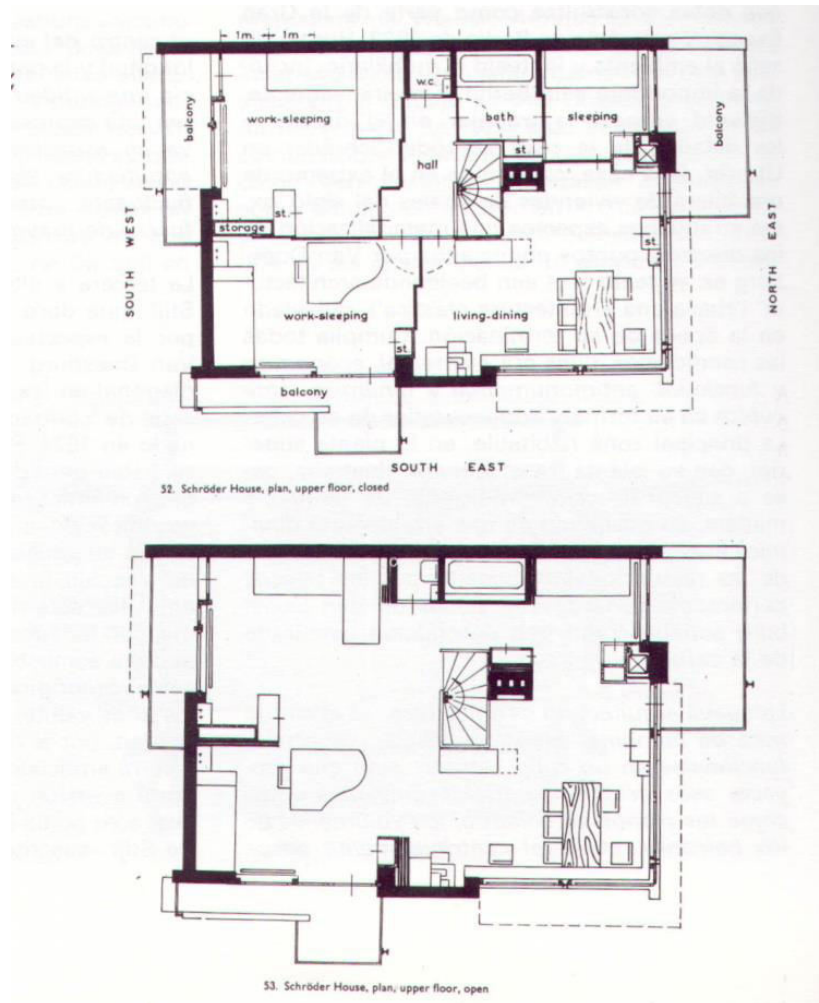
Following the first world war this approach spread throughout the west as a result of the urgent need to produce small, affordable and tolerable housing. In the early 1930s, architects such as Van den Broek and Heinrich Leppla and Mart Stam started to explore the real usage cycle of a dwelling. Broek and Leppla analyzed the actual usage of the fixed areas of a residence used by different family structures, first as “daily/nightly” and then as “now/future” and an overlap of the two. According to Stam, who made a similar study; In particular, the house plan must be designed in such a way that it allows for the reorganization and grouping of the dwelling according to the needs and desires of the particular time of the day, no longer being static and fixed.

In this approach it is believed that floor plans should produce designs that allow for mobility and a variety of usages. Here the word flexible is used in its superficial sense; With movements such as folding and unfolding the architectural elements, the same room is transformed into different forms at different times following needs. Foldable beds, foldable seats, etc., which were used in ships and trains in the first place, then became widespread in home use. In short, despite its physical smallness, the building can offer the user plenty of space with amenities such as sliding wall panels and folding furniture.

On the other hand, according to Habraken, it is not necessary to use movable elements in spaces with open plan schemes. Open plans, which is presented as a type of support in the open building design approach, are an unfinished product and completed by the user. However, it should be able to work in different scenarios invented by the architect during design process. At an early stage it seems like an unfinished field, as time goes on and as it gets used it will look like it's complete, but there will never be a "final result".

It is usually cited as an example that Gerrit Rietveld's "Schröder House" can be used to describe this approach. However, according to Schneider and Till (2007),

the weak point of this project is that the space's shape and limitations are under the

architect's decision. (Figure 1)

Figure 1: First Floor Plan of Schröder House, Open and Closed (Url-1)

Apart from being one of the iconic projects of modernity, Schröder House has sought maximum flexibility in a minimal space. Unlike the traditional Dutch house, where the rooms are accessed through corridors, this house does not have a hierarchical arrangement of rooms in the floor plan. The upper floor is an open space and can be divided into four separate rooms with sliding panels when needed. Sliding and folding panels are the main elements of the building and they determine its architecture. According to Schneider and Till (2007), among all the seminal houses of the twentieth century, Schröder House was the project that influenced architects the most among flexible projects.

However, the fact that the house was tailored to a very specific set of requirements made its flexibility questionable. Therefore, it has been difficult to draw general principles from the project. However, the stamp left by modernity in the design of the house is obvious, it cannot be said that there is no room for the personal taste and psychological choices of the user. In addition, according to Schneider and Till (2007), while trying to achieve a flexible design by using complex sliding walls, folding screens and movable cabinets, it has been forgotten that all these possibilities will become unnecessary for new users who won't know how to use this complexity (Schneider & Till, 2007).

Although the most prominent example of this approach in the context of housing is the Schröder House, it would be useful to mention urban scale examples of the open plan approach such as Yona Friedman's Spatial City.

Wachsmann drew attention to the importance of prefabrication due to the immigration and housing needs as a result of the Second World War. Wachsmann's ideas influenced Friedman and later the Metabolist group. (Frampton et al., 2011).

Friedman emphasized these irregular structures, in which individuals can create the form they want with the materials they want, as the 'socialization' of the space frame system, and stated that the trial and error method can be applied in the Spatial City project and that the practitioner will be the user. The urban planner and architects in the project are actually users. It is an open-ended megastructure project and has no specific plan or facade. Therefore, Friedman stated that the Spatial City project cannot be planned in advance, it can only be realized (Iaac, 2012). However, he did many drawings and sketches of the project in order to express his ideas (Çetin & Ceylan Baba, 2020). (Figure 2)

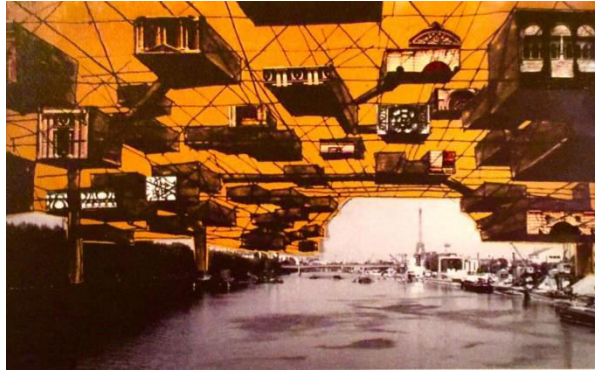

Figure 2: The Spatial City, Friedman. (Url- 2)

The spatial city can be applied over existing cities, as well as rural areas, even on the water surface, without the need for demolition by raising it from the earthen ground. In this way, Friedman thinks that the horizontal expansion of the city and its spread to rural areas will be prevented. It has planned to be able to use the soil for agricultural activities without harming the natural environment if it is implemented in rural areas, and thus a self-sufficient sustainable city.

Friedman's Spatial City is a general containment system, proposing an empty "space" without a specific floor or ceiling. A minimal space-frame structure can only be thought of as an anti-gravity device to hang volumes freely imagined by the user. A structure without a floor, wall, roof, or pre-designed containers or shapes.

The Spatial City project was criticized by Constant Nieuwenhuys, a member of the Situationist group. Constant stated that the concept of the city should no longer hold on to the settlements left over from the industrial revolution, and that the concept of the city without borders, which supports the nomadic lifestyle, should be adopted. He argued that the Spatial City did not fit into the mass culture, and therefore it was insufficient for the project to transform the city socially, practically, culturally and technically. Constant stated that the new city should be independent of the rhythm of the existing city by offering a new social life. Friedman, on the other hand, touched on the role of the designer while criticizing Constant's project, New Babylon. Friedman spoke of how utopian it was to hope to find someone capable of projecting the different modes of use that exist in the city but cannot be identified. He emphasized that these usage modes can change from person to person or over time, and it is impossible to know them in advance and design accordingly. He also

grounded the Spatial City project in this context (Çetin & Ceylan Baba, 2020). (Figure 3)

Figure 3: Yona Friedman's Spatial City at the Shanghai Museum of Modern Art (Url-3)

This approach of flexible architecture is suitable for daily and short-term changes or temporary situations. In the case of the pandemic period, dwellings were converted to work environments during the daytime, or hospitals were used for testing or vaccination in areas normally allocated for different functions. Areas can easily be transformed thanks to this approach.

The Open Plan approach can be Briefed as following: the plan is free of divisive elements, and the spaces are completely free and open to each other in a way that can respond to all kinds of needs. It is important to note that although it is similar in name with the Open Building (OB) approach, it differs in content.

2. Industrialization and Prefabrication in Architecture

The usage of prefabrication technique in architecture started with the aim of meeting the most basic needs of humanity, and after the war, it was seen as an ideal solution to produce prefabricated houses while trying to provide shelter to societies with as little effort and process as possible. It created new production techniques, new materials, and new industrial expertise that could be lined up in prefabrication

to rationalize home construction during the war (Fisher, 2014). Later, with the changing needs of societies, the transformation of functions in buildings became a necessity, leading architects to use this technique in flexible designs.

With the industrial revolution causing a huge city migration, architecture started to be standardized trying to meet the increasing housing needs. A systematic mass production of buildings was considered key to war-time and post-war construction, and standardization of building components seemed the best way to meet housing demands of the periods (Jung, 2008). However, this standardization dragged architects into creating 'typicality' in design, rigid and unresponsive spaces. The September 1942 issue of *Architectural Forum*, "The New House 194X," exemplified this thinking. The journal invited thirty three architectural firms to present their ideas on standardization and systemization of a housing production, one of which was by SOM, ironically entitled "Flexible Space." While most of the other proposals were practical and useful, SOM focused on a fairly abstract idea of space. The goal was to construct a formula of spatial organization in which a building was conceived as a collection of disassembled parts and dividable functions. "Flexible Space" prefigured the idea of mass customization. The firm stated that "every family is different" and "every family changes," arguing that the formulas could meet diverse demands of various families (Jung, 2008).

Techniques such as modular architecture and prefabrication were used in this approach, which almost turned a problem's cause into its cure. It can be said that the presumed economy of prefabricated and industrial products can offer a wide range of options to the future users. According to Gropius, standardizing the components of a single house is an opportunity to provide the greatest possible variation in the floor plan. This approach of flexible architecture is ideal for relatively long-term changes. With its modularity, the building will be able to adapt easily by attaching and removing parts in cases of a changing in the family structure or a complete change of the user. Furthermore, this approach is likely to be suitable for an after war/disaster life, thanks to both rapid production and various possibilities offered by the end product. Skidmore, Owings and Merrill explained their Flexible Space project published in "The New House 194X" as follows: "Structural elements are the vocabulary, the relationship between is grammar and the final expression of the field can be considered as a composition" (Figure 4)

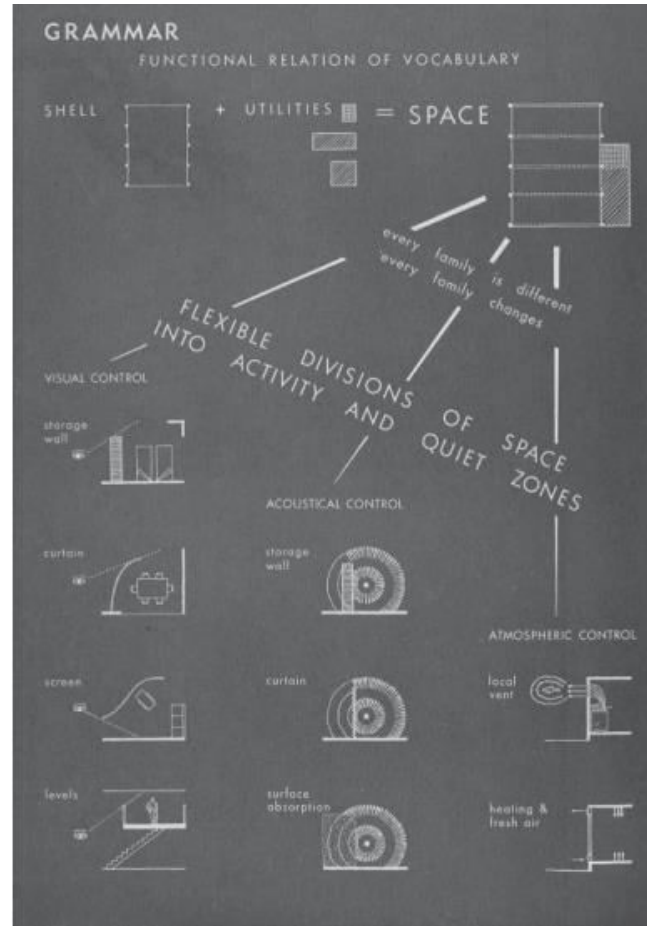

Figure 4: The New House 194X - Flexible Space, Skidmore, Owings and Merrill (SOM), Grammar (Jung, 2008)

Prefabrication technology has been used at different scales to produce flexible designs. It is aimed to produce spaces with endless options like as if in a lego game by producing buildings from prefabricated components resembling lego pieces, as well as to provide lightness to movable building elements in interior spaces. Mosh Safdie's Habitat 67 project, in which prefabricated parts are connected, comes to mind in this context. (Figure 6) However, the use cases of the prefabrication technique for flexibility remained mostly theoretical.

Figure 5: Habitat 67, Mosh Safdie (Url-4)

However, this excess of architectural intent did not lead to many built examples of housing which was inherently flexible both at point of design and over the long term (Schneider & Till, 2007). This technically-set agenda is more focused on issues such as market demands and rapid construction, rather than long-term flexibility. As it is with industrial products, ensuring the immediate satisfaction of the customer in the short-term demands of the real estate market precedes any thought about how the customer will use the product in the long run. Here, with the experimental projects of the 20th century, we encounter a clear warning that technique alone is not enough to create flexibility.

The architectural movement that should be mentioned in this context is the Metabolism, which uses the prefabrication technique for flexibility. It is a modern architectural movement that originated in Japan and dates back to the late 1950s and 1970s. Although it faded 25 years after its creation, one of the most recent interactions with metabolism was Rem Koolhaas and Hans Ulrich Obrist's *Book of Project Japan: Metabolism Talks*, published in 2009. The Metabolist movement, with a group of young Japanese architects at its head, turned towards a more mobile, dynamic and adaptable architecture for the urban future during the post-war reconstruction of Japan after the living machines era of modernism.

Metabolist architects and designers believe that cities and buildings are not static entities, but are constantly changing and organic like metabolism. It is thought that buildings that accommodate post-war population growth have a limited lifespan and must be designed and built to be able to change. These ideas first came to light at the "World Design Conference" in 1960. The ideal scheme of metabolic structure is derived from an analogy with biology and nature: Vertical circulation and serving functions, such as a tree, core, will be housed in a "trunk"-like mega-structure to which prefabricated living capsules will be added, which can be replaced when needed.

The most famous project of this movement, Kurokawa's Nakagin Capsule Tower, was created to house traveling businessmen who work in central Tokyo during the week. The technology developed by Kurokawa is built interchangeably, allowing each unit to be mounted to the concrete core with 4 high-tensile bolts. However, none were changed during the building's lifetime. Each capsule measures 4 x 2.5 meters and provides enough space for a person to live comfortably. In addition, the inner area and capsule of each module can be manipulated by connecting to other capsules, depending on necessities.

The interior of the capsule is designed flexibly with the use of movable and folding furniture. The bed can be folded and turned into a seating element as needed, or it can be lifted completely to the level of the wall (Figure 7). The work table, kitchen equipment and coffee table can be opened and folded in the same way. Users, however, preferred to use furniture of their own choice (Figure 8).

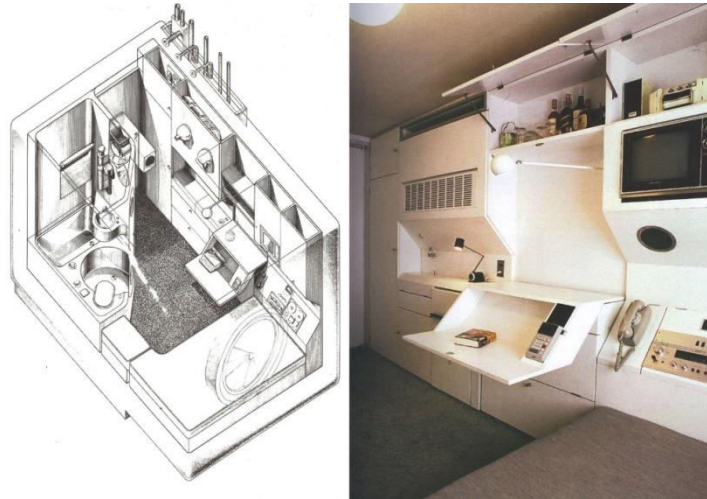

Figure 6: Nakagin Capsule Tower, Interior (Url-5)

Figure 7: Nakagin Capsule Tower, User Preference for Indoors (Url-5)

Therefore, personal preferences tried to fit into the narrow space of the capsule questioned the flexibility of the project. It can be said that the level of flexibility in the project does not go beyond the ability to attach and remove prefabricated capsules.

3. Functional Uncertainty (Loose Fit Approach)

The 1960s were the years when mathematical precision was questioned, it was argued that there could more than a single truth, and the invisible behind reality began to be discovered. In order to know the world in the light of brand new possibilities, we can talk about the perceptual uncertainty that reveals itself as a possibility beyond the stereotypes of ordinary knowledge (Yenice, 2019). One of the precautions taken against change and time by architects like Alexander, Turner and Habraken, was to free the plan scheme from molds, excessive clarity and monofunctionality.

Inspired by the uncertainty of the future, this approach advocates designing architectural spaces to suit various needs and uses without assuming a function. Shneider and Till (2007) presented dining rooms in London as a counterexample to functional ambiguity. This room, shaped according to the rectangularity of the dining table, with two entrances on one wall side, which made it one of the rarely used and often derelict rooms of the Londonian house. The design of mass housing bedrooms to be shaped according to the size of the bed is similar issue, users who force different kind of functions are not satisfied with the results. Yürekli (1983) proposed a general concept that encompasses uncertainty, flexibility and adaptability in his associate professorship thesis. Uncertainty; It means not being certain, being temporary, not being specific to any situation - being general- (Yürekli, 1983).

Since the considered as a very typical example (especially its shape and usage possibilities with its circulation area), room shape, room equipment and layout, neutral qualities of window openings, without the need for the use of any mechanical equipment, can be used for indoor activities at a high level. Allowing you to choose different locations. In my opinion, the traditional "qualities of the spaces are determined depending on the location, form, equipment and the characteristics of the limiting elements, their specialization - expressing any function - will depend on these features. The traditional "Turkish House" plan form, which is Turkish House" with these features constitutes an instructive and guiding advanced example (Yürekli, 1983).

4. Open Building (OB)

In 1962 John Habraken published his book *Supports: an alternative to mass housing*. According to Habraken, the main problem of residential architecture is that it is built for people, who will never have the slightest chance to make basic decisions about their living environment. Against the idea of a house as a consumer, repetitive and finished product, Habraken proposes the concept of house as a process. A dwelling is understood as the relationship of the dweller with his environment, a natural relation based on the acts of our daily lives and it is deeply rooted in the foundations of our existence (Setién, 2014).

Components logic has always been considered as a non-prefabricated, flexibility and adaptability approach. John Habraken advocated a dynamic architecture that shapes daily life and allows for change. It divides the building into support and fill. Creating a clear distinction between the two, Habraken emphasized that this distinction is not only technical, but more importantly, it focuses on the interaction of personal abilities. The support is part of the public space and is permanent in the building, while the filling is personal and interchangeable. There are many successful examples of this "Open Building" theory of Habraken, which has attracted the attention of architects. Its main purpose is the user's participation in the design and freedom of choice. According to Habraken's approach, the role of the architect is not to design the space, but to design a carrier system in which the space can be placed (Islamoglu, & Usta, 2018).

It is possible to liken this system to a product in which the architect and the user have a one-to-one relationship; The client can specify the desired fine and coarse to the architect among endless options. On the contrary, it is the ready catalog house offered to the user. However, the open building system proposed by Habraken creates spaces as flexible as the house designed specifically for the user, and as accessible to the middle social segment as the typical house.

What is unique about Habraken's interpretation of building design is that the support or infill system is not just a technique. Rather than proposing a finished product, Habraken has proposed a process. It empowered the user in the design of his own house and included the user in decision making. There are three basic beliefs on which this thought is based:

1. Everyone should be able to shape their own house according to their wishes.
2. Everyone should be able to express themselves as a function of their own choices.
3. Everyone should be able to take creative actions by organizing their own space.

Under the term Open Building for the construction of the environment, advocated by the Dutch Foundation for Architectural Research (S.A.R.) under the directorship of Habraken, and later developed with international groups, comes a number of different, but interrelated, principles. These:

1. Most commonly: Different levels of intervention to the built environment, such as those expressed as “support and infill” or “urban design and architecture”.
2. Users can also make design decisions. More generally, making the design process one with multiple participants of different types, including professionals.
4. The idea that the interface between technical systems can allow one system to be replaced by another that performs the same function. (Like different filling systems applied in the same base building)
5. Acceptance and understanding of the idea that the built environment is in constant transformation and change.
6. The product of an ongoing, never-ending design process in which the built environment is transformed piece by piece.

Infrastructure types and open building:

1. Infrastructure as skeleton: the internal partitions of each house, as well as the façade, are not part of the infrastructure, giving the architect a great freedom in the design of each house. Hence, an infrastructure as skeleton is a construction able to accommodate houses which can be constructed, modified and demolished without affecting each other; in other words, we are talking about autonomous houses in a high-rise building (Setién, 2014).
2. Infrastructure as envelope: In this second scenario, the external enclosure becomes part of the infrastructure, acting as a common element representative of the whole building. This is the case for instance of the speculati-

ve office buildings which have operated for decades on the basis of these two construction phases (Setién, 2014).

3. Infrastructure as services: In this third situation, the services (kitchen and bathrooms), become part of the infrastructural system along with the facade, access and structure. That is to say, the position of the services is fixed in the floor plan and therefore not controlled by the user (Setién, 2014).
4. Infrastructures with open space: In this case, the infrastructural system has an open available space that can be appropriated by the user over time, providing more flexibility in use. This open space is not common to all the building infrastructures, but its consideration is relevant to the study, since it allows the possibility of extension of the house (Setién, 2014).

Here, affecting architectural history, a war has been waged so that the user can act freely in their own home, office or school as long as they do not violate peoples' rights or harm structures in the surrounding areas.

5. User Participation

Situations where the user can express his views about the living space are called user-participated approaches. In this process, the architect plays the role of guiding the design and reflecting the needs of the users to the design by easing the role of decision maker. The consultant participates in the process of meeting directly with the owner of the building and takes an active role in shaping a residence suitable for the end user (Okutan, 2020).

A number of different ideas and approaches have been developed, including workshops, consultations and the establishment of communication offices in the neighbourhood, with the ways in which architectural projects involve future users in the design process. Sometimes the self-build option is offered to involve users not only in the design of their own residences, but also in their construction. While their methods differ, the participating architects served the common goal of enabling users to take control of their residences, allowing their creative input, without reducing the role of the architect to just a technical facilitator.

Sanoff (1999) attributes the success of user-involved experiences to the fact that users living there have a much more acute environmental awareness than architects and other professionals. Sanoff (1999) defines the design process formed by the gathering of common users as enhancing community relations, the user's right to have a say, and the opportunity to intervene in the decisions to be made about the built environment, and in this way, the built environment becomes perceived as embraced rather than anonymized.

According to Kırıcı (2013) The event that caused the awareness of users to be consulted was the big explosion that occurred in 1968 when a woman opened a gas oven and struck a match on the 18th floor of a tower block called Ronan Point in London. As a result of the explosion, four residential users lost their lives and the tower apartment block was destroyed. This disaster has inflamed the debates that the era of large tower apartments, which still feel like strangers to users, has come to an end and that it is necessary to return to small-scale residences (Kırıcı, 2013).

In response to these developments, instead of the requirements such as ease of construction and speed, known as "social architecture", a concept of architecture has evolved which takes into account the real needs of the people, and the potential users of the building are now being consulted. The potential users of the buildings consulted felt they were part of the business. As Sanoff points out, another benefit of the idea of public participation in the concept and planning stages is that users can engage with use and building management after the construction process. The sense of personal responsibility created during this design process has turned into an advantage that sustains user participation. From an economic point of view, a large amount of savings has been achieved from the budget. Since consulting the user during the architectural design process seems to be a solution to reduce problems, this approach has been tried with various methods (Kırıcı, 2013).

Belgian architect Lucien Kroll, one of the pioneers of the participation movement of the 1970s, is best known for his Maison Médical student accommodation at the University of Louvain. The design process of this physical model, which was developed in intense consultation with the students and the users of the building, has become a record of history. In the end, each part of the building has a fragmented appearance as it is handed over to a separate team of architects within the office. Kroll's method of separating the overall frame of the building, including the struc-

tural structure, from the infill allowed him to create a highly customized architecture similar to that of John Habraken. (Figure 9)

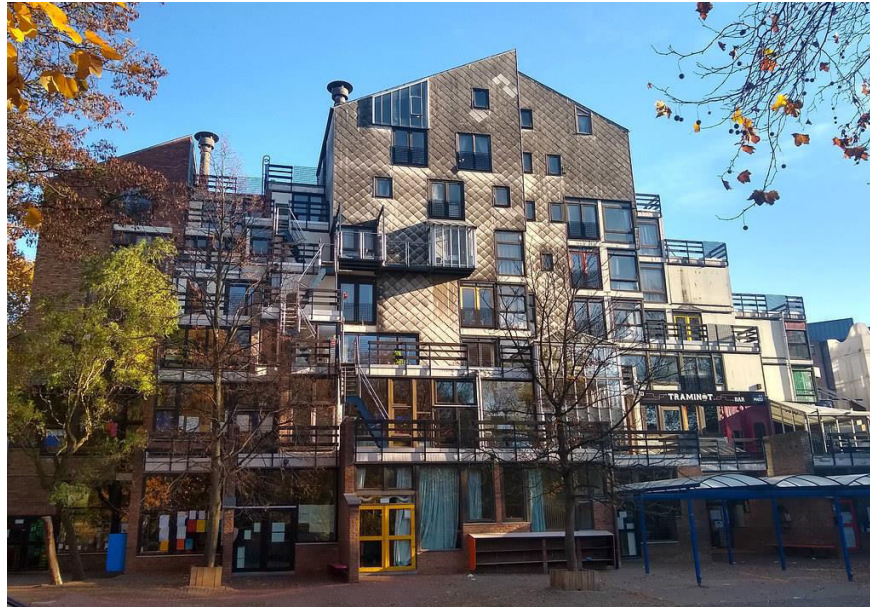

Figure 8: Lucien Kroll, Maison Medical (Url-6)

A well-known example of involvement is Ralph Erskine's (1914-2005) social housing project Byker Wall. The Newcastle Upon Tyne Center was built between 1969 and 1975 to house workers in the shipyards and factories along the River Tyne. Erskine set up a community office in a disused funeral parlor in the neighborhood and implemented an open-door policy, inviting local residents to come and share their views. This spawned a dialogue on topics ranging from vandalism to leaky pipes and the design of the final project. As a pilot project, Janet Square was built in 1972 with the participation of 47 families who volunteered. Their input also served to highlight the complex relationships and hierarchies among Byker residents, which were reflected in the final design. Because Erskine's grassroots approach to participation required a long-term commitment from the architect, the architect had to reside in the local neighborhood for the duration of the project. Byker Wall is a successful example that has been fully accepted by the people living in it, as they shared their ideas during the construction (Kırcı, 2013).

Flexibility and tolerance for user participation vary throughout the life cycle of a building. During pre-production, all projects are flexible. User-participated projects

are custom-made with an architect-user relationship. There are examples where user participation has been implemented in the production process, but this can be tricky. However, since the user generally makes design decisions considering his current needs, it can negatively affect the flexibility of the building in the usage process. It can be said that the challenge lies in providing flexibility in the post-production phase and leaving a tolerance for user participation.

CONCLUSION

Restricted architecture began to be discomfort or decrease in being desirable when the user's demands or wishes changes. And it goes on getting worse until it reaches the abandonment level, Eventually, a society meets an insufficient number of buildings according to its needs as much buildings reach this level. Consequently, it also affects the country's economy and the construction industry. On the contrary, by incorporating adaptability into the building program, the building can be used more effectively even in changing conditions, without sacrificing comfort. from this perspective, Adaptability is an important aspect of sustainable architecture.

Since the advent of modernism's living machines and industrial revolution's mass housing, realizing the essentiality of adaptive architecture, architects have been experimenting and developing methods to create flexible architecture that can respond to changing needs. This paper sums up design approaches that relatively did last longer in architectural history.

Taking a closer look at today's architecture, and the fact that most of the needs of urban houses and offices are being met with rigid and unresponsive multi-storey buildings it can be said that an architect today is tasked with stopping the madness of producing countless restricted buildings and housing projects that serve solely the goals of merchant's gain. and to save architecture from going through the same cycle of restricted and soon abanded designs it had been on the 20th century.

In order to design spaces that is inherently flexible and adaptable, it is beneficial to look back over the different methods experienced in the past centuries. However, it is not a necessity for us to reproduce the same spaces and tarred with the same brush. But rather than that developing or maybe mixing these design approaches. It can be said that there is no one truth or one right design approach to believe in to accomplish flexibility, yet, it is important for the architect to choose the right met-

hod or maybe to mix methods that would be suitable for the place, people and time period designed for.

REFERENCES

Bilgin, İ. (1999). Serbest Plan, Serbest Cephe, Serbest Ev, *Cogito*, (19), s: 144-157 Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Çetin, C., & Ceylan Baba, E., (2020). Mimarlıkta süreç ve deneyimin Yona Friedman'ın mobil mimarlık teorisi bağlamında irdelenmesi: uzamsal kent örneği. *Journal of FSMVU Faculty of Architecture and Design*. 1 (2), p.p. 244-259.

Fisher, W. M. (2014). Tomorrow's House: Solar Housing in 1940s America. *Prefabrication and The Postwar House: The California Manifesto*, 402(1), p.p. 1-7.

Forty, A. (2004). *Words and Buildings: A Vocabulary of Modern Architecture*. London: Thames & Hudson.

Frampton, K., Friedman, Y., Obrist, H. U., Orazı, M., & Rodriguez, M. I. (2011). *Architecture with the people, by the people, for the people*. Barcelona: Actar.

Hasgöl, E. (2018). *Konut Tasarımında Bir Kalite Unsuru Olarak Esneklik Temelli Yaklaşımların Değerlendirilmesi*. (Doctoral Thesis), İstanbul Teknik University, İstanbul.

İslamoğlu, Ö., & Usta, G. (2016). Herman Hertzberger Okullarında Esneklik Anlayışı, *Mimarlık Dergisi*, 390, p.p. 106-112

İslamoğlu, Ö., & Usta, G. (2018). Mimari Tasarımda Esneklik Yaklaşımlarına Kuramsal Bir Bakış. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 8 (4), p.p. 673-683.

JUNG, H. T. (2008) Evolution of "Experimental House": Mass Production of the House and SOM During the Second World War. *Seeking The City*, p.p. 596-601

Kırcı, N. (2013). *20. Yüzyıl Mimarlığı*, Ankara: Nobel Akademik Publishing.

Kronenburg, R. (2007) *Flexible Architecture that Responds to Change*, China: Laurence King Publishing.

Okutan, E. A. (2020) *Esneklik Kavramı Ve Sosyal Konutlarda Değerlendirilmesi*. (Doctoral Thesis). Gazi University, Institute of Science. Ankara.

Sanoff, H. (1999). *Community Participation Methods in Design and Planning*, NY:John Wiley and Sons, Inc.

Schneider, T., & Till, J. (2005). The Opportunities of Flexible Housing. European Network for Housing Research Conference (ENHR). Reykjavic, Iceland 29 Jun - 05 Jul.

Schneider, T., & Till, J. (2007) *Flexible Housing*. United Kingdom: Architectural Press, Routledge.

Setién, N. I. (2014). Towards An Open And User Driven Housing Architecture Layers principle. *infrastructure types and technical devices, Conference report*, February.

Yazıcıoğlu Halu, Z. (2019). Çağdaş Mimaride Esnek Mekanların İzinde, *Yapı Dergisi*, 458,p.p. 52-61, May.

Yenice, M. (2019). *Konut Üretiminde Uyarlanabilir Tasarım Yaklaşımları*. (Master's Thesis). Mimar Sinan Fine Arts University. İstanbul.

Yürekli, F. K. (1983) *Mimari Tasarımda Belirsizlik: Esneklik / Uyabilirlik İhtiyacının Kaynakları ve Çözümü Üzerine Bir Araştırma*. (Doctoral Thesis) ITU Architecture Faculty, İstanbul.

IAAC, 2012. IAAC closing lecture 2012 - Yona Friedman interview (Online). Access Link: <https://www.youtube.com/watch?v=BEX1dk0cJxw> (r.d. 25/10/2022)

INTERNET REFERENCES

Url-1 <<https://plansofarchitecture.tumblr.com/post/101062587184/gerrit-rietveld-schro-der-house-1924-1925>> (r.d. 27/5/2022)

Url-2 <http://www.yonafriedman.nl/?page_id=225> (r.d. 23/4/2022)

Url-3 <<https://www.archdaily.com/781065/interview-with-yona-friedman-imagine-having-improvised-volumes-floating-in-space-like-balloons>> (r.d. 22/4/2022)

Url-4 <<https://www.arkitektuel.com/habitat-67/>> (r.d. 27/5/2022)

Url-5 <<https://archeyes.com/nakagin-capsule-tower-kisho-kurokawa/>> (r.d. 23/4/2022)

Url-6 <https://www.archdaily.com/963912/we-already-have-viable-models-for-quality-affordable-housing/60d44a04f91c81804000016d-we-already-have-viable-models-for-quality-affordable-housing-image?next_project=no> (r.d. 23/4/2022)

To cite this article: Küçükerman, Ö., Edirne, J. (2022). Geleneksel Türk Evi Mekânının Tasarımında Rol Oynamış Kültürel ve Sürdürülebilir Temel İlkeler. International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS), 6(3), 261-291

Submitted: November 10, 2022

Accepted: November 19, 2022

GELENEKSEL TÜRK EVİ MEKÂNININ TASARIMINDA ROL OYNAMIŞ KÜLTÜREL VE SÜRDÜRÜLEBİLİR TEMEL İLKELER

Önder Küçükerman¹

Jülide Edirne²

ÖZET

Anadolu’da yüzlerce yıl boyunca etkili olmuş bir ‘Geleneksel Türk Evi’ kavramı vardır ve mekân kavramının kültürel temelleri Orta Asya’dan yansıyan bir yaşamın izlerini taşır. Bir yaşam kültürü yaratmış bu mimarının günümüze dek geliştirilerek sürdürülmüş olmasının arkasındaki gerçekler, her dönem araştırma konusu olmuştur.

Çünkü ‘Geleneksel Türk Evi’nin mekân kurgusu, her türlü özellikleri ile özgün bir kimlik yaratmıştır. Yapının üretimini sağlayan teknolojinin de bir kültürel varlık olarak sürdürülmüş olması, bu özgün mekân kurgusu bakımından önemli bir konudur. Bu üretim sistemi, “özgün kimliği yaratan aletlerin, tekniklerin, standartların ve ustalık bilgisinin sürdürülebilirliği” ile yakından bağlantılıdır.

Bu makalede Anadolu’daki Geleneksel Türk Evi’nin mimari tasarım öyküsüne değişik bir açıdan bakılmaktadır.

Tarih boyunca yapı üretiminde kullanılan temel aletler, her zaman mimari ürünlerin ölçü ve biçim olarak temel belirleyicileri olmuşlardır. Geleneksel Türk Evi’nin mimari tasarım kimliği de onun inşa edilmesinde kullanılan ve çok basit olmasına rağmen çok temel kuralların varlığı ile sürdürülebilmiştir. Bu temel kurallar Türk Evinin bir tür “standart tasarım sisteminin temel modülü”nü yaratmış, böylece yaygınlaşan tasarımlar, buldukları bölgenin topoğrafyasına adeta “konurularak” inşa edilmişlerdir.

Uygulamalar göstermiştir ki eğer teknikler ve malzeme değişirse, kültürel kimliğin oynadığı roller de zaman içinde değişime ayak uydurmak zorunda kalmıştır.

¹Prof. Dr., Haliç Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Endüstriyel Tasarım Bölümü, İstanbul-Türkiye
onderkucukerman@halic.edu.tr, ORCID 1: 0000-0002-6307-2453

² Dr.Öğr.Üyesi. Haliç Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İstanbul-Türkiye
julideedirne@halic.edu.tr, ORCID 2: 0000-0002-1367-7550

Makale, Geleneksel Türk Evi'nin de hemen hemen böyle bir süreç yaşadığını örnekler üzerinden ortaya koyarak, teknolojilerin değişiminin sonucunda, üretim koşullarının farklılaşmasının 'Geleneksel Türk Evi'nin biçiminin değişmesine etkilerini ve bu değişimin süreçlerini anlamlı biçimde özetlemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel Türk Evi, geleneksel el aletleri, kültürel sürdürülebilirlik, kültürel miras.

HOW CULTURAL AND SUSTAINABLE DESIGN PRINCIPLES AFFECT THE “TRADITIONAL TURKISH HOUSE” ARCHITECTURE IN ANATOLIA

ABSTRACT

In Anatolia, the concept of the 'Traditional Turkish House' has existed for hundreds of years.

This architecture has created a culture of life. This is a cultural heritage that has survived to the present day. For this reason, it has always been the subject of research.

Because the 'Traditional Turkish House' space setup has created a unique identity in terms of all its features. The technology that enables the production of the building has also been maintained as a cultural asset. This is an important subject of the original space setup. This production system is “the sustainability of tools, techniques, standards and mastery knowledge that create the original identity.

This article is a different perspective on the architectural design story of the Traditional Turkish House in Anatolia.

The basic tools used in building production throughout history have always been the main determinants of architectural products in size and form. The existence of elementary and very basic rules used in the construction of the Traditional Turkish House is the architectural design identity. These basic rules create a kind of “basic module of the standard design system” of the Turkish House. Thus, the designs that have become widespread are almost put into the topography of the region where they are located.

Practices have shown that if such techniques and materials change, the roles played by cultural identity must keep pace with this change over time.

The article states that the 'Traditional Turkish House' has almost gone through such a process. Examples show that the change in technologies also changes the

conditions of production. As a result, the study aims to provide a meaningful summary of the factors affecting the change process of the ‘Traditional Turkish House’.

Keywords: Traditional Turkish House, traditional hand tools, cultural sustainability, cultural heritage

GİRİŞ

Bu makalede Anadolu’daki geleneksel Türk Evi’nin mimari tasarım öyküsüne değişik bir açıdan bakılmaktadır.

Öncelikli soru şudur: Anadolu’da yüzlerce yıl boyunca uygulanmış olan bu mimarinin bu kadar uzun bir süre geliştirilerek sürdürülmüş olmasının arkasındaki gerçek neydi?

Makalede bu sorunun yanıtları aranırken beş temel gerçek üzerinde durulmuştur: Birinci olarak, Türk Evi mekân kurgusu, özellikleri bakımından özgün bir kimliğe sahiptir. Bu özgün mekânın planlanmasının temelinde, çok önemli bir yaşam ve mekân kimliği belirleyici öge olan halıların bir kültürel varlık olarak sürdürülmüş olması yatıyordu. Kısacası, “halılar bir tür geleneksel kimlik kayıt sistemi” gibi rol oynayarak mekân boyutunun ve anlamının belirlenmesi bakımından çok önem taşımıştır.

İkinci olarak, bu mimari tasarım geleneğinin inşa edilmesinde kullanılan ve çok basit olmasına rağmen çok temel kurallar geçerli olmuştur. Bunların da arkasında, aslında yapı malzemesinin ve çok pratik el aletlerinin de “birlikte sürdürülerek geliştirilmiş” olması önemli roller oynamıştı. Çünkü her türlü üretimde kullanılan temel aletler, o ürünün sonucunun da temel belirleyicileridir.

Üçüncü olarak bu aletlerle işlenen ve biçimlendirilen malzemenin aynı biçimde yüzlerce yıl sürdürülerek ve geliştirilerek kuşaktan kuşağa aktarılmış olmasıydı. Bu çok pratik ve gerçekçi veriler de bu yapıların mimari kurallarını, ölçülerini ve doğal olarak da sonuçlarını belirlemişti.

Dördüncü olarak, bir anlamda “standart tasarım sisteminin temel modülü” gibi uygulanan ve böylece yaygınlaşan yapılar, ya herhangi bir toprak parçası üzerine ya da herhangi bir eski kalıntı üzerine adeta “kondurularak” kimliğini sürdürebilmişti.

Beşinci olarak da bu tekniklerle ulaşılan mimari tasarımlar, neredeyse ikonlaşarak, en farklı coğrafyalarda bile “özgün bir biçim dilini yaratmış” ve böylece günümüze kadar ulaşmıştır.

Şekil 1: 1995 yılında Türkmenistan Devlet Başkanı Saparmurat Niyazov'un Aş-kabat'taki sarayın bahçesinde bir araştırmam için kurduğu geleneksel bir Türk-men çadırının kuruluş süreci. (Ö. Küçükerman Arşivi)

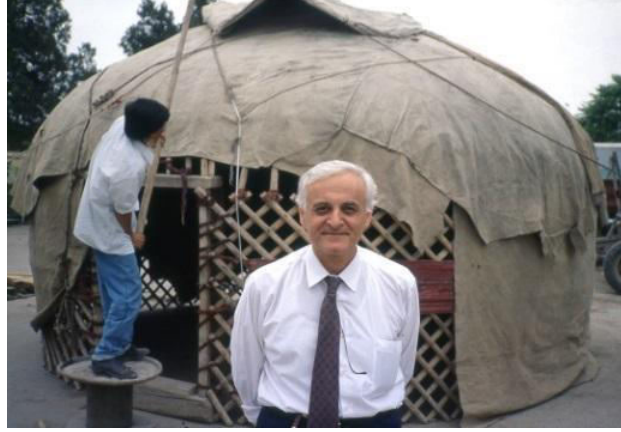
2

3

Şekil 2: Yün dokumalarla bağlanan hafif ahşap taşıyıcı konstrüksiyonu sağlam-laştıran esnek bağlantı dokumaları. (Ö. Küçükerman Arşivi)

Şekil 3: Çadır kapısının çerçevesi ve bağlantı detayları. (Ö. Küçükerman Arşivi)

Şekil 4: Çadırın kurulurken Önder Küçükerman, 1995, Aşkabat. (Ö. Küçükerman Arşivi)

1-ÖZGÜN BİR MEKÂNIN TASARIM VERİLERİ: YÜN, DOKUMA VE HALI

Anadolu’da Osmanlı Devleti ile başlayan ve yüzlerce yıl boyunca etkili olan geleneksel bir Türk evi mekânı kavramı yaratılmıştır. Bu mekân tasarımı gerçeğini ortaya çıkaran bazı temel veriler vardır. Bu veriler öncelikle bu mekân kavramının başlangıçtaki temelleri ile kültürel kimliğini ve Orta Asya geleneklerinden yansıyan günlük yaşam gerçeklerinin izlerini taşır.

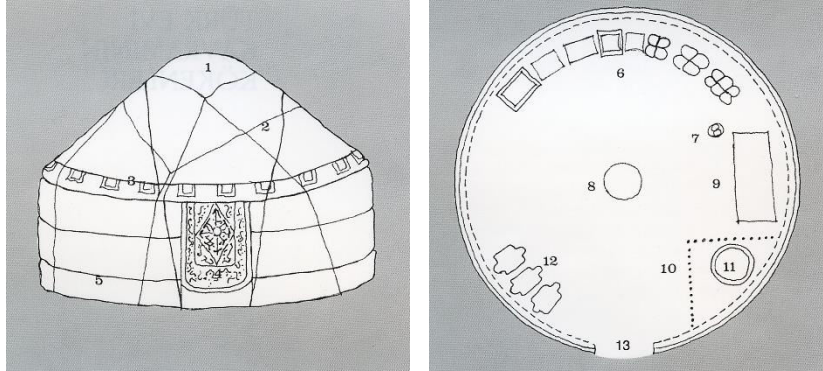
Orta Asya’ndaki bazı Türk boyları koyun, keçi ve at yetiştirdikleri için göçerek yaşamak zorundaydı. Buradaki “en hassas nokta göç” sözüdür. Çünkü Asya’daki yer değiştirerek yaşama biçimi “rastgele bir göç” değildi. Tam tersine, hayvanlarına taze ot bulmak için yılda iki kez yazlık ve kışlık otlaklar arasında yapılan, çok hassas kanunlarla belirlenen, “çok planlı bir ekonomi_üretiminin” sonucuydu. Bu nedenle günümüzde kullanılan “göçebe” kelimesi Asya’da yaşanmış olanlar, çok farklı gerçekleri tanımlarlar (Küçükerman, 1985).

Böyle hareketli bir yaşamın ürünleri, süt, et, deri ve yündü. Yün işlenerek ip, dokuma, keçe, kolan gibi fonksiyonel ve ticari ürünlere dönüştürülürdü. Kısacası o koşullarda bir mekân kurabilmek için sadece bu temel malzemeler vardı. Sonuçta ortaya çıkan mekân da çadırdı.

Bu dokumalar, çok hafif, sağlam ve katlanıp sökülebilen bir ahşap çadır tasarımının üzerini örtüyor, ahşap bağlantılarını sağlamlaştırıyor, içini donatıyor ve sonuçta yaşanan bir mekâna dönüştürüyordu. Sonuçta da böyle bir çadır yirmi dakikada sökülüp, parçalara ayrılıp atlara yüklenebiliyordu (Küçükerman, 1985).

Göç eden aileler için çadır “birbirine benzeyen yaşama birimi” olarak topraktan ayrılmış, böylece “vatan duygusu” soyut bir mekân kavramına dönüşmüştü.

Bu durum aslında “yapay olarak yaratılan iç düzen kavramı” demektir. Çadırların ortasında ateş yakılır ve yemek pişirilirdi. Girişin karşısına sandıklar, halıdan yapılmış bohçalar ve heybeler dizilirdi. Sağdaki kımız tulumu hasır bir paravana ile ayrılmıştı ve kiler anlamındaydı. Yanında çadır sahibinin kerevetli yatağı bulunurdu. Sağda, yatağın yanında, değerli araç ve gerecin, giysilerin asıldığı demir bir kazık vardı. Silahlar hemen alınabilecek bir yerdeydi. Girişin solunda eyerler ve koşumlar asılırdı. İç düzen, hep aynı kurguda bir kültürel davranış biçimi haline gelmişti.

Şekil 5: Orta Asya ‘Göçebe Çadırı’ plan kurgusu (Küçükerman,1985)

Her çadırda halı ve dokuma tezgâhları bulunurdu. Diğer yanda halı motifleri her Türk boyunun “damga” denilen özel aile sembollerini yansıtır. Bu nedenle “halı” bir görsel kimlik kaydı olarak çok önemliydi. Zaten “Halı” kelimesi “Kalıcı olan” yani bugünkü karşılığı ile “kayıt” anlamına gelirdi. Bu nedenle yüzlerce yıllık geleneğin ürünü olan “halı”, Türk Evi’nin en simgesel temel mekân ilkelelerini yaratmıştı. Bunun yanı sıra halının mekân kurgusuna ve iç düzenin standartlaşmasını belirleyen ölçüler bakımından da önemli bir etkisi olmuştur (Küçükerman, 1989).

Bu düzen yüzyıllarca süregelen göçlerde, çadırlara bağlı olarak, kendine özgü çok temel ilkeler, kavramlar ve mekânlar oluşturmuştu: Bunlar “**taşınabilen üst örtü, taşınabilen alt örtü, taşınabilen iç düzen öğeleriydi**”.

Kolay taşınması gereken bu çadırların, “içinde yaşanabilen bir ortama” dönüşmesi için sadece uygun bir toprak üzerine, alt, üst ve yan örtünün kurulması yeterliydi. Böylece herhangi bir doğa parçası, kolayca altta ve üstteki ince bir örtüyle, yaşamaya uygun bir iç mekâna dönüşürdü (Küçükerman, 1995).

Ama aslına bakılırsa bu “çok ince” ayırıcı, bir bakıma da “doğayı ve doğal gerçekleri kabullenmeyi” gerektirir: Çünkü sadece “Altta toprak ve üstte gök” vardır (Küçükerman, 1985).

2-ÇADIR MEKÂNI STANDARTLARININ MİMARİ TASARIM İLKE- LERİNE DÖNÜŞÜMÜ

Orta Asya'daki bazı Türk boyları, 1030'lu yıllarda kurulmaya başlayan Selçuklu Devleti nedeniyle Anadolu'ya gelmiş, “göç kavramı”, Anadolu gerçekleri ve İslâm dünya görüşü ile birleşerek, yeni bir mekân kavramı ve mimari kavram yaratılmıştı.

Gelenlerin bir kısmı burada da yer değiştirerek yaşamlarını sürdürmüşlerdi. Bir kısım ise, Anadolu'daki eski şehirlerin meydan ve çeşme çevresinde yerleşerek yeni mahalleler oluşturmuştu. Evler ise bu önemli merkeze “çıkılmaz” sokaklarla bağlanırdı. Ancak gerçekte bunlar çıkılmaz sokak değil, “doğrudan en önemli merkeze çıkan” yollardı. Bu nedenle Anadolu'daki Türk yerleşmeleri rastgele ve dağınık görünür, ama aslında tasarım gerçeklerine göre en uygun biçimde gelişmişlerdi.

Ama Anadolu'nun çok elverişli fiziki coğrafyası, çadırdan yerleşik düzene geçiş ile değişen mekânsal tasarım ilkelerini şöyle etkilemiştir:

2.1. Çadır Mekân Tasarımının Değişen Gerçekleri

Çadır Mekânı “Pratik ve Tutumluydu”: Çadırların kolay kurulan mekân olması özelliği, aynı zamanda “kolay taşınabilen bir yaşam düşüncesi ile bağlantılıydı”. Bu ilke, mimari tasarıma, yapım teknikleri ve iç mekân kurgusu bakımından yansımıştır. Üretimde pratiklik, yapıların strüktüründe devam ettirildi. Tutumluluk ise ekonomik verilerin doğrultusunda mimari tasarıma malzemenin işlenmesi, mekânların verimli kullanımlarında etkisini sürdürdü.

Çadır Mekânı Değişkendi: Bütün taşınan mekânlarda genel bir ilke olarak her ayrıntı titizlikle tasarlanır ve gün içinde değişik amaçlarla kullanılırdı. Örneğin doğrudan toprağa serilen dokumalar, kerevetlere yerleştirilen minderler, katlanıp toplanabilen alçak masalar, gündüz toplanıp gece serilen yataklar, bu ilkelerin biçimsel sonuçlarıydı.

Yerleşik Düzendeki Çadırın Mekân Geometrisi Değişmişti: Hareketli bir çadırdan, mimari tasarıma geçişte yerleşik evlerin tasarımında, odaların biçimlendirilmesinde, çadırda olduğu gibi “doğa” bütünüyle kabul edilmişti. Ancak çadırın daire biçimindeki planı, “artık yerleşik bir yapı tekniğinin zorunluluğu” nedeniyle **dik açılara dönüşmüştü** (Eldem, 1954).

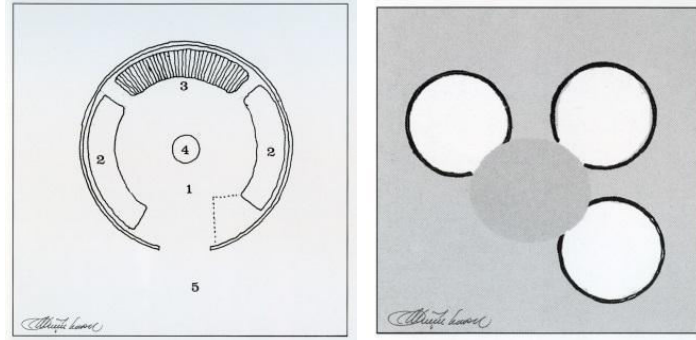
Yerleşik Düzendeki Mekân ve Çevre İlişkileri Değişmişti: Çadır sürekli değişen bir dış çevre içindedir ama iç mekân hep aynıydı. Yerleşik mimari tasarımda ise yapının planı ve odalar olarak değişik yönlere dönü olmak zorundadır. Böylece

odalar bazen iç bahçeye, sofaya, avluya, bir meydana, ya da bazen camiye doğru dönerek tasarlanmıştı.

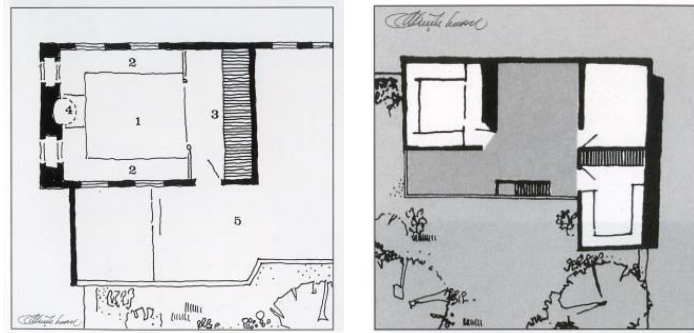
Ama asıl kültürel bir yaşamın simgesel sonucu olan üst kat ise her zaman bu temel ilkelere bağlı olarak tasarlanmıştı. Yani bu “asıl kat bir tür değişmeyendi”. Ama geleneksel Türk evinin rastgele toprak parçaları üzerine kurulmuş görünümüne rağmen, zemin kat her zaman doğal topoğrafyaya uyum sağlamıştı. Üst katın konumu ise adeta çadırda olduğu gibi topraktan ayrılarak soyutlaşmış bir üst mekân niteliğini kaybetmemişti.

2.2. Bu Mimari Mekân Programının Biçimlenme İlkeleri

Hareketli bir yaşamın içindeki göç sürecinde çadırların yan yana yerleşme standardı, yerleşik düzende mimari tasarımlarda ise odalara dönüşmüştü. Çünkü bu odaların ortak alan olan sofaya açılan tek kapısı vardı.

Şekil 6: Çadırın geleneksel iç planlanması ve çadırların birbirleri ile ilişkilerine bağlı konumlandırılması

Şekil 7: Yerleşik döneme geçildiğinde, Çadırdaki ilkelerin yapıdaki dik açılı mimari planlara dönüşmesi. (Küçükerman,1985)

Evin içindeki farklı odalar gibi, içinde yaşayan ailenin üyeleri de değişik sosyal konumlara sahipti. Örneğin erkek, evin önemli kişiydi, en özenli oda onundu ve bu nedenle “Baş Oda” olarak tanımlanmıştı. Baş Oda, efendi, konuk, hizmetçi

gibi kişilerin bir birbirleriyle olan ‘değişik ilişkilerine göre’ biçimlenmişti. Erkeklerin, konukların ve hizmetçilerin “alanları belirlenmiş ve mimari tasarım buna bağlı olarak” yapılmıştı.

Evin ikinci kişisi ise hanımdı ve günlük yaşantısının büyük kısmı ev içindeydi. Hanımların günlük yaşantısı çoğunlukla “Harem” ve “selâmlık” bölümlerinde geçerdi. Burada “oturulur, yenilir ve yatılırdı” (Küçükerman, 1985).

3-DEĞİŞEN DOĞA, İKLİM VE EKONOMİ VERİLERİNE KARŞILIK DEĞİŞMEYEN TASARIM İLKELERİ

Yukarıda görüldüğü gibi Türk evinin Anadolu’daki evriminde bir yandan yapının teknik verileri, diğer yandan da odanın sosyal verileri, birbirlerini etkileyerek, özgün bir Türk evi mekânını oluşturmuştur. Bu veriler şöyle tanımlanabilir (Küçükerman, 2008).

Doğa: Anadolu’nun doğal yapısı Türk evindeki ana ilke olan “yapıyı doğadan ayırma” tasarımını ortaya çıkartmıştı. Sonuçta tüm bölgelerde odaları aynı, ama ev planları farklı olan bir mimari tasarım geleneği oluşmuştu.

İklim: Anadolu’nun her iklim bölgesindeki Türk evinin oda planı aynıdır. Ama ev planlarının tasarımı ve yapısı çok değişiktir. Örneğin ılıman bölgedeki oda planı da sert iklim koşullarındaki oda planı da temel ilke olarak aynıdır. Ama evin planları değişiktir.

Ekonomik Etkenler: Türk evinin biçim ve boyutlarının planlanmasında, ekonomik etkenler etkili değildi. Aşağıdaki üç değişik örnekle bu tasarım özelliği açık olarak görülür:

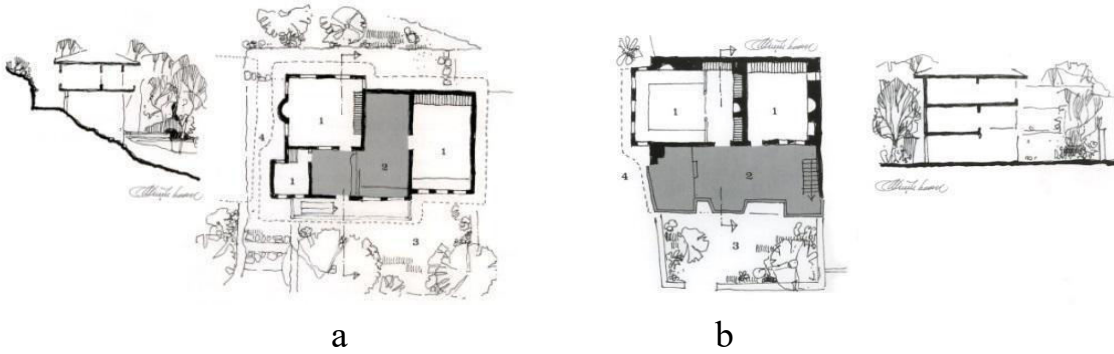
Birincisi, Bursa’daki çok yalın bir yapı, gösterişsizdir ama Türk evinin ve odalarının temel ilkeleriyle uyumludur.

İkincisi yine Bursa’da Sultan Murat’ın evi olduğu söylenen çok güzel bir mimari örnekte odalar evin sahibinin ekonomik verilerine uygun olarak düzenlenmiştir. Ama temel ilkeler yine aynıdır. Üçüncüsü ise Kütahya’daki çok özenli bir ev de bu temel mekân planlama kurallarına kesinlikle bağlıdır.

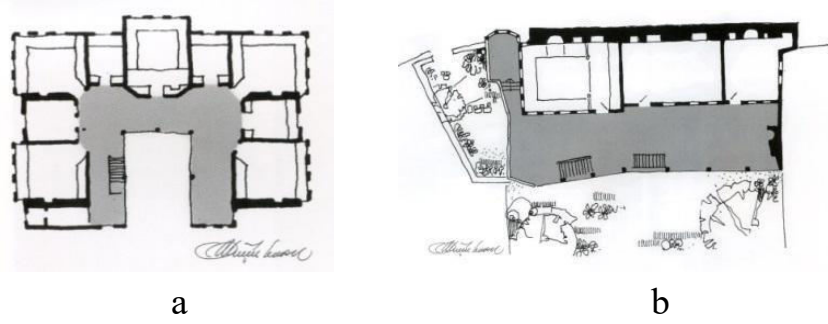

Şekil 8: 1970’li yıllarda Kütahya’da bu ilkeleri tam olarak yansıtan gerçek bir mekânın görünüşü. 1850-1851 yılları arasında Macar özgürlük savaşının önderlerinden Lajos Kossuth (1802-1894), ailesiyle ve 56 mülteci ile bu evde misafir edilmiş ve Macaristan Anayasası tasarısını bu evde hazırlamıştı. Şimdi müzedir. (Ö. Küçükerman Arşivi)

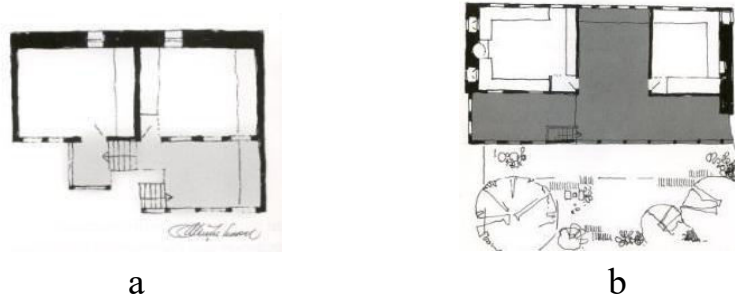
Sonuç olarak geleneksel Türk evinde odalar hem temel mekân kavramı, hem de bu kavramın oluşturduğu yapıların temel ilkeleri bakımından “kesinlikle tanımlanmış” bir tasarıma göre yapılmıştı. Bu nedenle Anadolu’daki geleneksel evlerin odaları kavram olarak aynıydı, ama mimari planları farklıydı.

Şekil 9: Eğimli bir doğa içinde inşa edilen geleneksel Türk evinin kesiti ve planında odalar ve sofa ilişkileri. (a-Safranbolu, b-Bursa)

Şekil 10: a-Sıcak iklimde inşa edilen inşa edilen geleneksel Türk evinin kesiti ve planında odalar ve sofa ilişkileri. Adana; b-Soğuk iklimde inşa edilen geleneksel Türk evinin kesiti ve planında odalar ve sofa ilişkileri. Kütahya

Şekil 11: a-Bir imam evinin mütevazı planında odalar ve sofa ilişkileri. Bursa; b-Bir sultan evinin planında odalar ve sofa ilişkileri. Bursa (Küçükerman,1985)

3.1. Sonuçta Ulaşılan “Simgeleşmiş ve Standartlaşmış Tek Kat” Tasarım İlkesi

Geleneksel Türk evinde değerlendirmelere konu olan, temel ilke ve tasarım anlayışını orta koyan mekânlar genellikle “esas kat” tır.

Görüldüğü gibi, Anadolu’daki geleneksel evlerin kavram ve tasarımları, geleneklere, ekonomik koşullara, bölgesel, doğal verilere ve inşaat tekniklerine bağlı olarak farklılaşan belirli mimari örnekler ortaya koymuştur:

Kır ve köy evleri çok yalın ve tek katlıydı, bir ya da birkaç odalıydı. Yapının tasarımında bölgesel etkenler büyüktü. Tasarımlar tutumluydu, yalındı ve kişiseldi. Kasaba evleri yalın ve az katlıydı, özenli, ama gösterişsizdi, bölgesel özellikleri yansıtırlardı. Şehir evleri tarihi yerel kültürel mirasa uyumluydu: Anadolu’da en çok tasarlanmış olan bu evler özenli, geniş ve gösterişliydi.

Buna karşılık tek kat evler, göçer çadırının işlevsel ve mekânsal özelliklerinin tümünü barındırmıştır. Daha sonra kat sayısı artınca üste alınan esas kat yaşam alanı olarak işlevsel bir evrimin sonuçtaki ürünü haline gelmiştir (Arel, 1982).

Bütün bu nedenlerle zamanla gelişen mimari anlayış ile kat adedinin artmasına rağmen, daima üstte bulunan kat “asıl kat olarak” çözümlenmiştir. Ayrıca daha

fazla ışık, güneş ve hava almak arzusu ile esas kat mümkün olduğu kadar zeminden yükseltilmeye başlanmıştır.

Bu “asıl kat”, kırlık bölgelerde alçaltılarak doğaya yaklaştırılmış, kasaba ve kentlerdeki sıkışık yerleşmelerde ise elden geldiğince yükseltilmiştir. Az yoğunluklu yerleşme bölgelerinde geniş bahçe içindeki evler, ışık ve hava durumunu kendiliğinden sağladığı için esas kat, zemine yakın kalmıştır. Buna karşın şehirlerde, özellikle bitişik nizam yapılanmalarda esas kat mümkün olduğu kadar zeminden yükselerek zemin yahut giriş katında herhangi bir oturma veya yaşama bölümü yer almamıştır.

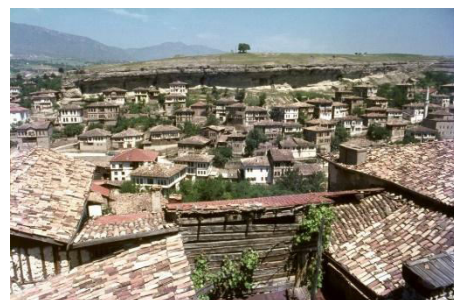
Gerek yapının içine doğanın olduğu gibi alınması, gerekse üst katı havalandırmak ve rutubetten korumak amacıyla bu katın bahçeye bakan kısımları duvar ile kapatılmazdı. Böylece dövülmüş ve sıkıştırılmış toprak veya taş kaplı zemin kat, yerine göre ahır, arabalık, odunluk ve büyük bir kısmı taşlık olarak kullanılırdı.

Şekil 12: Anadolu'daki Geleneksel Türk evi kaç katlı olursa olsun, asıl kat en üst kattır. Doğu Karadeniz, Rize ve Trabzon çevresi (1960) (Ö. Küçükerman Arşivi)

Şekil 13: Anadolu'daki Geleneksel Türk evi kaç katlı olursa olsun, asıl kat en üst kattır. Trabzon Rize arasındaki Kastel (1960)

Şekil 14: Kuzey orta Anadolu, geleneksel Türk evi örneklerinin en seçkinlerinin bulunduğu Safranbolu. (1970) (Ö. Küçükerman Arşivi)

3.2. Standartlaşan Bu Mimari Kurgu içindeki Odaların Sofa ile Değişik Çözümleri

Genel bir ilke olarak, üzerinde yaşanılan doğanın özellikleri, orada gelişen uygarlıkların mekân kavramlarına etki yapıp biçimlendirir. Anadolu'nun doğal özellikleri de bu geleneksel yapıların biçimini, mimari tasarımını ve inşaat tekniklerini etkilemişti.

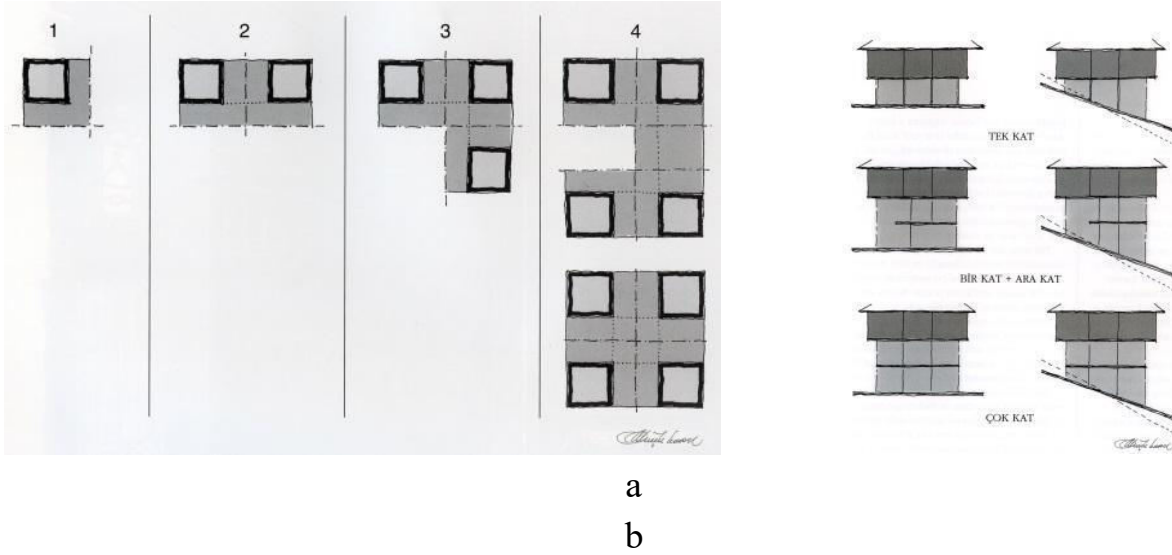
Türk evinin üzerine “kondurulduğu” doğa parçalarının değişik özellikleri veya bölgesel özellikler tasarımı da geliştirmişti. Örneğin bu evlerde hem “serin”, hem de “iyi korunmuş” odaların yapılması gerekirdi. Bu durumda tasarımın genel ilkeleri şöyle uygulanırdı: Yapı uygun yönde olmalı, uygun malzeme kullanılmalı ve uygun boyutta olmalıydı.

Sonuçta, örneğin Kuzey Anadolu'da ahşap yapı, Orta Anadolu'da kerpiç ve taş yapı, Batı Anadolu'da taş yapı, Güney Anadolu'da ise ahşap ve taş karışımı yapılar ortaya çıkmıştı.

Bu nedenlerle Türk Evinin mekân tasarımı ve standart mimari öğeleri “**Odalar**” ile odalar arası ortak alan “**Sofa**” arasındaki ilişkilerle yaratılmıştı (Küçükerman, 2015).

Odalar, Türk Evi planı içinde temel fonksiyonları karşılayan birimlerdi. Odada oturulur, yemek yenir, çalışılır, yatılırdı. **Sofa** ise, odaların çevresindeki ortak “toplanma” ve yaşama alanıydı. Sonuçta “Oda ve ortak alan” ilişkileri standart bir sistem olan Türk evinin ana tasarım sistemi yaratılmıştı (Eldem, 1940).

Odanın planı, “yapı malzemesiyle bağlantılı” değildi. Ahşap yapı yapıdaki bir oda ile kerpiç ya da taş yapı bina arasında “mekânsal ilkeler” aynıydı. Sadece malzemenin uygulamasına bağlı olan ayrıntılar değişirdi. Örneğin, ahşap yapı tekniği “pencere dizileri” kurmaya uygundu. Ama kerpiç malzeme ile yapılanlarda bile aynı “pencere dizisi” planlanırdı.

Şekil 15: a- Türk Evinin mimari öğeleri “Odalar” ve odalar arası ortak alan “Sofa” ilişkileri ile bir sistem;
 b- Türk evinin değişmeyen plan özelliklerini içeren üst katın topoğrafya ilişkisi. (Küçükerman,1985)

3.3. Mekânın Kurgusunu Etkileyen En Önemli Tasarım İlkesi:

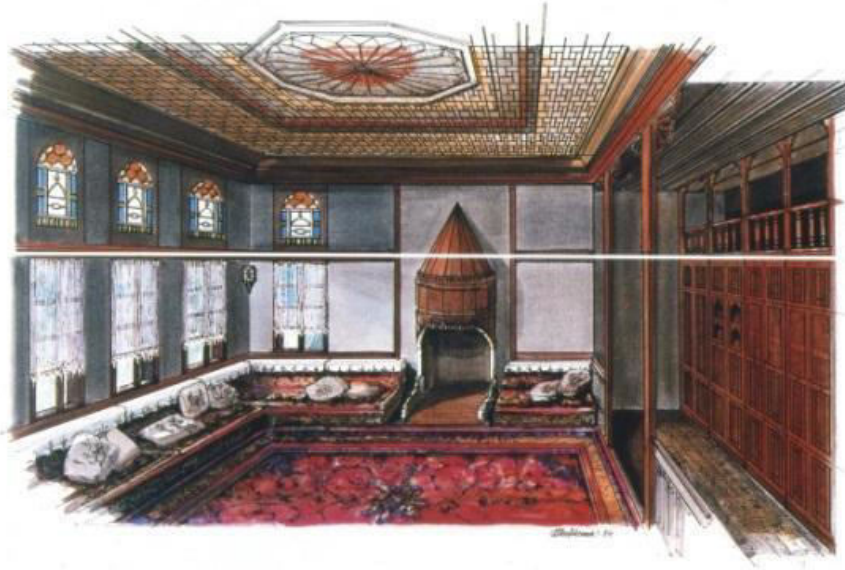
“... Elimin Ulaştığı Yer Benimdir...”

Yapı malzemesi ne olursa olsun, Türk evinin kuruluşunda bazı yapı öğeleri, özel anlamlar kazanmıştı. Bunlar arasında, etkili olanı “Kapı, pencere ve dolapların üst sınırını belirleyen yatay ahşap” bağlantıdır.

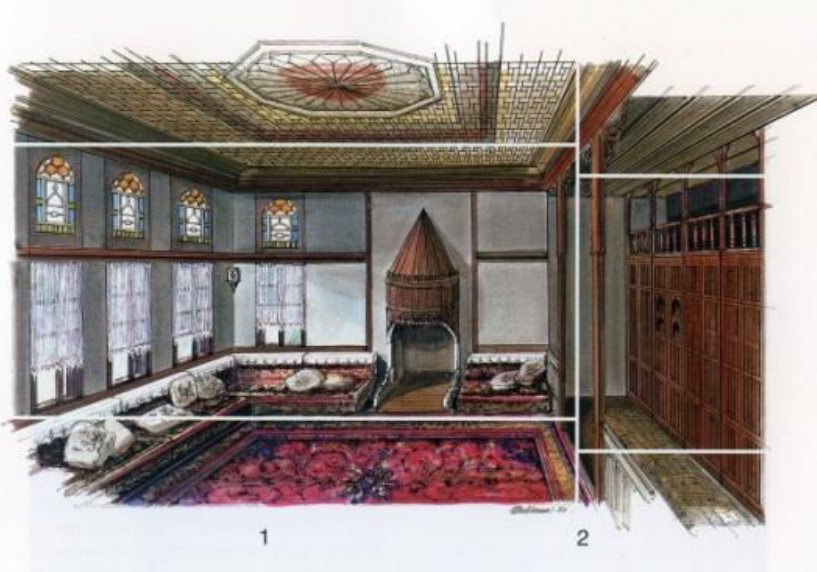
Bu, aslında fonksiyon olarak bir tür raftı, ilke olarak “yüksekliği insana uygun yükseklikteydi” ama sonuçta “gözle görülebilen üst sınır” çizgisi de ortaya çıkmıştı.

Bu yatay sınır çizgisi kapı, pencereler, dolaplar ve bütün iç düzen öğelerinin tasarımını belirlerdi. Bu anlayış, zaman içinde adeta “yapının tasarımına ve üretimine katkı yapan standart ve modüler bir kimlik” biçimine dönüşmüştür. Bu pratik yatay sınırın “alt kısmı günlük işler” içindi, üstü ve tepe pencereleri ise “soyut tasarlanmış bir hayal dünyasının” simgesiydi.

Anadolu’daki bütün örneklerdeki bu yatay mimari eleman, ara dikmeler, pencere pervazları, kapı kasası gibi yapı öğeleriyle bütünleşmiştir. Bu bütünlük mekâna ve dolayısıyla Türk Evine güçlü bir iç mekân kimliği kazandırmıştır.

Şekil16: Çadır mekânı kavramının mimari mekâna dönüşümündeki ilkeler. Oda'nın fonksiyonel olarak tasarlanmış alt mekânı ve soyutlanmış üst mekânı. (Ö. Küçükerman Arşivi)

Şekil 17: Çadır mekânı kavramının mimari mekâna dönüşümündeki ilkeler. Oda'nın temel mekânı ile girişteki hizmet bölümü arasındaki bir basamak. Asıl mekânda halı, hizmet bölümünde ise kilim vardır. (Ö. Küçükerman Arşivi)

3.4. Bu Özgün Mekânı Tanımlayan Üç Temel Unsur:

“Kültürel” Alt Örtü Olan Halılar, “Simgesel” Üst Örtü ve “İşlevsel” Yan Örtü

Türk evinde “odaya girmek” çok önemliydi, bu yüzden kapılar içeriye açılırdı. Kapının iç yüzeyi ise tasarım açısından “odanın içiydi”. Kanatların iç yüzleri çok özenli, dış yüzleri yalındı.

Odanın “girişi, kapı ve dolap bir bütün” sistemdi. Kapı, kanat ve çerçeve, dolapla birlikte bir sistem olarak tasarlanırdı.

Türk evinde “alt örtü” kavramı, odaların tasarımında önemliydi. Alt örtü “her şeydi”, üzerinde oturulur, çalışılır, yatılır, kısaca “yaşanırdı”. Alt örtü, odanın çevresel ilişkilerine bağlı olarak değişir, alçalır, yükselir, malzemesi değişir ve sosyal önemi değişirdi.

Bir başka deyişle döşeme “Alt Örtü”, tavan ise “Üst Örtü” demektir.

Alt örtünün temel ögesi olan halılar, geleneksel Türk evinin mekân kurgusunda normları belirlemiş ve mekân tasarımını çok pratik bir açıdan çözümlenmiştir. Özellikle yapı tekniklerinin endüstrileşmesi döneminden önce, temel bir boyut standardı anlamında mekânı belirleyerek kimlik kazandırmıştır.

Çünkü ahşap yapılarda, ahşap döşeme üzerine standart ölçülerdeki hasır, üstüne toprak serilir ve en üste yine standart halılar gelirdi. Böylece “standart boyutlardaki alt örtü” kurulur ve üzerinde yaşanabilirdi.

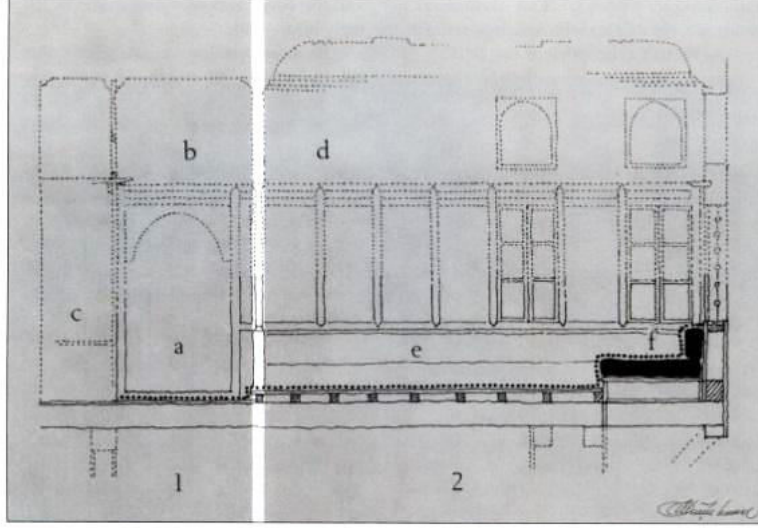
Döşemenin en önemli ürünü olan halının isimleri de zaten mimari terimlerdir: Oda halısı, sofa halısı, divan halısı, sedir halısı, ocak halısı, kapı halısı, merdiven halısı. Aslında bütün bu isimler mimari terimlerdir. Eğer bu halıların boyutlarının aynı olması sağlanırsa, evin mimarisinin tasarım standartları da bir tür belirlenmiş olurdu. Bu nedenle Osmanlı döneminde esnafın halı ve dokuma üretimini denetleyen mahkemeler bu ölçüleri çok yakından izler ve üretimin doğru sürdürülmesini düzenlerdi. Bugün bile halıların boyutları standarttır (Küçükerman, 1994).

Oda mekânına giriş bölümü ile asıl mekân arasında yirmi santim kadar yükseklik farkı vardı ve böylece “odanın simgesel tasarımı daha görünür biçime” getirilmiş olurdu. Bu ayrımın etkisini arttırmak için araya kafesler, parmaklıklar, dikmeler, kemerler yapılmıştır. Böylece aynı mekân içinde yer alan farklı fonksiyon alanları mimari elemanların kullanılması ile bir düzen oluşturulmuştu. Bu düzen mekânsal kültürün kimliği haline geliştirdi.

Alt örtünün önemi, aslında “yükseltilmiş, özenli bir döşeme” olan sedirleri ortaya çıkarmasıydı. Türk evinde ve odalarında, alt örtü, üst örtüyle birlikte bir bütündü.

Acaba odanın “üst örtüsü” olan tavan, niçin böyle önem kazanmıştı? Türk evi ve odaları tek bir ilke çevresinde gelişmiştir. Bu da “Çevre kurarken varılmak istenen güçlü bir kavramın” varlığıdır (Küçükerman, 1995).

Türk evinde, odalarındaki çok ilginç öğelerinden birisi pencerelerdir. Alttakiler ne kadar yalınsa, üsttekiler ise tersine özenliydi. Kısaca “insan elinin ulaşamadığı” yüksekliklerdeki tepe pencereleri, odanın üst örtüsünü simgesel bir değere kavuştururdu.

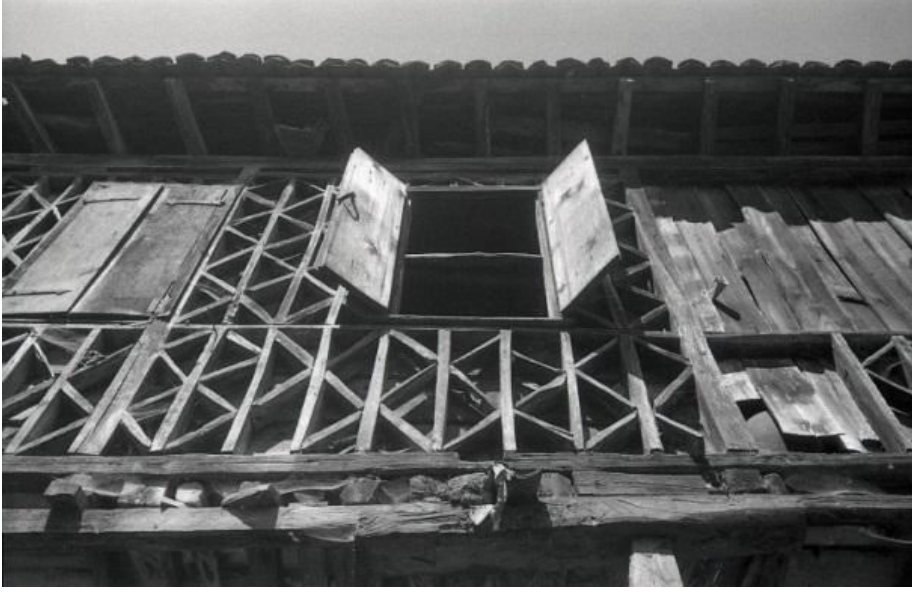

Şekil 18: Geleneksel oda tasarımında alt örtü, odaya giriş ile başlar, bir basamak yükselerek halıyı ve biraz daha yükselerek sedirli çıkmayı ve yastıkları oluşturur. (Küçükerman,1985)

4-İNŞA İLKELERİ BAKIMINDAN GELENEKSEL TÜRK EVİ’NİN SÜRDÜRÜLEN TASARIM İLKELERİ

4.1.Modüler, Standart, Hızlı, Hafif ve Geçici

Mimaride pratik çözümler üretme gerçeği, doğaya uyumlu ve kolay tekniklerin gelenekselleşmesini etkilemiştir. Örneğin, Karadeniz’in ormanları ahşap ustalığını yarattı. İç Anadolu, ahşap, kil, taş ustalığını yarattı. Güney Anadolu ormanlarında ahşap ve taş ustalığı yaratıldı. Ege’nin antik kültürleri taş ve ahşap ustalığını etkiledi (Küçükerman, 1993).

Şekil 19: Doğu Karadeniz’de Rize bölgesindeki ahşap ustalığı örnekleri. (1960)
(Ö. Küçükerman Arşivi)

Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde yapı üretiminde görev alıp yapıcılık işlerini bir meslek olarak icra eden taşçı, duvarcı, dülger, marangoz gibi meslek erbabı genel olarak “usta” olarak adlandırılır. Bu “yapı ustaları” geleneksel Türk Evi’nin mimarlık bilgisini ve kültürünü geçmişten günümüze “nesilden nesle aktardılar”. Ustalar bir binayı temelinden çatısına kadar inşa edebilecek bilgiye sahip meslek erbaplarıydı. Ustalık meslek sevgisi ve bağlılığı ile yoğrulmuş, bilgiye dayalı hem geleneği sürdüren hem de yaratıcılığı merkeze alan bir insani çaba olmuştur. Malzemeyi şekillendirerek, ihtiyaçların karşılanması amacıyla aynı zamanda planlama ve organizasyonu da yürütmüşlerdir.

4.2. Yerel Geleneksel Uygulamada Ustaların İlginç Etkinlikleri

Yüzyıllara varan uygulamalarda, ustaların hem bir mimarlık hem de bir mühendislik faaliyeti yürüttüklerini görürüz. Öte yandan, eşyalar, araç-gereçler ya da bir yapı uygulaması için biçim ve ölçülerin, güzellik ve estetik bakımından da ayrılmaz bir bütün oluşturması gerekliliğini gözden kaçırmamışlardır. Problemlerin çözümüne daima yaratıcı ve yenilikçi bir çabayla yaklaşan, imal edilen ürünlerin, geleneksel ilkeleri barındıran zanaatları ile sanatı bir bütünlük içerisinde kullanmışlar, doğayla iç içe yaşamalarının ve doğanın titiz gözlemcileri olarak her türlü çevresel verilerin özelliklerini iyi ayırt edebilmeyi başarmışlardır.

Biçimlendirme ve işçilikte yapay olmayan ama özenli bir tutum sergilerler ve kendileri için anlam taşıyan alçak gönüllü süslemeler yaparlardı.

Herhangi bir ev inşa edileceği zaman önce ‘usta’ bulunurdu. Usta belinde ölçeğini veren ipi ve cebinde aletleri ile “komple” bir meslek insanıydı. Yatılı olarak kalabilecekse uzak köylerden de gelebilir veya aynı köyden ya da yakın köylerden ulaşırdı.

Usta ile yapılan pazarlık ve keşif yapılırdı. Evleri inşa eden ustaların zihninde daha önceki tecrübeleri doğrultusunda bir ev şeması bulunurdu. Arazinin eğimi ve genişliği göz önünde bulundurularak evin yönü, genişliği, oda sayısı, çatı tipi, yüksekliği gibi konular karara bağlanır. Nitekim usta, genellikle evin inşası yanında çatıyı, pencere, kapı, dolap ve yüklük gibi kaba eşyaları da yapabilecek maharete sahiptir. Evin tasarımının ve imalatının en önemli bölümü malzemelerin temini konusudur. Bazen ev sahibi ustanın istediği tüm malzemeleri temin ederdi. Kimi zaman da ev sahibi inşaatın yanı sıra belirli malzemenin de hazırlanmasını ustaya yüklerdi (Kaya ve Yılmaz, 2019).

Buna karşın bir evin yapım faaliyeti, ailenin ve hatta akrabaların ve komşuların da bizzat katıldığı aynı zamanda ailenin büyüklüğünün, ekonomik durumunun ve özel ihtiyaçlarının da göz önünde bulundurulduğu kolektif bir süreç olurdu (Davulcu, 2015).

Bu tür ustalar zamanla azaldı, gittikçe bu tür mimariye azalan ilgi bu işi yapan genç çalışanların başka mesleklere yönelmesine, zaten usta-çırak ilişkisiyle devam eden bu zanaatın usta kuşakları arasındaki bağın kopmasına neden oldu (Kaya ve Yılmaz, 2019).

Ancak bu sürecin en ilginç değişimi, yapı malzemelerinin endüstrileşmesi olmuştur.

Şekil 20: Ege bölgesindeki taş ve ahşap ustalığı örnekleri. (1980) (Ö. Küçükerman Arşivi)

Şekil 21: Marmara bölgesi, geleneksel Türk evi örneklerinin en seçkinlerinin bulunduğu Bursa. (1960)

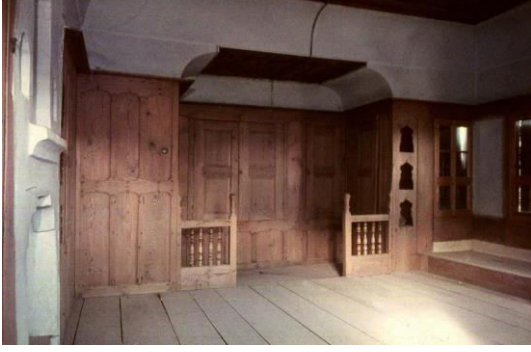
(Ö. Küçükerman Arşivi)

Geleneksel Türk evinde, oda tasarımının önemli öğelerden birisi dolaplardı. Odada bulunması gereken araç ve gereç buradaydı. Dönemlere göre yüklük, çubukluk, kavukluk, testilik, peşkirlik, lambalık, cezvelik, fincanlık, çiçeklik, feslik, değneklik, tembel deliği gibi isimler almışlardı.

Dolabın üst sınırı, insan elinin uzanabileceği yüksekliğin üzerine kesinlikle çıkmazdı. Dolabın türü, biçimi ve boyutu her ne olursa olsun, değişmeyen tek ortak özellik buydu.

Şekil 22: Bursa'daki bir bey konağının yan örtüsü (1960) Safranbolu: Çok özenli bir konağın yan örtüsü (1970)

Şekil 23: Safranbolu: bir konağın yan örtüsü (1970) Safranbolu’da bir yan örtü. (1970)

Şekil 24: Safranbolu’dan bir yan örtü evin yan örtüsü (1970)

Bursa’dan küçük bir

Şekil 25: Kütahya’dan mütevazı bir evin kış odasının yan örtüsü (1970) (Ö. Küçükerman Arşivi)

Bu noktada geleneksel Türk Evi’nin mimari tasarımda ortaya koyduğu bir davranış modelinin kaynakları nelerdir sorusu sorulabilir. Çünkü bu ürünleri yapan ustaların özel bir mimari eğitimleri yoktu. Aynı zamanda bu şekilde bir uygulama yapmalarını zorlayan bir kamu iradesi de yoktu. O zaman bir tür kurumsal kimlik projesi gibi yürütülmüş o günkü koşullarda milli mimarinin temelini bir nevi kendiliğinden ortaya çıkarmış özgün bir davranış biçimi ile karşılarız.

4.3. Geleneksel Türk Evi'nin Yapım Tekniklerinin Değişimi ile İlişkiler:

Aletler

Her mimari uygulamanın ve bileşenlerin arkasında daima dönemin endüstrisi de belli oranda etkilidir. Bu endüstriler her koşulda yapı üretimini desteklediği için bir anlamda sürdürülebilir teknolojinin yüzlerce yıllık öyküsü gibidir. Bu durum bir tür “saklı şablon” gibi de sürdürülmüştür. Örnek olarak nişangeç adlı ölçüm aleti yüzyıllardan beri ahşap ustaların profil işaretlemek için kullandıkları ve kaybolmuş bir pratik bir el aletidir (Resim 26). Ancak bu fotoğraftaki alet, o ustanın dönemindeki deneylerinin sonunda biçimlendirdiği ve yörenin özelliğine göre “geliştirilmiş ve kişiselleştirilmiş” bir modelidir.

1970 yılında Rize, Araklı'daki marangoz ustasından alınan, basit ama çok kişiselleşmiş bu el aleti ile ahşap üzerine her türlü detay ve profilin çizilmesi mümkündür. Aslında kendi ürettiği ve cebinde taşıdığı bir alet ile yapı inşaatı sırasında “geleneksel normları koruyan bir model” gibiydi. Bu nişangecin özelliği dört yönde farklı profile sahip olmasıdır. Böylece kapı kasası, pervazı, pencere kasası gibi farklı işlevlerin ahşap profillerine bir tür “saklı standart” getirmişti.

Aslında en eski günlerden beri bu nişangeç gibi bir pek çok el aletleri, tıpkı “halının evi tanımlayan normları” gibi yapının üretim aşamasına etki eden standartlara sahipti. Üstelik bu standartlar doğa koşulları, ekonomi ve coğrafya etkisi ile üretim tekniklerinin farklılaşmalarına rağmen kültürel kimliğini sürdürmeyi başarmıştı.

Şekil 26: Ahşap Nişangeç. Ahşap yapı ustalığında bütün tasarımların benzer malzeme ile çözümlenmesi çok yaygındı (Ö. Küçükerman Arşivi)

O dönemlerin teknolojisi, el aletleri, ham malzeme normları, kullanılan testerenin özelliği bile binanın inşa özelliklerine etki yapmıştır. Nitekim Rahmetli Prof. Dr. Haluk Sezgin'in Kandilli'deki 'Şeyh Edip Efendi Yalısı'nın restorasyonu sırasında korunmuş, orijinal demir çiviler çok önemli bir bilgiyi günümüze aktarır (Resim 27). Bu teknolojiyi görmek için kendisinden istediğimiz bir ricayı yerine

getirmiş ve buradaki çiviler korunabilmiştir. Çünkü yan yana dizildiğinde bu çivilerin ilginç bir ölçü standartları eğrisi olduğu belirgin olarak görülür. Bu norm düzeni yapıda kullanılan kerestelerin boyutlarında da izlenir.

Şekil 27: Demir çivi üretiminin endüstrileşmesi dönemin ‘çivi standartları’. Bütün ahşap yapı sistemi tüm ihtiyaçları karşılayacak biçime ulaşmıştır. (Ö. Küçükerman Arşivi)

O tarihlerde dönemin kayıtlarına, ders kitaplarına giren bu standartlar, bu işlerin arkasında adeta bir endüstri olduğunu ve bu endüstrinin “dönemin ustaları” tarafından sürdürülerek yeni kuşaklara aktarıldığını anlatır.

Bu üretim standartları, temel bileşenlerin, kimliğin ve geleneklerin bir araya gelerek, bulunduğu her coğrafyada çözüm ilkelerini koruyarak kültürel bakımdan sürdürülebilirliği sağlamıştır. Nitekim yüzyıllara devam eden bu süreç Sedat Hakkı Eldem’in Ağa Han Ödüllü Boğaziçi Yalısında da yansıması.

Şekil 28: a- Maraş çevresinden kemanlı el matkabı. b- Güney Anadolu, Antalya, Elmalı Bölgesinden şifreli anahtarlı ahşap kilit.

Şekil 29: Kuzey Doğu Anadolu'dan ayarlı ahşap nişangeç.

Şekil 30: Ortada, bu kesiciler, aslında her türlü ahşabın değişik yarıçaplarda işlenmesine olanak verecek biçimde gelişmiştir. (Ö. Küçükerman Arşivi)

Şekil 31: a- Kuzey Doğu Anadolu'ndan tek kişilik marangoz ustası ve kendi yaptığı inşaat aletleri.
b- aynı ustanın kendi yaptığı el aletleri de bu geleneğin kişiselleşmiş deneylerini yansıtır.

Şekil 32: 1960 yılında Bursa çevresinde bir ahşap ev inşa eden ustalar ve temel aletleri. (Ö. Küçükerman Arşivi)

4.4. GELENEKSEL TÜRK EVİ MİMARİSİNİN DEĞİŞİMİ, ASLINDA “TEKNİKLERİN DEĞİŞİMİ” İLE BAĞLANTILIDIR!

Yüzyıllar boyunca geliştirilen, özgün bir mimari mekân kimliğinin günümüze kadar gelen çarpıcı ürünü olan Geleneksel Türk Evi, Anadolu'nun içinde ve dışında, her iklim bölgesine her yapı teknolojisine ve malzemesine uyumlu, tıpkı bir “mühür” gibi kendi kimliğini taşımış ve yaygınlaştırmıştır. Dış görünüşünde bir anda kolayca tanımlanan bu kimliği sağlayan nedir? Ve bu süreç nasıl işlemiştir?

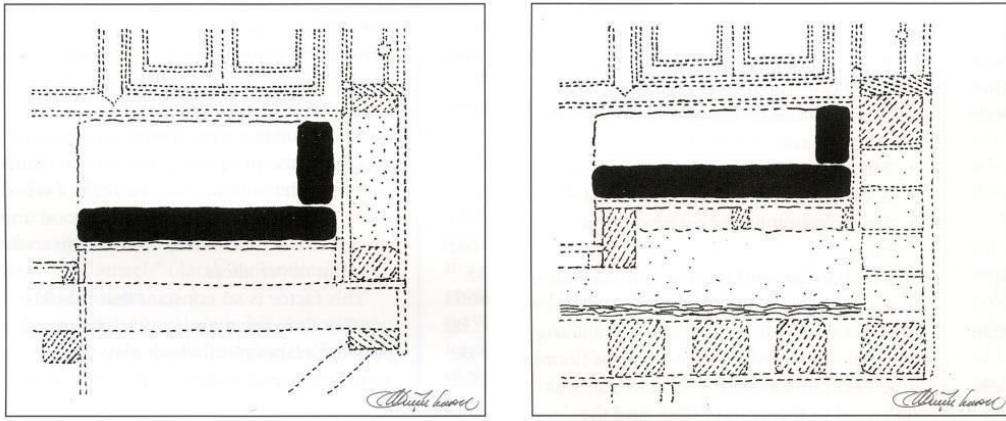
Çadır, özgün ve tanımlanmış bir mekân kurgusu ile Anadolu'ya gelerek yerleşik düzenin temel ilkelerini yaratmıştır. Ancak Türk evi, Anadolu'daki eski uygarlıkların çok yönlü mirası ile de kaynaşarak, günümüze kadar gelen sürekliliği yaşamıştır.

Bu temel ilkeler yapıya dönüştüklerinde, kültürel yaşamın simgesel mekânı olan 'oda' kavramının planını yarattı. Ve bu odanın planı, evin planını tanımladı. Çünkü bu geleneksel tasarımda yer alan halılar, döşemeler, pencereler ve kapılar, mimari tasarımı belirleyen ve sürdürülmesini sağlayan en önemli unsurlardır.

Buna bağılı olarak, evin planı farklı topoğrafya özelliklerine uyum sağlayarak, bu ‘asıl kat’ nerdeyse topraktan ayrılmış ve temel düzenini koruyan bir “üst kat geometrisi” oluşmuştur. Bu geometri de ‘çıkma’ yapmayı bir anlamda zorunlu kılmıştır.

Üst kat geometrisi ise “dik açılı ve tanımlanmış bir mekânı yarattığı” için, “yapının dışına doğru açılma” zorunluluğu doğmuştur. Bu nedenle mimari tasarımdaki çıkımlar evin dış görünüşünün aslında iç gerçeğinin dışı vurmasıdır.

Böylece standart bir oda kurgusunun ve yapının çevreye “yönelmesi” için geliştirilen özgün çözüm tasarımı “çıkma” yapının kimliğine yerleşmiştir. Odanın içindeki “en etkili oturma ögesi olan sedir” de, böylece bütünüyle “dışarıya taşmıştır”. “Çıkma” ise, hafif yapı tekniğiyle kolay çözümlenebildiği için, bu tasarım bir duvar yüzeyi içinde çok sayıda pencerenin kurulmasına da katkıda bulunmuştur.

Şekil 33: Geleneksel Türk evinin “çıkma” tasarımı ile oda içindeki sedir arasındaki ilişkiler.

a- İnce bir alt döşeme yapısı ile alttan havalandırılarak serinletilen sedir.

b- Kalın ve yalıtımlı bir döşeme yapısı ile odayı alttan sıcak tutan “çıkma” ve sedir.

Diğer yandan mimari tasarım bakımından geleneksel Türk evinin “çıkma” tasarımı ile oda içindeki sedir arasında da ilginç ilişkiler vardır. Örneğin, “serinletilen” veya “ısıtılan” odaların tasarımında çıkma rol oynardı. Değişik bölgelerdeki yapılarda, eğer odalar serinletilecekse veya ısıtılacaksa çıkımların altındaki döşeme tekniği buna göre çözümlenirdi.

Bazen aynı evdeki değişik odaların ısı yalıtımı için, özellikle ahşap modüler duvarların boşlukları kesme taş, kerpiç gibi malzeme ile doldurulurdu. Böylece aynı evin bir odası yazlık, diğer odası kışlık olarak ve modüler tasarım düşüncesinin katkılarıyla çok kolayca çözümlenmiştir. Çıkımlar hem yapı teknolojisi, hem de

iç mekân kimliğinin değişimini yaratmış ve bir kültürel süreklilik olarak da korunmuştur (Özcan ve Güngör, 2019).

Şekil 34: Solda, İzmir, şimdi müze olan ev. (1970) Ortada ve sağda, İstanbul'da tarihi şehir evleri. (1960)

Şekil 35: Solda, Bilecik çevresinde kasaba evleri. (1970) Ortada, Karadeniz, Ordu'daki tarihi ev. (1970) Sağda, Kuzey orta Anadolu, Safranbolu. (1970)

Şekil 36: Solda, Güney Anadolu'nun Toros dağlarındaki doğa ortamındaki yayla evlerinde çıkma tasarımı ve üst kat yorumu. (1990)

Sağda, Bursa'nın önemli bir mahallesindeki sıkışık yerleşme ve "çıkma" tasarımı ile evlerin asıl önemli katının tasarımı.(1960)

Şekil 37: Sultan II. Murad'ın (1404-1451) evi, Bursa

Şekil 38: Topkapı Sarayı, Sofa Köşkü (1648-1730), İstanbul

Şekil 39: İstanbul, Boğaziçi'nde çok önemli bir yalı. Tasarım, Ağa Han Ödülü almış olan Prof. Sedad Hakkı Eldem (1978-1980)

SONUÇ

UNESCO “somut olmayan kültürel miras” olarak tanımladığı geleneksel, kültürel mekânlar ve bunların yapımında kullanılan ustalıkları ve aletleri de kültürel miras kapsamına dâhil etmiştir (UNESCO, 2015).

Anadolu’da yüzlerce yıl boyunca uygulanmış olan bu mimarinin günümüze dek geliştirilerek sürdürülmüş olmasının arkasındaki gerçekler yukarıda ayrıntılarıyla değerlendirilmiştir.

Çünkü geleneksel Türk evlerinin plan özellikleri, evlerdeki kat kullanımı, sofalar, haremlik selamlık odaları, kim geldi pencereleri, döner dolaplar, gömme dolaplar, kapılar, kapı tokmakları vb. birçok donatı ve aksesuar, yaşam kültürü ile biçimlenen tasarım unsurlarıdır.

Bu geleneksel mekân kurgusu bütün bu özellikleri bakımından çok özgün bir kimliği yaratmış ve sürdürmüştür. Ancak bu özgün mekân kurgusunun altında çok önemli bir mekân belirleyici olan mimari tasarım üretimin gerçekleştirilmesindeki üretim sisteminin, teknolojik bir kültürel varlık olarak sürdürülmüş olması da yatıyordu. Bu üretim sistemi, “özgün kimliği yaratan aletlerin, tekniklerin, standartların ve ustalık bilgisinin sürdürülebilirliği” ile yakından bağlantılıdır.

Nitekim geleneksel Türk Evi’nin mimari tasarım kimliği, onun inşa edilmesinde kullanılan ve çok basit olmasına rağmen çok temel kuralların varlığı ile sürdürülebilmiştir. Çünkü yapı malzemesi ve pratik el aletleri de birlikte geliştirilerek çok basit temel kuralları yaratmıştır. Üretimde kullanılan temel aletler, her zaman mimari ürünlerin ölçü ve biçim olarak temel belirleyicileri olmuşlardır.

Bu nedenle bu tür aletlerle işlenen ve biçimlendirilen malzemeler yüzlerce yıl kullanılmış, bu değerli üretim bilgisi ve tasarım ilkeleri kuşaktan kuşağa böylece aktarılmıştır. Sonuçta da bu yapıların gerçek kimliğini oluşturan sonuçlar ortaya çıkmıştır.

Ayrıca Türk Evinin bir tür “standart tasarım sisteminin temel modülü” olan ve böylece yaygınlaşan tasarımlar, buldukları bölgenin topoğrafyasına uygun adeta “kondurularak” kimliğini sürdürmüştü.

Sonuçta da bu tekniklerle ulaşılan mimari tasarımların neredeyse ikonlaştığını, farklı coğrafyalarda Türk Evi adıyla tanımlanabilen özgün bir biçim dilini yarattığını ve günümüze kadar ulaştığını görmekteyiz.

Kısacası, özellikle yerel uygulamalarda, mimari tasarımın birer özgün ürüne dönüştürülmesinde o dönemin aletleri, malzemesi ve teknikleri aynı zamanda tasarımını da tanımlamıştır. Uygulamalar göstermiştir ki eğer bu gibi teknikler ve

malzeme değişirse, kültürel kimliğin oynadığı roller de zaman içinde bu değişime uydurmak zorunda kalmıştır.

Geleneksel Türk evi de hemen hemen böyle bir süreç yaşamıştır, el endüstrisinden destek alan teknolojilerin değişimi, üretimin koşullarını değiştirmiş, o da biçimin değişmesini etkilemiştir.

Bu araştırmada incelenen bütün örnekler aslında bir bakıma bu gelişimin bütün süreçlerini anlamlı biçimde özetlemektedir.

KAYNAKÇA

Arel, A. (1982) “Osmanlı Konut Geleneğinde Tarihsel Sorunlar”, Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, İzmir, S. 8, 27, s, 34-45.

Davulcu, M., (2015) Ormana Yöresi Geleneksel Konut Mimarisi Ve Yapıcılık Geleneği, Cilt 3, Sayı 5, Volume 3, Issue 5, DOI: 10.7816/kalemisi-03-05-03 kalemişi

Eldem, S. H., (1954) Türk Evi Plan Tipleri, s, 15-20, İstanbul Teknik Üniversitesi yayınları, Pulhan Matbaası, İstanbul

Eldem, S.H., (1940) Yerli Mimariye Doğru, Arkitekt Dergisi, s. 69 -70, İstanbul

Kaya, M., Yılmaz, C., (2019). Kuzey Anadolu’da Geleneksel Mimari Ayancık Yöresinde Taş Örtülü Evler, Nobel Bilimsel Eserler Yayınevi, Ankara

Küçükerman, Ö., (2008) Güzel Sanatlar Akademisinin Kıymetli Hocası Sedad Bey İçin Yedi Kişisel Anı, Tasarım&Kuram dergisi, s, 17-26, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi yayını, Cilt 4, sayı 6, Kasım 2008, İstanbul

Küçükerman, Ö., (2015) Sanayi-i Nefise Mektebi’nden Endüstri Tasarımına Mobilya, Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri yayını, s, 170-171, Aralık 2015, İstanbul

Küçükerman, Ö., (1994) Richness And Diversity in Weaving Crafts: Carpets And Kilims: Anatolian Identity As A Study Case, s, 12-13, International Seminar On Creativity On İslamic Crafts, OIC Research Center For İslamic History Art And Culture, Lok Virsa Ministry Of Culture, UNESCO Paris, Publication, İslamabad, 10-12 October, Pakistan

Küçükerman, Ö., Güner, Ş., (1995) Anadolu Mirasında Türk Evleri, s. 218-240, T.C. Kültür Bakanlığı yayınları/1777, Sanat-sanat tarihi dizisi/117-9, İstanbul

Küçükerman, Ö., (1993) Türkmenistan’da Bin Yıldır Değişmeyen Sistem: Çöl Pazarı, s, 90-94, AD dergisi, Hürriyet yayınları, İstanbul

Özcan, U., Güngör, S. (2019). Geleneksel Türk Evi ile Geleneksel Japon Evi'nin Yapısal Açıdan Karşılaştırılması. Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, (16), 646-661.

UNESCO, 2015; "2030 Gündeminde Kültür İçin Tematik Göstergeler"
<https://www.unesco.org.tr/Home/Page/108?slug=S%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClebilir%20Kalk%C4%B1nma-2030-Hedefleri>, erişim tarihi: Mayıs 2021